

Universitätsbibliothek Wuppertal

Epistolæ obscurorum virorum

cvm inlvstrantibvs adversariisqve scriptis

Hutten, Ulrich von

Lipsiæ, 1870

(Volumen I.)

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1009](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1009)

versus

- 1 EPISTOLÆ OBSCVRORVM VIRORVM] Inscriptio aperte in contrarium eius composita est, sub qua anno 1514. prodierant 'Clarorum virorum epistolæ' ad Reuchlinum missæ (cf. supra pagg. 1. 81. n. xv.), unde falsa est Germanica adpellatio *Dunkelmänner*, falsissima autem *Finsterlinge* (cf. p. 33.): nam quamvis Obscuro nostri eius hominum generis fuerint, quod nos *Obscuranten* vocamus, tamen non hoc, sed ignobilitatem famæque obscuritatem significat illa inscriptio. Ita alteram quoque Clarorum virorum epistolarum editionem, quam quasi replicationem utriusque Epistolarum O. V. syllogæ Reuchlinistæ esse voluerunt, 'Illustrium virorum' inscripserunt (p. 108. n. xxxviii.). Ceterum de inscriptione præter ea quæ in his ipsis epistolis, imprimis II. 1. 28. 36., disputantur, præcipue cf. epistolas Hutteni ad Crocum (vid. supra p. 140.), Angsti ad Erasmum (p. 140.), Glareani ad Zwinglium (p. 141.), Mori ad Erasmum (p. 141.), Behaimi ad Pircheimerum (p. 142.), Pircheimeri ad Huttenum (p. 142.), Erasmi ad Cæsarium (p. 143. 146.), Erasmi ad Lipsium (p. 156.), tum Menii ad apologiam Croti responsionis (p. 156.) §§ 16. sqq., item Leonis PP. X. condemnatorium breve (Lamentatt. O. V. p. 335. sq.) cum Pepericorni defensione (ed. n. pag. 159.) et Ortviini Lamentt. O. V. passim, præcipue p. 362. sq. 394. sq. et eiusd. epist. apologet. p. 396. sqq. — De adpellatione 'Epistolæ' cf. quæ Ind. biogr. (p. 417.) art. 'Modus dictandi, epistolandi' dedimus.
- 2...4 ad ven. vir. ... docentem] In Arnoldi de Tungris Articulis a. 1512. publicatis (vid. supra p. 78. n. xi.) Ortvinus Gratius adpellatur 'bonarum artium professor Oratoream poeticamque Colonie publice docens', et Prenotamenta a. 1514. Colonie edita (p. 81. n. xiiii.), quibus maxime sibi meruit, ut Reuchlinistæ Obscuros viros litteras suas plerasque fere omnes ad ipsum scribere voluerint (cf. Ind. biogr. art. Gratius, p. 383.), hoc habent exordium 'Ortwinus Gratius liberaliū disciplinaꝝ magister Christi sacerdos : in alma vniuersitate Coloniensi bonas lras publice docēs'.
- 5 variis et locis et temporibus missæ] 'variis temporibus missæ' habet inscriptio Clarorum viror. epp. (pag. 81. n. xv.), 'diversis temporibus missæ' inscriptio Illustrium viror. epp. (p. 108. n. xxxviii.)

[VOLVMEN I.]

De divisione operis in duo volumina cf. quod infra ad pag. 181. adnotatum est.

Pag. 3. EPISTOLA 1. THOMAS LANGSCHNEYDERIVS ORTVINO.

- 1 Nos singulas utriusque syllogæ sive voluminis epistolas numeris distinximus, quod in prioribus exemplis non factum est. — Hæc prima ea epistula est, de qua Erasmus Spongiæ § 92. (Hutt. Opp. II. p. 277.) 'nactus eram' scripsit 'unam epistolam manu descriptam de convivio magistrorum, quæ nihil haberet præter innoxium iocum, et ferebatur Hutteni. hæc mihi maximæ voluptati fuit ac toties inter amicos lecta est, ut propemodum hæreret memoriæ' et q. s.

Pag. 3.

- 2 *Thom. Langsch.*] Verūm prænomen huius Sartoris Obscurorum chorū ducētis Ludovicus fuit. cf. Ind. biogr. p. 405. sq. art. Langschneider.
- 3 *baccalaurius theologiae formatus*] cf. Ind. biogr. artt. Baccalaureus et Ganda, Theodoricus de.
- 4 *quamvis indignus*] Solemnis superbientium prælatorum piam modestiam simulantium formula vetus.
- 5 *superexcellenti*] Hoc verbo iam Salvianus usus est, adv. avarit. 3, 18. *nec non*] Adhuc multi magistri nostri hoc doctius elegantiusque esse quam simplex 'et' putant. *scientificissimo*] i. e. eruditissimo. Tum verbi monstrum 'scientificus', quod foret 'scientias faciens', tum superlativi gradus deridiculam Obscurorum elegantiam egregie producit.
- 7 *dom. O. G.*] Cf. Ind. biogr. p. 383. art. Gratius.
- 8 *poetae oratori*] ut 'oratoream poeticamque Colonie publice docens' Ortvinus adpellatur ad p. 1. v. 2...4. *et plus si vellet*] Non ex Luciani Timone c. 52., ubi Demeas decretum in Timonis honorem proponendum recitat 'καὶ γὰρ ῥήτωρ ἀριστος ὁ Τίμων, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅποσα ἂν ἐθέλοι', sed ex ipsius Ortvini iactantia hæc vanorum nominum ostentatio pungitur. cf. Quadum Kinkelbacensem Hutt. Opp. II. p. 474. n. cccclii.
- 9 *Quoniam etc.*] Hoc epistolæ initium ex Andrea Delitiani (cf. Ind. biogr. p. 357. art. Delitzsch) aliquo libello sumptum esse Zarneckius scripsit, sed ex quo nunc se nescire quærenti respondit, neque ego repperi. *Aristoteles*] Categ. s. Prædicam. 7. i. f. „τὸ μέντοι διαπορημένοι ἐφ' ἐκάστων αὐτῶν οὐκ ἀχρηστὸν ἔστιν.“ cf. Metaphys. II. 1. „ἔστι δὲ τοῖς εὐπορησαὶ βουλομένοις προὔργον τὸ διαπορῆσαι καλῶς.“ Ceterum non ex ipso Aristotele sed ex nescio quo eius commentatore Aristotelem hic et infra p. 5²³. 185²⁵. laudari facile viderit qui quid sibi velint hæc epistolæ intellexerit.
- 10 *Ecclesiaste*] I. 10. Semel iis qui de perverso sacrae scripturæ in his epistolis facto usu queruntur, illud Erasmicum responsum esto: 'quasi sacerdotes quidam et monachi omnes pæne facetias suas non desumant ex sacris libris'. Ita Ortvinus cum sua Dominicanorum factione et longe postea Weislingerus recentioresque Obscuri præcipue de epistola I. 28. lamentati sunt, ipsi nescientes eam fere totam ex libro Thomæ de Walleis, qui ordinis s. Dominici ipse fuit, compositam esse. Crotus, cui hæc epistula cum ceteris primi exempli omnibus adscribenda esse videtur, in imitando Dominicanorum stilo mirus artifex fuit, Huttenus autem, reliquarum epp. O. V. tantum non omnium scriptor et in hoc quoque doctrinæ genere discipulus amici sui Croti, inde ab harum epistularum editione, non tum demum, cum Lutheri causam amplecteretur, frequentiore sacrarum scripturarum in scribendo usum fecit.
- 11 *igitur etc.*] Quoniam .., igitur, weil sive da .., so .., ut fere in coniunctionibus omnibus non Latinum sed Germanicum morem observant Obscuri. Ita pronomina, ubi Latina lingua ea non patitur, poni solent, ut h. l. 'ego proposui'; item numerus cardinalis pro Germanico articulo indefinito, ut h. l. 'unam quæstionem'. Præpositionibus quoque barbari nostri barbære utuntur, ut h. l. 'movere unam quæst. in qua dub. hab., ad dom. vestr.', i. e. so hab ich mir vorgesetzt, eine Frage, worin ich Zweifel habe, an Euch, mein Herr, (an Eure Herrschaftlichkeit) aufzuwerfen, et v. 14. instruat me super dubium etc. Quæ omnia semel monuisse sufficiat.

Pag. 3.

Pag. 3. vv. 2...23.

12 *dominatio vestra*] ut hodie Germanice *an Ew. Wohlgeboren*: nam maiorem dignitatem significat *Ew. Herrlichkeit*, ut Anglice *your lordship*. Huius loci non est vocabuli 'dominus' historiam altius repetere, et satis notum est ipsos Romanos sub imperatoribus adulandi formulis 'aeternitas, beatitudo, clementia, divinitas, dominus, excellentia, immortalitas, magnificentia, maiestas, mansuetudo, numen, oraculum, providentia, sanctitas, serenitas, sublimitas' aliisque similibus, praecipue adiectivis, sermonem Latinum coinquinasse, dominationisque titulo honorario iam Francicos reges usos esse. ita non mirum est posterioribus saeculis tum illorum nominum partem etiam inferioribus dignitatibus attributam, tum novos honorarios titulos adinventos esse, ut e. gr. in his epistolis legitur 'vestra egregitudo, eximietas, magistralitas, sua sanctissimitas'. cf. Ind. verb. voc. Vester. Quid quod hodie vel mercenarii atque mendicantes *Herren* adpellantur.

13 *non volo etc.*] Hæc modestiæ observantiæque species detegendo aperit et scriptoris et eius ad quem scribitur vanam de se opinionem. Obscuri nostri ad unguem usque consimiles eorum philosophorum videntur, de quibus ap. Lucian. mort. dial. 10. Mercurius: „Depone tu habitum primum, tum ista omnia. Iupiter! quantam inanem ostentationem gerit, quantam incitiam, et rixandi libidinem, et vanam gloriam, quaestiones impeditas, disputationes spinosas et sententias perplexe involutas; immo etiam inutilem laborem valde multum, nugasque non paucas et quisquilias ac minutas disceptatiunculas. quin et per Iovem nummulos istos aureos, et præterea suaviter vivendi voluptatem, impudentiam, iram, luxum et mollitiem: neque enim me fallunt, quantumcunque studiose prætegas ea. tum porro mendacium depone atque inflatam arrogantiam, eamque de te opinionem quasi melior sis aliis.“ Cf. Ecc. dedol. §§ 78. sqq. in Hutt. Opp. IV. p. 532.

tentare] quaerendo explorare an didiceris, *examinieren*.

14 *cordialiter et affectuose*] ex intimo sinceroque animo.

15 *in evang.*] Matth. IV. 7. Luc. IV. 12.

16 *Salomon*] Ecclesiastici I. 1. cf. Proverb. II. 6.

19 *dedistis ... sapientiæ*] præceptor meus fuisti.

loquendo poetice] i. e. ut loquar s. si licet loqui poetice, scilicet ut ii quos Obscuri poetas nominant. cf. ad 7¹².

est ... quaestio sic introducta] quaestiois movendæ occasio hæc fuit.

20 *dudum*] olim, nuper, *vor längerer Zeit*.

fuit hic] celebratum est Lipsiæ.

prandium Arist.] quod a novellis magistris dandum erat, unde hodie quoque prandia doctoralia, sed quæ non debentur, passim in usu sunt. Cf. Ind. biogr. p. 445. art. Prandium Aristotelis.

21 *in magna letitia*] cibo potuque abunde se replentes.

ego fui etiam ibi] ipse quoque interfui.

22 *ferculo*] ferculorum nomine hic non singuli ciborum missus sed ipsæ singulæ patinæ sive lances significantur.

de malvatico] Præpositio 'de' pro genetivo ponitur, ut in linguis Romanicis. cf. sq. vers. 24. multosque alios harum Epp. locos. Malvaticum, vinum Græcum, *Malvasier*, Ital. *malvagia*, a Napoli di Malvasia sive Monembasia dictum, quamvis non in ipsa Laconica natum, dulce vinum.

23 *semellas*] simellas 67²⁷. simella = panis similaceus, *Semmel*, ex simila, *σμίδαλις*. cf. Ducange artt. Semella, Simella, Simenellus. Diez WB. v. Sémola.

Pag. 3.

- 23 *fecimus offam*] panum frusta in vinum intinximus, *wir zoppten, machten eine offa, Suppe*, Ital. *zuppa*. Gemma gemm. „Offa proprie significat frustum humectatum et dicitur ab ob et fans quasi obfans, i. e. contra fantem. versus: Offa nocet fanti, sed prodest esurienti.“
secundum Festum (v. Pœnitam. p. 242. Müll.) „antiqui offam vocabant abscisum globi forma, ut manu glomeratam pultem.“
- 25 *procedendo . . . in aliud, semper*] quotiens devorato uno ferculo aliud invadebamus, totiens potum alium atque alium hausimus.
Kotzborgense] Cave ne Emepolitanum sive Emesiense interpreteris, quod in monte vomifico nascitur. Kotzborgense vinum apud vicum *Kötzschenbroda* nascitur, sed h. l. Kotzborgense generaliter Misnense significare videtur.
- 26 *cerevisiam*] cf. Ind. biogr. p. 346. art. Cerevisia.
Embecc.] *Eimbeck*, principatus Grubenhagensis oppidum principale, hodie quoque cerevisia sua celebratum.
Thurgens.] Torgaviensem cerevisiam, hodieque celebrem, olim ‘gaudium’ appellabant. cf. Hegendorphini Laud. Ebrietatis.
Neuburgens.] i. e. Naumburgensem. cf. 4⁹⁸. Hodie Merseburgensis cerevisia magis effertur.
- 27 *bene contenti*] satis lautis dapibus potationibusque abunde delectati fuerunt. Hodie quoque ubi cibi vinive satias est, volgo dicitur *ich hab mein Vergnügen, zur Genüge, ich bin vergnügt*.
dixerunt quod] Ita ‘quod’ ubicumque nos *daß*.
- 28 *magistri novelli*] quibus altero post disputationem habitam die cancellarius birretum imposuerat.
bene expediv. se] Prandium satis adfluens delicatumque adparatum esse. Recentiores dicerent *daß sie sich gut herausgebissen, einen famosen Satz gegeben hätten*.
cum magno hon.] splendide, laute, honorifice.
tunc] cf. Ind. verb. h. v.
- 29 *hilarificati*] Lexicis med. latinitatis addendum Hilarificare.
artificialiter] docte, ex arte. scilicet more suo scholastico.
- 30 *unus quasivit*] *einer warf die Frage auf*.
magistrandus] Magistrare h. l. est magistrum facere, academicos honores conferre, non magistrum agere, ut ap. Fest. et Spartian., unde etiam ‘docere, regere, moderari’ significat. „Magistrare est magistrum creare vel docere vel regere“ Gemma g. Cf. Ducange vocc. Magistrare, Magistrari. Quod de Vindobonensibus magistris Aeneas Sylvius ep. 365. rettulit (vide infra ad p. 184¹⁰), idem etiam de aliis eius temporis universitatibus verum est. Ludovicus Vives de causis corr. scient. lib. I. „Sunt“ inquit „in publicis academiis excogitati quidam velut honorum gradus, non malo utique, sententia mea, consilio: nam ut Romæ sub Cæsaribus non licebat cuivis de iure respondere, sed cui hoc esset a principe concessum, ita rectoribus scholarum visum est arcere a professione artium imperitos; eos vero quos ad hoc magno adhibito iudicio et severo examine dignos censuissent, gradu aliquo honoris insignirent, batalarios [scilicet a batalia, *bataille* Vives deducit baccalaureos] dixerunt, vocabulo vetere lingua Gallica usurpato in tyrocinio militiae de iis qui iam proelio interfuissent, ideo longe alio quam vulgo creditur etymo: sed non hoc agimus: hinc Licenciatos quasi facta copia quodocunque velint magistrum fieri, postremo magistrum et doctorem. Verum quod scholæ nonnunquam opus

Pag. 3.

Pag. 3. v. 23 . . . Pag. 4. v. 5.

esset pecunia ad sumptus inevitabiles, velut alendis ministris publicis, gymnasio conservando sarto tecto, imposita est summa pecuniæ iis qui honores inirent: a primo modica, quæque necessariis impenderetur usibus. Expetiit eum dignitatis locum indignus aliquis, et quod eruditione atque ingenio præstare non poterat, tentavit iis per quos ageretur corrumpendis. Alius adorsus est illos gratia, alius promissis, alius præsentis pecunia. Ubi semel sancti prius atque incorrupti homines lucri dulcedinem gustarunt, is sensus reliquos omnes simul extinxit: certas statuerunt summas quas illi penderent qui admitterentur ad honores, quarum pars scholæ et ministris eius cederet, pars magistris et rectoribus scholarum . . . sed ut sciretur quanti ordinarie emeretur dignitas, statuta est certa summa pecuniæ, qua minorem nefas est accipere, de maiore fas est liceri. definitum etiam tempus, et assignati qui examinarent. Nominent mihi vel unum iis ducentis annis reiectum, qui versatus fuerit præscripto tempore in scholis, certam illam pecuniam dependerit, quacunque ætate, conditione, ingenio, peritia, moribus. Si quis non credit, inspicat tot per Galliam cerdones, sartores, coquos, rhedarios, nautas, fabros, et peiores iis grassatores latronesque, artium vel magistros vel batalarios. nec desunt in Germania nec in Italia; siquis alibi non invenit, Romæ quærat⁴⁴.

31 *pro persona apta nata ad fiendum doctor*] i. e. ad significandum eum qui præstitit quæ ab eis qui ad doctoris aspirant gradum postulantur — stipes ac dapes magis quam eruditio. Cf. infra p. 253²⁵.

sicut] Sæpissime pro 'ut, qualis est'. Cf. Ind. verbor. h. v.

pronunc] Ut hodieque in multis Germaniæ partibus *für jetzt*, pro simplici 'nunc, iam'. cf. 11²³.

32 *in Colonia*] Sic fere ubique 'in' pro genetivo. Germanice *in* sive *zu Köln*. *mellifluus*] Versus etiam faciebat Theodoricus.

pater frater] sacerdos monachus ordinis Carmelitarum.

Ganda] rectius Gauda s. Gonda. Cf. Ind. biogr. art. Ganda, Theodoricus de.

Pag. 4.

1 *legatus alm. universit. Col.*] sic infra quoque p. 34¹¹.⁵⁴. sed recte Henricus Gla-reanus Colonie III. non. Ian. a. 1514. ad Reuchlinum scripsit (cf. Ind. chronol. p. 129.) „Cæterum Universitas aut nostra urbis studium nil adversus te attentavit, ni Universitatem soli Theologi, si sic appellari debeant, constituent.“ Cf. etiam Bulæi hist. univ. Paris. VI. p. 68. Unde Pepericornus sive Gratius in Defens. p. 175¹⁹.⁵⁴. ed. n. „non 'ab universitate' sed 'a facultate theologica' et non 'universitatis' sed 'facultatis'.“

providissimus] Ita 'legatus providissimus' ipse de se Theodoricus. cf. Ind. biogr. cit. art. Ganda.

3 *Warmsemmel*] Cf. Ind. biogr. p. 499. h. art.

lansmannus] Ut lantsknechti, kaufmanni, reuteri, et similia.

Scotista] cf. Ind. biogr. p. 466. art. Scotus. et infra ad p. 208. v. 137.

4 *magister 18 annor.*] i. e. ante xviii annos magister factus. cf. p. 258¹⁴. 24²⁵. *tempore suo*] *zu seiner Zeit*, cum studiosus esset.

5 *reieicitus*] = reiectus, *abgewiesen*, *durchgefallen*, non magister renuntiatus. cf. 276²¹.⁵⁴. 277⁵. pati reiectionem p. 277¹⁹.

impeditus] i. e. examinibus q. v. prioribus male superatis non admissus, *zurückgestellt*. cf. ad p. 277¹⁹.

stetit] i. e. studens s. baccalaureus permansit, non recessit ab universitate. Cf. *stare in bursa*, in universitate, Bononiæ, Coloniae' et similia.

Pag. 4.

5 *ulterius quoad*] usque dum, donec.6 *pro hon. univ.*] i. e. ne nihil didicisse videretur qui nihil quidem didicerat, sed tamen per legitimos annos universitati adscriptus fuerat. cf. 277⁹.^{sq.}*intelligit bene facta sua*] *verstehet seine Sachen gut, weiß wohl den Magister vorzustellen.* cf. 11¹.7 *parvos et magnos*] Tum de ætate corporisque habitu, tum de civili conditione, promiscuo. Secundum Statuta antiqua universitatis generalis studii Colonien-
sis de anno 1392. art. 41. (*Bianco Gesch. d. alt. Univ. Köln.* I. App. p. 16) inter
rectoris officia memoratur „iuste iudicare et singulorum querelas, Parvi sive
Magni, Pauperis sive Divitis, absque personarum acceptione aut alia quacun-
que pervertente iudicium affectione coram se admittere et plene iudicare . . .“
senes cum iuniorib.] ex Psalm. CXLVIII. 12. cf. p. 21³⁴.^{sq.}8 *tenuit quod*] hielt dafür daß, tenuit, affirmavit dicendum esse.10 *doctorare 'doctorem facere'*] sed etiam 'doctor fieri', ut nos *doctorieren.* cf.
Gemma g. h. v.11 *termini*] artis vocabula, *Kunstausrücke.*13...15 *sanctitatem et Christus fuit*] Ioann. XIII. 13. „Vos vocatis me Magister
et Dominus, et bene dicitis, sum etenim“. cf. Matth. XXIII. 8. &c. Lepida con-
tradictio huius humanitatis sanctitatisque theologistica.14 *stant in loco dom.*] „Omnis magister noster est rabi et lux mundi“ 298²³
„Magistri nostri sunt sicut Apostoli dei“ 253²⁰. „Theologi qui sunt sicut Apo-
stoli dei“ 192⁷. „predicare verbum dei sicut Apostoli“ 265¹⁰. &c.16 *quia habent nos instruere*] quia ad nos instruendos vocati sunt, quia nos in-
struere eorum officium est, *weil sie uns zu unterrichten haben.*17 *deus est verit.*] Ioann. I. ep. v. 6. „Christus est veritas“. Cf. evang. sec. Ioann.
xiv. 6. xvii. 17.*quapropter*] Usitatissimum vocabulum, maxime ut quæ male inter se conexæ
sententiæ inepte cohererent, docte sibi constare videantur.20 *nostrare*] Lexicis med. latin. addendus art. Nos *nostrificieren* et *Nostrification.*21 *vocabul. Ex quo*] cf. Ind. biogr. p. 496. art. Vocabular. Ex quo.*Catholicon*] cf. Ind. biogr. p. 399. art. Ianua, Ioannes de.*Breviloquo*] cf. Ind. biogr. p. 318. art. Breviloquus.22 *Gemma gemmarum*] cf. Ind. biogr. p. 378. h. art.24 *Delitzsch*] cf. Ind. biogr. p. 365. h. art.25 *legit ordinarie*] Ordinariæ lecturæ antemeridianis horis habentur de 'ordi-
nariis' libris, et Lipsiæ quidem, ut sequentia verba 'et etiam legit in domo
sua Quintilianum' ostendunt, in publicis auditoriis. De Bononiensium consue-
tudine cf. *Savigny Gesch. d. R. R. i. MA.* III. §§ 98 sq.26 *Ovidium in metam.*] Vix aliter 'Ovidii metamorphoses' tum designabantur.
Ovidius cum Vergilio per media sæcula ex paucis bonis poetis Latinis præci-
pue legebatur. unde Everardus Bethuniensis carm. III. de versificatione v. 23. sq.
(ap. Polycarp. Leyser. Hist. Poetar. p. 826):Quam solemnitas usus sit turba [*i. e. multa egregia carmina*] colenda

Ovidiana tibi quod ferat illa placet.

exponit . . allegorice et litteraliter] cf. infra epist. I. 28.28 *in domo sua*] non 'ordinarie'. cf. ad super. v. 25.*Quintilianum*] cuius et Institutiones oratoriæ et quæ feruntur Declamationes
iam sæc. XV. sæpe prodierant. cf. Hain. Repertor. n. 13644... 13662.*Iuvenum*] cf. Ind. biogr. p. 401. sqq. h. art.

Pag. 4.

Pag. 4. v. 5 . . . Pag. 5. v. 8.

- 28 tenuit oppositum] *hat Widerpart gehalten*, adversarias partes tuitus est.
- 29 dixit quod debemus] Sic fere semper 'dicere quod'. Cf. Ind. verbor. voc. dicere.
- 30 Quia] Fere perpetuum est ut ubi philosophantur Obscuri, ita quasi nova inciperet sententia, argumenta ante propositæ sententiæ adferant.
- 32 una] Raro Obscuri ita adiectivo numerali recte utuntur. cf. sq. v. 37. 'unum cantharum' et Ind. verbor. voc. unus.
- 33 sumitur pro unoquoque] significat quemlibet, quemcunque.
magistro in] ut Germanice Meister in . .
- 34 seu mechan. man. seu cap.] Scilicet liberalis scientia aut manibus aut capite exercetur, ut volgo studendi cogitandique labor *Kopfarbeit* dicitur. et ille rusticus: „*Kopfarbeit ist schwere Arbeit, das sek' ich an meinen Ochsen*“. Infra (p. 38¹⁹) artes in mechanicas et liberales sive veras dividuntur.
- 36 super hoc] Germanice *dafür, zum Beweise, Belege dafür*.
et ipse . . tunc . . et unus . . et ipse . .] ut Germanice rudes balbutiunt, *und er . . da . . und einer . . und er . .* Similis Obscurorum perpetua syntaxis est.
Horatium] art. poët. v. 52. sq.
et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Græco fonte cadent, parce detorta . . .
- 37 admiraverunt] Non solum verbis mirare, admirare, sed aliis quoque deponentibus multis active formatis utuntur nostri.
portavit ei] propinavit, brachte ihm, trank ihm zu. cf. ep. I. 3.
- 38 cantharum] 'Cantarus est vas vinarium, *ein kanne oder ein becher*'. Gemma g. h. v.
Neuburg.] Naumburg. cf. 3²⁶.
ego volo expectare] Triumphabundus sui æstimationem blandis verbis gestibusque tegit.

Pag. 5.

- 1 pareatis mihi] veniam peto, liceat mihi; ut alias 'cum licentia', *mit Vergunst*.
birretum] s. biretum s. baretum nostris, barretum al., Italice berretta, Gallice bérét, Germanice quoque Birret s. Barret, Mütze mit plattem, eckigem oder rundem Deckel, a Latino 'birrus', Græco πρῶτος. 'Biretum, ein byret oder nachthub'. Gemma g. h. v. — Du Cange h. v. „Birretum, capitium, capitis tegmen, lineum tenue, strictum forma ipsius capitis. Pontificum proprium fuit . . . fuit etiam Doctorum . . . At Italis commune fuit omnibus tegmen . . . Erat vero Birretum interius capitis tegmen, ita super capitium cappæ dispositum, ut non nihil super humeros deflueret . . .“ Magister noster tangit tantum birretum (non deponit reverentialiter, ut p. 5³¹) amicaliter sive ut faciunt qui quos sibi gradu inferiores habent salutant.
- 3 in uno anhelitu] uno haustu, *in einem Athem, ohne abzusetzen*.
respondit ei fortiter] hat ihm tapfer zugesprochen, nec minus nec tardius ingurgitavit quam ille.
pro honore] ad significandam observantiam, reverentiam.
- 4 Slesitarum] Silesiacæ nationis sive Silesiacorum tum usitatum nomen.
lati] ut nos munter, angeheitert, potu excitati, nondum ebrii.
- 5 pulsatum ad vespas] *zur Vesper geläutet.*
- 6 exponere mentem] sententiam sive opinionem scribere.
- 7 debet . . scribere] scribet, ut solent nostri futurum tempus addito verbo 'debere' formare, *er soll, wird mir wohl schreiben.*
- 8 veritatem] quomodo res vere se habeat.

Pag. 5.

8 *in Daventria*] pro genetivo loci, ut solent. *zu* sive *in Deventer*. cf. p. 3³² et in omnibus fere locorum nominibus.

tertiarius] tertiæ classis discipulus, ut hodie 'tertianus'. Similiter infra (p. 31¹⁵) *secundarius*.

9 *certificare*] certiozem facere, nuntiare, referre. Catholic. Io. de Ianua „Certifico cas. i. facere certum: verbum activum. et componitur a certus et facio cis. et cor[ripitur] fi.“

quomodo stat] *wie es steht*. usitatissima dictio. Cf. Ind. verb. voc. stare.

guerra] *Diez WB. der romanischen Sprachen* h. v. „*guerra* *it. sp. pg. pr.*, *guerre* *fr. Krieg* (*engl. war*), *vom ahd. werra, mhd. mndl. altengl. werre zank, zwie-tracht, vb. ahd. werran verwirren*: rixas et dissensiones seu seditiones, quas vulgus *werras* nominat. *Cap. Car. C.* . .“.

10 *ribaldus*] Idem ed. 3. p. 348. „*Ribaldo it. altsp. pg. (. . unrichtig mit rival erklärt)*, *pr. ribaut, fr. ribaud lotterbube, fem. ribauda, ribaude freche dirne . . Was das mittelalter unter ribaldus verstand, sagt deutlich Matthæus Paris*: fures, exules, fugitivi, excommunicati, quos omnes ribaldos Francia vulgariter consuevit appellare, *heillose zu allem fähige menschen . .*“. De significatione 'velites, *enfants perdus*, milites qui prima prælia tentabant &c. vid. idem *Diez* et *Du Cange* v. *Ribaldi*. Addo ex *Vocabulario* s. l. et a. in fol. edito, quo nec *Diefenbachius* usus est, hæc verba (p. 85^a): *Ribaldus, ribald, est vir inutilis vanis dictis et factis insistens*.

11 *iurista*] Quando primum in usum venerit pro iuris consulto, qui iuri sive Romano sive canonico operam dat, definire non possum. Cf. ad p. 185²¹.

mittatis etiam adhuc semel mihi] item mittatis quæso, *und schickt mir doch auch einmal*.

12 *librum . . Arnoldi de Th.*] cui inscribitur 'Articuli sive propositiones' &c. cf. supra *Indic. scr.* p. 78. n. XI. et *Ind. biogr.* p. 490. art. *Tungris*.

de multis profunditatibus in theologia] de theologicis quæstionibus obscurissimis et implicatissimis.

14 *multum subtilis*] *Subtilis* in his *Epp.* ubique laudi est (cf. *Ind. verb. h. v.*), habet tamen eum quoque colorem admixtum, quem *Io. de Ianua* h. v. expressit: „*subtilis*, malitiosus, subdolanus, secundum *Papiam*“.

habere pro malo] succensere, *vorübelnehmen*; tollere in malam partem: p. 8¹³.

15 *ita socialiter*] tanta simplicitate ut amico, *so vertraut, freundschaftlich*.

16 *promovere*] „*sublimare ad ordinem vel honorem movere, et promovere* i. e. *proficere*“ *Io. de Ianua* h. v. *furderen*. *Gemm. g.*

etiamsi . . pecuniam] vel si pecuniam mutuam a te peterem, scilicet qua fautores vel promotores corrumpere possem.

EPISTOLA 2. IOANNES PELLIFEX ORTVINO.

19 *Pellifex*] *Pelzer*. „*faciens pelliceum: ein beltmacher oder kyrßner*“ *Gemma g.* In album *Viteb.* a. 1502. inscriptus est quidam 'Georgius Pellificus de aurach'. *Förstemann* p. 4.

23 *Aristoteles &c.*] cf. ad 3°.

24 *una res*] aliquid, quoddam.

facit m. m. consc.] multum me angit, facit ut de peccato commisso mihi timeam.

25 *missa*] nundinae, *Messe*, h. l. et p. 73°. 278°. aliis locis est *Messe, misse, ein heilig gesang*. cf. *Diefenb. Glossar.* v. *Missa*.

Pag. 5.

Pag. 5. v. 8 . . . Pag. 6. v. 12.

- 25 *tunc*] Germanice *da*, ut 4⁸⁶.
- 26 *obviaverunt*] obviam venerunt.
 'platea. id est lata et spaciosa via, *ein strasse oder plan*'. Gemma g.
apparuerunt satis honesti q. ad asp.] quorum habitus vestimentaue honora-
 tiores viros indicabant.
- tunicas*] *Talare*. 'tunica, *ein rock*' Gemma g. 'Tunica a tonus dicitur . . . , anti-
 quissima vestis, quasi tonica, quæ in motu incedentis sonum facit. Primum
 enim fuerunt pelliceæ tunice, quibus post eiectionem de paradiso Adam cum
 Eva induti sunt. unde . . . tunico, cas, .i. tunicam induere'. Io. de Ianua.
- 28 *caputia*] Caputium, *Kapuzze, Kappe, Gugelhut*, unde Capucini. 'Caputium,
ein kulhut oder ein kap' Gemma g. De statutis quæ Iudæos pilea cornuta
 ferre iubent, vide Haltaus. Glossar. art. *Juden-Kleidung*.
- liripipiis*] humeralibus fasciis. 'Lyripipium, *ein kappenzipffel*'. Gemma g. Du
 Cange h. v. „liripipium, epomis, unde Belgis *lijre-pijpe*, seu potius longa fascia
 vel cauda caputii. Henr. de Knyghton de eventu Angl. L. 4. Dominarum co-
 hors affuit quasi comes interludii in diverso et mirabili apparatu virili . . . in
 tunicis partitis . . . cum capuciis brevibus et liripipiis ad modum cordarum
 circa caput advolutis“. Hartlieb de fide meretr. cap. De vocalibus . . . fan-
 tastice exponendis: „Liripippius, *ein Kappenzipffel*“. In Statuto Erfurt. de
 Iudæis a. 1389. (ap. Haltaus. l. c.) præcipitur „*Alle Juden, damit man sie ken-
 nen möge, sollen Stieffeln und Mäntel mit vier Hauptfenstern und lange Hüte
 ohne Kogeln oder Kugeln über den Mänteln, die über die Haupt-Fenstern
 langen, tragen*“.
- 29 *fecit reverentiam*] reverenter salutavi.
deponendo birr.] cf. ad 5¹.
- 30 *stimulavit me*] digito latus meum icit.
amore] per amorem.
- 31 *ante eos*] *vor ihnen*, eos salutandi gratia.
- 32 *ut si*] ac si.
- 34 *peccatum mortale*] proprie id peccatum est quod 'non remittitur neque in
 hoc sæculo neque in futuro' (Matth. XII. 32.), 'æternum delictum' (Marc.
 III. 28.), oppositum veniali. Casus tanquam speciales sedi apostolicæ reser-
 vatos multos enumerat const. Pauli II. a. 1468. emissa, quæ est c. 3. Extravv.
 comm. de pœnitentia V. 9. cf. infra ad 26¹⁵. In casibus episcopis reservatis
 sacerdos non nisi ex episcopali concessione absolvere potest. cf. cann. 3. sqq.
 Dist. XXV.

Pag. 6.

- 1 *facit honorem*] salutatur.
- 2 *met Iudæus*] ipsum Iudæum.
- 3 *sumus de via mel.*] habemus meliorem fidem sive religionem sive methodum.
- 5 *facerent rever.*] salutarent, salutandi causa caput inclinarent.
fortificantur in sua fide] confirmanentur in suis superstitionibus.
- 6 *non perm. se baptizare*] nolunt baptizari, spernunt baptismum.
- 7 *bene*] quidem, *wohl*.
scienter] Mortale peccatum non est nisi dolo malo commissum.
cum ign.] ex ignorantia, ignorans.
- 9 *dignus ad combur.*] dignus qui comburer: Ignis hæreseos pœna.
- 12 *tamen adhuc*] nihilo minus *doch noch, trotzdem noch*.
semel] quondam, *einmal*.

Pag. 6.

- 13 *Iudæus ligneus* &c.] Iudæus Christum crucifigens cum Petro, malleus cum clavo comparatur deridendi successoris Petri causa.
- 17 *confessor*] *Beichtvater*, Ital. confessore, Gall. confesseur. usitatius hoc sensu 'confessarius'.
- 18 *respicere*] circumspicere, evitare negligentiam.
19. 20. 29 *casus episcopalis — papalis — simplex*] cf. ad 5³⁴.
- 23 officialis consistorii iurisdictionem q. v. contentiosam per diœcesin habet, voluntariam habet vicarius generalis.
- 24 *gilvum circ.*] Ita Nicolaus Cusanus cardinalis in litteris ad senat. Francof. a. 1452. (ap. Haltaus Glossar. art. *Iuden-Kleidung* et *Iuden-Zeichen*, p. 1054.) „Cum nos alias in civitate Maguntina provinciali synodo præsideremus, inter cætera quoddam statutum de Iudæis et crucis Christi inimicis in eadem synodo innovatum exstitit, In quo sub cessationis divinatorum et sub vacationis communionis pœnis districte mandamus, quod Iudæi de cætero signa deferre debeant conformiter, ut in urbe Roma, et nonnulli dubitare videntur, quomodo in urbe Roma Iudæi deferant, hinc nos, prout in aliis nationis locis ordinavimus — declaramus, signum huiusmodi esse debere circulum de croceis filis visibiliter censurum [? cusurum], cuius diameter communis hominis digito minor non sit, ANTE PECTUS, quod masculos in veste extrinseca, ita quod omnium eos induentium oculis appareat, et duæ rigæ blanci coloris in peplo mulierum, in signum differentiae, ut a Christianis discernantur“. V. in Privil. Civit. Francof. p. 328. Et in Mandato Senat. Northus. an. 1559. (ap. eumd. Haltaus. p. 1055.): „Es sollen auch alle Juden, die in dieser Stadt ein- oder ausreiten oder gehen, ihr öffentlich Judenzeichen, einen großen gelben Ring an ihren Kleidern unbedeckt tragen, damit sie erkant, und für ehrliche Leute nicht angesehen werden. Wer darüber angetroffen, der soll zur Gefängniß bracht und in eine Buße verfallen seyn“. in Lesseri chron. p. 255.“
- 25 *deberetis*] debebas, debebatis.
- 27 *profundus*] bene doctus. 'zelosos' dicebant in exercenda defendendaque ecclesiastica doctrina acres industriosque. hæc fere, ut *speculativus* (cf. ad 8¹⁶), magistrorum nostrorum epitheta ornantia sunt.
- 28 *quatinus*] quatenus pro 'ut' mediæ Latinitatis vocabulum frequentissimum.
29. 30 *an est — videtur*] num sit, videatur.
- 33 *rectum*] *Recht*, iustum et æquum.
- scandalum*] offensio, iniuria quæ magistris nostris fit.
- non est diff. inter Iud. et Christ.*] Scilicet consultatione sua die 9. Nov. a. 1510. emissa etiam Colonienses theologi inter alia postulaverant, 'ut Iudæi signo evidenti a Christianis distinguerentur'. Peperic. Defens. p. 7^b. Cf. Haltaus l. c.
- 35 *dom. imperator*] Ita postea sec. Haltaus. l. c. a. 1578. „*Ferdinandus der erst, unser gelibter herr und vatter — geordnet hat, das alle und jede juden — zu ainem Zeichen, daran sy von den Christen unterschiden vnd erkhent werden sollen, Nun hinfüro an jren obern Röckhen oder Claidern, auf der linckhen seitten, vornen an der prust, ainen gelben Ring, von ainem gelben tuech gemacht, öffentlich vnd unverborgen tragen sollen.*“ Cf. ad proxime superiorem v. 24.
- 37 dictamen vocatur quodcumque brevius scriptum, sive poeticum sive prosaicum, sive epistola sive commentarius, ut nos *ein Aufsatz*, non solum *eyn Gedycht*, ut habet Gemma g. Cf. ad 60³⁰. et Ind. biogr. p. 417. art. Modus dictandi. H. l. significat sequentem epistolam 3. cf. p. 8¹.
- 39 *constans*] assecla, socius, compotor.

Pag. 7.

Pag. 6. v. 13 ... Pag. 7. v. 19.

- 1 bonam societatem Obscuri dicebant vitæ libidinosæ luxuriosæque societatem.
 2 *commendat vos laudabiter*] tuum nomen, te, non sine laude sæpe memorat.

EPISTOLA 3. BERNHARDVS PLVMILEGVS ORTVINO.

- 5 Plumilegus (vulgariter *Federleser*) 'ex Wittenpurck' scribit, ut aperte 6³⁸. dictum est, quod etiam ipsa epistola, quamvis unde scripta sit non adiciatur in fine, per ea quæ de Sibuto habet, aperte docet. sed quinam magister noster sub illo ficto nomine perstringatur nescimus.
- 8 *Mus miser. &c.*] Idem proverbium legitur in Olearii quodlibeto de fide concubinarum Heidelb. a. 1500. habito (*Zarncke, Die deutsch. Univ. i. MA. Lpz. 1857. p. 101.*) Plaut. Truc. IV. 4, 15. sq. „Cogitato Mus pusillus quam sit sapiens bestia, Aetatem qui uni cubili nunquam committit suam“. Plumilegus autem dicerium habet ex Olearii l. c.
- 9 *cum support.*] i. e. veniam peto. barbara locutio ex iis quæ rudiores rusticive homines adhibent, ut urbani beneque morati videantur; ut infra 9¹². et all. II. 'cum licentia', et apud nos *mit Verlaub, mit Vergunst* et similia.
- 10 *superdaret*] traderet, proderet spreta amicitia. Ad Iudam Christi traditorem adludi videtur.
- 12 *hic*] Wittenbergæ. cf. ad superior. v. 5.
Georius.] Georgius, *Jöres, Jores* in Germania inferiore, Iorius p. 532. v. 1.
Sibutus] Cf. Ind. biogr. p. 469. h. art.
 poetæ sæculares h. l. sunt humanistæ q. v., ut alias, e. gr. 11²⁸. 18⁹. inter poetæ sæculares s. antiquos omnes veteres profani quos dicimus classicos scriptores, e. gr. Cicero, Plinius, Valerius Maximus, alii ab Obscuris enumerantur. cf. epp. 10. 11. 14. et all., imprimis Ind. biogr. p. 491. art. Urbanus, Henr.
- 13 *legit in*] scholas, prælectiones habet de.
 poetria h. l. non solum 'artem versificandi s. metrificandi', sed generaliter omnes litteras humaniores significat. cf. 26¹⁶, ubi scholastico litterarum generi opponitur.
bonus socius] Cf. ad 7¹.
- 15 *zeccha*] conpotatio, *Zecherei, Saufgelage.*
Turgens.] cf. ad 1²⁶.
- 17 *ascendit mihi in caput*] crapulam facit, *steigt mir zu Kopf.*
- 18 *non stetit bene mecum*] *nicht gut mit mir stand*, male mihi volebat, non amice mecum vivebat. inimicator 199²⁶.
- 19 *apportare, zutrinken, vortrinken, einem eins bringen.* Is cui apportatum est, ex lege symposiaca tantundem bibere, 'simile facere, *ein gleiches thun, nachtrinken*, respondere' debet, nisi eum qui propinavit, ad gravioris iniuriæ vindictam provocare vult. Cf. Hutt. Opp. II. p. 107. v. 24. sq. In libello de generibus ebriosorum legitur (ex ed. Zarncke p. 134.): „Igitur ut ex neotericeis quidam non indoctus scribit, hæc propinandi vetus consuetudo, qua tam absentes quam presentes ex mera amicitia et benivolentia ad bibendum, quantum sapiat et voluntarium sit, subinvitamus, non solum non abolenda, verum etiam tanquam humanitatis et officii plena a quibuscumque etiam colenda et imitanda, et pro hoste inimicoque censendus, qui sic bibere inter amicos contempserit. Neque damnandus et ille fuerit, qui modum aliquando sed raro in bibendo excesserit, quandoquidem et medicorum consilium est, quemque bis in mense debere inebriari.“

Pag. 7.

- 20 *cavisavi*] admonui, provocavi ut 'simile faceret'. Aliter 24¹⁷.
 21 *cum silentio*] silens, ne ab iniuria quidem se excusans.
 22 *confundere*] *beschamen* oder *lesteren*, *begyssen*. Gemma g. — Diefenbach Glos-
 sar. „Confundere (i. confutare, blasphemare) *czusamen-gyssen*, *-fugen*. *begies-
 sen*. *virstoren*. *vorstören*. hd. *lestern*, *schenden*, .. *beschemen*, .. *verthumen*, *ver-
 tumen*, *verdumen*, *verdomen*.“
 23 *cantarum*] cantharum. cf. ad 4²³.
percussi ei ad cap.] hab' ihm ihn (den Krug) an den Kopf geschlagen.
 24 *iratus super me*] irasci super aliquem (pro alicui) saepe legitur. Cf. Ind. verb. h. v.
fec. rumorem in domo sua] Gravior iniuria est ipsi hospiti facta.
 26 *Quid tunc est?*] i. e. nihil refert, plane non curo, quod in me odium sus-
 cipitis. *Was ist's dann, was liegt dran, daß etc.*
bene] ut Germ. *wohl*, i. e. et antehac, prioribus quoque temporibus; contra
 v. 29. 'bene' est pro 'certe, *wenigstens*'.
 28. sq. *habeo — sicut vos*] ipse quoque inter poetas amicos habeo, qui facile te
 vincant in arte.
 29 *merdarem in*] Hodieque inter infimam plebeculam usitata contemnendi forma.
 Ceterum saec. xvi. hoc verbum, ut alia eius modi, non tam turpe indecorum-
 que habebatur.
 32 *tu met*] tu ipse. iam 'tibissat s. tuissat', *duzet* eum cui antea modeste pluralem
 numerum non denegaverat, quem 'vobisaverat'.
in cute] Similis vulgari veterum dictioni 'intus et in cute' (Pers. sat. III. 30.)
 nostra est '*in deiner Haut drin*'.
 34 *Sotphi*] est Sutphaniensis, Zutphaniensis. cf. Ind. biogr. p. 473. art. *Sotphi*, ubi
 et de eius Glosa notabili ad Alexandrum Gallum scripta, infra saepius me-
 morata, dixi.
Kneck] *Kuijk*, bursa Cucana. cf. ibid. p. 322. art. Bursae Colonienses.
glosam notabilem] super III partes Alexandri. cf. cit. art. *Sotphi*.
 35 *Rutgerus*] cf. ibid. p. 460. art. *Rotger Sicamber*.
bursa montis] s. montana, *unter 16 Häusern*. Cf. ibid. p. 322. art. bursae Colon.

Pag. 8.

- 5 *defenditis*] Ortwini Prænotamenta (cf. Ind. scrr. p. 81. n. XIII.) nuper edita erant,
 neque ignorabant Reuchlinistae illum Pepericornianos libellos Latine edidisse.
unam novitatem] aliquid novi.
 6 *Valete in Chr.*] Non biblica est hæc salutandi forma.

EPISTOLA 4. IOANNES CANTRIFVSORIS ORTVINO.

- 8 *Ioannes Cantrifusoris.*] 'Wolfgangus cantarifusoris de Zwickau' in albo acad.
 Viteb. a. 1502. inscriptus legitur ap. Förstemann. p. 3. Germanice *Kannegießer*.
 Idem 'Guolfgangus Cantharifusoris Czuicaviensis Artium magister. pridie no-
 nas Septembres Anno 1507.' duo carmina 'Magnifico ; ingenuo viro Christo-
 phoro Scheurlo Nürnbergensi. V. I. doctori ac alme Vitenbergeñ achademie
 moderatori vigilantissimo' composuit, quæ extant in fine libelli inscripti *Or-
 ationes Doctoris Christophori Scheurli Nurenbergensis: et magistri | Wolgangi Polichij
 Mellerstadij. habita in gymnasio Wittenburgensi: Rectoribus scholasticam | prefecturam
 ineuntibus. Anno Domini. 1507. | M|fortes Fortuna Formidat | C. S. D. | s. l.
 et a. 12 foll. in 4°. —*

- Pag. 8. Pag. 7. v. 20 ... Pag. 8. v. 26.
- 10 *quoniamquidem*] Ita non solum Magistri nostri scripta sua incipere fere solebant, ut olim nostrates „*Sintemalen*“.
- 11 *tract. levitates ad invic.*] sq. v. 23. docet, Cantrifusorem innuere non solum in petulantibus iocis lusibusque innocentibus, sed dissolutis etiam exercendis olim Ortvinum socium se habuisse. cf. 14⁹. 10. 20²³. sqq. &c.
non est cura vobis] non moleste fers, nihil curas.
- 12 fantasia h. l., ut 12⁷, est *dummes Zeug, schlechter Witz, verkehrter Einfall, toller Streich*. cf. 17²⁶. 299²⁷.
toll. in malam partem] cf. ad 5¹⁴.
- 13 *cavillationem*] ludificationem, *Neckerei*.
- 14 *taliter*] similiter.
- 15...17 *hic ... Georgius*] Vitenbergæ ... Georgius Sibutus. cf. ad 7¹².
- 15 *profundus*] cf. ad 6²⁷.
- 16 *speculativus*] *nunfindig*. Gemma g. i. e. qui novas quæstiones earumque resolutiones facile excogitat.
- 19 *collatio*] proprie est quod hodie *Pickenick* dicitur, convivium ad quod parandum unus quisque sociorum aliquid ciborum potusve confert, sed h. l. est ipsum serotinum monachorum convivium. quam significationem, si historiam tantum, non etymologiam respicimus, recte sic explicat Ducangius art. *Collatio* „apud monachos præsertim dicitur sacrorum librorum lectio, quæ statis horis, maxime post cenam coram iis fiebat. Sic autem dicta quasi *collocutio* vel *confabulatio*, inquit Smaragdus A collationibus monasticis, quibus finitis ad bibitionem ibatur, serotinæ cenæ *collationum* appellationem sortitæ sunt.“ Sed adiecit: „Nam vix est ut probem, quod quidam volunt, vocabuli etymon hauriri debere a cænarum antiqua collatione, quam Concilium Laodicenum ἐκ συμβολῆς συμπόσια vocat. Udalric. l. I. Consuet. Cluniac. . . . c. 18. *Post vespas cæna, post cenam cæna servitorum, post cenam servitorum officium pro defunctis, post officium Collatio, et ita ad Completorium*. V. c. 41. *Monasticum Anglicanum* t. 2. p. 370. *‘Et legat unus frater tam in prandio quam in cæna et collatione’*.“
- 20 *socialis, gesellig*. Gemma g. Cf. etiam Catholic. h. v. Latinum est vocabulum, sed non Latina hæc significatio.
letæ mentis] *guter Laune, lustiges Sinnes*.
ad dimidios et ad totos] *auf halbe und auf ganze*, i. e. *Becher s. Kannen*. cf. ad 7¹⁹.
- 21 *de sero — de mane*] *abends, morgens*.
- 23 *eos*] i. e. socios suos, non, ut ed. m. a. 1858. habet, *alios*.
- 24 *de talibus emendare*] corrigere, vituperare, emendare hos malos eorum mores.
tunc ipsi incipiunt] i. e. contra vero ipsi præeunt heluationes et intemperantiam.
verecundia] hæc est stomachari, quod prædicator sordes magistrorum nostrorum publice prodiderit. scriptorem non sordium, sed earum detectionis pudet.
- 25 *super eum*] i. e. ei. *ich bin zornig über ihn geworden*.
- 26 *imaginare*] i. e. excogitare. active neque in Vocabulariis neque in Gemma g. legitur.
semel &c.] forte quidam mihi rettulit. — Similem fabulam Boccacium narrare vix opus est monere.
quomodo] ut in non nullis Germaniæ provinciis *wie* pro *daß*. quod Latine per acc. c. inf. reddendum erat.

Pag. 8.

27 *de nocte*] noctu.

supponeret] Quod semel ap. Plaut. Cist. II. 3, 11. legitur „eamque me mihi supponere“, non ex Plauto puto in constantem apud Obscuros usum venit, ut supponere dicerent pro rem veneream facere, stuprum sive in scortum adulteramve sive in puerum facere. ‘Supponere i. e. subtus ponere, *underlegen*, *undersetzen*’ Gemma g. Sed alio sensu discipuli appellabantur *Suppositi* s. *Supposita*. quod vocabulum vide in Ind. verb.

32 *quod statim perminxissem me*] *daß ich mich auf der Stelle hätte bep.... mögen*, ut fere ilico perm. . . . Cf. quæ ad 7²⁹. adnotavimus.

tollite] aufer tecum.

pontificalia] h. l. non quæcunque sed tantum tibialia vestimenta, femoralia, hosas s. osas, *Hosen*, *Beinkleider* significat. Cf. de bracciis cuiusdam minoritæ adulteri pro sanctis reliquiis habitis Poggi facetias, et Monopolium *der Schweinezunft* ed. Zarnck. p. 107. v. 26. sqq.

33 *exterius*] ante domum, in platea.

merda] Raro ap. vett. scrr. legitur, sæpe apud med. Lat. scriptores. in his epp. etiam, merdæ, merdum, merdrum. Gallice *merde*. Catholicon habet: „Merda, de, et hoc merdum, di, dicitur a merus, ra, rum, per contrarium, quia non sit mera; vel dicitur a meris, quod divisio vel pars, quia stercus in digestionem dividitur ab eo quod incorporatur, et per secessum emittitur. [inepte. Voss. etymologic.] et inde turpia derivata, scil. hæc merdula, lę, diminutiv.; et merdosus, sa, sum; et hæc merdositas, tatis; et merdo, das, davi, dare. i. merda inquinare, stercorare. Et est activum cum omnibus suis compositis, ut merdifer, ra, rum,“ &c. Menagius (diction. etym. franç.) h. v. „Tout le monde sait que ce mot français vient du Latin *merda*, mais tout le monde ne sait pas d’où vient le Latin *merda*“ &c. Etiam Voss. et Schwenck. referunt ad Græcum *μέρδεν* in *ἀμέρδεν*. *Frisch WB. Merda, Scheisse, Scheiß-Dreck, Kacke*.

34 *dixi . . . discret.*] admonni ne nimium eum vexarent, *adiuvi eos quod*] in eo opem eis tuli, ut . . .

35 *ita*] sic, hoc modo.

vindicavi de] i. e. vindictam sumpsit de.

36 sq. *non debetis aliis dicere*] cave ne rei rumor spargatur, fac ne prædicatorum infamia aliis innotescat.

Pag. 9.

1 *sunt pro vobis*] Prodierant non solum Arnoldi Articuli (Ind. scrr. p. 78 sq. n. xi.) a. 1512. et a. 1514. Parisiensium Acta (ibid. p. 82. n. xvi.), sed Francofurti etiam, Moguntia, Romæque prædicatores Coloniensium vela quantum poterant intendebant. Cf. consp. chronol. ad hos annos et quod ad 8⁵. adnotavi.

4 *mirificus*] miraculorum artifex. sane, ut Bernensis, (de quo vid. ad 296¹¹.) et Norimbergensis et Ferrariensis aliorumque.

5 *non irascimini*] cf. supra 8¹³.

EPISTOLA 5. STRAVSZFEDERIVS ORTVINO.

9 Salutatio fere ex Caroli [cf. Ind. biogr. h. art.] epistolari desumpta est. cf. 16³².

11 *cogito de . . . v. d.*] tui memor sum, memoria tui mihi semper recens est.

cottidie ad minus semel] singulis diebus certe semel, non minus quam semel.

12 *vestra dominatione*] cf. ad 3¹².

Pag. 9.

Pag. 8. v. 27 . . . Pag. 9. v. 30.

13 *miraculum*] res quæ vix credi potest.

nobilista] Huttenus, qui fuit Meyeri 'inimicator'. cf. Ind. biogr. art. Meyer. — *nobilista* Nostris non solum 'nobilis alumnus' (ut Ducange h. v.), sed generaliter 'nobilis', neque semper cum aliqua contemptionis significatione. cf. e. gr. 66¹³. „ex antiqua familia nobilistæ“.

14 scandalizare, *schenden*. Gemma g. Nos *schmählich tractieren*. unde scandalizator 16¹.15 gutta pro minima particula translate etiam non fluidorum et apud veteres legitur, ut contra apud nos morsiuncula, *ein Bißchen*, etiam de non solidis in usu est. itaque eleganter guttam h. l. posuit Straußfederius, quamvis hoc, *und er hatte nicht ein bißchen Scham*, non Latine sed magistraliter expresserit.16 *pretensus*] *annaßend*, *hochmütig*. Usitatius 'presumptuosus'. Cf. Gall. *pretentieux*.17 *dedit ei unum Knipp*] *schlug ihm ein Schnippchen*, digitis crepavit in despectum eius.18 *mitterem solv. coll. meum an*] paterer caput mihi abscindi, si, *ich mir den Hals abschneiden lassen, wenn . .*20 *sancta Maria*] Imprecatio Petro Meyero usitatissima, ut multi non solum harum epistolarum loci ostendunt. Scilicet in illa diu agitata controversia de immaculata s. virginis conceptione Dominicanus Meyerus ab ea parte stetit, quæ nuper 'dogmatizata est'.21 *tamen — nihil*] i. e. quidquid dicat ille nobilista, Reuchlinum me doctiorem esse, *so versteht er doch nichts von den libri Sententiarum* [Petri Lombardi, quarum exempla et commentaria innumera sunt. Vide Hain Repert. n. 10183... 10201. Panzer Ann. typogr. X. p. 467. et Ind. biogr. artt. Albert. M., Alex. de Hales, Duns Scotus, Guil. Occam, Petrus Hisp., Thomas Aq. & alios.]23 *poetrium*] Cf. ad 7^{12. 13}.

ego vellem bene] *ich könnte, wenn ich wollte, gar wohl auch*.

24 *componere metra*] facere carmina, versus, *dichten*.25 *Sulpitium*] Cf. Ind. biogr. p. 481. h. v.

ipse deberet] i. e. Reuchlinus ne posset quidem . .

26 *in theologia . . . arguere pro et contra*] h. l. respicitur ad speculum oculare, cuius folia XXI...XXX satis probaverant Reuchlinum in quæstione de iudaicis libris abolendis posse arguere pro et contra. Cf. Ind. serr. p. 76. n. ix.27 *ipse*] Meyerus.29 *cibus diab. . . epistolari*] Hieronym. epist. xvii. 11. „Cibus diaboli negatores dei sunt“. sed Meyerus h. l. vult quod postea Ortvinus in Lamentt. II. 19. (ed. n. pag. 377¹⁶.) scripsit „Postremo Hieronymus noster in epistola de duobus filiis [cf. cit. p. 337. not. 16.] „Dæmonum“ inquit „cibus est carmina poetarum, sæcularis scientia, rhetoricorum pompa verborum.“ — Hieronymi Stridonensis episcopi Epistolæ, quæ h. l. Epistolare H—i appellantur sæpe sæcc. xv. et xvi. editæ erant. cf. Hain n. 8549...8561. Panzer Ann. typ. X. p. 403. sq.30 *bufo*] scurra, sannio, Ital. *buffone*, nobis *Hanswurst*. Ducange ex ed. Adel. v. Buffo. „Buffones, scurræ, Gallis *bouffons*. Breviloq. Goliardi, buffones, ioculatores . . . Adamantius Martyrius: Bufo, *φωσάγυατος* [Pausback] etc.“ Quod posterius probem, cum Latinam bufonis significationem (*Kröte*) etiam ab inflatione deducendam esse existimem. displicet itaque quod „mavult Cangius a *buffa*, quod mimi ac scurræ invicem sibi alapas ac *buffas* [Püffe. cf.

Pag. 9.

- Diez WB. v. buf.] infligentes risum spectantibus moveant⁴. Satis etiam notum est aliam buffonis, aliam pulcinelli personam esse.
- 31 *sufficiens* in aliqua doctrina proprie dicebatur qui tirocinio deposito ut academicæ dignitatis adipiscendæ dignus haberetur, satis promptæ eruditionis specimen exhibuerat, sive ut cum hodiernis etiam magistris nostris loquamur, qui in examine rite steterant, „persona apta nata ad fiendum doctor⁴, ut est 3²¹. Ceterum Reuchlinus et in oculari speculo et imprimis in Germanica declaratione [Ind. serr. p. 75. sq. n. VIII. IX.] non uno loco diserte protestatus erat, se non theologiæ sed iuris ‘sæcularis’ (*in weltlichen rechten*) doctorem et esse et haberi velle.
- 32 *librum satis theologicalem*] Speculum oculare puto indicatur, non opus de verbo mirifico, ad quod Antireuchlinistæ tum omnino non respiciebant. *nominavit*] sc. iste bufo nobilista.
- 34 *casearius*] monachus mendicans, cui pro eleemosyna caseos dare pauperes mulierculæ rusticive solebant. unde tum *Käsemönch*. cf. p. 228. v. 5. „Terminarii (Ducang. h. v.) apud ordines mendicantes dicuntur, qui habendis per agros cuique conventui addictos concionibus destinantur. habent enim singuli ordines illorum conventus circumiecti territorii pagos, intra quos duntaxat eleemosynas colligere liceat, ne cum iactura caritatis et periculo scandali mutuis officiant commodis⁴. Invidia eiusmodi caseariorum vel in proverbium abiit.
- 24 *commensales*] modo generaliter, ut h. l., sic appellantur ad eandem mensam adsidentes (*Tischgenossen*), modo specialiter bursarii, in bursa mensam habentes (*Kostgänger*). cf. ad pag. 26¹⁷. de domicellis adnot. Diefenb. Glossar. „Commensalis, *tisch-, tafel-geselle, kostgenger, miteßer, commensaill.*“
- 35 *scandalum*] *ein schand, occasio ruine*. Gemma g. *simplex*] qui „in nulla facultate promotus vel qualificatus est“ p. 18⁴, qui „neque est promotus neque qualificatus in iure vel in artibus“, 16^{3. 29}. quod quidem de Hutteno verum non est, ut probatur Hutt. Opp. I. p. 5. sqq. n. II., sed verum est ipsum Huttenum passim significasse nullum gradum academicum se adeptum esse. Cf. infra ad 10⁵. ‘gradibus aptos’.
- irreverentialis coram uno m.*] magistro irreverens.

Pag. 10.

- 1 *evang.*] sec. Ioann. VIII. 48.
diabolum] ‘dæmonium’ habet Vulgata.
- 2 *realiter exped.*] Fere ut nos ‘argumentis ad hominem aliquem refutare’, evidentissimis argumentis repellere.
- 3 *trufator.*] Truffa, Gall. *truffe*; *Pofse, Windbeutelei*; verbum truffare (*trufar, truffer*), *einen zum besten haben*, deductum a v. *trifola*, Gall. *truffe*, Lat. *tuber* secundum Diez Etym. W. p. 432. ed. 3. ‘Trufa, trupha, truffa, *tuscherie, dußerie, betrug o. biebery, . . boßhait*’ Diefenb. Glossar. Ap. Ducang. legitur truffare, truffare vel truffari = illudere, fallere. ibique truffator cum *baratator, abusor*, comparatur. Diefenb. Gloss. art. ‘trufator, *gecke, teuscher, lecker, leicher*’. Truffare, truare, *teuschen, spotten, bespotten, betriegen. gecken. belachen, leichen, geilen, muen*’.
- procedere in factis*] quæ ut coepta sunt prosegui.
- 8 *mardaris schubis*] *Schauben von Marderpelz*, *schubæ* ex melium pellibus consutæ. Incertum est, utrum *mardaris* Straußfederio sit genetivus nominis (pro *melis*), an abl. adiectivi *mardarus* (pro *melinis*): voluit *Marder-Schauben*. „Schübe, *langes faltiges Kleid für männer und frauen* (cf. *Jope, Juppe*). Mhd. WB. h. v. Ap. Frisch WB. est h. v. „*Schaube, eine Tracht von langen Kleidern*, palla,

Pag. 10.

Pag. 9. v. 31 . . . Pag. 10. v. 35.

stola, vestis ad talos usque promissa. *Männer-Schaube . . . Diese Schauben waren mit Marder-Fellen verbremet; Teutsch. Sprichw. fol. 197. a. Der Reiche denkt an seine Marderin Schauben . . . Weiber-Schauben, eine Tracht vornehmer Frauen . . .* Gemma g. „Mardarus est animal quoddam: ein marder. Inde Mardellus idem.“

9 *peto quatenus*] rogo, peto — ut. sæpe. cf. Ind. verb. v. rogare.

10 *affectualiter*] affectuose, ut 3¹⁴. Nostri etiam ‘affectualis, affectualitas’. cf. Ind. v.

11 *alma mat. univ. Parrh.*] cf. ad 17²². Solent hodieque litterariæ universitates almarum matrum dignitatem et appellationem sibi arrogare.

14 *Sotphi &c.*] cf. ad 7³⁴. et Ind. biogr. p. 297. sqq. art. Alexander de villa dei.

15 *mortuus*] Epiodium Ortvini Gratii, quod dedimus vol. VI. p. 4¹⁰. sq., ‘nequiter’ immutavit Calvastrius infra epist. 19.

12 *melior*] doctior.

18 *Remigium*] Malmundariensem. cf. Ind. biogr. art. Remigius

singularissimus] proprie is est, in cuius bursam domumve scholaris receptus est, ut Bononiæ studiosus sibi unum aliquem ex professoribus ‘dominum suum’ eligebat; sed et is præceptor singularissimus dici videtur, qui in ea classi, qua quis discipulus esset, docebat, *Classenlehrer*.

19 *dedit bonas vecas*] corripuit, emendavit duris verbis.

auca] „Oca it. sp. pg., oie fr., ursprünglicher sp. pr. chw. auca, gans, so auch mlat. Es ist zusammengezogen aus avica, das von avis abgeleitet ward wie nática von natis u. s. w. Im sinne dieser etymologie übersetzt ein lat. gr. glossar. auca mit πτηνον (πτηνόν), vogel. So nannte man die gans als das nutzbarste hausthier dieser classe, wie man das rind schlechweg animal nannte . . .“ Diez etym. WB. ed. 3. p. 293.

20 *argumentator*] qui in præstigiis arguendi pro et contra (cf. ad 9²⁶.) callet.

22 dare bonam disciplinam est castigare, mendare alapa ducta; ‘collaphisare. i. colaphis eedere, an den halß schlagen’. Gemma g.

‘discretus, bescheiden oder wis’. Gemma g.

25 *in requie*] ut mortui? immo in tranquillitate.

EPISTOLA 6. CAPRIMVLGIVS ORTVINO.

27 *Caprimulgius*] pro Caprimulgus, Ziegenmelker.

31 *magistralitas*] magistri dignitas. ut magistralis, magistraliter, magistrare &c. cf. supra epist. 1.

32 *notabilis questio*] proprie est ad marginem adnotanda, sed Nostris est quævis memoria digna, insignis. *determinari*] decidi, definiri.

33 *resumit*] Resumere (*widernemen*. Gemma g.) docendi discendique speciem extraordinariam significat, similem fere ei quam hodie repetitionum cursoriumque explicationum nomine præceptores exercent.

hic un. Græcus] Lipsiæ, Ricardus Crocus. cf. Ind. biogr. p. 352. h. art.

Urbani] Bellunensis. cf. ibid. p. 490. sq. art. Urbanus.

34 *ponit titellos sup.*] accentus superscribit.

35 *tamen — etiam*] mirum est. *Germanice: hat doch auch*.

‘practicare est scire manualiter vel exercere, ein kunst üben’. Gemma g. Sæpe ‘docere in schola ad quendam librum’. Diefenb. Glossar. „Practicare, hantwercken, handwircken, eben, wurcklich uben, ein kunst selbs uben, wircken vel gewonen, practicieren . . .“ Cf. Ind. biogr. art. Gratius.

Pag. 10.

36 *nunquam scripsit ita tit.*] In libello Manipulus florum [cf. Ind. serr. p. 107. n. xxxvii.] p. C 4^a. legitur: Ἐφαλθoγραφῆι. triplici aspiratione scribitur Ortuino Graculo correctore. Nam ille sic a Grillo præceptore didicit. Grillus iste qui *Katφας*, quia Insulsus uero cognomine uocatur, literas græcas extirpare apud Coloniam nititur, sicut & Ortuinus discipulus nuper conabatur damnare accentus, quos per ignorantiam uocabat titellos græcos. De qua re plura aliquando commentabimur. Aequè em̄ Insulsus est uterq; , quam hoc cognomen solus Grillus sibi uendicat, qui si Sulsus esset, nō tam insulse iudicaret de rebus sibi neq; cognitis, neq; etiam aliquando præmentis inopia cognoscendis.

Pag. 11.

- 1 *intell. facta sua*] explendo officio suo par est, *weiß was er zu thun hat.* cf. 4⁶.
 2 *adhuc*] vel, immo.
 3 *constantes*] cf. ad 6³⁹.
 4 'notificare. i. notum facere'. Gemma g.
 5 *realiter*] cum effectū, ut est 17²³.
 6 *uexare*] insidias struere, nocere, calumniari.
 8 *Quentel*] vid. Ind. biogr. p. 446. h. v.
corrector] Ortvinus postquam relicta Daventria Coloniam uenerat, in officina typographica Quenteliana corrector et bursæ Cucanæ (Kuijk, Kneck) professor factus, anno 1507. in consilium ordinis receptus, a. 1511. Quodlibetarius factus est. Cf. etiam *Bianco Gesch. d. Univ. Köln.* I. p. 700.
 11 *magnam gratiam*] Cf. infra epist. I. 38. de etymo nominis Gratii.
 12 'scibilis, hoc — le, *wissenlich*' Gemm. g. Crotus satis aperte exprimit, Ortvinum in toto nihil scire. Et tamen Ortvinus fortasse legerat, quam ego non vidi, Stephani de Monte Gebennensis Artem insolubilem docentem de omni scibili disputare, cuius libelli (a Zarnckio Brants Narrensch. p. 355. laudati) edit. Papie, Ant. Biret. 1490. 4°. memorat Panzer Ann. typ. II. p. 256. n. 80.
 13 *metris*] Eiusmodi carmina, quorum componendorum Ortvinus præstantissimus artifex etiam a se ipso habebatur, Colonienses magistri nostri imprimis libellis suorum præludebant.
 14 habere pro molestia, *für ungut halten, nehmen, übelnehmen.* ueniæ petendæ formula.
 15 *causa informationis*] non insidiosè sed studiosè, ut discipulus erga magistrum reuerenter.

EPISTOLA 7. HAFENMVSIVS ORTVINO.

- 18 *Hafenmusius*] ex *Hafen* (olla, lebes) et *musen, mausen* (furtim libare) nomen compositum esse uidetur.
 21 'substantia . . *ein wesenheyt.* Etiam dicitur possessio bonorum vel diuitiæ'. Gemm. g.
notabilem propinam] hodie dicerent '*einen famosen Satz*'. Propinam uocabularia uetera ex Isid. (orig. V. 2.) perperam explicare solent; h. l. significat propinationem, comissionem.
 22 *quod*] ut.
 23 *pro nunc*] *für jetzt*, ut res se habent. cf. 3³¹.
oves . . . campi] Psalm. VIII. 8. „oves et boves uersas, insuper et pecora campi“.
 24 *appreciare*] appreciari, *belohnen* Gemm. g. et Catholic. „... precium determi-

Pag. 11.

nare . . . et est deponens; antiqui tamen precio, as, et apprecio, as, in activo genere declinabant . . .“

25 *doctrina*] *Belehrung*.

postq. s. beneficiatus] cum s. quando beneficium (officium ecclesiasticum cum annuis redditibus) adeptus fuero. ‘beneficiari, *bepfrunden*’. Gemma g.

26 *insteti pro un. vic.*] institi, vicariatum inter candidatos ambii, petii.

tunc . . . vobis] *dann will ich Euch einmal eine besondere Ehre anthun*, tum laute, splendide, munifice te tractabo.

28 *poetæ sec.*] cf. ad 7¹².

29 *mod. stud.*] *methodus*. Hic non respicitur ad libellos ‘de modo studendi’ (qualibus tum iuris studiosi imprimis utebantur. cf. *Stintzing Gesch. der pop. Lit. des röm. kan. R.* p. 33. sqq.), quamvis similis farinae libellos Hafenmusius permagni faciat.

30 *Arist.*] metaph. I. 2. *κατὰ τὴν παροιμίαν Πολλὰ ψεύδονται ἄιοδοί.*

mentiuntur poetæ] De generib. ebriosor. ed. Nurnberge a. 1516. 4°. p. C^v^a, ed. Zarnck. p. 151.) „cavendum nobis est, ne dum veritatem nimis simpliciter et absque fuco profiteamur, ab his, quibus contradicere nephas est, mendacii arguamur. dicent enim statim poetam me esse (a quo tamen semper longissime abfui) atque ideo mentiri, quoniam persuasum habent, ad mendacia dumtaxat natos poetas, frequenterque illud obiiciunt ‘Multa mentiuntur poetæ’, et præterea malos Christianos vocant, sed non solum poetas: habent enim hoc Germanicum semper in promptu quod obiiciant:

Roller [aurigæ?], *Zoller* [telonarii], *Fergen*, *Schergen*, *Erez* [medici] *poeten*
[*l. Ertzt* (*Aerzt*), *Poeten*. falso Zarnck.: *Erzpoeten*] *und Juristen*

Das seyn syben böse [sieben böse Zarnck.] *Christen*.

egregium sane dieterium, quod non solum poetas, sed et medicos et iureconsultos in rationario prophanorum adseribit.“

31. sqq. Ex quonam magistrorum nostrorum libello hic ‘notabilis syllogismus’ desumptus sit, nunc non invenio.

radix hab. sup. se] ex radice nascitur, surgit.

36 *mala arbor &c.*] evang. sec. Luc. VI. 43. cf. Matth. VII. 18.

Pag. 12.

2 *memoro*] memoria teneo, reminiscor.

doctrinam . . . semel die Lehre, die mir einmal, quod me quondam monuit.

3 *Valentinus*] cf. Ind. biogr. p. 377. art. Geltersheim.

suus] eius, ut innumeris locis.

4 *audire Salustium*] scholis, prælectionibus, in quibus Sallustius explicabatur, interesse. hodie *über Sallust hören, den Sallust (bei N. N.) hören*.

5 *dischöle*] „Discolus Græce *δύσκολος*, difficilis, morosus.“ Papias: discolus, difficilis, morosus, indisciplinatus, a scolis dicitur, vel a colore et dis.“ Ducange h. v. ‘Discolus, *ungestalt*. i. peruersus et malus. et dicitur quasi a schola divisus, *winkel schuler*’. Gemma g. Diezius: „*In deutschen glossarien*: discolus, dischulus, i. e. discors a schola, *unzüchtiger, ungezogener, landläufiger Schüler, es scheint ungedeutet aus δύσκολος, missvergnügt, mürrisch, unverträglich, zänkisch*, Ital. Hisp. *discolo, indem man schola einmischte*.“ Statuta reformata facultatis artium Ubior. a. 1522. in fine habent: „Hæc ita statuta sunt, ut transgressores discoli et rebelles desistant a sua improbitate . . .“ *ibid.* c. 14. i. f. „notorio indoctos rebelles et discolos separant et nonnisi probabiliter idoneos ac gradibus aptos præsentent.“ et alio l. „ignavi et discholi flagello concitari volunt.“

Pag. 12.

- 6 *Ioannes de Vratislavia*] cf. Ind. biogr. p. 497. art. Vratislavia, Ioa. de. *Alexandri*] Galli s. de Villa dei. cf. Ind. biogr. p. 297. sqq. art. Alexander.
- 7 *fantasia*] cf. ad 8¹².
- 8 *Caroli*] Manneken. Cf. Ind. biogr. p. 338. art. Caroli epist. Humanistæ, renaissance litterarum cultores, Magistris nostris fere iidem sunt atque qui 'student in secularibus poetis'. Vocabularia illius ætatis nomen non habent.
- 11 *novo Latino*] id est non barbaro: nam barbaro uti omnes consueverant, cum humanistæ Latine et loqui et scribere docerent. Statuta reform. fac. art. Ubior. c. X. præcipiunt: „Et volumus singulos memoratos libros interpretari [sic] et exponi non affectato nec elaborato, sed libero et triviali sermone latino. Eundem etiam loquendi modum servari volumus in disputationibus et examinibus aut quibusvis aliis actibus nostræ facultatis.“
annihilant] nihili faciunt, contemnunt, abolent.
veteres] sc. non veteres, sed antiquos barbaros.
- 12 *Alexandrum* ut ad v. 7.
Remigium] Clarum Florentinum. Cf. Ind. biogr. p. 453. art. Remig. n°. 1.
Ioann. de Garlandia] Cf. ibid. p. 336. art. Garlandia.
Cornutum] Cornutus non a Ioanne de Garlandia diversus scriptor, sed unus ex huius libris est, cui inscriptum est Cornutus s. antiqua distigia [disticha]. Cf. art. cit.
- 13 *Composita verborum*] Ioannis Sinthen. cf. Ind. biogr. p. 472. h. art. *Epistolare . . Niavis*] cf. Ind. biogr. p. 429. art. Niavis.
- 14 *pro me*] *vor mich*, in fronte sive pectore.
- 15 *provincia*] terra, *Landschaft*, *Land*.
una aqua] fluvius, flumen, ut nos *ein Wasser*.
- 16 *Tagus*] Fortasse ille quidam ex ipso Ortino Ovidium (Amor. I. 15, 34. 'auriferi . . . Tagi') glossante hoc 'quod non est possibile' audierat, sed propius est rem incredibilem conperisse a commilitone, qui Plinium (H. N. IV. 22, 35. 'Tagus auriferis arenis celebratur') audierat. Hodie desiisse illas arenas, quas veri simile est numquam fluxisse, ille quidem non didicerat, quamvis fabulam reiciat. Torrentinus in Elucidario h. v. „Tagus, fluvius Lusitanie aureas habens arenas immixtas.“
fistulavi occulte] sibilavi suppresso sono. 'Fistulare, *fleuten*' [flöten]. Gemma g. Improprie, nam non fistula (*ein fleut od. pffiffe* [pfeife]). Gemma g.), sed labiis sibilus editur.
- 18 *metra*] carmina.
- 19 *illuminatus per grat.*] cf. ad 11¹¹.
desuper] *von oben her*, divinitus.
- 20 reprehendere, *schelten*, *straffen*. Gemma g.
gentiles] *Heiden* vocantur humanistæ, quod scriptores veteres Christianæ latinitati præferebant.
- 21 *una novit.*] aliquid novi.
22. sqq. *fratres . . de ord. præd.*] Hic designantur eadem artes sanctæ, de quibus Pirckheimerus in Eccio dedolato § 28. (Hutt. opp. IV. p. 523.) prædicatores Augustinensibus antecellere scripsit, „utpote qui suis blanditiis probe Nuringenses palpare noverint . . . etenim mentiando peierando et defraudando toties Nuringensibus imposuere, ut non solum fidem luserint, sed etiam si veritatem dixerint, minime tamen illis credatur.“ Idem Pirckh. in imper-

Pag. 12.

Pag. 12. vv. 6...35.

fecta epist. „ad Adrianum P. M. de motibus in Germania per Dominicanos et horum complices excitatis et de occasione Lutheranismi“ (Pirckh. Opp. Ff. 1610. fol. p. 372 sqq.) qua contra Dominicanos et Pepericornum acerrime defendit Capnionem, „dolos, sycophantias ac omnes malas artes fraterculorum illorum, qui Dominicastrum vocantur, tam horrendas concitasse tragœdias“. queritur. Quod technis suis fallere Norimbergenses ineunte sæc. XVI. prædicatores summopere studuerint, testis est libellus *Wunderperliche geschichten von gaystlichen Weyßpersonen* (quem sic descripsit Weller, Repertor. p. 18. n. 187. „o. O. u. J. (1501.) 8 Bl. 4°. Auf Titelrücks. 1 großer Holzschm. Die 2 Berichte des Herzogs Hercules von Ferrara dat. 4. März 1500. u. 23. Jan. 1501., der des Bischofs Nic. Maria Estensis 26. Jan. 1501., der des Petrus Tranensis 25. Jan. 1501. — In München.). Latinum exemplar sic descripsit Riederer (*Nachrichten zur Kirchengesch. 4. Bd. S. 391. ff.*) „Spiritualium personarum feminei sexus facta admiratione digna, auf 6 Bl. in 4°, um 1501. Diese kleine Schrift . . . daraus man die Künste mancher Orden im Pabstum, ihre Lieblingssätze durch ausserordentliche Dinge, Offenbarungen, u. Wunder zu bestätigen, erkennen kan. Sie ist bereits im ‘Alten aus allen Teilen der Gesch.’ 2. Bd. S. 132. angeführt worden. Man hat daselbst auch ihren Inhalt erzelt, bey Gelegenheit einer Uebersetzung davon, die S. 130. ff. angeführt wird: ‘Wunderliche Geschichte; die do geschehen seynt von Geistlichen Weyßpersonen in diesen Joren. Getruckt vff Grüneck jm xv end v jor’; so vermutlich 1502 bedeuten soll. Man vergleicht daselbst . . . die darinnen erzelten Geschichten mit den so gar übel abgelaufenen Betrügereyen der Predigermönche zu Bern . . . Der ganze Inhalt besteht in einigen gesammelten Zeugnissen von einigen für heilig ausgegebenen Weibspersonen aus dem Dominicanerorden . . . Lucia von Narnia, . . . Stephana von Quinzano . . . Diese Zeugnisse . . . musten ein Paar Bischöfe, einige Professores Juris zu Ferrara u. sogar der Herzog zu Ferrara, Hercules, ausstellen, u. dieser letztere sein Zeugnis wiederholen . . .“

- 23 *indulgentias*] Quorum abusum ‘tragœdiam illam aliam’ (Lutheranam post Capnioniam) concitasse Pirckheimerus epist. cit. papæ his verbis scribere voluit „Nam cum indulgentias illas suas plus æquo extollerent, nefandissimis quibusdam contaminarunt blasphemii, ita ut inter cetera detestanda homines sacrilegi palam obgannire auderent, siquis etiam beatissimam dei genetricem (proh scelus, etiam auditu horrendum) stuprasset, se illum absolventi potestatem habere, nec se Christo ullo pacto inferiores esse . . .“

EPISTOLA 8. GENSELINVS ORTVINO.

- 27 Genselini nomen fortasse vult Murnerum, *den Gänseprediger*, ut Thomæ prænomen in Francisci-mutatam sit; nam Franciscanus fuit Murnerus. Ipsi epistolæ tenor Murnerianus non est.
- 29 *mille*] sic, non milia.
gravitate] pondere, *Schwere*, *Gewicht*.
- 30 *sermo*] rumor, *Gerede*, *Redens*.
- respexistis*] timuisti. quasi diceretur, quamvis tu minime par sis adversariis.
- 33 *iurista*] Hic non ad dieterium iuristas malos esse Christianos adluditur, sed ad Ulricum Zasiium eiusque familiares. cf. p. 202. v. 135. et Ind. biogr. v. ‘Zasius’.
- scripsistis*] Prenotamenta. cf. Ind. scrr. p. 81. n. XIII.
- 35 *facultas theol.*] Friburgensis. Cf. litteras Friburgensium in Defens. Peperic. ed. m. p. 104...107.

Pag. 12.

36 *acta Parrh.*] Cf. supra Ind. serr. p. 82. n. xvi.

Pag. 13.

- 3 *non etiam concl. c. . . Colon.*] Consultaverunt quidem Heidelbergenses (cf. Consp. chronol. d. 6. Sept. a. 1510.), sed non cum Coloniensibus, ut libri Iudæorum extinguerentur, sed ut aliarum quoque universitatum doctores convocarentur, „als dan von der sache wie und wilcher masse solichs anzufahen sy vnderrede und handlung zu haben“. Cf. Peperic. *Beschyrmung* p. Piiij, Defens. ed. m. p. 99. 103. Ceterum qualis Colonienses consultationes auctoritatis fuerint, testis est ipse Coloniensis Agrippa ab Nettesheim, qui ad Coloniæ senatores inter alia scribit: „. . . ut apud reliquas nationes iam in proverbium abierit, quoties velint aliquod egregie insulsum consilium exprimere, dicant ‘Coloniense suffragium’, atque hanc universitatem vestram iam omnes uno ore calamitosam optimorum studiorum, persecutricem et futilium quarumcunque literarum pertinacissimam propugnatricem appellent.“
- 4 *fecit unum statutum*] ut „Parrhisienses habent unum statutum quod non accipiunt ad facultatem suam magistros Rostochienses“ p. 225¹⁵. Ceterum neutrum statutum inter ea quæ publicata sunt, me legere memini.
- 6 *complevit pro gradu*] baccalaureandus, ‘scholasticus examinandus pro gradu baccalaureatus’ appellatur in stat. ref. facult. art. Ubior. c. 16. *Complere pro* = bene se præparasse ad; statutorum leges satis observasse, præscriptas lectiones omnes audivisse (p. 258¹⁶), ut gradum academicum capessere possit.
- 7 *quid est*] quantæ dignitatis potentiæque sit.
- 8 *alia vice*] *ein ander Mal*, postea in similibus causis.
tenere cum ea] facere cum ea, partes eius sequi.
- 9 *parcitis eis propter ignor.*] veniam datis (i. e. credo vos dare) propterea quod de re nihil compererant.
- 10 *debetis quæ intimasse*] quæ vos intimasse fertur. ‘Intimare. i. notificare vel iudicare, kundigen’. Gemma g. Nos *öffentlich (am schwarzen Bret) anschlagen*.
- 12 *fuerunt comm.*] placuerunt, laudabantur.
- 14...16 In ipsa libelli [Ind. serr. p. 82. n. xvi.] inscriptione omnium fere quæ hic laudantur testimonia habemus.
- 17 De epistolis in ‘Parrh. actis’ publicatis cf. Consp. chronol. a. 1514. p. 131. sq.
- 19 *Tungarus probavit*] in ‘Articuli sive propositiones’ (Ind. serr. p. 78. n. xi.).
- 20 *legere gratis*] prælectiones gratuitas (quas hodie ‘publicas’ appellant) habere
- 22 *cum hoc*] quidem, in his ipsis prælectionibus.
glosare] *vslegen die geschriift*. Gemma g. H. l. est glossas dictare.
- 23 *notab. in m. notare*] i. e. adnotanda dictare. Usitatissimus diligentium studiosorum modus eiusmodi *Notabene* adscribere, unde hodie tot impura librorum scholasticorum exempla supersunt.
- 24 *arguere pro et contra*] argumentari, ut tum moris erat etiam de evidentibus causis aut nugis, afferendò in utramque partem facientibus rationibus sive cavillationibus. solebant autem *τὰ* contra præmittere.
25. sqq. *fecerunt*] cf. ad superiores v. 14...17.
- 28 *Carmelita*] Theod. de Ganda (cf. Ind. serr. p. 82. n. xvi.) Carmelita fuit. De Lovaniensibus cf. Hochstrat. ovant. Ind. serr. p. 33. n^o. xxxiii.
- 29 *Iacobita*] i. e. non proprie sic dicti Christiani orientales monophysitæ Syriaci, sed hæreticorum inquisitoris Iacobi Hochstrati confratres et adsectatores. ‘Jacobini’, ap. Wimpeling ad p. 26¹⁸.
- 30 ‘mirari et mirare, quod et quomodo’ Nostris in usu est.

Pag. 13.

Pag. 12. v. 36 . . . Pag. 15. v. 4.

30 *speculari*] excogitare, contemplationibus explorare.34 *usque huc*] adhuc, semper.*deus vos cons.*] Psalm. XL. 3. „Dominus conservet eum et vivificet eum, . . . et non tradat eum in animam inimicorum.“*Psalmista*] Psalm. XIX. 5.

Pag. 14. EPISTOLA 9. CONRADVS DE ZVICCAVIA ORTVINO.

2 Conradus de Zwickavia, qui huius epistolæ et I, 13. et 21., maxime impudicarum, scriptor fingitur, nescio an sit ‘Conradus Reichenbach de Czwickavia Dioc. Numburgen.’, qui rectore Bernhardo de Eberstein a. 1515. in album Viteberg. inscriptus est ap. Förstemann. p. 60.

5 *Ecclesiastæ XI. 9.**Ezechiel*] XXIII. 43.6 *b. succ. m. in am.*] prospero salacitatis meæ successu gaudeo.8 *purgare renes*] translate pro coire. Locutionem commentatoribus Arist. de partib. anim. III. 9. deberi suspicor. Cf. Arist. de hist. anim. II. 16. unde Plin. H. N. XI. 37. 81. „Renes habent omnia quadrupedum, quæ animal generant; ova parturientium testudo sola.“9 *omn. h. errat*] Terentianum „errare humanum est“.11 *Ecclesiastæ III.] Immo III. 11.*13 *amasia*] non ‘amans’, sed ‘amata’, amica, *Liebchen*. Pepericorni uxorem Ortvinum amasiam fuisse, multis etiam harum epistolarum locis dicitur, e. gr. 20²⁷. 293³². cf. Ind. verbor. voc. uxor. Aliis locis rem habere Ortvinum cum ancilla Quenteli scriptum est. cf. voc. ancilla.18 *Ovidium*] fort. Amor. II. 7. glosando. Cf. Ind. verb. voc. Ortvinus.19 *percutere*] verberare. ‘Percutere, *schlahen*’. Gemma g.*sacr. script.*] Genes. XXXII. 11.?20 *irascitur mecum*] *mit mir zürnt, keift*.22 *vinum lætif.*] Psalm. CIII. 15.*tristitia exsicc.*] Proverbior. XVII. 22.26 *caligas*] *Hosen*. Catholicon h. v. „Caliga, a calcio, cias, dicitur hæc caliga, æ, calciamentum crurium sive sit de panno sive sit de ferro, vel dicitur a colligo, gas, quia caligæ ligantur, vel dicitur a callo pedum. Invenitur etiam callicula pro eodem, similiter a callo, et corripitur penultima. Unde in Aurora: Sume tibi caligas et restem stringe sequendo.“28 *camisia, ein hembd.* inde camissola. Gemma g.31 *concedere*] dare.*solvere . . . linum*] pretium empti lini solvere.32 *laudo . . . lætus*] ‘Laudavi igitur lætitiâ . . .’ *Ecclesiastæ VIII. 15.*34 *irascitur*] homo severus est.35 *infirmus*] *krank*.36 *perdificant*] destruunt sanitatem, bonam valetudinem.38 *sicut c. diabolo*] ‘. . . omnis fornicator aut immundus . . . non habet hereditatem in regno Christi et dei’. Paul. ep. ad Ephes. V. 5.*permittunt nulli requiem*] *sie lassen keinem Ruhe*. non sinunt amantes ab ipsis otium habere.

Pag. 15.

1 *parc. mihi*] da veniam (contra sentienti).4 *decima lactis*] *Milchzehlnt*. Olearius de fide concubinar. (ed. Zarneck. p. 95):

Pag. 15.

- „quidam putant se habere posse cum honestate concubinas . . . præcipue in illis diocesibus, in quibus annuatim data fuerit collecta aut subsidium charitativum, vulgariter *der milchpfennig vnd kindßzehent* . . .“ et paulo post episcopi fiscalis eam collectam exigens sacerdoti neganti se habere aut habuisse concubinam respondet „si non habes, dispone tibi unam, quoniam episcopus vult habere pecuniam et ego etiam partem meam. cum tot habeas beneficia, posses vel nobilem educare“ &c. Kessler Sabbata (*St. Gallen* 1866. 8°. p. 11.) „*Den priester ward nachgelassen huren fur ewiber haben, doch wann die aines kinds geneß, dem bischoff vier gulden ze geben verfallen sin.*“
- 4 *ancillas esse c. presb.*] Canones clericis convictu seu cohabitatione cum feminis interdicunt, nisi hæ forte proximæ consanguineæ essent aut aliis ex causis omnis suspicio excluderetur.
- 5 *sit a vel b)* utut res se habeat, sive verum sit quod severus ille prædicator dixit, sive non.
- 7 *deus est misericors*] Deuteron. IV. 31. et all. locc.
- 8 *Alexandri Galli*] cf. Ind. biogr. p. 297. sqq. art. Alexander de Villa dei.
- 9 *antiqui*] opponitur ‘poetis modernis’ i. e. humanistis sive potius ab his denuo introductis veteribus grammaticis.
- reprehendere*] reicere ut barbarum, non Latinum.
- 11 *stetimus*] habitavimus, litteris studuimus, ut 16⁴. et sæp.
- hic*] Lipsiensis.
- 12 *faceretis imprimere*] curares imprimi.
- dedit*] non Alexandri librum, sed ‘scripta pro eius defensione’.
- 14 *poeticaliter*] ut magistraliter, doctrialiter, historialiter, moraliter, poeticaliter, rhetoricaliter, concorditer, mentaliter, unanimiter, pectoraliter, cordialiter, affectualiter, incunditer, humaniter, carnaliter aliaque eiusmodi adverbia permulta, et, ut idem Crotus et post hunc Lutherus, Lovanialiter, Colonialiter et similia.
- 15 *cum hoc*] *dabei*, etiam, nihilo minus.
- 16 *Busch.*] cf. Ind. biogr. p. 330. sqq. art. Buschius.
- 17 *materia*] liber non compactus, q. v. ‘in albis’, sed etiam generaliter ‘liber, libellus’. „Materia impressa, *gedruckt Ding*“. Diefenbach Glossar.
- 19 *in char. non ficta*] II. Corinth. VI. 6. cf. Ind. verb. voc. Caritas.

EPISTOLA 10. IOANNES ARNOLDI ORTVINO.

- 21 *Ioannes Arnoldi*] Cuinam Ortvinus discipulo hoc nomen et hæc epistola adfingatur non paret. certe Moguntia hanc scriptam fingi, ex ipsa adparet. Infra (II. 36.) idem ‘Romæ’ scribit stilo mirifice exulto, postquam ibi ‘studuerat per totum in poeseos artificioso et ergo fuerit aliter stilatus’. p. 245²⁷.
- 25 *Aristot.*] metaph. init. Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει.
26. sq. *libellum . . . ribaldus*] Hutteni, ut manifestum est, libellum, sed utrum Panegyricum an Exclamationem in Pepericornum, dubitari possit. Ego quidem hanc puto. cf. quæ Ind. serr. n. xviii. adnotavimus.
- 29 *vir. proculd. integerr.*] Sic Ortvinus sæpius, etiam in ipsius Pepericorni libellis a se Latine editis, Pepericornum laudat.
- hic*] Moguntia.
- 32 ‘notare, *mercken oder schriben*. Versus: Dic noto notifico, noto scribo, noto reprehendo’. Gemma g.
- adhuc*] *noch*.

Pag. 15.

Pag. 15. v. 4 . . . Pag. 16. v. 25.

33 'guerra, guerre (*war*), vom *ahd.* werra, *mhd.* mndl. *altengl.* werre, *zank*, *zwietracht* *vb.* *ahd.* werran, *verwirren*: rixas et dissensiones seu seditiones, quas vulgus werras nominat *Cap. Car. C. Bellum . . .*" *Diez etym. WB.* h. v. Cf. etiam Ducange h. v.

34 habere advertentiam = sibi cavere, vigilare, *Acht haben*.
citabunt] ut Reuchlinum.

36 *timeo quod*] Ita semper pro *timeo ne*. Germ. *ich fürchte daß*.
disturbium] perturbatio, tumultus, non disturbatio.

Pag. 16.

1 *scandalizatore*] cf. ad 9¹⁴.

4 *simplex socius &c.*] cf. ad 9³⁵.

5 *zelosi*] cf. ad 6²⁷.

6 *in mensa*] ad mensam, in convivio.

7 tenere oppositum, i. e. contradicere, *Widerpart halten*.

9 *protestavi coram omnes de iniur.*] protestatus sum adsidentium testimonialem fidem eum [ribaldum Huttenum] in crimen iniuriæ incidisse. cf. 287²⁰. Priscian. inst. VIII. 29. (ed. Hertz. p. 396. sq.) „ . . . protulerunt antiqui . . . 'protesto' et 'protestor' . . ."

10 *buccella*] 'bucellus vel la. i. morsellus, *ein byß*'. Gemma g.

12...14. Quamvis non omnes tum metrorum et rhythmorum tum versuum pedumque species hæc 'metra' contineant, certe neque ante hunc poetam neque post eum quisquam septem versiculis tam diversa et inter se contraria, qualia inscriptio indicat, artificio suo coniunxit.

dicolon (*δίκωλον*) est duobus membris constans, distrophum (*δίστροφον*) duas strophas habens.

15 *sentire c. P.*] iudicare ut in suo 'sentimento' fecerunt Parisienses.

16 *gymnasium*] studium, studium generale, universitas, promiscuæ appellationes. *mater omnium*] Nimum dicit poeta, sed verum est de eis ad quas ipse respexit; quamvis ipsi Parisienses ad Coloniensem universitatem scribentes eam sororem suam salutaverint. cf. 17²².

17 *Deinde Col. s.*] Quid? est etiam mater omnium universitatum? Immo, qui est bonus cath., debet consentire etiam cum Col. s.

19 *Reuchlin etc.*] Cf. ind. scrr. p. 76. n. ix.

20 *Tungarus*] cf. Ind. scrr. p. 78. n. xi.

21 Cf. consp. chronol. p. 129. d. 10. Febr. a. 1514. — 'eius' recte, sed contra Obscuror. grammaticam, quæ 'sua' postulabat.

22 Mirum est non habere argumentum qui quæ præcedunt et quæ sequuntur scripsit.

23 *de facto est excomm.*] scilicet quia clericos vexavit.

non hab. pl. temp. ad scr.] *Ich habe nicht mehr Zeit zum Schreiben*. Plura scribendi tempus non suppetit mihi.

25 *replicationes*] scholæ, in quibus per Quæritur et Solutiones et Arguitur pro et contra libri explicabantur, argumenta cum eorum replicis proferebantur. *veterem artem*] i. e. Porphyrii universalium et Aristotelis Prædicamentorum ac de interpretatione libros, tam ad lectiones quam ad exercitia adhibebant. De Colonia cf. locum Statutorum ad 258¹⁶. cit. et propria exempla Copulatorum in veterem artem Aresto. cum textu eiusdem secundum viam divi doctoris de Aquino iuxta processum magistrorum Coloniæ in bursa Montis regentium (Hain. n. 1672...74.); de Lipsia testantur præter cit. p. 258. etiam vetustissima

Pag. 16.

Statuta fac. phil. a Zarnckio edd. habent: „Libri ad gradum baccalariatus sunt tractatus Petri Hispani, Priscianus brevior, vetus ars, priorum posteriorum, Elencorum, Phisicorum, de anima, Spera Materialis'. vide Zarnck. *Statutenbücher der Un. Lpz.* p. 311. et ad Manuale scholarium p. 10. adnot. p. 288. Cf. Ind. biogr. artt. Porphy. Porreton. Statuta Lipsiensia de 1499... 1522. (ap. Zarnck. *Statutenbücher der Un. Lpz.* p. 447.) c. 6. § 9. „... in vetere arte hos reputat [facultas artium dignos baccalariatu in artib.] se bene habere, qui quid nomen, quid verbum apud loycum propositio, quæ, qualia, quanta et in qua materia sit ac circa eam oppositiones, leges, conversiones et æquipollencias generaliter sciunt; et hoc quod ad periermenias, sed quoad librum Porphirii diffinitiones quinque universalium... Et quo ad librum prædicamentorum, quot et quæ sint antepædicamenta vera prædicamenta et postpædicamenta &c.“

26 *pro completionem*] Quid hoc sibi velit, commode docet Manuale scholarium c. 3. (a Zarnckio ed. p. 10.) in colloquio discipulorum Camilli et Bartoldi hic: „C. Quo pacto complentur [novem lectiones et sex exercitia], seisme? B. Quidni? nam tripartita sunt et lectiones et exercitia. itaque in tribus mutationibus quis integre complere poterit, i. e. in spacio unius anni cum dimidio, nempe una in mutatione tres lectiones duoque exercitia recipere ac audire est necesse qui cito promoveri voluerit... C. Ego tecum una proficiscar, cum complere volueris, ad audiendum huiusmodi libros. sed.. ferunt, si in principio ac fine lectionum fuerimus, sat esse pro completionem, et si voluerimus, medio tempore ter quaterve intrabimus. B. Cur hoc? qualis illa completio esset? C. Dicunt enim nihil nos percipere in lectionibus, præsertim in altioribus libris, utpote phisicorum et consimilibus, sed cum ad promotionem pervenerit, nobiscum dispensatur. B. Erras vehementer, nam facultatis artium magistri ita instituerunt, ut quemquam, priusquam admittatur, affirmare oportet iuramento qualiter audiverit, quotiescunque neglexerit. quondam erat ut permulti promovebantur qui rarissime fuerunt in lectionibus; proinde magnam susceperunt pecuniam pro tali negligentia...“

27 *hic... honestis*] Eadem formula est 268¹⁵. fortasse inde venit, quod ad iudicia habenda quemvis intra diocesan locum, modo sit tutus et honestus, iura idoneum esse statuunt. ceterum multa statuta facultatium (e. gr. fac. artium Ubior. a. 1522. reform. c. 34.) præscribent, „ut scholastici onera gymnasiorum ferre valentes, inhabitent quisque suum gymnasium et sint sub cura et custodia suorum magistrorum; nobilibus tamen et aliis egregiis personis indulgemus et concedimus quæcunque honesta loca studio bonarum artium accomoda“.

EPISTOLA 11. CORNELIVS FENESTRIFICIS ORTVINO.

29 Hæc quoque epistola Moguntia scripta videri vult, nescio a quo.

31 Cf. ad 9³.

34 logica scientiarum scientia proverbialiter; etiam 30¹⁶. Thomas Aq. „ars logica, i. e. rationalis scientia... videtur esse ars artium.“ *Prantl Gesch. d. Logik.* III. p. 109. not. 491. Proprie quidem dialectica est secunda liberalium artium, sed promiscuo etiam logicam pro illa ponebant, ut Petr. Hispanus (ap. Prantl. l. c. p. 41. not. 146.) „Dialectica est ars artium, scientia scientiarum, ad omnium methodorum principia viam habens“ et tertio sæculo post ipse Ortvinus Gratius in Orationibus quodlibeticis (a. 1508.) p. C111J^b. sq. „de laudibus artis dialectice. Grammaticen dialectice subsequitur... que ars artium

Pag. 16.

Pag. 16. v. 26 ... Pag. 17. v. 3.

et scientia scientiarum appellatione vulgata vocitatur . . . Albertus magnus . . . logicam nobis ad felicitatem necessariam intelligens dicit: Logica est quæ a phantasiis que apparent et non sunt liberat: errores damnat: falsitates ostendit: et in omnibus lumen recte contemplationis administrat . . . Est autem dialectice ars artium et scientia scientiarum promulgata definitione. Vel est scientia recte disserendi circa orationem que interrogatione atque responsione constat. Logicam rationem disserendi vocat Cic. de fato I. 1.

Pag. 17.

1. 2. *gratiam . . . componere*] ut poetæ sæculares, quæ non sunt in fide zelosi et illuminati: cf. infra p. 58.

1 Syllogismus, ratiocinatio s. argumentatio constat ex propositione (maiore), assumptione (minore) et complexione sive conclusione. (Marcianus Cap. IV. § 406. „Hoc totum, quod constat ex duobus sumptis et illatione, ratiocinatio a nobis, a Græcis *συλλογισμὸς* appellatur.“) Syllogismi simplicis categorici, si terminorum naturam spectamus, tres, si ad enuntiationum formas respicimus, quattuor figuras s. schemata habemus (cf. Arist. anal. prior. I. 1. sqq.), quarum figurarum modos sive schematum tropos, prout propositio universalis aut (*a*) affirmativa aut (*e*) negativa, et particularis aut (*i*) affirmativa aut (*o*) negativa est, his vocalibus litteris *a e i o* logici designant, consonantibusque *b c d f* cuius figuræ (primæ, secundæ, tertiæ quartæve) sint, indicant. unde post Petrum Hispanum [cf. hunc art.] his nominibus in versus redactis uti solent:

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipon,
Celantes (Celames), Dabitis, Fapesmo, Frisesmorum (Ferisesmorum)
Cesare, Camestres, Festino, Baroco, Darapti,
Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo (Brocardo), Ferison.

sic habent e. gr. Hieron. Savonarolæ Compendium logices. Venet. 1534. 8°. p. 24^b. et Georgii Trapezuntii de re dialect. libell. c. scholiis Ioa. Noviomagi. Colon. 1545. 8°. p. F4^b, et Ioa. Cæsarii dialectica. Lugd. 1556. 8°. p. 149., ubi *Darapti* omittitur, qui tamen modus p. 154. explicatur. Sed iam Melanchthon (Dialectica. Wittenb. 1520. 4°. p. Eij) de primæ figuræ posterioribus quinque modis sic scripsit: „adduntur modi Baralipon, Celantes, Dabitis. o insulsos homines qui putarunt uspiam usum esse conclusionis indirectæ quam vocant. . . . ad sophistas hæc nugalia pertinent, qui sic dialectica tractant, ut eorum usum penitus ignorent.“ Rectius itaque ubi quattuor figuræ statuuntur, his versibus exprimuntur modi:

Barbara, Celarent *primæ*, Darii *Ferioque*;
Casare, Camestres, Festino, Baroco *secundæ*;
Tertia grande sonans recitat Darapti, Felapton,
Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison; *quarta*
sunt Bamalip, Calemes, Dimatis, Fesapo, Fresison.

quibus undeviginti modis si hos quinque imperfectos addis

Barbari, Celaront; Cesaro, Camestros; Calemos,

singulæ figuræ senos suos modos habebunt. Hæc fusius tractant logicæ magistri, nos rem tetigimus, quia sæpius Obscuri nostri eandem tetigerunt.

2 *latinisare*] Latine scribere s. loqui, unde latinisator, latinisatio &c. ‘Latinizare i. more latinorum se habere vel loqui, *latin reden*. Laticinium, *latinisch sprach*.“ Gemma g.

dictam. comp.] cf. ad 6³⁷.

3 *imposui un. collectam*] iussi fieri eleemosynarum collectionem, patinam in quam

Pag. 17.

- dona, nummos conicerent, posui, ut nos dicimus, *eine Collecte auflegen*, *collektieren*. 'Collecta, *ein gebet*; etiam est exactio cleri'. Gemma g. Cf. Duncange art. Collecta, Collectare, Collectisare, Collectores et q. s.
- 3 *missa*] *Meße* (non ut vulgo fit, a mittendo, sed a Germ. *Mette*). Absurdum artificium etymologicum est Manecultellus *Früh-Meßer*. (cf. vol. VI. p. 532. not.)
- 5 *ad metam redarg. ducere*] Utrum ab Ortvinō an ab Arnolde de Tungris hæc phrasis latinisata sit, nunc non inquirō.
- præsumptuosus*] s. *præsumptiosus* iam apud ferreæ latinitatis Ictos et poetas pro audax, arrogans, sibi quid sumens vel usurpans sive iure sive iniuria fiat ratione nulla habita, ponitur. p. 49¹. *præsumptuosa* superbia. p. 18³³. *præsumptuosi* trufatores. *Præsumptionis* significatio semper in malam partem crevisse videtur.
- 8 *propositiones . . . aurium*] Ita quasi artis vocabula essent, hæreticæ pravitatis inquisitores non solum Reuchlinianas sententias, sed priorum ac posteriorum etiam, in quas inquirendum videbatur, appellabant. Centies phrasis in libellis antireuchlinisticis recurrit.
- 9 *probat l. Pf.*] in libello *Brantspiegel* (Ind. serr. p. 79. sq. n. XII.) pag. Aij^b. legitur: „. . . *Nun thun ich allen frommen cristen kunt vñ beclagen mich ober eynen sunderlichen Doctor vß cristlichem stam geboren, des ich meyn, Iohannes Raichleyn genant lerer der weltlichen rechten der sich sunder nott, vermeslich on alle vrsach vnrechlich vnd vnwarhaftlich, vñ allein vß eygenem vbermött erhaben hat vñ nemlich ein engegrunt schmech puechlyn vñ lasterschrift, das er augenspiegel nent, gegen vñ weder mich erdicht mit solchem begrieff. die juden vnd yre falsche puecher tzo beschoenen vnd mich tzo verspotten. Die juden tzo verheuen vnd mich tzo vnterdrucken*“ u. s. w.
- 10 *Tungarus*] Dedicatio libelli in Ind. serr. p. 78. n. XI. descripti ad Maximilianum Cæsarem hæc est:

¶ Ad ferentissimum inuictissimumque rhomanorum imperatorem Maximilianum semper Augustum etc. Arnoldi de Tungeri humilis theologie professoris . operis subsequentis dicatio.

Quum anno superiori Inuictissime cesar post motam questionem per tuam maiestatem super libris iudeis auferendis . libellus quidam in lucem prodiiisset . sub nomine speculi ocularis per spectabilem virum Ioannem Reuchlin legum doctorem vt dicebatur editus . iudaici favoris plenus . eius quoque lectione dicerentur plurimi scandalisari . eo quod vernacula lingua impressus passim ab omnibus legeretur . eousque vt etiam iudei ipsi gloriarentur quasi ex christianis hunc eis virum a deo suscitatum qui in negotio suorum librorum eos contra a tua maiestate (ut ipsi aiunt) persecutionem motam defenseret . Animadvertentes hoc magistri facultatis sacre theologie vniuersitatis studij nostri Colonienfis . fidelis tui imperij filie . ad quam dictus libellus relatus fuit . probe callentes initijs malorum obstandum esse . eundem libellum diligenter lustrandum susceperunt . quatenus si errata in eo aut male sonantes articuli comperirentur . ipsi de scandalo tollendo pro suis viribus et quantum pro fidei zelo sua interesset eniterentur . vt virum illum auctorem libelli ad fidei regulam si uspiam deviasset reducerent . Quod quum effecissent . mihi que mandassent quatenus ego quæ suspecta videbantur recolligerem . ipsi per proprium nuncium auctorem pie ac charitative monuerunt . quatenus libellum de medio tolleret ac prohiberet quantum fieri posset vt amplius nulli venderetur . Ipse autem pro suo honore tutando (vt creditur) magis quam tollendo scandalo sollicitus

Pag. 17.

Pag. 17. v. 3...10.

non illud facere elegit sed magis sub velamine cuiusdam interpretationis dictorum suorum saluare volens quæ scripserat. amplius libellum auribus omnium legendum ingessit. minitans quoque (vti ex literis suis ad quempiam ex nostris datis videre licet) si quicquam contra hunc suum libellum tentaretur. futurum esse vt milites tam nobiles quam plebei hac iniuria sua commouerentur. addensque quod post manum validam etiam poete accessuri essent et historici qui hanc iniquitatem perpetue traderent memorie et innocenter eum passum describerent. cum eterna gymnasij nostri Colonienfis ignominia. Verum quod fides christiana improborum armis cedere non didicit. docente saluatore Nolite timere eos qui occidunt corpus. Et ipse quoque doctor in suo de quo loquimur libello dudum scripsit stolidorum argumenta esse (dum ratione non possint) velle pro vano percutere. Iccirco hec nihili facientes de tua serenissime imperator protector confisi. qui et nunc prefens nobis clementissime ades. et fidei christiane a deo constitutus es defensor præcipuus. Ne quispiam ratiocinationibus persuasionibusve præfati auctoris quibus in dicto libello visus est thalmod ac alia iudeorum improba et infamia commenta iudeis saluare voluisse. permoueri possit ad credendum. visum fuit magistris vt tam ipsius articuli quam materie decisio vna cum solutione compendiosa argumentorum tue celsitudini humiliter dicata. palam legenda traderentur. Ne suorum verborum inuolucris quispiam decipi aut a vero possit abduci. Scirent quoque iudei non tam se defensos per dictum libellum quam adulatorie deceptos esse. quia dum ablati impietatis sue armis (blasphemis scilicet libris) facilius vere fidei iugo colla subdere potuissent sic nunc rigida ceruice eriguntur vt quam antea longe minoris fidei nostre sacramenta ac tractatores catholicos estimant. quando per eum et se laudatos et illos contemptos vident. per quem ipsi contempti. et illi laudari et commendari debuissent. Contra hoc quod ezechielis xij c. scribit. Ue his qui consuunt puluillos sub omni cubito et faciunt ceruicalia sub capite vniuerse etatis. quod exponens diuus Greg. xvij. lib. moralium dicit. Ad hoc puluillus vel ceruical sub capite iacentis ponitur. vt molliter quiescat. quisquis ergo male agentibus adulatur puluillum sub cubito vel ceruical sub capite iacentis ponit. vt qui corripitur ex culpa debuerat. in ea fultus laudibus molliter quiescat. Et rursus quoque scribitur. Ipse edificabat parietem. illi autem linebant eum. parietis quippe nomine peccati duritia designatur. edificare ergo parietem est contra se quempiam obstacula peccati construere. scilicet parietem liniunt qui peccata perpetrantibus adulantur. vt quod illi peruersi agentes edificant. ipsi adulantes quasi nitidum reddant. Cuius etiam scripture optimos quoque viros. poetas et historicos memores optamus ne plus persone cuiuscumque (etiam si olim genitor cuiuscumque eorum fuisset) fauore. quam fidei veritate ac integritate permoueantur. scientes quod post longas concertationes verborum et illata conuitia neque fides intemerata. neque veritas vnquam vincit sed prævalet et conualescit sicut scribit apostolus ad hebreos xi. Sancti per fidem vicerunt regna operati sunt iusticiam adepti sunt repromissiones. Et quia serenissime imperator sui illius libelli et consultationis occasione plurimi arbitrantur. negocium ablationis librorum iudaicorum dudum per tuam cesaream maiestatem seriosius ceptum. haecenus fuisse intermissum. Iccirco zelo ecclesie pro fidei orthodoxe amplificatione et occasione conuersionis gentis hebreæ. ad gloriam dei et tue celsitudinis ac imperialis nominis exaltationem. illud ipsum religiose perfici iubeas. Ne perfidi canes inimici nominis christi qui pro ereptis sibi libris nuper merere ceperant. nunc nobis (vt ait psalmista)

Pag. 17.

- impudenter supergaudeant. neve suis annalibus posteris legendum inferant. quod sub tuis temporibus dum per tuam maiestatem iussus fuisset eis thalmud eripi. per doctorem aliquem ex christianis sint defensi. Dignetur quoque tua cesaria maiestas huic nostre lucubrationi quam tui [sic] celsitudini pro fidei honore dedicamus imperialem cenfuram adhibere. vt a vultu tue serenitatis clementer castigata abcedens aliorum se non erubeat inferre conspectibus.“
- 11 *Hispano*] Cf. Ind. biogr. p. 393. sq. art. Petrus Hisp.
- 12 *ad ign. vel recl.*] Ipsius sententiae Paris. verba sunt: „libellum . . esse iure supprimendum, de medio tollendum atque igne publice concremandum. ipsius autem libelli auctorem ad publicam revocationem compellendum . .“
- 15 *membrum IIII univ.*] Cf. supra epist. 1. et infra ep. II. 13. In statutis antiq. Colon. de a. 1392. § 1. est: „Imprimis igitur ut alma mater nostra Universitas studii Coloniensis suos veros filios ab adulterinis valeat discernere, statuimus et ordinamus, quod quilibet Magister, Doctor, Baccalaureus vel Scholaris ad praedictum studium veniens, ipsiusque Membrum fieri et eius libertatibus perfrui cupiens, praesentet se infra primam quindenam Rectori universitatis, et praestet iuramentum solitum, et registro studii inscribatur, quodque nec aliquis ante huiusmodi intitulationem computetur Membrum Universitatis . .“
- 16 *libr. sententiar.*] Petri Lombardi, Parisiensis episcopi, cuius ipsius libri, quamvis saepissime editi [cf. ad 9²¹], ut ipsius Aristotelis, non legebantur, (Petrus ispe ne semel quidem in his epistolis memoratur) sed omnis fere theologia philosophiaque ex ‘scribentibus super eos’ petebatur. Ita ‘se fundat’ hodie vulgus Ictorum ‘in libris super iuris auctores’, non in ipsis iuris auctoribus.
- 17 *evadere*] se expedire ex tendiculis tam callide positis.
- 18 *papa n. aud. d. sent.*] cf. 19²⁹.
- 19 *ipse*] non Reuchlinus, sed Leo PP. X. cf. sq. epist. 12.
Thomam] cf. Ind. biogr. p. 483. sq. art. Thomas Aquinas. Leo X. Dominicanis non favebat; ‘non est bonus christianus’ 19²⁷. Cf. Ind. biogr. p. 406. art. Leo X.
- 20 *doctus . . in poesi*] Leonem X. renascentibus litteris artibusque summopere favisse constat.
- 21 *plebanus ad s. Martin.*] Fuit is, opinor, infra p. 240²⁹ memoratus Decimator s. Zehender. cf. Ind. biogr. hunc art.
- 22 *epistolam*] d. 16. Iul. a. 1514. scriptam. cf. Consp. chronol. p. 132. i. f.
- 23 *realiter cum effectu*] ut 19²⁰. Haec ‘bona latinisatio’ etiam in publicis documentis non raro occurrit; etiam ‘realiter et cum effectu’. cf. e. gr. Zarneke Leipz. Statutenbücher p. 458. v. 16.
- 24 *latinisatores*] cf. ad superiorem v. 2.
- 25 *in coron. hosp.*] s. publica corona 18¹⁰, in qua corona, si idem est hospitium, quod adhuc ‘zu den drei Kronen’ appellatur, ipse quoque saepius ‘dormivi in propria persona’. cf. p. 203. v. 160. 260²³. 272²⁴.
- 26 *fantasticos*] qui fantasiis (cf. ad 8¹²) indulget. „Fantasticus . . 2) idiota, hebes, sensu carens.“ Ducange h. v.
- 28 *processus*] methodus, libri methodologici, quales singulae scholae bursave proprios habebant, secundum viam huius vel illius sancti doctoris. cf. Ind. verbor. voc. ‘processus’ et ad 16²⁵ cum sq. adnotatione.
- copulata et reparationes*] similiter 70³. Copulata nominabantur libri lectionesve quibus diversi de eadem doctrina auctores iungebantur, ut ad 16²⁵ et in Ind. biogr. art. Hispanus (Petrus) exempla dedimus. unde novicii scholares qui haec copulata tractare debebant, copulatistae appellabantur. cf. Ind. verbor. Re-

Pag. 17.

Pag. 17. v. 11 ... Pag. 18. v. 8.

- parationes sunt quæ alio nomine Summæ, e. gr. „Reparationes librorum totius naturalis philosophiæ secundum processum Albertistarum et Thomistarum“ Coloniae a. 1494. 4°. prodierunt. Hain. n. 13872. s. Panzer Ann. typ. I. p. 308. n. 228.
- 30 *passagium*] transitus, iter et iter institutum, Gall. *passage*. Ducange h. v.
- 31 *tunic. dom.*] vulgo *der heil. Rock*. Cf. quæ adnotavimus ad Hutt. Triad. Rom. § 188. (Opp. IV. p. 233.). Gildemeister et Sybel *Der heil. Rock zu Trier*. Bonn 1844. 8°.
- 32 Cornutus syllogismus proprie est hic Chrysippi, sive Ebulidis est (ap. Diog. Laert. VII. 187.). „Si quid non amisisti, hoc habes; cornua autem non amisisti: habes ergo cornua“. inde similes sophisticationes ceratinas, κέρατα, dicebant, ut crocodilinas, κροκοδείλους, similes huic item Chrysippeo (ap. Lucian. Vitar. auct. 22.). „Si hunc [puerum tuum] forte crocodilus ad flumen oberantem rapiat, ac deinde redditurum se sibi polliceatur ea lege, si verum dicas quid statuerit ipse de reddendo puero, quid dices illum decrevisse?“ Cf. interpp. ad Quintilian. inst. or. I. 10, 5, ad Lucian. dial. mortuor. I. 2. et imprimis Menagii Obs. ad Diog. Laert. II. segm. 108. Hoc tantum adicere liceat, non recte videri ad illum cornutum adduci locum Artemid. oneirocrit. 2, 11. „ὄτι ἡ γυνή σου πορνεύσει καὶ τὸ λεγόμενον κέρατά σοι ποιήσει“, neque appellationem mariti adulteræ uxoris, ‘Cornutus’ (Gall. cornard [cf. voc. coeu], Ital. cornuto, becco cornuto; porre le corna = Hörner aufsetzen) ex isto syllogismo deducendam esse.
- 34 *maior . . . minor*] cf. adn. ad v. 1. superiorem.
- 35 *Hieronym.*] ep. 15 (17). ad Damasum (ed. Mart. I. p. 38): „Quoniam vetusto Oriens inter se populorum furore collisus, indiscissam [non ‘inconsutilem’, quod non novum quidem, sed barbarum vocabulum est] domini tunicam, et desuper textam, minutatim per frusta discerpit et Christi vineam exterminant vulpes, ut inter lacus contritos, qui aquam non habent, difficile, ubi fons signatus et hortus ille conclusus sit, possit intelligi, ideo mihi cathedram Petri et fidem apostolicam ore laudatam censui consulendam . . .“ cf. Hieron. evang. Ioann. c. XIX. v. 23.
- 37 *de stylo evang.*] alio scribendi genere, stylo, utitur atque evangelium.
- 38 *immodicite*] plane, prorsus, sine exceptione.
- 40 *de facto . . . a papa*] Lepida est hæc contradictio et confusio excommunicationis latæ ac ferendæ sententiæ.

Pag. 18.

- 1 *curtisani*] qui a curia Romana beneficia habent aut sectantur. Sæpius appellatione contemnendi causa utuntur, fere ut hodie *die Römlinge*.
- 3 ‘tribulare’ verbo non nisi translate utuntur Obscuri pro angere, calumniari, *chicanieren*. quod contra hæreticos et malos christianos zelosum, laudabile et piarum aurium delectatio est.
simplex s.] cf. ad 9³⁵.
- 7 *latinum id.*] cf. Ind. biogr. p. 351. art. Corvinus.
- 8 *gramm.*] Brassicani. cf. Ind. biogr. p. 317. h. art.
Valerium Maximum tam Coloniae quam Lipsiæ ac Wittenbergæ et in aliis universitatibus tum maxime qui vocabantur poetæ in scholis legebant. Editio-
num inde ab a. 1471. publicarum magnam copiam indicat Panzer Ann. typ. V. p. 436. sq. XI. p. 158. sq.
poetas] cf. ad 7¹².

Pag. 18.

- 12 *dorm. in pr. p.*] Hoc lepidius est, quam quod Hochstratus in propria persona Moguntia Romam profectus est. Defens. Pep. p. 140¹⁰. 153²⁷.
- 13 *bufones*] cf. ad 9³⁰.
- 14 *irrev. nebulones*] *freche Schlingel*. In etymo etiam Vocabularia sequuntur Ael. Stilonem ap. Fest. h. v. — „Nebulo a nebula derivatur . . . i. leccator quia vanus est ut nebula et cito vanescit.“ Catholic. — ‘Nebulo, homo vanus et levis, qui cum nihil sit, se intantum ostentat. a nebula, quæ magna res videtur, cum nihil sit’. Gemma g.
- 17 *formaliter disp.*] i. e. textum libri interpretando, q. v. cursorie. cf. ad 258¹⁷.
- 18 *corollaria*] *Folgesätze*, consecraria, *πορίσματα*. „veluti geometræ solent demonstratis propositis aliquid inferre, quæ *πορίσματα* ipsi vocant, ita ego quoque tibi veluti corollarium dabo“. Boeth. consol. prosa 3, 10. Cf. 48⁶.
- 19 *doctor subtilis*] Duns Scotus. cf. Ind. biogr. p. 466. art. Scotus.
- 21 *quodlibeta doct. irrefrag.*] Alexandri de Hales. cf. Ind. biogr. p. 387. art. Hales. Aliter infra p. 56¹⁹.
- 22 *non exp.*] inexpugnabilis.
- 23 *doctor Seraphicus*] Ioannes Fidanza. cf. Ind. biogr. p. 316. art. Bonaventura.
- 24 *phiscus*] i. e. in libris physicorum, non tam ipsius Aristotelis quam commentatorum super eos bene versatus, — qui bene complevit lectiones et exercitia ‘phiscorum’. Ceterum v. 24. aptior esset Aquinati (de quo sqq. versus) quam Bonaventuræ: nam ille multo plures phiscorum quos appellabant libros scripsit.
- 25 *doctor s.*] Thomas Aquinas. cf. Ind. biogr. p. 483. sq. art. Thomas.
- 26 *Porphyr.*] cf. Ind. biogr. p. 444. h. art.
- 27 sqq. *Universalis . . . predicabilia*] in ‘De prædicabilibus et prædicamentis’ et ‘Logica’. et similibus. cf. cit. art. Porphyr.
- 29 *continuare*] ‘continuum’ i. e. brevem adnotationem facere, ut nos *fortlaufende Erklärung*, sed ‘Continuum’ b. Thomæ non libros prædicamentales sed evangelia continuat.
- 30 *summat*] ‘summas’ facere, *einen ‘kurzen Inbegriff’ geben*. Ethica quoque Aristotelis commentatus est Aquinas.
- 31 *poetæ*] humanistæ, Reuchlinistæ.
- 34 ‘osor, i. oditor, *ein hasser*’. Gemma g.
37. sqq. Cf. Ind. biogr. artt. Tungris, Remig. de Malmundario, Geltersheim, Ganda.

EPISTOLA 12. HILTBRANDVS MAMMACEVS ORTVINO.

Pag. 19.

Quæ de causa Reuchliniana hic nuntiantur, in Hochstrato ovante passim illustrantur fusiusque exponuntur. Sed conferenda sunt imprimis infra epist. II. 5. 6. et Reuchlini Acta Indicior. (Ind. serr. p. 100. n. xxviii.)

- 6 *mod. epist.*] Cf. Ind. biogr. p. 417. sq. art. Modus dictandi.
- 7 *manifestare*] Ita exterritus est mirabili casu Mammaceus, ut simplex ‘scribere’, ‘communicare’ vel simile verbum non sufficeret.
- 10 *causa M. N. male stat*] Cf. consp. chronol. pagg. 130. 132. 135. sqq. a. 1514. d. 29. Mart., d. 8. Iun. et a. 1515. Ian. . . . Mart., et ipsum personatum Hochstratum p. 75⁵. 399.
- 11 *autentizare*] confirmare sententiam d. d. 29. Mart. a. 1514. ‘Autenticare, autentisare, autorisare, *mit warheit o. weyßheit beweren, eine rede wißlich o. meisterlich beweren, meisterlich reden. ding bewaren. bestaten. achtbar maken*.’ Diefenb. Gloss. h. v.

Pag. 19.

Pag. 18. v. 12 ... Pag. 19. v. 36.

- 18 *Spec. oc. . . imprimi*] Cf. quæ Ind. serr. p. 76. n. ix. adnotavimus, et infra p. 192. 193¹. Vide etiam sententiam d. d. 2. Iul. a. 1516. Consp. chronol. p. 139.
- 20 *coluit exire curiam*] Gerbellio Huttenus Bononiæ d. 31. Iul. a. 1516. scripsit: De Capnionis summi viri causa bene te sperare iubeo: salus in procinctu est: Hogostratus . . . ingenti decocta pecunia (tanti spem suam emit) nihil effecit, quique olim potentia fretus sua optimo cuique molestus facile fuit, . . . fractus animo est destitutusque lupus hians discedit." Hutt. Opp. I. p. 106. § 5. *iurare paupert.*] Cf. 194¹¹.
- 22 'cum tribus' equis' etiam 269³¹, sed „cum duobus vel tribus equis“ 194¹⁵.
- 24 *propinavit*] 'Propinare, *schencken*'. Gemma g. cf. infra 66³³. 'habuit convivium etc.' p. 193^{20. 599}; 'dans propinas' 194¹⁶; „dedit ante octo dies unam pinguem propinam uni referendario cuiusdam cardinalis“ p. 220¹²; 'dedit certas propinas quibusdam referendariis' 239¹⁷. Buschius d. 30. Sept. a. 1514. Reuchlino scripsit: „Theologistæ, ut etiam comperi, Iacobo Hochstraten proximis diebus mille quingentos aureos per trapezitas Romam miserunt, non ad victum, qui monachis tenuis esse debet, nec ad necessarias impensas litis, nam minore summula, ut reor, hæc administraretur; sed, quod vehementer suspicor et illis male vortat, ad faciendas largitiones pro obtinendis auro suffragiis quæ iure non sperat“. cf. Consp. chronol. p. 134. Qui Reuchlini suppressendi causa magnam pecuniarum copiam in urbe deposuerant, paucis annis post non solum improba sua spe sed etiam improbo suo auro fraudati sunt: Adelmannus de Adelmansfelden d. 31. Ian. a. 1520. Pirkheimero scripsit: „... Scripsit [Carolus von der Than] pridie quam hæc ad te darem, Grammatheo nostro Reuchlin, bis apud eum fuisse fratres prædicatorum ac plurimum sollicitasse, ut cum ipsis concordiam inire velit; verum tandem huc sit sua causa deducta, ut cum suæ sententiæ sortitus sit executorem Franciscum de Sickingen [cf. Consp. chronol. p. 149. d. 29. Iul. a. 1519.], non deceat sine scitu ac voluntate eiusdem se quicquam attentare; velle tamen consentire, ut ad dominicam Oculi conveniant, ac si fieri cum voluntate utriusque partis commode possit, res hæc tandem sopiatur. Vide, mi Wilibalde, ut omnia fert ætas ac tempus omnia revelat. Iusta sunt dei iudicia, licet nobis occulta. Aiunt prædicatorum multa millia aureorum amisisse Romæ, quos istic apud nummularios ob eam causam deposuerant, qui decoxerunt . . .“ cf. Consp. chronol. p. 150. d. 31. Ian. a. 1520.
- 27 *papa non e. bon. Chr.*] Cf. 17¹⁹ et 192¹¹.
30. 31 *appellatio . . . papam*] Ortvino, decretorum concilii Basileensis (sess. 2. 18. 31. cf. concil. Constant. sess. 5.) defensori, hoc bene proponi potuit.
27. 31 *prevalentia*] 'prevalere, *mer mogen, furtreffen*'. Gemma g.
- 32 *dom. dab. benign.*] Psalm. LXXXIV. 13.
- 33 *respiciet*] etiam biblice, ut 'respiciat nos tantum dominus noster'. Genes. XLVII. 25.
- 34 *supergaudeat nos*] 'non s. ne supergaudeant mihi inimici mei s. qui adversantur'. Psalm. xxxiv. 19. 24. xxxvii. 17. *gratiam spir. s. superare*] cf. Actor. X. 45.
- 35 *fallimoniam*] Lepide, non excellere in fallacia, sed vincere fallaces. Vocabulum fallimonia alibi me legere non memini.
- 36 'fatatum, *geordiniert oder beschert*'. Gemma g. Usitatus 'prophetizatum'. Fusi-
sius de hac prophetia scripsit Clingesor. vol. II. ep. 50. p. 264. sqq. et contra hanc
Mammaceanam Coloniensium irrisionem Pepericorn. in Defens. p. 171. sq. ed. m.

Pag. 20.

8 *tim. excomm.*] Non timet Mammaceus dicere papam non esse bonum christianum et quod ab eo 'debet fieri appellatio ad concilium', sed non audet 'dicere quod papa erraret ibi'.

10 *dedit propinas*] cf. infra 193^{20. sqq.} et vide ad superiorem v. 24.

12 sq. *audivi ... pro eo*] Cf. consp. chronol. p. 129. sqq. ad a. 1514. sqq. Ipse Reuchlinus in sua ad pont. max. d. 13. Iun. a. 1515. scripta epistola „me“ ait „statumque rerum mearum et quantum ultra supererit vitæ meæ filium Tuæ iusticiæ, fidei bonitatisque vehementer commendo, ut et anno proximo a Cæsare Augusto sæpius et ab Alemanniæ nostræ principibus, episcopo Argentinensi, episcopo Constantiensi, Friderico Saxonum duce imperii electore, Ulricho duce Wirtembergensium, Magistro ordinis Teutonicorum, quindecim abbatibus infulam gestantibus et quinquaginta tribus civitatibus in Suevia magno studio et diligentia et maiore impetrandi spe pro sua singulari erga sedem Tuam sanctam devotione commendatus Tibi sum, Beatissime pater et Domine omnium excellentissime Leo Decime“. Et comes Nuenarius in ep. ad Zobellium d. 26. Aug. (a. 1517.) data (cf. Consp. chronol. p. 143.) „... illud summopere miramur, quod in hanc sententiam passim omnes prope docti divinitus concurrerint, ut Capnionis iniuriam tanquam suam communi suffragio vindicandam esse putarent... Taceo nunc tot principum Germaniæ sigillis aucta testimonia, Saxoniae ducis, Brandenburgensis Marchionis ac Comitis Palatini, imperii electorum, Wirtenburgensis, Badensis, Spirensis et aliorum principum magnificas literas. taceo tot florentissimas Romani imperii urbes resque publicas missis ad summum pontificem non literis, sed diplomatibus, causam suæ sanctitati commendasse. taceo denique tot doctissimos viros et omnem extra imperitiæ aleam constitutos sæculares ac religiosos. quorum si sola nomina persequi vellem, in iustum volumen epistola exeresceret. Verum tamen... Pythagoricam adicere *τετρακτῆν* curabo... Erasmus... Roterodamum, Germaniæ vere phœnicem... deinde Hieronymum Aleandrum Mottensem... est et ille Iacobus Faber Stapulensis Galliae vindex... habes præterea Bilibaldum Pyrekheimerum...“. — Sententia Spirensis d. 29. Mart. a. 1514. (ex Heumanni Docc. litt. Commentat. isagogic. pag. 16...19. cf. supra Consp. chronol. p. 130.) „*Diese urtheil ist wyder der Prediger zu Coln Ketzermeister und seyne anhenger von dem Durchleuchtigen, hochwürdigem und hochgebohrnen Fürsten und herrn herrn Georgen, Pfaltzgrauen bey Rhein und Hertzogen in Beyern, Erwelten und bestettigten Bischoffen zu Spyer, von Bapstlicher heiligkeit sonnderlich in dem handel des Ougenspiegels darzu verordnet, in eygener person gegeben und gesprochen.*

Christi nomine invocato; pro tribunali sedentes et solum deum præ oculis habentes per hanc nostram diffinitivam sententiam, quam de peritorum consilio et assensu ferimus, in his scriptis pronunciamus, decernimus et declaramus in causa et causis, quæ inter eximium dominum Iohannem Reuchlin, Legum doctorem Pfortzen. Spirensis dyocesis ex una et Religiosum fratrem Iacobum de Hochstraten, sacrae Theologiae et ordinis prædicatorum professorem et in certis provinciis Germanicæ nationis, hæreticæ pravitatis inquisitorem partibus ex altera, de et super quodam libello speculum oculare nuncupato, ac per præfatum dominum Iohannem doctorem edito, nobis apostolica auctoritate specialiter commissa, et coram nobis indecisa pendente, bene fuisse et esse appellatum et nulliter processum. Nec non libellum ocularis speculi antedictum cum sua annexa declaratione in actis causæ huiusmodi

Pag. 20.

deductum (cum ex declaratione et declarato sit unus et idem liber et sui ipsius declarativus) a præfato domino Iohanne Reuchlin doctore compilatum, ut præfertur, atque editum, de suspitione atque insimulatione hæreticæ pravitatis aliisque criminibus sibi per fratrem Iacobum antedictum hac in causa adversarium ex adverso principalem, eidemque adhærentes indebite, temerarie et iniuste, tacita veritate fuisse et esse notatum atque diffamatum, sibi-que fratri Iacobo et eidem adhærentibus aut sua quoslibet interesse habere putantibus, diffamatione et incusatione huiusmodi facere et publicare minime licuisse, neque licere, et eisdem omnibus adversariis et singulis aliis super præmissis perpetuum silentium imponendum fore et imponimus. Nec non pari nostra diffinitiva sententia decernimus et declaramus supra nominatum libellum cum eius declaratione annexa, ut præfertur, nullam hæresim aut errorem ab ecclesia publice damnatam manifeste sapere aut continere, perfidis Iudæis non plus quam deceat aut iura permittant, favorabilem fore, aut ecclesiæ dei seu sacris eiusdem doctoribus neque iniuriosum neque irreverentialem esse, et ab omnibus ipsum oculare speculum cum eius annexa declaratione (quam in singulis coniunctam cum libello et repetitam esse volumus) legi et publicari posse, diffamatione in contrarium ab adversariis deducta non obstante. Simili modo pari nostra diffinitiva sententia antedictum fratrem Iacobum inquisitorem in expensas in huiusmodi causa pro parte dicti domini Ioannis Reuchlin doctoris tam coram nobis et nostris subdelegatis, quam Moguntiæ legitime factas, condemnandum fore et condemnamus, quarum taxationem nobis in posterum reservamus.

Lata et promulgata fuit hæc præinserta sententia per Reuerendissimum in Christo patrem illustrem principem et dominum Georgium electum et confirmatum ecclesiæ Spirensis, Comitem palatinum Rheni, ac Bavariæ ducem etc. iudicem et commissarium causæ et causarum ac partium præscriptarum, una cum certo alio suo in hac parte collega cum clausula, 'ut vos vel alter vestrum vocatis vocandis etc.' a sancta sede apostolica specialiter deputatum ipso in civitate Spirensi in palatio suo solito pro loco audientiæ deputato, et in audientia publica hora post meridiem prima ad iura reddendum et causas audiendum pro tribunali sedentes, primitus tamen peritorum consilio et matura deliberatione in hac causa seu negotio præhabitis, in contumaciam venerabilis patris Iacobi Hochstrat, sacre theologiæ ordinis prædicatorum professoris et in certis provinciis germanicæ nationis hæreticæ pravitatis inquisitoris ex adverso principalis suorumque adhærentium et interesse habere prætendentium in valvis insignis ecclesiæ Spirensis, ut moris est, et iuxta certificationem in prima citatione una cum inhibitione inserta decreta et in personam dicti magistri Iacobi Hochstrat, et aliis in plerisque locis publice et legitime executam rite citatorum non comparentium. Die Mercurii vicesima nona mensis Marcii Anno domini millesimo quingentesimo quarto decimo.

Georgius Krawt de Waldenberg, sacra imperiali auctoritate
Notarius publicus ffit.

De condemnatione in expensas vide Reuchlini Acta iudicior. (Hagenoæ. 1518. 4°. pagg. F iij. sqq.); breviter sic Mains (Vita Io. Reuchl. Durlaci 1687. 8°. p. 414): „Cum deinceps Ioannes Greiffius institisset, citatosque contumaciæ accusasset et ad ferendas omnes singulasque expensas tam Spiræ quam Moguntiæ a Reuchlino factas Iacobum ac complices damnari petisset, habita deliberatione recepto a procuratore iuramento, quod tantum Reuchlin exposuerit,

Pag. 20.

vel adhuc exponere debeat pro lite et caussis antea dictis, communi sententia Hochstratum condemnarunt ad summam CXI florenorum auri Rhenensis, addita proscriptionis poena, si id facere recusarent Hochstratus et asseclæ. Acta hæc sunt Spiræ in Episcopali aula a. 1514. indictione secunda, d. 24. mensis Aprilis, præsentibus etc.

17 *capere consilium*] sibi consulere.

EPISTOLA 13. CONRADVS DE ZVICCAVIA ORTVINO.

23 *curare levitates*] *sich um Leichtfertigkeiten bekümmern*, præcipue de vetita cum feminis consuetudine usurpatur. etiam 51¹⁷ 61³⁴.

24 *in mense*] singulis mensibus.

26 *socius*] Quis ex Ortvini amicis, qui nuper 'ex Colonia Lipsiam venerat' h. l. significatur?

27 *supp. uxor.*] Cf. infra p. 35. 53. 55. 57. 61. 246. 249. 285. 293. Hochstr. ov. § 72. (ed. m. p. 483. sq.). Pepericorn. Defens. p. 167. ed. m. „Itemque adversarius noster in sua offensione insinuat implicate [?] uxorem meam honestissimam (una cum sua matre ac prolibus ad fidem catholicam feliciter translata) turpis sub involucro adulterii, et idipsum multo turpius in epistolis obscurorum exprimitur. Qua propter ex eodem illa fonte derivari dicere forsitan non iniuria possem.“

28 *veraciter*] i. e. cum expressa veritatis adfirmatione.

29 *amicabilis*] *fruntlich*. Gemma g. Gratio dicere potuit gratosum esse apud mulieres.

dare bona verba] blandiri.

cum hoc] præterea.

31. sq. *Arnoldus . . etiam*] Cf. infra ep. 45. vol. I. et p. 226⁵.³⁹. Arnoldi tamen pudicitiam pariter atque eruditionem morumque candorem (Eleg. moral. II. 14.) extulit Murmellius versibus quos post Lamentt. O. V. repetiit Ortvinus, et nostrum vol. VI. p. 392.

33 *ipse . . virgo*] Virgo pro masculino rei venereæ nondum experto (ut recentiorum quoque linguarum fere mos est) legitur ap. Hieron. ep. ad Salvianam Gildonis filiam: „ut [Nebridius] virgo sortiretur uxorem“; item ap. eund. vita Malchi: „virgo maritus fierem“, et ap. Marcell. Empiric. c. 8. „pueri virginis“. (Kirchmaieri opusce. Hal. 1772. 8°. p. 131. sq.). Tertull. virg. vel. 8. Hieron. 1. adv. Iovin. n. 4. ep. 22. n. 21. Paul. Nolan. carm. 22, 2. Inscr. ap. Spon. de reb. Lugdun. c. 3. (Forcellin. v. Virgo). De rebus non animalibus ipsi veteres pariter atque recentiores linguæ vocabulo utuntur, ut illas integras, intactas intemeratasve significant.

36 *multas scr.*] Sacræ scripturæ locos. e. gr. I. Cor. vi. 18. v. 11. ad Ephes. v. 5. ad Hebr. xii. 16. sq. xiii. 4. Apocal. xxi. 8.

Pag. 21.

2 *sunt salvati*] Etiam biblice.

3 *Samson*] Iudicum cap. xiv.

spiritus . . eum] Iud. l. c. vers. 6.

6 *scriptum est*] Sapient. I. 4.

10 *legitur . . concub.*] Immo III. Reg. XI. 3. est „Fueruntque ei uxores quasi reginæ septingentæ et concubinæ trecentæ, et averterunt mulieres cor eius.“

11 *non fuit numerus*] etiam biblice (e. gr. II. Paralip. XII.) pro 'innumeræ'.

Pag. 21.

Pag. 20. v. 17. . . . Pag. 21. v. 32.

- 12 *communiter*] consentientes inter se, *insgemein*.
concludunt] *beschließen*. est vocabulum artis logicæ, syllogismos facere, definire.
 'Concludere, *zuschließen*, *zusammen schließen*, *beschließen*, *binden*'. Diefenb.
 Glossar. cf. etiam ad 242⁴.
- 13 *non sum fort.*] „Similiter olim Aeneas Sylvius [postea Pius PP. II.] post commissum a se contra castitatis præcepta peccatum: 'nec sanctior sum David rege, nec Salomone sapientior'. *Strauß Hutten* I. p. 246.
- 14 *habere un. let.*] *eine Freude haben*, libidini se dare.
- 15 *medici*] Pro Hippocrate et Galeno adducam Proverb. XV. 13. „Cor gaudens exhilarat faciem, in mærore animi deiecit spiritus“, et XVII. 22. „Animus gaudens ætatem floridam facit, spiritus tristis exsiccat ossa“. Schol. Salernitana:
 Si tibi deficient medici, medici tibi fiant
 hæc tria: mens hilaris, requies, moderata diæta.
 et Eob. Hess. (de conserv. valet.) „Metus et tristitia melancholiam movent, ira flavam bilem, gaudium sanguinem et spiritus a corde in totum corpus diffundit.
melancholia] sec. Catholic. h. v. „a melon et colera, quod est fel, componitur, . . . quia fit ex nigri sanguinis fece admixta abundantia felis . . . Melancholici etiam conversationem humanam refugiunt, et amicorum charorum suspecti sunt. Et est melancholia frigida et sicca . . .“
- 16 *seriosis*] tristibus, superciliosis.
Ecclesiastes] III. 12. 22.
- 18 *Salomon.*] Cantic. cantic. IV. 9. 10.
- 22 *Samuelis*] de monte rutilo. Cf. Ind. biogr. art. Samuel poeta. Tribus sequentibus versibus, ex Quodlibeto de fide concubinarum desumptis, quartum qui est
 Pulchram et amabilem prolem procreare,
 de industria Conradus ad religiosum fratrem scribens omisit. Tertium ex Proverb. cit. XVII. 22. compositum esse adparet.
- 26 *deus e. ch.*] I. Ioann. IV. 8. 16.
- 27 *Salom.*] Cant. cantic. VIII. 7.
- 29 *permittamus*] mittamus, relinquamus.
- 30 *carnis priv.*] Dominica septuages. a. 1515. in diem 5. Febr., a. 1516. in d. 20. Ianuar. incidit. Nescio quo anno hastiludium hic descriptum Lipsiæ celebratum sit. Cum eum anni 1516. mensem, quo Georgius dux Lipsiam venit, controversiam inter philosophorum ordinem et collegii principalis sodales ortam compositurus, neque Peiferus (Lipsia. Ff. 1700. 8°. p. 332) neque Vogelius (*Leipz. Geschichtsb.* Lpz. 1714. fol. p. 91.) indicet, nescio an de hac pompa Conradus referat. nec de hastiludio quicquam ibi legitur. Præterea nunc persuasum habeo primam harum epp. editionem iam ante annum 1516. prodüisse.
- 31 *hastiludium*] *stechspiel oder tornyr*. Gemma g.
met] ipse, ut tum non solum Obscuri, quamvis iam Bebelius de abus. L. L. monuerat „Met syllabica adiectio per se nihil significat, unde nec dicere debemus Tu fecisti met, et raro legi adiungi, nisi tribus hijs prænominibus ego tu sui, sed Diomedes etiam tradit ille met, Et Salustius in Iugurta dicit 'mea met facta mihi dicere licet'“.
- 'equitare, *ryten*. i. equum [æquum fac., æquit.] facere vel militare'. Gemma g.
- 32 *andallum*] '*roßdeck* vel *sateldeck*, sandalum vel andallum'. Vocabular. incip. teutonicum ante latinum. In Catholic. est „Sandalium a sandix, cis, dicitur hoc sandalum, lii, quidam pannus quo equi solent operiri nobilium, ut pape

Pag. 21.

et cardinalium. Sandalia et dicuntur subtalares...“ et Gemma g. „Sandalum: quidam pannus quo equi solent operiri, *ein pferdsleid oder decky*.“ Cf. etiam Ducange art. Sandalia. Aliud vocabulum est ‘Antela, Antella’ de quo vide Ducange h. v.

34 ‘organizare i. organo cantare, *orgelen*’. Gemma g. *psalmista*] CXLVIII. 12.

36 ‘intronizare, in throno ponere, introducere, *cerlich inleyten*, vel in sede locare potest etiam pertinere ad mulieres, quæ post partum introducuntur’. Gemma g.

processione] ut nos *Procession*, pompa ducta.

37 ‘braxare, *byer bruwen*’. G. g.

propinare h. l. est *aufischen, vorsezen*. Cf. supra ad 19²¹.

38 ‘dapire’ non habent vocabularia, sed in Catholic. est „dapino, nas, navi, nare. i. largiri: et præcipue victum. verbum activum, et dicitur a dapes. et corripitur pi.“

curiales] *Hofgesinde, Gefolge des Fürsten*.

‘chorizare, chorus agere, saltare...’. Ducange h. v. chorizaverunt, nos „*es war Ball s. tanzte man*.“

Pag. 22.

1 *conspicello*] *Schaubühne*, Conspiculum, tabulata constructa, suggestus, unde pompa conspici potuit. Non alienum ab hac narratione est Libelli formularis univ. Lipcz. cap. 66. (Zarncke d. deutsch. Univ. Lps. 1857. 8°. p. 182. sq.): „Mandatum ne aliquis hastiludia exercentes vel circa pancratium pugnantes impediat. Quia nobilium conventus, camporum pugnam die lunæ proxima sequentibusque diebus iuxta pancratium in foro constructum publice demonstraturus lusurusque, diversis armis et defenciculis inter pugnandum ludendumque utetur, quibus incauti spectatores huiusmodi pancratio appropinquantes aut etiam ipsis pugilibus (sicut verisimiliter timendum est) lædi poterunt et offendi, Eapropter N. &c. Rector Mandat omnibus et singulis universitatis eiusdem Suppositis, Quatenus nullum ipsorum præscriptis diebus præfatum pancratium ludi huiusmodi spectandi causa ingredi vel ipsi nimis appropinquare sicque pugilibus ipsis impedimento esse aut sese ibidem periculis exponere vel aliquem ex ipsis ludentibus verbo vel facto molestare seu offendere præsumat Sub unius floreni poena universitati irremissibiliter persolvenda necnon incarcerationis per circulatores ad hoc deputatos fideliter exequenda. Datum Rectoratus &c.“

EPISTOLA 14. IOANNES KRABACIVS ORTVINO.

Quæ Crotus in hac ep. Krabacium narrare facit, ex ipso Hutteno eum audisse puto, quod magis tegendi causa ‘ex Nurenberga’ scriptam fingit epistolam.

9 *semper... essem*.] Cf. Croti ad Hutt. ep. in Opp. I. n°. viii. et Hutteni ad Crotum præfatio Nemini, Opp. I. n. LXXXIII.

11 *Heckman*] cf. Ind. biogr. p. 388. h. art.

12 *ibi*] ut ex sqq. patet, Vindobonæ, Viennæ Austriae. Exeunte a. 1511. Huttenus facto per Moraviam molestissimo itinere Vindobonam in Vadiani contubernium venit. cf. Hutt. opp. I. p. 22. sq.

13 *arg. in via Scoti*] Scotista, realista, de via antiquorum. Ceterum Vindobonæ antea ‘possidebant integram universitatem’, si Manuale scholarium (circa a. 1480.) scriptum audimus, quod cap. III. (Zarncke ed. Lips. 1857. p. 13.) habet:

Pag. 22.

Pag. 21. v. 31 . . . Pag. 22. v. 30.

„. . . eruditissimi viri reperiuntur inter modernos. nonne audisti in quibusdam terris eos possidere integras [totas] universitates, ut Viennæ, Erfordiæ atque quondam hic [Heidelb. ?] erat?“

13 *supposita*] i. q. *suppositi*, sed frequentius neutr. gen., etiam in legibus academicis ordinumque statutis, scholares, discipuli, bursarii, *academische Bürger*. Similiter nos subditos (*Unterthanen*) vocamus quos Romani cives, *Staatsmitglieder*.

16 *socius ex Moravia*] i. e. Ulricus Huttenus. cf. artt. Heckman et Vadianus.

17 *debet esse*] *sein muß*, qui, si recte scio, est.

scripsit . . . metra] præter minora carmina prodierant Querelæ, Ars versificatoria, carmen exhortatorium ad Maximilianum Cæsarem. Cf. Ind. bibliogr. Hutten.

18 *intitulare*] in numerum civium academicorum recipere, in matriculam inscribere; quod etiam tum nonnumquam ‘immatriculare’. Cit. Man. scholar. c. 1. „. . . ut in matriculam almæ huius universitatis intituler. . .“ Etiam singularum facultatum statuta præcipiunt „ut Magistri aliarum universitatum non recipiantur ad gremium seu ordinem Magistrorum nostræ facultatis, priusquam fuerint per magnificum dominum Rectorem solitis iuramentis intitulati, et probaverint titulum sui gradus . . .“, ut est in Stat. reform. fac. art. Ubior. c. 7. Similiter passim *Die Statutenbücher der Un. Leipz. ed. Zarncke. Lips. 1861. 8º. max. aliarumque univv. statuta.*

19. 20. *prohibuit ei*] *verbot es ihm*. ut v. 20. ‘suppositis’ et c.

19. 21. *pretensus*] cf. ad 9¹⁶.

21 *ribaldus*] cf. ad 5¹⁰.

accessit] non invitatus aut citatus venit ad.

22 *misit pro fam. civ.*] accersivit famulos civ. (*Stadtdiener*), lictores, *er schickte nach Polizeidienern*.

simplex . . . graduatus] Cf. ad 9³⁵.

23 *tibisare*] s. *tuisare*, secunda persona in adlocutione uti, per ‘tu’, non per ‘vos’ adloqui; ut nos *duzen, erzen, ihrzen, siezen*. Scilicet Huttenus Latine locutus est, sed magister noster voluit vobissari reverentialiter. Reuchlinus in ep. ad Kollinum d. d. 27. Jan. a. 1512. „Oro autem“ ait „quamprimum ne moleste feras, quod ad te latinum hominem latino more per numerum singularem scribo, et non ut tu vicissim ad me plurative. Iam enim illud tuum ferme totum desiit et abolevit in Romana lingua, et nunc quotus quisque maiores nostros imitatur. Secus est si vernacule scribamus. Quare deprecor tuam scribendi consuetudinem, ut posthac quamhumanissime singulari me numero appelles, cum aliquid ad me literarum dabis.“

26 *bellator, ein stryter*. Gemma g., miles, in numeros iam relatus.

qui vult amb. &c.] in numeros militum referendus. Satis notum est Huttenum re vera non longe post Vindobonam relictam ‘ad bellum ambulasse’, in quo maximam epigrammatum partem composuit.

28 *notos*] *Bekannte*, amicos pro eo intercedentes, Vadianum, Abhauerum aliosque Vadiani contubernales. Cf. Hutt. Opp. I. p. 22. sq.

29 *ille vir*] Heckmannus.

30...37 Hoc epitaphium ad exemplum eius compositum esse videtur, quod „quidam occultus poeta de Elferßkehoff, pago non procul ab Erphurdia“ scripserat „in muro luteo cum carbonibus desolatoriis, In hunc modum:

Hic iacet ille, qui fuit unus inter mille,
Semper mane et sero [l. sera] cum sua plenissima pera.

Pag. 22.

In Pinterbleben natus, Hans Raumthasch [Saccularius] fuit vocatus,
 Omnibus fuit gratis, quia bipsit in charitatis:
 Postea pauper [armer mann, criminis reus] factus est ad patibulum tractus.
 Hoc facit mihi valde ve, quia nullum dedit mihi vale,
 Nec mihi hoc dixit, sua mater, quando [ipse *add. Z.*] morixit.
 Qui transis apud, memento flectere caput,
 Dicentes humiliter tria lignea Pater noster.⁴⁴ De generibus ebriosorum

ed. 1506. 4°. p. B j^b. (ex ed. Zarnck. p. 128. sq.)32 *eos*] genus pro specie, multos pro uno.

'practicare est scire manualiter, *ein kunst selbs uben*'. Gemma g. H. I. est
 scholas sive lectiones habere.

Pag. 23.

2 *causa &c.*] quam solebant Obscuri causam fidei appellare ('causa vestra qua
 vocatur causa fidei' p. 229²⁷), qua ipse appellatione Reuchlinum damnandum
 esse satis probasse sibi videbantur. Cf. Pepericorni Defens. p. 168¹⁹.^{sq.} (. . non
 esse causam fidei, sed invidiæ . .)

3 *bene*] quidem, *wol, zwar*.

'murmur, *murmulinge*, murmurare, *murmelen*, murmuratio, *ein murmeling*.
 Inde murmurator'. Gemma g.

4 *carminib.*] Scilicet pessimus poeta secularis est Reuchlinus.5 *manere præ*] *bestehen vor*, excellere.

EPISTOLA 15. GVILHELMVS SCHERSCLEIFFERIVS ORTVINO.

10 Non male hoc 'dictamen' Scherschleiferi esse fingitur, cum partes eius cir-
 cumvolutæ semper in se redeant tamquam rotæ ferris acuendis adparatæ cir-
 cumactionibus. Francfurdia, ubi hæc epistola scripta dicitur, Mœnana, non
 'apud Oderam' esse videtur.

14 *estis inim. m.*] irascere mihi.15 *amplius*] posthac.18 *eritis . . . rescribere*] pro futuro, rescribetis, respondebitis.

præcordialiter] ex intimo animo, *von ganzem Herzen*. 'præ' præpos. aug.: valde
 cordialiter 7³⁶.

21 *ita quod possum*] ut possim.24 *quid facit tamen*] *was macht doch?* cur tandem?27 *am. princip.*] *Hauptfreund*, quocum plurimam conversationem habui.29 *circumd. c. sua arte*] defensionibus suis causam vestram præpedire.34 *in scand. ven.*] in odium venire, offensioni se exponere.35 *propositiones irrev.*] *Schmäh-Sätze*.37 *tentabunt*] conabuntur, sibi sument.

Pag. 24.

1 *in via &c.*] i. e. in via antiquorum: Thomas (Aquinas. cf. Ind. biogr. h. art.), Al-
 bertus M. (cf. h. art.) et Duns Scotus (cf. h. art.), realiste quidem omnes erant,
 sed de universalibus inter se differebant. (cf. 247².^{sq.}) In theologia quo-
 que doctor angelicus s. sanctus *z. ê.*, Dominicanorum coryphæus (Thomas)
 et magister eius Albertus M., doctor magnus, et magis etiam doctor sub-
 tilis (Scotus), Franciscanorum præcipuus dux, diversas sectas genuerunt,
 Thomistas, Albertistas, Scotistas. Cf. e. gr. *Gieseler Kirchengesch.* II. 2. § 74.
 75. *Prantl Gesch. der Logik* III. p. 108. sqq. 91. sqq. 203. sqq.

2 *manere in fac. sua*] i. e. ne quis aliud et de alio scribat aut doceat, quam quod

Pag. 24.

Pag. 22. v. 32 . . . Pag. 24. v. 22.

ad doctrinam ei ordini, cui studiosus adscriptus fuit, legibus academicis commissam pertinet. Huic legi adhuc omnes Obscuri præcipue non theologos obœdire ac parere, non intra ingenii fines, sed intra terminos ex alieno arbitrio positos cohiberi litteratos homines volunt.

- 3 *non mittere falc. in mess. al.*] Huius proverbii formam, ex Apocal. XIV. 16. sumptam ('misit angelus falcem suam acutam in terram'), neque in veteribus classicis scriptis, neque in adagiorum collectionibus memini me legere. Eadem usus est Crotus in ep. d. 26. Ian. a. 1514. scripta: vid. Hutt. Opp. I. p. 30⁴. (quæ epistola argumento esse potest Crotum etiam hanc Scherschleiferianam scripsisse) et imitatus est Lappus, infra p. 241¹¹. Consimilia proverbialia plura sunt, proximum illud Plantinum (Epid. 11. 2, 80.): 'Mihi istic nec seritur, nec metitur', ne dicam de aliis, ut Sæpta transilire, Ne moveto lineam, *μη κίνει γραμμήν*. etc.
- sutor &c.*] Adludatur ad notissimum illud 'Ne sutor ultra crepidam'. Similia sunt Fabri fabrilia tractant, Faber ultra malleum loquitur, Earum rerum unumquemque indicem esse idoneum, quarum sit eruditus. cf. Erasm. Adag. mxcxvi.
- 5 *stamulta*] 'Stamultum calceamenti species videtur'. Ducang. Equidem interpretor *Schlappen*, *Pantoffeln*: ex eiusmodi calceis sive soleis facile pedes exuimus, ut non solum ubicunque voluerimus eos collochemus, stare faciamus, sed etiam sine nostra voluntate facile ipsi pedes relinquunt. Pantofoli: 61⁴.
6. sqq. *velit &c.*] Locus non ipse biblicus, sed totus ex biblicis verbis compositus præter unum.
- 8 *servitoribus*] 'Servitor, ein diener'. Gemma g. Cf. Ducange h. v.
- 9 *quomodo statis*] i. e. quænam nunc sit causæ vestræ contra Reuchl. condicio.
- 10 *angustiam*] 'Angustia. i. anxietas vel dolor, angst'. Gemma g. Cf. Ducange voce. Angustiari et sqq.
- 11 *Val. i. Chr.*] Cf. ad 8⁶.

EPISTOLA 16. MATTHÆVS MELLILAMBIVS ORTVINO.

- 13 Mellilambii (*Honiglecker*) nomen huic Moguntinensi scriptori nescio an auctor ex fabula *Reineke Fuchs* invenerit, ut quasi ursinum eius morem scribendi portendat, ideoque etiam Matthæi (*Matz*) prænomen ei dederit, aut mellilambii (nam sic Latine scribendum erat) vocabulum ei ex præcedenti ep. 'mel comedere' (23²⁶) in mentem venerit, aut sine certa ratione licentius finxerit.
- 16 *fui amicus*] steti a partibus tuis, sectæ tuæ addictus fui.
procur. v. bonum] quæsivi tuam utilitatem.
- 17 *in v. adversitatibus*] in rebus adversis.
cavizare] non ut 7²⁰, sed cautum facere, nuntiare quæ scire debes, ut tibi cavere possis.
18. sqq. *in v. . . . Tullius*] Illud Pauli ad Rom. XII. 15. 'Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus', ac si Cicero in Lælio de amicis scripsisset.
- 20 *quamv. e. gent. et poeta*] Ita non quod sed a quo dictum esset, æstimabant Obscuri.
- 21 'vituperium, *lasterung*, *scheltwort*'. Gemma g.
- 22 præsupponere, *vorsagen* vel *voraußnehmen*'. Variloq. ap. Diefenb. Glossar. Ceterum hoc verbum non nisi in Coloniensium scriptis et in his epistolis me legere memini. plerumque, ut h. l., est = proferre, dicere, narrare aliquid, præcipue falsum calumniosumve aut certe quod ex quacunque causa non edi-

Pag. 24.

- cendum erat; rarius, ut p. 190³¹, 239³⁷, est pro simplici sumere s. praesumere, *voraussetzen, annehmen*.
- 23 *extoll. se in sup.*] „... loquuntur adversus iustum iniquitatem in superbia.“ Psalm. XXX. 19. et „... ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli.“ Timoth. I. III. 6.
- 24 *spur . . . meretr.*] Cf. infra II. epist. 62. et Ind. biogr. art. Gratius.
- 25 *vel qual. . . qualif.*] sive quo alio nomine appellandus sis, *oder was Euch sonst für ein Titel zukommen möge*. ‘baccalaurie’, sive nondum baccalaurius sive iam doctor sis aut magister. similiter hodie ‘salvo titulo’.
- 26 *estis adh. iuv.*] tu viridioris aetatis es, quam cui conveniat vituperare.
- 27 *evang.*] Matth. X. 24. Luc. VI. 40.
- 28 *mag. 8 vel 10 ann.*] cf. 4⁴.
- 29 *Sufficiens*] cf. ad 31¹⁴. Inferioris gradus homini non licet altioris gradus virum vituperare.
- 31 *etiamsi . . . sup.*] quantumvis superbias.
- 32 *deb. . . verec.*] decet te modestum esse.
- 34 *lansm. suus*] eius. cf. 4³.
dic. pro vero] ut ‘d. in veritate’, non proprie ‘d. verum esse’ sed ‘revera mihi rettulit’.
- 35 *ego*] non Mellilambius, sed iste malitiosus Ortvini inimicus loquitur.
- 36 *adhuc non*] nondum, *noch nicht*.
quare . . . de me] quo iure, quæso, tu vituperas me, virum tibi plane incognitum?
- Pag. 25.
- 2 *pharis.*] ap. Luc. XVIII. 11. sq. Cf. ad 41¹⁷.
- 4 *psalm.*] CXV. 11.
- 6 *quantum . . . matre*] mihi exprobrari non potest, ut (24²⁴) Ortvino, me filium esse meretricis et presbyteri.
- 7 *Ortvinus est spur.*] Vide infra p. 281^{25, 399}. et tot. epist. II. 62.
- 8 *in at.*] semper, nulla tuorum verborum habita ratione.
11. sq. *habui . . . creditis*] impudentia hominis vix credas quantum mihi doluerit.
- 13 *non vidi*] Egregium sane argumentum!
- 14 *quomodo est*] quid verum sit. sed scit verum esse non verum esse quod ille dixit: nam vult . . .
seminare Ortvini laudem hic] i. e. apud omnes Moguntinenses data occasione negare Ortvinum spurium esse. ut nos ‘*ever Lob hier austreuen*’.
- 15 *sibi*] ei.
- 16...19. *legitimus etc.*] cf. cap. 13. X. qui filii sint legitimi 4, 17.
- 19 *et econtra*] Nimium pontificis potestatem se extendere Mellilambius per ardorem defensionis suæ non animadvertit.
- 20 *scr. est*] Matth. VII. 2. „In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.“ Marc. IV. 24. Luc. VI. 38. — Mensurare fossam. Veget. r. mil. I. 25.
- 22 *dicitur*] Matth. VII. 1. Luc. VI. 37.
- 25 *frascaria, a frasca, Poßen*, Gall. *frasque*. p. 55¹⁰ „*frasca et phantasia*“. Diez Etym. WB. II. a. „*Frasca, belaubter ast, grüner zweig . . . ital. frasca; plur. frasche bedeutet auch possen, daher franz. faire des frasques*.“
- 26 *contumax*] obstinatus, pertinax. ‘*Contumax, verschmahender, verschmeher, widerspennig*, i. superbus vel iniuriosus vel contemptor iudicii.“ Gemma g. *si papa &c.*] Aperte valde. speculativus est hic Ortvini inimicus, sed parum in fide illuminatus.

- Pag. 25. Pag. 24. v. 23 . . . Pag. 26. v. 17.
 31 *dato*] si concedamus, etiam si ponamus, te spurium esse.
 34 *facere irregularem*] Nam 'infamibus portæ non pateant dignitatum' Cap. 87. in VI°. de R. I. 5, 13.; infamis autem fit qui iniuriæ damnatus est: L. 1. D. de his qui not. inf. 3, 2. et „omnes infames esse dicimus, quos leges seculi infames appellant: can. 2. Causa VI. qu. 1. et ibid. cann. 1. 7. et can. 5. Dist. LI.
 35 *accipere*] eripere, nobis comparare.
 36 *beneficia*] *Kirchenämter*.
 37 *non hab. pro malo*] da veniam, *nehmen Sie's nicht übel*.
 38 *puto optime*] benevolentissimo erga te animo affectus sum, *ich mein' es ganz gut*.
 39 *custodiat . . . vias*] Rarius in sacris bibliis custodire est pro tueri, securum facere, sæpius pro sequi, non aberrare a.

Pag. 26. EPISTOLA 17. IOANNES HIPPI ORTVINO.

- 2 Lipsiæ hanc Hippici epistolam scriptam fingi tum totum eius argumentum, tum præcipue narratio de Aesticampiani expulsionem docet. — *Hipp, Hepp, Hepe, Hepe*, falcastrum, falx, ut *Freund Hein mit seiner Hippe*. — Ioannes Hoppe Rostochiensis theol. professor, hæreticæ pravitate inquisitor, ordinis prædicatorii vicarius, fere simile nomen habet. cf. de eo Krabbe Univ. Rostock. 1854. p. 321. 325.
 6 *Psalm. XXXI.] 11.*
ne hab. mol. dicentes] noli moleste ferens dicas. mirum 'ne' recte h. l. positum esse; obscurice 'quod non'. Communi Obscurorum usui magis quoque conveniret 'dicens', ut paulo ante 'estis spurium' et similia passim.
Quid . . . alleg.] i. e. quid sibi vult scriptor prolato hoc psalmi loco?
 8 *cum br. verb.]* breviter.
 9 *Esticamp.]* Cf. Ind. biogr. p. 293. sqq. art. Aesticampianus.
 10 annihilare, contemnere, adspernere. cf. 12¹¹.
 12 *processio]* cf. ad 21³⁶.
 13 *legit Plinium]* In Förstemanni Alb. Wittenb. p. 69. sub Balthassaris Fabricii Phacchi (*Fach, von Vacha*) rectoratu primus inscriptus est „Iohannes Rhagius Esticampianus Rhetor et Poeta Laureatus sacrarum literarum Doctor Primusque Plynianæ erudicionis publicus et ordinarius Professor Dioc. Misnen. 20. Oct. [a. 1517.]
 14 septem artes liberales: Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Geometria, Arithmetica, Astronomia, Musica. Hoc ordine de disciplinis cyclicis, ut ipse eas appellavit, Martianus Capella libris III...IX. egit.
 15 „peccata mortalia sunt septem, quæ hoc versu indicantur
Luxus, gustus, avet, tristis, furit, invidet, ambit:
Luxus, id est peccatum luxuriæ; Gustus, i. e. peccatum gulæ; Avet, i. e. peccatum avaritiæ; Tristis, i. e. peccatum tristitiæ seu accidiæ; Furit, i. e. peccatum iræ; Invidet, i. e. peccatum invidiæ; Ambit, i. e. peccatum superbiæ.
Vocabular. breviloq. voc. Peccatum. Cf. ad 5³⁴.
bonum fund.] recta studiorum methodo non sunt usi.
 16 *poetrium]* humaniores litteras, secundum novos poetas, i. e. humanistas. cf. 7^{12, 13}.
Petr. Hisp. et p. l.] cf. Ind. biogr. p. 393. art. Hispanus.
 17 *domicellus]* *Junker, Jungherr*, in his epp. modo nobilem, præcipue iuvenem,

Pag. 26.

modo (ut h. l.) studiosum, praecipue nobilem divitemve, qui in bursa habitationem victumque habet (*der in einer Burse in Kost und Logis ist*), qui non 'stat in civitate et comedit extra collegium' (ut p. 276²⁵), significat.

nihil est c.] nihili, nugatores sunt.

18 *Schotist. et Thomist.]* cf. 24¹. Wimpeling. de integritate c. 30. „... Neque discordiam et similitatem quorundam fratercellorum sequaris, quae apud Parisius . . . sepe visa et audita est. Nam cordigeri, quorum maxima copia in uno conventu sunt, praeter Scotum nihil admittunt; rursus Iacobini, qui apud nos praedicatores dicuntur, solius Thomae dicta venerantur et sive propriae religionis amore, sive alia causa etiam usque ad manuum iniectionem sibi inter disputandum contradicunt.“

19 *suum tempus]* bonam occasionem, opportunitatem.

vind. se] De hac pia (cum adiutorio dei) sumpta vindicatione cf. cit. art. Aesticampianus. Adiutorium, sed non 'cum adiutorio' biblicum est.

21 *mag. . . baccal.]* Eundem ordinem ut legitimum etiam in generalibus mandatis rectorum Lipsiensium observatum videmus (e. gr. in libello formulari a. 1495. scripto), quibus dominus Rector mandat „omnibus et singulis Magistris, Doctoribus, Licentiatis, Baccalariis et studentibus universitatis“ etc.

suam fac.] i. e. artium, quam hodie philosophicam facultatem appellamus.

22 *verecundia]* indignatio, dolor ob indignos sui sodalis mores.

24 *mira]* 'mirus, *wundersam*'. Gemma g. H. l. potius *seltsam, auffallend, anstößig*. Cf. 'mirabile' p. 219⁴.

dimittimus] absolvimus, impunitum relinquimus, *loslassen, freilassen*.

25 *moderni . . . antiqui]* cf. ad 15⁹. H. l. non opponuntur nominalistae realists.

26 *vilific.]* 'Vilefacere, *schenden und unwert machen*. Vilificare pro eodem. Inde Vilificatus. i. vilefactus'. Gemma g.

27 *Delitzsch]* cf. Ind. biogr. p. 365. h. art.

29 *quinta rota in curru]* His verbis ad significandum aliquid plane superfluum et inutile vel quod impedimento sit, veteres quod sciam non utebantur.

supposita] cf. ad 22¹⁵.

qualificari] ad gradus adsumendos praeparari.

31 *summa summarum]* Veteres: 'in summa, in omni summa'. Proprie mercatoria illa formula significat omnium singularum positionum (*Poste, Pöste*) summam, *die Totalsumme*. Cf. hodiernum 'in fine finali'.

concluser.] decreverunt.

relegare vel exclud.] Illa poena gravior quam haec. graviorem subiit Aesticampianus. p. 27¹⁵.

32 *etiamsi . . . inim.]* vel si perpetuam eius inimicitiam sibi conscirent; spreto periculo perpetuae eius inimicitiae.

33 *monuer . . . eccles.]* monitum s. citationem valvis ecclesiae adfixerunt.

34 *iuristam]* Quis hic Rhagii advocatus fuerit nescio.

35 *alios soc.]* Inter quos procul dubio etiam Buschius. cf. Ind. biogr. art. Aesticampianus.

36 *periuri]* Scilicet quilibet graduandus iurabat bonam erga universitatem voluntatem, et praecipue assumendus ad concilium facultatis corporaliter hoc iuramentum decano praestabat: „Ego N. iuro vobis decano et vestris successoribus reverentiam et obedientiam in licitis et honestis, et servare statuta et statuenda pro posse ac nosse procurareque bonum facultatis“ etc. Cf. Statuta fac. artium ap. Zarnekium *Die Statutenbücher der Un. Lpz.* 1861. p. 440. § 3.

Pag. 26.

Pag. 26. v. 18 . . . Pag. 27. v. 35.

37 *fortes in bello*] ut ep. ad Hebr. XI. 34. Acriter odii sui causam contra Aesticampianum gesserunt.

Pag. 27.

1 *propter iustitiam*] i. e. ex ea causa, quod non iustum esset Aesticampianum relegare, *sie wollten keinen um der Justiz willen (was auch die Justiz verlangen möge) schonen, non sie wollten keinen wider die Gerechtigkeit schonen.*

4 *princeps*] dux Georgius. Cf. ad 21³⁰.

5 *dixerunt ad*] ut saepe in his epp. Dicere ad aliquem (*zu einem sagen*) apud veteres Latinos vix legetur; legitur autem apud græcissantem Modestinum L. 4. § 6. Dig. de grad. et adfin. 38, 10. In Romanicis linguis receptum est.

6 *ligatura*] *der Einband*. Similiter prologus Statutor. facult. iurid. Lips. (ap. Zarncke *Statutenbücher* p. 578.): „Quoniam . . . non est facile permanere communitatem statutis seu consuetudinibus non compositam: constitutiones enim et statuta dant formam negociis . . . et ubi cessat ordinationis regula, quæ solet fieri per statuta, ibi impossibile est confusionem posse vitari: quid enim non tenebrosum, quid non incompositum, quid non haberetur absurdum, si non constitutis disciplinæ legibus omnia regerentur? . . .“

7 *caderent hincinde*] soluta circumvolarent, dispergerentur.

8 *fieri conf. chaos*] Sumptum ex quodlibeto De fide concubinar. (ed. Z. p. 95.), ubi canonicus Grunbach uni ex concubinis suis dicit fieri confusum chaos, si ipsa matris Grunbach nomine appellaretur: „aut enim tu pro matre aut mater pro concubina mea apud ignaros posset diiudicari.“

10 *pater suus*] eius. Is fuit Albertus, mort. a. 1500.

15 *fec. m. verba*] conquesti sunt.

17 *obul.*] ‘Obolus, ein helbling oder ein heller, parvus denarius’. Gemma g. Diefenb. Glos. „Obulus, rarius obolus, obulus, *scherpf, scherff, scharff eyn halff penninck, helbling, heller, haller. firteyl eyns hellers. fünfferling. haschart*“; Colon. olim *blaffert*.

22 *in arte hum.*] humaniores q. v. litteras, quas antea Aesticampianus docuerat. *Rotburgensis*] cf. Ind. biogr. p. 460. h. art.

23 *bene . . . sicut est*] *wohl dreimal so groß als*, certe duabus partibus maiorem quam Vergili opera.

30 *metrista*, ut metricanus . . . Ducang. In his epp. alias non legitur. Artem metricandi etiam theologi didicisse debebant, ut docent versus quos Brevil. vocabular. art. Metrum repetiit, hi:

Ambulat in tenebris errando clericus omnis,

Qui sine metrorum lege legenda legit.

domini de consilio] immo de concilio: vult enim magistros ad concilium convocatos.

33 Terentius sine dubio fuerat inter alios poetas quos præter Plinium Aesticampianus legerat. cf. 26¹³.

hab. . . in se] Hoc habet egregiissimam latinitatem in se.

34 *fiet Buschio*] Factum esse satis constat. cf. artt. Busch. et Aesticamp. Hic ipse in Oratione dicta in studio Lipsiensi, a. 1511. habita, Lipsienses sic appellat: „Quem enim poetarum eloquentium non sunt persecuti patres vestri, et quem vos ludibrio non habuistis, qui ad vos expoliendos quasi caelitus sunt demissi? Nam, ut e multis paucos referam, Conradum Celtin pæne hostiliter expulistis, Herm. Buschium diu ac multum vexatum eiecistis. Ioannem quoque Aesticampianum variis machinis oppugnatum tandem evertitis.“ Böhme de litteratura Lips. 1779. p. 30. not. 14.

35 *librum c. Reuchl.*] Prenotamenta, ineunte a. 1514. edita. cf. Ind. scrr. n. XIII.

Pag. 27.

36 *scrips. . . mittere*] in litteris tuis iurasti te mihi missurum esse.

37 *deus &c.*] biblica verba male intellecta, unde et inutile 'et', quod sæpe ante 'diligere' in vulgata legitur.

39 *desid. . . vobisc.*] Luc. XXI. 15.

Pag. 28.

2 *de me si sum dign.*] in meam laudem: o miram modestiam!

3 *omnia*] ut p. 71³³. et aliis locis. cf. Ind. verb. v. per omn. sæc.

EPISTOLA 18. PETRVS NEGELINVS ORTVINO.

5 *Negelinus*] Cf. Ind. biogr. h. art. Hæc epistola præ aliis 'bene latinisata' est.

8 *Quamvis*] respondet v. 13. 'Attamen'.

timeo . . . audax] Iisdem verbis his diebus quidam mendicans poetaster me adiit: „*Obgleich ich sehr bange bin so kühn zu sein, Ihnen dieses Büchlein vorzulegen, so &c.* Negelinus non stipis colligendæ causa, sed tamen ut ab Ortvinio 'promoveatur in arte poetria et in omnibus', neque solum ut gratum se amantemque erga præceptorem quondam suum se præbeat, poema per se compositum et rigmizatum mittit.

10 *dictaminorum*] est genetivus poeticalis.

Hieremias] I. 6. Sic 'incipit Breviloquus Vocabularius' Reuchlini.

13 *poetria*] A novo adiectivo: poetrius, a, um.

19 *I. Regum*] xv. 22. „Melior est enim obedientia quam victimæ“.

21 *componista*] qui modos musicos componit. Nescio an illud nomen, quo hodie vulgo utimur, quodque minus displicet quam apparatus vocabulum *Tonsetzer*, ante Negelinum non legatur. Gallice *compositeur*.

22 *comp. . . illud*] *hat mir 4 Stimmen dazu gesetzt.*

23 *rigmizare*] *reimen*. 'Rigmatice, metrice'. Ducange. Rigmizare (s. rhythmizare, ῥυθμιζέειν) a metrificare recte distinguere videtur Negelinus, illud de sonis, hoc de pedibus et scansione versuum accipiens.

24 *partes al.*] i. e. Alexandri doctrinale, quod quattuor partes habet, itemque rigmizatum et metrificatum est. cf. Ind. biogr. art. Alexander.

28 *incipit*] Dat autem non solum carminis principium sed totum carmen. Res inde explicanda, quod plerumque fere omnia scripta librique non propriis, ut apud nos, inscriptionibus sive titulis, sed initialibus tantum verbis significare solebant. cf. 66⁸.

30. sqq. *quia tibi . . . calis*] Hi versus, ex Matth. XVI. 18. 19., ad exemplum eorum fortasse compositi sunt, quos in Aurora Petri de Riga (cf. Ind. biogr. p. 458. h. art.) legerat personatus Negelinus.

Pag. 29.

3 *Hebraice*] Ioannes Capnion Hebraicum nomen esse dicitur, ut indicetur Reuchlinum ideo quoque Obscuris invisum esse quod Hebraicæ linguæ studeret, quam pariter ac Græcam Colonienses quoque ignorabant, minus autem quam Græcam scire simulabant. Etiam in vocabulariis medio ævo scriptis Græca doctrina multo sæpius simulatur, quam Hebraicæ ignorantia dissimulatur.

4 *sententiam*] supra ad ep. 12. repetitam. Cf. Cons. chronol. d. 29. Mart. a. 1514.

6. sqq. *Hochstratus &c.*] Cf. p. 19²². sqq.

8 *sufficientiam in pec. et in al.*] pecuniis et aliis subsidiis victoriæ emendæ necessariis abundat.

12. sqq. *Valentinum &c.*] Colonienses magistros in superioribus omnes sæpius memoratos, de quibus cf. II. et Indicis biogr. artice. citt.

EPISTOLA 19. STEPHANVS CALVASTRIVS ORTVINO.

Hæc epistola in Appendice Novarum O. V. epistolarum, quæ inde ab a. 1556. 'Volumen alterum' appellari solent, sed non sine duabus immutationibus (cf. p. 284. not. 11.) repetita est. Cf. Ind. editt. p. 8. n. 5. Quod Hermanno Buschio hanc epistolam adscribendam censeam, præter alias causas præcipue eam habeo, quod ita, qui factum sit, ut ea sola et in edd. 1...3. et paullum immutata in ed. 5. reciperetur, facile explicetur: quæ repetitio, si hæc quoque epistola Crotica esset, explicatu difficilis foret. Scripta fingitur Monasterii in Westphalia. Buschii, cum scriberetur epistola (a. 1514. s. 1515.), Coloniae habitantis semper anceps cum Ortvinio amicitia non solum frigerat, sed in apertam similitatem eruperat, ut facile pugnax eques ad vani Ortvini, veri poetæ gloriam sibi arrogantis ostentationem perstringendam commoveri potuerit. quod ita fecisse mihi videtur, ut fere morsus Rostochiensis Heuerlingo olim infixos in Gratium primoribus dentibus renovaret. præterea totus huius epistolæ color Buschium, qui præ aliis Colonienses intus et in cute pernoverat, auctorem prodere videtur, ne de perpetua, et ab æqualibus et a posterioribus scriptoribus sæpissime repetita sententia dicam, quæ non nullas harum epistolarum partes Buschio adiudicat.

- 19 Calvastrum fuisse magnum Iulium pueri norunt, sed non appellabatur Iulius Calvaster, quod verum cuiusdam impudici tribuni militum sub Domitiano nomen fuit. In quemnam tonsuratum magistrum Monasteriensem hæc epistolæ inscriptio iocetur non divino. Fortasse autem 'Stephanus' dicitur, quoniam detonsus vertex (*die Glatze*) etiam *Krönchen*, *Kränzchen* dicitur. Cf. infra p. 216³¹.
- 22 *maioritas*] h. l. pro 'excellencia, præstantia', ut 'dominatio, magistralitas' aliaque eius modi barbara nomina honoris causa dicta. In iure canonico maioritas est honor, condicio superioris clerici, cui inferior obedientiam debet. cf. tit. X. de maioritate et obedientia 1, 33.
- 23 *certa carmina*] i. e. non nulla, quædam carmina, procul dubio ea, quæ paucis annis post Ortvinus ad calcem Lamentationum O. V. repetiit (cf. p. 410. sqq. ed. m.), quorumque primum epiodium est „in epistolis O. V. Reuchlinistarum nequiter immutatum“, ut ipse Ortvinus inscripsit cit. p. 410. Quantum pupugerit Ortvinum hæc carminum suorum derisio, non potuit non prodere cum in apologetica sua epistola (ed. n. p. 400²⁶. sqq.) exclamaret: „Væ vobis falsariis, qui nostra epitaphia et laudabilem aliorum doctrinam pervertentes illorum loco rythmos ponitis impurissimos...“.
- 24 *intimastis*] cf. ad 13⁴¹.
unus poeta] ipse Hermannus Buschius, opinor.
- 26 *si mag. Ort. etc.*] Ortvinum Obscuri carminum dictaminumque componendorum artificem omni exceptione maiorem uno ore adgnoseunt multis locis.
- 27 *impign. tunic. m.*] *meinen Rock verwetten, zu Pfand setzen, versetzen*. 'Impignorare, oppignerare, pro pignore tradere'. Ducange.
- 30 'fingere carmina' fictum est ut fingere vocabula 4³⁶.
- 32 *Sotphi etc.*] Zutphaniensis. cf. Ind. biogr. art. Sotphi, ubi etiam de glosa notabili in priores duas Alexandri partes dictum est.
Kneck] Kwijk, Cucana. cf. Ind. biogr. art. Bursæ Colonienses.
- 33 *est initiatum*] h. e. initium habet, incipit. 'Initiare, incipere...' Ducange. Non solum barbarum est 'est initiatum', sed ridiculum etiam, quod totum

Pag. 29.

carmen, non tantum eius initium subiungitur. Similiter illud: 'prima nominis littera est' et additur omnibus suis litteris totum nomen. Ortvinus de huius modi suorum carminum travestiis (veniam verbo peto) lamentantem lege ad 271¹³.

34 *obiit*] scilicet 'iacet, quiescit'. Coloniae obiit Gerardus Sotphi.

sollenn. suppositum] 'doctor in hac quondam maximus urbe fophos' cecinerat Daventriensis poeta.

35 *Per sp. s. etc.*] 'Theologos inter lumen honorque fuit'. Ortvin.

Pag. 30.

1 *rexit*] regens fuit.

2 *die copulat*] Copulata Petri Hispani. cf. ad 17²⁸ et vide ad 199²³.

Do ... zu stuck, sive von kot zu dreck] ex una propositione alteram, sive ex caeno lutum fecit, id est pro unis nugis alteras dedit.

3 *O ... vivere*] 'Occidit ante diem fati crudelibus ausis Doctor'. Ortvinus.

4 *Et plus*] Ad duas enim Alexandri partes, non ad omnes iv Glosa notabilis prodiit. cf. ad 29³² et sq. v. s.

5 *adiuv. ... univ.*] profuisset huic universitati, gloriam eius et utilitatem anxisset.

9 *Universitas etc.*] 'Urbis Agrippinae casum lamentaque noscat Orbis etc.' Ortvin.

10 *lucern. v. candel.*] Cf. p. 283¹⁵.

14 sq. *Nemo ... bufones*] 'Huic simul ingenium fervens, sublime, profundum etc.' Ortvinus.

15 *grammaticam,*] dele comma (,) Nam id vituperatur, quod illi bufones non per logicam, quae tamen est scientiarum scientia, grammaticam doceant, ut fecerat cum Alexandro et aliis bonis latinistis etiam Zutphaniensis.

16 *logica*] Cf. ad 16³⁴.

19 *opinari*] credere.

20 *concremari*] ut Reuchlini librum Coloniae d. 10. Febr. a. 1514. combusserunt.

21. 22 *Qui ... tractavit*] Cf. Conspect. chronol. ad a. 1511. i. f. usque ad a. 1515.

23...25 *Sed tu ... sempit.*] 'Non tamen hinc abeat quisquam, quin poplite flexo Pro doctore pius fundat ad astra preces'. Ortvinus.

26. sqq. *Et ... infernos*] Haec pia precatio, cui Ortviniani carminis nihil respondet, in edit. 5. mutata est posito 'mittite' (cf. p. 284. not. ad v. 11.) et omisso loco 'Mihi ... duellum' verba 'Et valet ... Westphalia'. quasi ultimus carminis versus essent, expressa sunt.

27. sqq. *non scio etc.*] fere ut Negelinus paulo ante, p. 28^{20. 244}.

Pag. 31. EPISTOLA 20. IOANNES LVCIBVLARIVS ORTVINO.

2 Fortasse sub Ioannis Lucibularii nomine latet Bernhardus Lutzenburgensis in Sententia Erphordensium laudatus apud Pepericornum in Defens. p. 136¹⁴. ed. m. 'Suollae' scribit Listrius ad Reuchlinum. cf. Consp. chronol. ad a. 1514. i. f. supra p. 135. Sed noster scribit „ex Suollis“ (*Zwoll*), provinciae transalanae oppido capitali, tunc gymnasio suo celebri.

4 *quas ... num.*] innumerabiles 203⁴. innumerabilem 11²⁰.

secundum quod] respondet v. 8. sic nunc. Germanice *Demnach Ihr mir früher versprochen habt. — so bitt' ich Euch nun.*

5 *vell. ... adiutorium*] *daß Ihr mir zu Hilfe sein wolltet*, te meis rebus consulturum esse.

q. hab. necess.] *wann immer ich es nötig hätte*, ubi opus foret.

6 *promov. praē al.*] mihi praē aliis favere, te fauturum esse.

Pag. 31.

Pag. 29. v. 34 . . . Pag. 31. v. 30.

7 *audacter*] libere, ingenue.*suppetiare*] suppetiari, suppetias s. auxilium ferre sive, ut paulo post, subvenire.8 *me derel. in angustiis m.*] *mich in meinen Nöten verlassen*; biblice derelinquere, = deserere, et angustiae s. angustia = res adversae s. afflictæ, miseria.9 *pro am.*] per amorem.10 *licentiauit*] 'Licentiaré, *urlob geben, erlauben*'. Gemma g., '*urlaup, urlob, orlep, orlof geben oder nemen . .*' Diefenb. Glossar. h. v. Et hoc vult Lucibularius, dimittere, missum facere, missionem dare, *den Abschied geben*. Aliis locis licentiaré est licentiatum facere, ut magistrare magistrum facere et sim. *collaborator*] inferioris ordinis præceptor, ordinariorum præceptorum adiutor, *Lehrergehilfe*.11 *promotoriales*] commendaticias.12 *velit s. dign.*] humillime offerri vult scriptor.*me acceptare*] *mich annehmen*, mihi munus collaboratoris conferre.*n. h. amplius de pec.*] Pulchrius hoc quam illud Deficiente pecu- deficient omnia.Gallicismus s. Italicismus est, ut 'satis de pecunia' 194²³, et 'plus de spatio' (pro longiori tempore, die) ap. Augustin. Flor. ad 47¹⁰. Cf. Ind. verb. v. de.13 *exposui omn.*] consumpsi, expendi quidquid nummorum habueram.*et etiam*] inter alios sustinendos sumptus etiam libri calceique mihi emendi fuerunt.14 *novistis . . . sufficiens*] scis me satis doctum esse. Sufficiens artis vocabulum fuit ad designandum eum qui se dignum exhibuerat, ut ad altiore alicuius gradum promoveretur. cf. 24²⁹.15 *fuistis Dav.*] cf. Ind. biogr. art. Gratius.*secundarius*] secundæ classis discipulus, secundanus.*steti*] studiorum causa degi, moratus sum.16 *compl. p. gr.*] cf. ad 13⁶.*fuissem et. prom.*] *ich wäre auch promoviert worden*, accepissem gradum.17 *festum Michaelis*] archangeli d. 29. Septembris.18 *Exercitium pueror.*] Cf. Ind. biogr. p. 367. h. art.*Opus minus*] cf. Ind. biogr. art. Alexander de villa dei.19 *Petr. Hisp.*] cf. ibid. art. Hispanus.20 *Parvulus*] cf. ibid. h. art.21 *scio music. chor. et fig.*] 'sum musicus in cantu choralis et figurali' p. 28²².21. 22. *cum hoc . . . gamma ut*] et habeo quidem imam vocem, tam gravem, ut ea infra notam 'contra-c' descendat, quam cantare possunt qui bassissimam vocem habent. Gamma *ut* ex ea scala est quam dicunt ut re mi fa sol la si.23 *iactanter*] ex vana ostentatione, ut me gloriose venditem.*parcatis mihi*] veniam dabis, benivole accipe quæ scripsi.24 *Suollis*] cf. supra ad v. 2. et infra ad p. 61¹³.

EPISTOLA 21. CONRADVS DE ZVICCAVIA ORTVINO.

29 *Sicut enim vero*] sequitur 32²: sic etiam nunc. 'enimvero' barbare quidem, sed affecte et affabiliter additum est, quasi 'cum profecto', 'cum, quod mihi pergratum fuit', vel simile quid.*quomodo . . . intime*] quam vehementer eam ames, vehementissime te amare eam, *etiam*] mutuo, contra.30 'sertum est corona floribus inserta [!], *ein krantz oder schappel*'. Gemma g.

Pag. 31.

30 *faciletas*] 'Faciletum i. q. facitergium . . .' Ducange. — 'Fazzouolo, fazzoletto, auch altsp. fazoleto, *schnupftuch*. Das gleichbed. neusp. fazaleja konnte wohl aus *facies* (sp. faz) fließen, daher auch mlat. *faciale*, *facilergata*; *it. fazzouolo* aber passt schon in betracht seines unschicklichen suffixes keinesfalls zu *facia* (ebensowenig zu *fascia*) und mag cher in unserm fetzen seine quelle haben, auch *it. pezzuola* heißt fetzen und *schnupftuch*. Das piemont. *fassolet* stimmt ebensowenig zu *facia* (*facies*), wohl zu *fassa* (*fascia*), dessen bedeutung aber schon weiter abliegt; das *sic. fazzolettu* trennt sich gleichfalls von *facci* (*facies*).' *Diez WB.* h. v. Addo *fazenetli* e. gr. in Hebeli *alamannicis carminibus*, et quod in quibusdam provinciis *fetzen* pronuntiat *fatzen*.

31 *zonas*] *cingula*. 'Zona, ein schnuer'. Gemma g. De his 'parvis mulierum musculis, quæ tales boni cuculi stolidi magnificant', cf. Hartlieb de fide metricæ. ed. Zarncke p. 72.

non . . . vobis] mercedem amoris sui non postulat, gratuitum adulterium tibi permittit.

32 *est extra domum*] domi non est, außer Hauses, hors de la maison. *acceditis*] *visitas*.

bene est contenta] Luxuriose: lubenter te admittit.

34 *attollite etc.*] Psalm. xxxiii. 7. 9.

Pag. 32.

1 *posterius*] per posticam portam sive ædium partem.

2 *quom. succ. m. cum*] quemnam ego successum habeam apud —.

3 *venit mirabiliter*] es ist wunderbarlich gekommen, zugegangen, singulari casu factum est ut.

q. acq. not. c. ea] daß ich mir ihre Bekanntschaft erworben habe, mit ihr bekannt geworden bin, ut inter familiares eius reciperer.

4 *pontifici*] h. l. non papæ, puto, sed episcopo. 'Pontifex, ein byschoff oder ein burgermeister'. Gemma g.

5 *promovit me*] recommendatione sua mihi utilis factus est, ut in consuetudinem eius venirem, eam cognoscerem.

6 *in die, de nocte*] interdiu — noctu.

non sc. al. facere] perditæ amans a seriis negotiis distinerer, nichts anzufangen wußte.

8 *stant*] habitant.

10 *in artic. mortis*] Vocabula fori ecclesiastici, hic quidem sumpta ex c. 11. § 1. X. de off. iud. ord. 1, 31. c. 8. X. de pœn. et remiss. 5, 38. cf. Clem. 2. de sepult. 3, 7. Melius in cann. 6. . 9. Ca. xxvi. qu. 6. „de corpore exiens, moriens, qui continuo creditur moriturus, desperatus“. In Summula confessionis Antonii Florentini part. 1. c. 4. septimus casus, quo quis potest alteri confiteri quam proprio sacerdoti sine eius licentia, est, „quando esset in mortis articulo, omnis sacerdos ab ecclesia non præcisus auctoritate fit proprius sacerdos . . .“

11 s. *Dorothea*] Huius sanctæ nomen cur hic positum sit, ex legenda de ea explicandum esse videtur, in qua inter alia legitur „Dorothea . . puella repleta est spiritu sancto, . . formosa valde super omnes puellas regionis illius. Quod invidus serpens inimicus castitatis dyabolus non sustinens Fabricium terræ [Cappadociæ] præfectum in amorem virginis Dorotheæ stimulans, ut ipsam carnali concupiscentia appetere et r.“. Legenda aurea, ed. Græsse. Dresd. et Lips. 1846. p. 910.

Pag. 32.

Pag. 31. v. 30 . . . Pag. 33. v. 15.

11 *erubescui*] Sed tamen Terentianum illud 'Erubuit, salva res est' in hunc Schwinkonzium non cadit.

13 *perterritus*] confusus, timidus.

fui rubic.] erubui. Exspectes Dorotheam plagas minitantem cum Hegione (Plaut. Capt. V. 2, 9.) dicere „At ego faciam ut pudeat, nam in ruborem te totum dabo“, sed callidius agit captiosa puella.

14 *verecundus*] timidus, modestus. estis (pro es) cum seq. singulari numero Obscurorum legibus grammaticis consentaneum est.

interr. me rat.] ex me quæsit quid tam timidum me faceret. ne diceret, se audentiosem me cupere.

17 *nequitiam*] 'Nequicia, *schalckheit* oder *böſheit* oder *unkeyscheit*'. Gemma g.

18 *semel*] subito, statim, *aufeinmal*.

19 *Ovid.*] Art. am. I. 607. sq. „Conloquii iam tempus adest: fuge, rustice, longe Hinc, pudor: audentem Forsque Venusque iuvat“.

20 *alias . . . ipsi*] *sonst ist's nichts mit ihnen*, aliter, si non sunt audaces, inertes sunt, non proficiunt.

21 *reverenda*] 'maxime colenda', acerba magistrorum nostrorum irrisio, qui potissimum reverendos sese appellari volebant.

paratis] veniam tuam imploro, ut sæpe in his epp. parcere pro veniam dare.

22 *præ filiis h.*] Videtur sumptum esse ex Psalm. XLIV. 3. „Speciosus es præ filiis hominum“, unde 'præ' pro 'ex' et 'filiis' pro 'filiabus'.

vos estis . . . vobis] Canticor. IV. 7. „Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te“.

25 *amicaliter*] Amicalis pro amicabile non mediæ tantum latinitatis est.

27 *transvidere*] oculis perforare, *durch mich hindurch blicken*.

28 *habere commendatum*] 'Ut hodieque' *halte mich empfohlen*.

dixit . . . eam] negavit se a me amari.

30 *omnia . . . eius*] quodcumque ei placeret, *ihr zu Dienst alles thun*.

31 *Ego . . . ita*] experiar, faciamus periculum.

33 *de sero*] vesperi.

35 *permerdavit*] oblevit cæno, merda.

maculavi] inquinavi.

36 *iurare ad s. s.*] rudis iurisiurandi formula (*auf's allerheiligste schwören*), cuius propriam significationem qui ea utuntur, ut fere in his formulis fit, aut ignorant aut non curant.

38 *imaginavi . . . fecisse*] suspicatus sum quisnam veterator fecisset.

39 *retributio*] Biblice.

40 *iam . . . me*] *schon begegnet sie mir freundlicher*, iam faciliorem mihi se præbet.

Pag. 33.

6 i. e. mutuo me ama.

9 *per s. vit.*] dum viveret, *ihr Leben hindurch*.

10 *me regere*] me habere, gerere, *mich benehmen, verhalten*.

11 *grossus*] *grob*. Gemma g.

13 *Vale*] Familiarius hoc pro solito Valet.

EPISTOLA 22. GERHARDVS SCHIRRVGLIVS ORTVINO.

15 Schirruglii nomen aut ex Germ. *schurigeln*, *schürgehn* (quod frequentativum est aut *schürgen* aut *scheren*), aut ex Ital. *scoreggia*, quod est e corio factum flagellum, corruptum esse videtur.

Pag. 33.

21 *loicum*] Sic iam sæc. XIV. sæpe pronuntiabatur et scribebatur, hodieque in multis Germaniæ partibus littera g non auditur.

22 *in C. . . devoti*] Scilicet sanctæ antiquum Coloniæ cognomen est. *in d. . . sermonem*] *Sonntags gehen sie zur Predigt.*

27 *faciunt multa scandala*] Postquam de ingenti reliquiarum publice in ecclesiis adorarum proventu disseruit H. Stephanus (*Apol. pour Herod. II. 233. sqq. ed. 1735. 8º.*) sic pergit: „*Lequel calcul toutesfois ne s'estend pas iusques aux reliques particulieres que les porteurs des rogatons ou leurs compagnons faisoient trotter par pays avec eux. Car quant à celles-ci, souventesfois elles estoient desauouees par les gens d'eglise qui estoient es lieux ou lesdicts porteurs de rogatons passoyent. Lequel desauouement procedoit en partie d'enuie, en partie de crainte que le simple peuple s'apperceuant de l'abus en vne imposture trop grossiere, ne commençast à tenir pareillement pour suspect tout le reste. Car il faut noter que lesdicts galans se moquoyent quelques fois si euidentement et si impudemment des pures idiots, quant aux reliques qu'ils leur faisoient adorer, que si on les eust laissez faire, le mestier en la fin n'eust rien valu ni pour eux ni pour les autres. Ils ne se contentoient en desployant leur belle marchandise, de dire (ie laisse les choses les plus communes) 'Voila en ceste phiole du sang de Iesus Christ recueilli sous la croix par la vierge Marie': item, 'Voila en cest' autre phiole des larmes de Iesus Christ': item, 'Voila des bandelettes dont la vierge Marie emmaillottoit Iesus Christ en Egypte': item, 'Voila du laict de la vierge Marie': item, 'Voila des cheueux de la vierge Marie': ils ne se contentoient (di-ie) de cela, mais estoient si effrontez qu'aucuns ont dict, 'En ceste boiste (mais il ne la faut pas ouvrir) y-a du soufle de Iesus Christ, gardé songneusement par sa mere depuis le temps qu'il estoit petit enfant. Et entre ceux qui sont venus à ceste impudence, nous lisons d'en prestre de Gennes, qui retournant de Leuant, se vanta d'auoir apporté de Bethlehem ledict souffle, ou halene: et du mont Sinai auoir apporté les cornes qu'auoit Moyse descendant d'iceluy. Et quand on le vint trouuer pour luy remonstrer qu'il se moquoyt trop euidentement du peuple, de luy vouloir faire a-croire qu'il auoit du souffle de Iesus Christ en la phiole laquelle il monstroit, et que les cornes desquelles aussi il faisoit monstre, fussent celles de Moyse, on n'eut autre responce de luy sinon que, si on ne vouloit pas croire qu'il eust du souffle de Iesus Christ et les cornes de Moyse, il ne croiroit pas aussi que le laict qu'on monstroit publiquement et solennellement à Gennes pour le laict de la vierge Marie, fust d'elle. Voici qui suffira (ce me semble) pour donner à congnoistre l'imposture particuliere aussi qui se commettoit au fait desdictes reliques: laquelle nous pouons bien penser n'auoir eu en son endroit moindre vertu de faire bouillir le pot, que la publique“.*

28 *tunica domini*] cf. ad 17³¹.

29 *crimis. b. v.*] „In hac ecclesia [s. Francisci cœnobitica Minoritar. conventus Coloniæ] honorifice asservantur reliquiæ . . De capillis B. V. Mariæ . . Sacramentum Agrippinæ . . ab Erhardo a Winheim auct. Colon. Agr. 1736. 8º. p. 145. et ibid. p. 357. „De Beatæ Mariæ Virginis Capillis et Lacte, de eius Capitali seu *Chlaffhaub*, de eius sepulcro, de lapide, in quo audivit filium suum concionantem, de lapide, in quo itinerans quieuit, et de loco eius Nativitatis, apud *Birgittan. in Sion.*“

30 *tres reges in C.*] „Dies 6. Ian. venerationis corporum trium Magorum in sum-

Pag. 33.

Pag. 33. v. 21 . . . Pag. 34. v. 25.

- mo templo Coloniae." cf. Sacrarium cit. p. 335. Alios tres reges Coloniae vidit Euricius Cordus, qui m. Apr. a. 1521. Camerario scripsit: „... De ineptioribus iam scribo, nimirum de Theologis Coloniensibus Nihil hic dignum spectatu vidi, præter tres Reges. sed quos? Comitem Nuenarium, Cæsarium et Sobium. De aliis nihil mihi constat . . ." Epistolam totam habes in Hutt. Opp. II. p. 51.
- 31 *ex Vestphalia*] Bonum factum quod Crotus nescivit aliquando tres reges Arnbergæ adservatum iri.
- 31 *gladius et clipeus s. Mich.*] ad Apocalyps. XII. 7. sqq. depicti. quæ h. l. memoratæ reliquiæ inter Colonienses in Sacrarium cit. non enumerantur. nescio an Bonnæ non extent, ubi certe hodie supra portam Confluentinam dictam totum sanctum Michaellem deauratum habemus, stanneum puto.
- 34 *ad ignem*] Cf. Triumph. Reuchl. v. 532. sqq. (Hutt. Opp. III. p. 431. sq.) de Hochstrato.
- Pag. 34.
- 2 *combusserunt*] cf. ad 30²⁰.
- 4 *Ecclesiastic.*] VIII. 17.
- 7 *iudicaverunt . . . Colonienses*] cf. Consp. chronol. a. 1514. d. 10. Febr. 2. Aug.
- 11 *Theoder. de Ganda*] cf. Ind. biogr. h. art. et Ind. scr. p. 82. n. xvi.
- 13 *Psalms.*] XXV. 5.
- 15 *mater o. stult.*] quam matrem studiorum et omnium universitatum et omnis sapientiæ appellare solebant, neque immerito, qui inter scholasticam philosophiam et sapientiam nihil interesse opinabantur.
- 16 *Alemania*] sive Almania, ut hodieque apud Italos Gallosque totam Germaniam significat.
- 17 *seminasset . . . vanitatem*] Sane in scholasticam etiam philosophiam cadit illud Heroum filii noxæ: nam quantum sæculo XVI. mutatæ erant universitas Parisiensis eiusque filia Heidelbergensis, Coloniensis, Lovaniensis, aliæ, ab illa, in qua Abælardus et Petrus Lombardus docebant.
- Thalmut . . . damnatus*] Consultatio academiæ Coloniensis d. 9. Nov. a. 1510. ad imperatorem emissa ap. Pepericorn. Defens. p. 94. ed. n. statim initio habet: „Quia manifestum est librum Indeorum quem Thalmut vocant tantos continere nedum errores et falsitates, verumetiam blasphemias . . . propter quæ . . . Gregorius et Innocentius mandaverunt eundem librum comburi . . ." Similia leguntur in Moguntinensium consultatione, ed. cit. p. 96.; Hochstratus autem in sua consult. (p. 99. ibid.) 'se refert ad sententiam dominorum doctorum de . . . præclarissima universitate Coloniensi'.
- 20 *P. Meyer*] cf. Ind. biogr. h. art. Hunc Petrum Huttenus (Opp. I. p. 165. § 5.) indoctissimum omnium qui Capnioni invident, audacem tamen et insigniter petulantem dicit.
- 25 *Fortalium fidei*] contra fidei Christianæ hostes, Alphonsi de Spina. cf. Ind. biogr. v. Fortalitium. Quæ h. l. disputant inter se magister Petrus et ille trufator, explicantur hoc loco Defensionis Reuchlinianæ (ed. 1513. p. 1^b. ed. 1514. p. L 4^b): Deinde secundaria divisione distinxit . . . thalmud in blasphemias seu hæreses ex una, et fatuitates atque stulticias ex altera partibus Subiungens me non posse talia ostendere in locis propriis, quia thalmudista nunquam fuerim, sed quæ cognoverim ex nostris ea referam, ut legitur in Fortalicio fidei libro tertio consyderatione octava et ante, ubi ea quæ iudæi contra nostram fidem dicunt, ipse auctor quisquis fuit nominat cæcitates, falsa mendacia et

Pag. 34.

- crudelitates. ea autem quæ contra legem naturæ ac morum, contra charitatem et legem Mosaicam dicunt aut scribunt, appellat idem fatuitates aut stulticias, nominans eos amentes et insanos, sic faciunt et alii multi de nostris quos ego secutus et alios quoque hebræorum libros imitatus dixi me posse credere multa eorum similia inveniri in thalmud. . . .“
- 29 *noceret ei*] vim ei adferret.
- 30 *Proverbiorum XIII.]* immo XIII. 29.
- 31 *sicut pulvis*] cf. Psalm. XXXIV. 5.
- 32 *Ecclesiastico*] X. 14.
- 33 *prochdolor*] *ch* pro *h*, item in hac exclamatione inutili. ‘Proh dolor, *ach des schmerzen, o we*, sunt due dictiones’. Gemma g.
- 34 *nequit. in Berna*] Bernense prædicatorum a. 1509. commissum scelus sæpe memorant Huttenus (cf. Opp. I. p. 139. v. 45. sq. p. 166. § 12. p. 237¹. III. p. 425. v. 315. sqq.) et hæ epistolæ et auctor Hochstr. ovariantis (ed. n. § 46. et in f. i. e. Hutt. Opp. VI. p. 477. 487. v. 25.) et alii multi. Cf. Ind. biogr. p. 308...314. art. Bernense scelus.
- 36 *imposuer . . . imperatorem*] Item sæpe decantatum prædicatorum facinus, quod imperatorem Henricum VII. veneno interemerunt a. 1313. Cf. Hutt. Opp. I. p. 139. v. 41. III. p. 389. v. 996. sqq. p. 425. v. 305. sqq. et imprimis V. p. 377. item infra p. 54²⁶. Hochstr. ovariantis § 46. cit. Historiam sceleris enarrat libellus a. 1509. editus, e quo excerpta dedimus Ind. biogr. p. 308. sqq. art. Bernense scelus.

Pag. 35.

- 1 *facere c. hom.*] tueri personam dignitatemque meam inter eos qui tam perditii sunt, ut prædicatorum ordinem impugnent.
- 2 *Veniat . . . virentes*] Psalm. LIV. 16.
- 3 *fili diab.*] I. Ioann. III. 10.

EPISTOLA 23. IOANNES VICKELPHIVS ORTVINO.

- 8 Wickelphius. Potius ex *Wickel* et *Vieh* hoc nomen compositum esse putem, quam ut ad *Vicleffi* nomen adluderetur. ‘Wickel, *scherzh. Perücke, Perückenträger*’ Schmeller B. WB. IV. p. 21. Ceterum *Wickel* etiam nominis *Ludovici* corruptio est (Schm. l. c. p. 20.), et *Vieh*, præcipue autem *Viehchen* nominibus parvulorum *ἰποχοριστιῶς* sæpe adici notum est, ut rusticæ blanditiæ sunt ‘*mein liebes Vieh, lieb Thierchen*’ et similia. sed Ludovicum inter Daventrienses Ortvini præceptores nullum invenio.
- 15 *disciplinatus*] oppos. discolor. ‘Disciplinare i. docere et castigare, *leren oder straffen*’. Gemma g.
- 17 *scrut. cord.*] Sapient. I. 6.
- 19 *habetis Colon. etc.*] Ortvinum cum uxore Pepericorni consuetudinem habere communis fama fuit. cf. ad 20²⁷.
- 20 *hab. actum*] idem quod supra p. 20²⁷. supponitis.
- 22 *pro t. . . theol.*] Cf. infra ad 65⁹. et Ind. biogr. art. Gratius.
- 24 peiorare, ‘*argeren oder böser machen*’. Gemma g. Etiam Icti medicique peioris latinitatis tempore scribentes eo verbo usi sunt.
- 25 *Ecclesiastic.*] IX. 9.
- 26 *ardesci.*] per operarum errorem pro ‘ardescit’.
- Ecclesiaste*] immo Ecclesiastico IX. 8.
- 28 *ibid.*] IX. 5.
- 29 *maximum*] permagnum. Cf. ad 20³⁶.

Pag. 35.

Pag. 34. v. 29 . . . Pag. 36. v. 4.

30 *legitima*] Ad distinctionem matrimoniorum quam post Gratianum (in dicto ad can. 17. Can. XXVIII. qu. 1.) doctrina canonum recepit, referendum est, quod Pepericorni, olim Iudæi, uxor 'legitima' tantum vocatur. „Coniugium (ait Gratian. l. c.) aliud est legitimum et non ratum, aliud ratum et non legitimum, aliud legitimum et ratum. Legitimum coniugium est quod legali institutione vel provinciæ moribus contrahitur. hoc inter infideles non ratum est . . . inter fideles vero ratum . . . est . . .“

31 *dimittatis eam*] desine adulteria committere cum ea.

Pag. 36.

1 *stim. carn.*] cf. II. Cor. XII. 7.

4 *Hieronym.*] ep. XXII. ad Eustochium §§ 29. sq. (ed. Martian. I. pag. 114. sq.) qui locus non solum apud Colonienses insignis hic est: „ . . . Quid facit cum Psalterio Horatius, cum Evangelii Maro, cum Apostolo Cicero? nonne scandalizatur frater, si te viderit in idolio recumbentem? . . . simul bibere non debemus calicem Christi et calicem dæmoniorum. Referam tibi meæ infelicitatis historiam. Cum ante annos plurimos domo, parentibus, sorore, cognatis, et quod his difficilius est, consuetudine lautioris cibi, propter cælorum me regna castrassem et Ierosolymam militaturus pergerem, bibliotheca, quam mihi Romæ summo studio ac labore confeceram, carere omnino non poteram. itaque miser ego lecturus Tullium ieiunabam; post noctium crebras vigiliis . . . Plautus sumebatur in manus. siquando in memetipsum reversus propheta legere cœpisssem, sermo horrebat incultus, et quia lumen cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed solis. Dum ita me antiquus serpens illuderet, in media ferme quadragesima medullis infusa febris corpus invasit exhaustum, et sine ulla requie . . . sic infelicia membra depasta est, ut ossibus vix hærerem. interim parantur exequiæ et vitalis animæ calor toto frigescente iam corpore in solo tantum tepente pectusculo palpabat: cum subito raptus in spiritu ad tribunal iudicis pertrahor, ubi tantum luminis et tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris, ut proiectus in terram sursum aspicere non auderem. interrogatus de conditione Christianum me esse respondi. et ille qui præsidebat 'Mentiris' ait, 'Ciceronianus es, non Christianus: ubi enim thesaurus tuus, ibi et cor tuum'. Ilico obmutui et inter verbera (nam cædi me iusserat) conscientiæ magis igne torquebar, illum mecum versiculum reputans 'In inferno autem quis confitebitur tibi?' clamare tamen cœpi et eiulans dicere 'Miserere mei, domine, miserere mihi!' hæc vox inter flagella resonabat. tandem ad præsidentis genua provoluti qui adstabant precabantur, ut veniam tribueret adolescentiæ et errori locum pœnitentiæ commodaret, exacturus deinde cruciatum, si gentilium litterarum libros aliquando legissem. ego qui in tanto constrictus articulo vellem etiam maiora promittere, deierare cœpi et nomen eius obtestans dicere 'Domine, si unquam habuero codices sæculares, si legero, te negavi'. in hæc sacramenti verba dimissus revertor ad superos et mirantibus cunctis oculos aperio tanto lacrymarum imbre perfusus, ut etiam incredulis fidem facerem ex dolore. Nec vero sopor ille fuerat aut vana somnia, quibus sepe deludimur: testis est tribunal illud, ante quod iacui, testis iudicium triste, quod timui: ita mihi nunquam contingat in talem incidere quæstionem: liventes fateor habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum, et tanto dehinc studio divina legisse, quanto non ante mortalia legeram.“ Cf. eiusd. Hieronymi apol. adv. Rufin. lib. II.

Pag. 36.

6 *isti*] poetæ et Icti. cf. ad 11³⁰.

7 *affectionatus*] Romanicum, non Latinum verbum. Ital. *affezionare, affezionato*.
Gall. *affectionner, affectionné*. etc.

male . . . fide] *sie sind schwach im Glauben, schlecht gläubig.*

quasi] fere, communiter.

dispositio] item ut Gall. *disposition* aut Ital. *disposizione*; *Stimmung, Gesinnung, natürliche Anlage*.

8 *Psalm*] XXX. 7.

10 *scripsistis*] Prenotamenta. cf. Ind. serr. p. 81. n. XIII.

causa fidei] cf. ad 23².

12. sqq. *Pfefferk.*] Contra ea quæ Pepericorno h. l. obiciuntur, ipse in Defensione p. 163. sq. ed. n. verba fecit, sibi que de morum suorum probitate documenta conscribi curaverat, quæ indicata sunt in Consp. chronol. a. 1506. 1510. d. 21. Ian. d. 26. Iun.

17. sqq. *combuss. in Hallis*] d. 4. Sept. a. 1514. Cf. Ind. serr. p. 84. sq. n. XVIII.

21 *Madepurck*] Magdeburgi.

EPISTOLA 24. PAVLVS DAVBENGIGELIVS ORTVINO.

23 Daubengigelius. daubengigel p. 201. v. 113. id est *taubstummer Simpel. Lexer Kärnt. WB. Lpz. 1862. col. 114. „gigge m. gewöhnliche Bezeichnung für Taubstumme, die nur einzelne Töne hervorstoßen können, dann überhaupt ein Stotterer, ein Narr, und ein sehr beliebter Uebername; vgl. das mhd. giege, Narr.“ Müller mhd. W. I. p. 539. „giege swm. geck, narr . . .“ „gugelgiege swm. thörichter geck . . .“.*

28 *maturus et rect.*] Ad animum refertur. *ein besonnener und aufrichtiger.*

29 *esset . . . de me*] *es wäre . . . von mir*, inconstantissimus essem, merito in summae inconstantiae crimen inciderem.

30 *essem fallax*] non starem promissis.

similiter scrib.] *gleichfalls*, mutuo scribere, rescribere.

31 *adinvic. . . epistolas*] commercium epistolarum exercere.

q. intitulatus est] cui inscriptum est, *das betitelt ist*. Aliter 22¹⁶.

32 *permisit imprimere*] *hat drucken lassen*, publicavit, edidit librum.

33 *Defensio*] cf. Ind. serr. p. 81. sq. n. XIII. ubi de exemplis a. 1513. et 1514. editis.

34 *vocat v. asinum*] Non quidem ita nude, sed ubi Gregorium Nazianzenum Ortvinum obviam ducit (p. Fij. ed. 1513., p. G 4⁶. ed. 1514.), utitur his verbis „Audi, sed asinus ad lyram, . . . hoc carmen . . .“. Verum aliis nominibus non honoris causa selectis paulo ante Reuchlinus Ortvinum salutaverat, e. gr. semipagani, hominis barbari, analphabeti, mercenarii correctoris impressorum, nequissimi et perditissimi nebulonis, cavillatoris et ridicularii hominis, amusi versificis, metrificis, facis omnis sceleris et perfidiæ bonarum artium perversoris, mandatarii theologice facultatis, aliisque eius modi dulcibus appellationibus.

36 *malignosus*] i. e. malitiosus. Vocabularia non habent.

Pag. 37.

2 *Equiritia*] sic omnes edd. præter 1858., ubi dederam ‘*in Equiritia*’, quod non opus est, si scriptorem ‘*Equiritia*’ pro loco, in quo equi habentur (sive *Marstall* sive *Pferdemarkt*) sumpsisse ponimus, nam sæpe pro genetivis ablativisve urbium harum nomina ut indeclinabilia ponunt Obscuri, non semper Germanico more præpositionibus ‘in, ex, apud’ utuntur. Sed ipsius verbi

Pag. 37.

Pag. 36. v. 6 . . . Pag. 37. v. 17.

equiritia explicatio difficilis est: non idem esse cum Gall. *écurie*, Ital. *scuderia*, quod ex Germ. *sciura*, *schüre*, *scheuer*, non ex latino 'equiria' deducendum esse videtur, cum aliis puto. sed in syllaba *ri* hæreo, ignoroque qua de causa equaritia scribi voluerit Ducangius. 'Equitium' si non Columella et Tacitus, certe Ulpianus sæpius ad equorum gregem significandum scripsit: nam falsum est quod Vocabular. iur. habet „Equicium alias equirium . . . secundum Accursium . . .“. Io. de Ianua: „Equiricia, cię, armentum equorum vel vaccarum. et dicitur ab equus, equi“. Sed Ducangius a verbo Equiritia refert ad verbum Equaritia, ubi perperam 'Equiritia' ap. Io. de Ianua legi scribit, et sic explicat: „Equaritia eidem Scholiastę (Iuvenalis). Equaria Varroni l. 2. de R. R. Equile, Equitium Tacito et aliis . . . Descriptio monast. S. Galli apud Canis. . . 'Domus equaritia: Hic fetus servabis equas, tenerosque caballos.“ Mihi utrumque, equir. et equar., iustum medię latinitatis vocabulum, et tam pro grege quam pro stabulo equorum positum esse videtur.

3 *Viennam*] Austriacam, Vindobonam, *Wien*.

6 *tardari*] id est tardare, negligere. 'Tardare, *verspotten*, *versaumen*'. Gemma g.

8 'alchimista, *ein alchimist oder ein verwandler der metall*'. Gemma g. Eius modi circulatores (ceretani, ciarratani, *ciarlatani*, *charletans*) etiam pharmacopole sunt, medicamentorum contra vitia morbosque quoscunque venditores. cf. v. 11.

medicare et medicari (pro mederi) etiam veteres, sed non seq. dativo.

9 *tot. cæcus . . . infirm.*] Mira est hæc concinnitas, ac si Germanice diceret, *und wär' Einer auch stockblind an Augenkrankheit*.

10 *ambulavit*] peragravit.

alias] in aliis artibus medicis.

11 *saponista*] unguentarius, qui omnis generis unguenta, non solum proprie dictos saponem conficit ac vendit. Latine saponarius.

quamvis etc.] Vult: sed hic de quo loquor iam propter inopiam minus quam antea splendet, *er ist durch Verarmung etwas heruntergekommen*.

'depauperare est pauperem facere, *arm machen oder arm werden*. depauperatus, a, um, *verarmpt*'. Gemma g. Cf. Ducange h. v. Varronem hoc verbo usum esse non credo.

12 *quom. succ. mihi alias*] *wie es mir sonst gehe*, quænam sit vitæ reique meæ familiaris condicio.

gratior] 'Gratiari, atus sum, *dancken*, sed melius dicitur grates vel gratiam vobis ago vel habeo vel refero'. Gemma g.

13 *bene sto*] satis læta fortuna, re familiari utor. Germ. *ich stehe* (s. *stehe mich*) *gut*.

14 *vindemia*] ut Latine vindemiæ, Germ. *Herbst*, etiam pro vindemiarum tempore dicimus.

detorculavi] quasi *herausgekellert*, læte, non simpliciter 'torculavi'. 'Detorculare' vocabularia non habent.

16 *imp. . . populum*] Incidunt hæc in a. 1514. postquam Leonis PP. X. studia pacis inter Maximilianum I. et Venetos componendæ ad irritum ceciderant. Vid. Hutteni Epigrammata (Opp. III.) passim et Epist. Italię (Opp. I. p. 106. sqq.).

17 *superbia sua*] Per multos annos Veneti erga Maximilianum imp. superbos, intemperantes ac infidos se præbuerant, sed hic par pari rettulerat.

bene] certe, circiter, ut numerus æstimandus videtur. Aliud est *gut* 2000, aliud *wohl* 2000. Cf. 'bene viginti' 37³⁶.

Pag. 37.

18 *baniris*] Banira s. banirum in vocabulariis non legi. Ducang. habet Banera, Banaria, Baneria. *Grimm WB.*: Banner, n. signum militare, vexillum, nach dem franz. bannière, it. bandiera, sp. bandera; einige schreiben banier, panier [utrumque habet Frisch.], andere baner, paner; mhd. banier n. und f. . . . wir verwenden aber banner ganz in der bedeutung von heersfahne . . .“ Sed cf. etiam *Diez WB.* „Banda it. sp. pr., bande fr. binde, streif, bande d. i. trupp; vom goth. bandi, f., ahd. band, n. Desgl. it. bandiera, sp. bandera, pr. bandiera, baneira, fr. bannière, fahne, daher unser panier . . .“

cuspidēs] ‘Cuspis est posterior pars hastę, ein spere’. Gemma g. Hi erant lanzknechti (p. 54’).

pyxides] ‘Pyxis, idis, ein bychß’. Gemma g.

19 *bombardas*] i. e. ‘portativas, quę manu geri possent, quibus emittebantur quadrelli crassiores, pennati ac ferrei, cuius modi sunt forte *Arcobusę* nostrę. *Bombardas* manuaris vocant Leges mun. Mechlin . . .“ ut Ducang. v. Bombarda habet, ubi vocab. recte „a fremitu et sono, quem edit (bombarda), qui Gręce βόμβος, Lat. *bombus*“, sed non recte „et ab ardeo, inquit Fabri Thes., quod ferreos globos emittat cum flamma“, deducitur. *Diez WB.* „Bomba . . . von bombus, gesunse, geräusch, adiect. bomicus, geräuschvoll, prahlerisch . . . Daher . . . auch wörter wie bomba, ein summendes geschöß, dsgl. bombardata, vb. it. ribombare, wiederhallen.“ Puto etiam *bombare* sed nunc nescio ubi me legisse. Ducangius habet: bombardare, bombardarius et bombarderius et bombardiator, bombardella et bombardula, bombere, bombire et bombilare, bomicus, bombizare et bombiziare, bombus et bombulus. In his epp. occurrunt formę: bombardę, bombardare, bombisare, bombus. cf. Ind. verbor.

‘caliga, ein hoß’. Gemma g. sed Frisch. „Caliga, æ, Hose, Krieges-Stiefel, Knie-Stiefel, Halb-Stiefel.“ In vocabulario s. a. et l. indicatione edito, quod incipit „Registrũ vocabularij sequentis. | De homine &c. fol. 27^a. est „Caliga, hoß, Est indumētũ cruris de pãno confutum. et dicitur quasi calore gignēs.“ De caliga Romanorum militum non est hic dicendi locus.

20 *villanis*] *Dorfbewohnern.* cf. Ducange art. *Villani.* *Diez WB.* „Villa it. landhaus, sp. villa marktstücken, fr. ville stadt. Bereits in der L. Sal. hat villa neben der ursprünglichen die bed. weiler, dörstchen, . . . Dem abgeleiteten it. villano, sp. villano, pr. vilá, altfr. vilain bauer legte der standesgeist des mittelalters auch die moralischen nebenbedeutungen niedrig, schurkisch, häßlich bei, welche . . . im neuf Franz. die einzig verbliebenen sind, die auch, in rücks. auf vil (lat. vilis), die alte schreibung mit einfachem l fortzuführen anlaß gaben.“

21 *cum sanitate*] sani.

22 *formalitates . . Brulifer*] Cf. Ind. biogr. artt. Scotus et Brulifer.

Clip. Thomist.] Cf. Ind. biogr. p. 347. art. Clipeus.

23 *in lit. Aldi . . reper.*] Similiter Cochläus Pirckheimero scribit Capitonem mitti sibi opera Ciceronis in forma portatili de littera Aldina petiisse. (Hutt. Opp. I. p. 359.) quasi ex una illa Veneta, quamvis merito celebratissima, officina omnes in qualibet forma prodissent libri. Ceterum ‘Aldinas’ hodieque solent appellare cursivas s. ad dextram inclinatas litterarum formas, non ad perpendicularium stantes sive q. v. ‘antiquas’.

24 *mod. m. . . composuistis*] Scilicet modum metrif. Ortvinus nullum scripsit, sed cum ipse multas metrificaciones composuisset et in officina Quenteliana eius-

Pag. 37.

Pag. 37. v. 18 . . . Pag. 38. v. 13.

modi libellos corrigeret, lepide eum hac petitione ludificatur verus epistolae auctor, quem Crotum esse opinor.

25 *Boecium* . . . *sancti*] Cf. Ind. biogr. p. 315, art. Boethius.

EPISTOLA 25. PHILIPPVS SCVLPTORIS ORTVINO.

30 Sculptoris, fort. Germ. *Steinmetz* s. *Steinhauer*. Epistolam Lipsiae scriptam fingi putem. cf. infra II. ep. 58.

33 *ribaldria*] societas s. collegium s. ordo ribaldorum. cf. ad 5¹⁰. „Ribald-ia, -ria, -eria, hd. *bub-*, *bieb-*, *bob-*, nd. *bov-erie*, hd. *bub-*, *bube-*, *pube-*, *puffe-rey-gebuerschaft. schalckheit*.“ Diefenb. Glossar. h. v.

34 *fit communis*] excrescit, longius serpit.

35 *tempore meo*] cum ego (Vindobonae cf. 38²⁹) studiosus eram.

Samuel] Cf. Ind. biogr. p. 463. art. Samuel.

36 *in ista civ.*] Coloniae, ubi Ortvinus habitat?

bene vig.] *gewiß*, *wenigstens* 20. Cf. ad 37¹⁷.

Pag. 38.

1 *antiquis*] i. e. non nominalistis, sed qui spernunt novos poetas, humanistas. *realiter exp.*] cf. ad 10².

3 *doct. s.*] Thomam Aquinatem. Cf. Ind. biogr. p. 483. sq. h. art.

4 *invektivam*] puto non typis expressam.

6 *practicavi*] cf. ad 10³⁵. et Ind. biogr. p. 279. sqq. art. Alexander.

7 *mod. sign.*] cf. ibid. p. 421. art. Modus signific.

formaliter] cf. ad 18¹⁷.

8 *omnes vocabularios*] Maximam partem secundum Ioannis de Ianna Catholicon.

9 *autenticos*] i. e. eos qui in canonem scholasticum recepti habebantur.

10 *Seria*] Catholic. h. v. „*Seria* a *syria*, *rię*, dicitur haec *seria*, *rię*, i. olla quasi *syria*: quia ibi primo facta est. vel dicitur sic a *seriis*, quia utilis est et necessaria. vel a *serie*, quod ordine fit. Reg. V. [sic. sed in bibliis ollae quidem sed non *seriae* leguntur. Terent. Heaut. III. 1, 51. habet ‘*Relevi dolia omnia, omnes serias*’ quem Priscianus repetiit, ex quo Io. de Ianna.] *Relevi omnia dolia mea, et omnes serias meas. unde haec seriola, lę, dimi. Persius: Seriole veterum metuens eradere limum.*“ Et Gemma g. „*Seria* i. olla quasi *syria*, *ein gemein vas oder hafen*.“ „*Series* i. ordo, tenor, *ordenung oder schickunge*.“

12 *patritii*] Catholic. „*Patricius* a patre dicitur sive derivatur *patricius*, *cia*, *cium*, i. nobilis et de genere patrum natus. vel *patricii* dicuntur qui provident reipublicę, sicut pater filio, et corripitur i ante e, et formatur a patri dativo addita *cius*“. Gemma g. „*Patricius*, a, um, nobilis de genere patrum natus. unde senatorum filii dicebantur *patricii*.“

13 *currus*] Unde hoc sit, non inveni. ‘interiora ad extra’ puto significare ‘*das inländische nach außen*’: In curribus evehuntur domestica nostra mercimonia ad externos. In Vocabulario s. l. et a. in fol. incipiente ‘*Regiftrū*’ cap. De nominibus . . . ad curros et quadrigas est: „*Currus*, wag, generaliter dicitur omne vehiculum quod per rotas volvitur et mouetur Et dicitur a curro *curris* quia currit Et appropriate ponitur pro vehiculo quatuor rotarum. *Currus Carruta kar*, Est vehiculum duarum rotarum super quo onerose res per vias terrarum vehuntur Et dicitur a *carrio* is. quod significat terram scindere vel scindendo cavere quia *carrus* carriendo dividit terram.“

Pag. 38.

14 *ius etc.*] Catholic. „Ius, iuris, dicitur a iubeo, bes, quia iubet . . . et differt ius a iusticia, ut dicam in iusticia. Et scias quod ius invenitur in aliis significationibus, unde versus:

Ius aqua, ius rectum, ius dicitur esse potestas.

Item ius prophanum dicitur brodium vel aqua in qua coquantur carnes porcine, quae prophanae sunt iudaeis . . . Mihi autem videtur quod pro brodio facit genitivum in tis, ut ius, iutis, sicut ex vulgari aliquorum sonat, unde versus:

Ius iutis mando [*εβ' ich*], ius iuris in agmine pando.“

Addo ex Vocab. cit. cap. De nominibus cocorum etc. „Ius iuris, iüssel, proprie est ars valens ad regulandum operationes humanas. et dicitur a iubeo es. quia iubet et transimitur pro liquore composito ex diversis rebus vt aqua vino lacte melle pipere croco etc. rebus in quibus carnes vel alia alimenta vel cibaria decoquantur. et est illa significatio tracta a prima quia talis liquor arte et lege fit.“

17 *lucar*] Catholic. „Lucar, a lucus dicitur hoc lucar caris; pecunia vel pretium ex luco collectum: quod vulgo dicitur silvaticum: et forestage gallice, et producitur penultima genitivi . . .“. Gemma g. „Lucar est precium a luco collectum. *der zins von einem wald oder busch*.“

18 ‘Mantellum idem quod pallium’ Gemma g. Catholic. „Manticulus li dimi. parvus mantellus. et hinc manticulo las. i. fraudare vel furari. et corri. penultima.

Mechanicus . . . adulter.] Catholic. „Mechanicus a mecho [*μοιχος*, adulter] dicitur mechanicus [*μηχανικός*], ca, cum, i. adulterinus. unde artes dicuntur mechanicę quasi adulterinę respectu liberalium, quaecunque remouent defectum et conferunt utilitatem vel commoditatem. unde hę machania nę. i. scientia humanorum operum necessitati corporum obsequentium“. Aliter Gemma g.

20 ‘ensorium a mensa dicitur hoc mensorium rii quod est in mensa: ut mantile et vas escarium’ Catholic. h. v.

21 *polyhistor. etc.*] Catholic. „Polistoria polis quod est pluralitas componitur cum historia et dicitur hæc polistoria rię. i. pluralitas historiarum. unde et quidam liber quem Solinus composuit ex multis historiis vel compilationibus polistoria dictus est quasi pluralitas historiarum“.

22 *Polysenus*] ‘Pollisenus senus interpretatur sensus. et componitur cum polis quod est pluralitas. et dicitur polissenus na num. i. plurium sensuum vel significationum: ut hoc verbum cano est polyssenum.“ Catholic. h. v.

25 *simplex gr.*] i. e. qui grammaticam ex antiquis scholasticis libellis, id est non ex antiquis a ‘novis poetis’ introductis grammaticis didicerunt. ceterum infimę classis discipuli discebant, infimę classis præceptores docebant grammaticam.

26 *mentis conceptum*] mentem, voluntatem, cogitationes.

28 *citare ad privil.*] *auf die Privil. citieren*. Fuit inter eius modi privilegia, ut eorum qui ab universitate promoti, gradum aliquem academicum adepti essent, dignitas honorque ab omnibus observaretur.

31 *est plus*] i. e. iudicium universitatis pro veritate est, poetę vero (vel cuiuscunque poetę) iudicium nihil valet.

istam . . . florenis] Magis gaudeo eam iniuriam mihi inlatam esse (pro qua acerbissimam poenam solvet) quam si quis 20 fl. mihi donasset.

Pag. 38.

Pag. 38. v. 14 . . . Pag. 39. v. 14.

- 34 *Triumphus Capn.*] Non ille quidem Hutteni, anno demum 1517., ut videtur, publicatus quem edidimus in huius Opp. III. p. 416...447.: nam primum harum epistolarum exemplum iam a. 1516. editum est (cf. Ind. edd. n. i.); sed hic locus demonstrat illum personati Accii Neobii Triumphum Capnionis (de quo vid. præfat. Hutteniani, Opp. l. c. p. 414. sq. et Opp. I. p. 31. sq. n. xvii. sqq., et Erasmi Spong. §. 71.) similia eorum continuisse, quæ pagg. 420. sqq. ed. m. leguntur.
- 35 *ibi . . . crescit*] Hodieque diræ precatationis formula, qua qui utuntur plurimi non magis quam Sculptoris noster sciunt ubi crescat. Breviloquus vocabularius h. v. (non omnia ex Catholico) hæc: „Piper, peris, n. g. Et invenitur in m. g. dicitur a pyr, quod est ignis, quia calidum est vel quia ab igne denigratur. Et piperis arbor in India nascitur in latere montis Caucasi. folia habet ad iuniperi similitudinem, cuius silvam serpentes custodiunt, sed cum maturum fuerit, incenduntur illa loca, ut fugiant serpentes, ut possit colligi . . .“ Sculptoris certe memoria non tenebat verba Plinii N. H. xvi. 32, 59. „Vivit in Italia piperis arbor“.

Pag. 39.

- 6 *Philomusum*] Iac. Locher. cf. Ind. biogr. p. 435. sq. art. Philomusus.
- 7 *misereor: a miser dicitur . . . et construitur cum genitivo et dativo quandoque, sed raro cum accusativo in eodem sensu. et misereo res quod antiquitus fuit in usu et non habebat præteritum. unde miseret et miseretur impersonalia . . .“* Catholic.
- Proverbior. XIX.] 17.*
- 8 *mansit*] mansisset.
- 10 *hab. m. vex. ab*] multum te vexant isti.
- 15 *illum*] Hoc simplici grammatico fortasse elegantius visum est quam vulgare ‘illud’.
- 16 *et simul*] itemque, in eadem epistola.

EPISTOLA 26. ANTONIVS RVBENSTADIVS ORTVINO.

- 19 Rubenstadius. puto Germ. *Rübe* in hoc nomine latere, ut sit pro napina vel rapina.
- 26 *caput . . . livip.*] cf. ad 5²⁸.
- 27 *hic unus*] Philippus de Fürstenberg, puto, Hutteni amicus. Cf. Hutt. Opp. I. epist. n. clxx. II. ep. n. cclxxx.
- 28 *Meier*] Cf. Ind. biogr. p. 415. sq. art. Meyer.
obviavit sibi in pl.] ei in via publica obviam factus est. cf. 5²⁶.
- 31 *deberet . . . inimicus*] liceret quidem, si vellet, inimicum esse p., sed non sc.
- 33 *scr. est*] Pauli ep. ad Rom. x. 15.
- 36 *omnis homo*] omnes homines, ut Ital. *ogni* cum singul. præter *ogni santi*.

Pag. 40.

- 3 *Qualem etc.*] Ez. xviii. 30. xxxiii. 20. „ . . . unumquemque iuxta vias suas iudicabo . . .“.
- 8 *privilegiis clericorum*] Cf. tit. X. de foro competenti 2, 2.
- 11 *deus est veritas*] cf. ad 4¹⁷.
- 14 *depauperatus*] Ad voc. cf. 37¹¹. — Reuchlinus, cum hæc ep. et p. 293¹⁹. scriberentur, nondum plane depauperatus erat, tamen fuerunt ei res angustæ domi. d. 22. Aug. a. 1513. (cf. Consp. chron. p. 126.) Mutiano scripsit: „lactabunt se forsitan vel Romæ, vel coram aliquo incompetenti iudice per abundantiam pecuniarum suarum, saltem ex matronis et viduis corrosarum, semivacuum marsupium meum superare posse. Sed quom famam meam

Pag. 40.

intueor, quod optimum in humanis est, tum, quamvis revera tenuis ego vitae homo et nunc sola agricultura victum quaeritans, nullis stipendiis principum aut civitatum donatus sim, tamen acerbissimam egestatem anteferam quam famam negligam." Et ipse Reuchlinus ad Questenbergium Romam ex Stutgardia scripsit d. 10. Nov. a. 1513. (cf. Consp. chronol. p. 128.) „... præcave mihi, ne aurum theologicum iusticiæ malum afferat. cœperunt enim isti fraterculi apud nos famam spargere in vulgus Romam esse venalem, me pauperem, se divites, omne ius meum auro posse oppugnari et supprimi. Quanta hæc esset nota tam sanctæ curiæ, si ita fieret iam cavendum esset simplici plebeculæ, quæ sperat in sanctissimum et reverendissimas columnas ecclesiæ, si aurum prævaleret...". Cf. etiam p. 263²⁵. „Reuchlin non habet tibi dare pecuniam." Sed paucis annis post crevit miseria: d. 12. Ian. a. 1519. Ingolstadii ad Pirckheimerum scripsit „Fugi pestem, fugi gladium, utinam effugerim famem! Ferme namque hoc Marte [bello contra Ulricum Virtenbergensem] decoxi...". Pirckheimeri Opp. Ff. 1610. fol. p. 259.

16 *Franckfordie*] ad Mœnum.

EPISTOLA 27. IOANNES STABLERIVS ORTVINO.

18 Miltenberg, oppidum circuli electoralis Rhenani ad Mœnum, præposituram Moguntinensis ecclesiæ habuit. Ibi natus fuit Ioannes Butzbachius qui quasi patrii oppidi nomen 'pius mons' esset, sese ipse Piemontanum cognominavit. Sed sub Stablerii nomine Butzbachii nomen latere, quamvis utrumque inter se non nullam similitudinem habeat, vix crediderim. Butzbachius, cum hæc epistola scriberetur, prior Lacensis fuit. cf. Ind. biogr. p. 437... 442. art. Piemont.

21 *a me hab. novitates*] ex me nova audire, me nova tibi scribere.23 *fratr. . . predic.*] minorum, puto, non Dominicanorum: nam Miltenbergæ monasterium Franciscanorum fuit.

indulgentias] procul dubio privatas, monasterii Miltenbergensis auctoritati sanctitatisque profuturas, nondum publicas quales paulo post curiæ Romane quassandæ ansam dederunt.

25 *quidam fur*] sacrilegus.26 *accepit*] abstulit. Ita vulgus: *und hat das Geld genommen, und hat es gestohlen.*

fratres etc.] o sanctum dolorem! fraude ac fallaciis quæsita amisimus furto.

28 *reperire*] inquirendo deprehendere, *ausfindig machen.*30 *excommunicatus*] Ne dubites, vide can. 20. § 2. Ca. xvii. qu. 4. „... ipsum sacrilegium duplicem continet pœnam, pecuniariam videlicet et excommunicationis...".31 *sunt absoluti*] absolutionem sibi redemerunt.

'dare pec. ad cistam' quasi artis indulgentiariæ vocabulum fuit. notum est funestum illud: *'So wie das Geld im Kasten klingt, die Seele in den Himmel springt'*.

32 *nihil est*] *s'ist nix*, hæc opinio non est vera, nihil iis nocet istud furtum.33 *ita bene . . ut si*] tam firmiter . . quam si. — eorum absolutio eundem effectum habet ac si . . .34 *suam*] Ambiguit: ex communi Obscurorum usu foret pro 'eorum', 'absolutorum', sed Stablerius vult 'prædicatorum'.

Etiam] Item *sive* 'Ut aliam a me habeatis novitatem' cf. proxime super. v. 21.

Pag. 40.

Pag. 40. v. 16 . . . Pag. 41. v. 14.

35 sqq. *vad. . . vexare*] apud nos passim spergunt rumorem fratres prædicatores ad hoc impetrasse . . . , ut possent v.

Pag. 41.

1 *in . . . basso*] *wes Standes sie auch seien, hohen oder niederen* etc. Verba sumpta sunt ex Thomæ de Waleys *Metamorph.* ed. Paris. 1509. 4°. fol. ix^b. „quia breviter non est hodie dare aliquem statum sine bassum: siue altum: siue ecclesiasticum: siue mundanum in quo non sit dare nymphas: famulantes dianæ .i. personas obedientes luxuriæ . . .“

2 *in actu illo etc.*] Hanc iudiciariam turbam, de qua in superioribus quoque voluminibus (imprim. III. p. 438. sqq. [ubi p. 438. ad v. 750. pro ‘11. Oct.’ pone ‘13. Oct.’]) aliquotiens sermo fuit, ipse Reuchlinus in epistola ad Wimpelingum d. s. Andree a. 1513. scripta (cf. *Consp. chronol.* d. 30. Nov. a. 1513.) sic descripsit: „. . . Iamiam aderat terribilis ille dies sententiæ ferendæ, quæ fuit quarta feria [post diem s. Dionysii, i. e. d. 13. Oct. a. 1513.], in qua creatum est luminare minus, ut præset nocti: et hora mane octava cum nondum redisset a domino Moguntino nuncius præmemoratus [ad Archiepiscopum Urielem Aschaffenburgum a commissariis iudicibus Moguntinensibus missus, ut differretur sententia in causa Reuchlini], nec antea aliquis adversariorum meorum sciret quicquam de nuncio misso aut remittendo, venerunt et pavonum gressibus incesserunt amplissimi Patres et Fratres Prædicatores cum suo Inquisitore [Hochstrato], irruentes turmatim, certe cum ingenti pompa: et simul Doctores Theologiæ plurimi, et de Colonia et de Lovania et de Erdfordia, ut dicebatur, quos secum adduxerant. Denique trecentos etiam dies donaverant indulgentiarum ex thesauro Ecclesiæ Catholicæ omnibus, quicumque huic actui adessent: unde accurrerunt plus quam mille homines, cupientes videre finem, iamque pro tribunali sedere cœperant graves illæ columnæ Ecclesiæ, sub quorum pedibus terra tremit, ac una cum eis sedet et prætensissimus Inquisitor tanquam Judas, volui dicere iudex, qui prius fuit pars, tum ecce! accurrit nuncius Archiepiscopi cum mandato superius commemorato, quod illis requisitus notarius insinuavit, clara voce legendo coram omni populo, erat enim in lingua teutonica conscriptum, et deciderunt vultus illorum pronosorum, ut vix hiscere quirent. Tunc surrexit Iacobus ille de alta platea et protestabatur de denegata iustitia, profecto nimium frivole et super quam ferri decet temerarie, contra tantum et tam Reverendissimum Dominum Moguntinensem, qui non denegavit iustitiam, sed fovit. . . . Hoc modo confusi rubore, imo quidam eorum livore pallidi a conspectu hominum se subtraxerunt, per quendam ambitus illius strictum angiportum in domum vicinam Canonici, nescio cuius, scilicet beatæ Virginis ad gradus, cum multa subsannatione insequentibus pueris et stridentibus adultis, cum omnium voto et imprecatione hac non occulta ‘Utinam fratres isti arvales ipsi comburerentur, qui huic viro bono voluerunt facere iniuriam et irrogare infamiam’. Ego abii tandem.“

3. sqq. *quidam præd. etc.*] Cf. *Ind. biogr.* pag. 512. sq. art. Zehender, et imprimis *Triumph. Reuchl.* vv. 772. sqq. (*Hutt. Opp.* III. p. 439.)

8 *fallaciam*] viam furtivam avertendæ iudicii executionis.

9 sqq. *unus socius etc.*] Hæc quamvis Hutteno non male conveniant, is tamen hic socius non fuit: nam ante annum 1514. non reversus est ex Italia. cf. *Hutt. Opp.* I. n. xx.

14 *pultronus*] Ducange: „Pultrones, It. *poltrones*, Gall. *poltrons* . . .“ „Poltronus,

Pag. 41.

desidiosus, segnis, ab Ital. Poltrone . . . Diez WB. „Poltro *it.* trüg, feige, daher poltrone und so *sp.* poltron, *pg.* potrão, *fr.* poltron, aus dem *it.* eingeführt, . . . hat seine quelle im *ahd.* polstar, bolstar pfühl, dessen deutschheit nicht zu bezweifeln ist; dieselbe begriffsverwandschaft zeigt ja auch *fr.* lodier bettdecke und faulenzler . . .“ in sqq. Salmasii ‘pollice truncus’ et Menagii ‘pullus, pullitrus’ refelluntur.

14 ‘ambo, onis, ein predig stuel’. Gemma g.

16 *pretenditur dici*] Est aut pro ‘prætendit uel dixit’ aut pro ‘prætenditur dixisse’.17 *eum*] istum prædicatorem, Decimarium.

‘phariseus est divisus vel hereticus. quia fuerunt divisi ab aliis hominibus. ut iam presbyteri a laicis’. Gemma g. Fusius Breviloq. Vocabularius: „Phariseus . . . i. divisus et dicitur a phares quod est divisio. Et hinc quidam heretici dicti sunt pharisei. qui divisi interpretantur. quia traditiones et observationes legis quas illi denterosas vocant iusticiæ præferunt. Unde et divisi vocantur a populo. quasi per iusticiam dei vel quia decalogum legis in membranulis scribentes et complicantes eas et in fronte gestabant ut religiosi iudicarentur . . . Tres erant sectæ iudeorum a communi reliquorum vita et opinione distantes. pharisei. saducei et essei. Pharisei cultu austero. et victu paucio utebantur. traditiones suas statuentes. quibus traditiones Moysi determinabant. pictatiam chartarum in fronte gerebant. et in sinistro brachio circumligata. quibus decalogus inscriptus erat . . .“.

18 *nequitiosus*] ‘i. e. plenus nequicia’. Gemma g.20 *comburetur*] Cf. Consp. chronol. p. 129. d. 10. Febr. a. 1514.

23 *baliui*] scripsi pro balini edd. 1. 3., batini ed. 2. — Ducange „Balivus, Ballivus, Ballius, Baiulus 1) portator . . . 2) pædagogus . . . 3) tutor . . . 4) . . . magistratus . . . CPoli, . . . 5) ballivi, prætoris officio et nomenclatura illustres . . .“ Diez WB. „Bailo balio *it.*, *sp.* bayle, *pg.* bailio, *pr.* baile, *altfr.* bail *pfleger*, *erzieher*, *verwalter*, *amtman* . . . *it.* balivo, *pr.* bailieu, *fr.* bailli *landvogt* . . . Aus baiulus bajlus ward das roman. bailo . . .“.

officiales etc.] Hi iudices a delegato episcopo subdelegati fuerunt domini canonici Spirenses Thomas Truchses, decretorum doctor, scholasticus, et Georgius de Swalbach, custos. Reuchlini Act. Iudicior. pag. Fiiij^a.

contra . . . aquit.] Similiter Pepericornus in Defensione p. 123. v. 27. sqq. ed. n.

25 *esse proph.*] prædicere.

imp. et rex Fr. et duces] Cf. Consp. chronol. p. 134. 132. d. 23. Oct. a. 1514., Mai. eiusd. a., d. 19. Iun. a. 1514. et Pepericorni Defens. p. 149.

28 *ne . . . scand.*] ne hæc causa vobis fiat in scandalum.

EPISTOLA 28. CONRADVS DOLLENKOPFFIVS ORTVINO.

31 Dollenkopffius. Nescio quis Conradus sive Audaceps aut stultum caput sive Scalniceps hic flagelletur: an Conradus Kollin Ulmensis, qui ‘Heidelberge’ a. 1507. decanus, a. 1511. generalis prædicatorum factus, brevi post Coloniæ venit, ubi inter Antireuchlinistas, postea etiam inter Antilutheranos emittit, a. 1536. mortuus est. — Inter rectores Lipsienses est a. 1474. Iohannes Tolhopf de Kempnat M.

35 *b. hab . . . agendo*] wohl wichtigeres zu thun hab, sane maiora tibi curæ sint.

Pag. 42.

1 *procedere*] adsidue litteris et artibus incumbere.2 *h. bon. ingenium*] bona indole præditus essem.

Pag. 42.

Pag. 41. v. 14 . . . Pag. 42. v. 14.

3 *met*] ipse. Cf. Ind. verbor. h. v.*Ergo deb. scire*] *Ihr sollt also wissen*, Scias itaque.4 *studium*] litterarum universitas, *Universität*.5 *notabiliter*] 'notabilis *mercklich*'. Gemma g. Egregie, eximie.6 *Ovid. in metamorphoseos*] Sic vulgo omisso v. libris s. libro. 'Metamorphosis Ovidiana' est inscriptio libri, e quo sua Dollenkopffius sumpsit. Cf. Ind. biogr. art. Walleis. Ne Colonienses quidem ipsi, neque Pepericorni interpret Ortvinus, quamvis in omnibus scibilibus doctum se haberet, animadverterunt sequentia ex sui fratris Dominicani opere satis fideliter excerpta esse (cf. Peperic. Defens. p. 161. ed. m. et Ortvini ep. apolog. p. 414. sq. ed. m.), itaque non mirum est recentiores quoque ea pro lusibus ab Epp. O. V. auctoribus inventis habere.7 *quadrupl. scil.*] „Prologus in metamorphosim moralifatâ Fol. i. [edit. Paris. 1509.] ¶ Incipiunt moralitates Ovidii metamorphoseos | etiam de formis figuris & imaginibus deor_v. quæ variis modis | videlicet litteraliter : moraliter : historialiter : nec nõ spiritualiter | exponunt. editę a magistro Thoma waleys anglico : sacre pagine doctore de ordine prædicator_v.“9 *dixit*] Forte ex Catholico responderat: Mauors. a mars dicitur hic mauortis .i. mars. vnde mauortius . . .10 *Mavors dic.*] Th. de W. ed. cit. fol. v. „De Marte . . . Capl'm Tertiũ. Mars tertius deorum Iste enim mauors .i. mares vorans & deus bellorum dicebatur a gentibus Dicuntur etiam [dii bellorum] mauortes quasi mares .i. viros bonos & virtuosos vocantes quia pro certo isti magis solent mares quam feminas : bonos quam malos lacerare Mauors dicitur quia ad litteram mares in præliis per ipsam [discordiam] deuorantur.“12 *allegorice*] „quasi grande sit (verba sunt s. Hieronymi ep. LIII. 7. I. p. 275. sq.) et non vitiosissimum docendi genus depravare sententias et ad voluntatem suam Scripturam trahere repugnantem; quasi non legerimus Homerocentonas et Virgiliocentonas, ac non sic etiam Maronem sine Christo possimus dicere Christianum qui scripserit *Iam redit et Virgo etc.*, et patrem loquentem ad filium *Nate, mea vires, mea magna potentia solus*, et post verba Salvatoris in cruce *Talia perstabat memorans fixusque manebat*. Puerilia sunt hæc et circulatorum ludo similia . . .“ — sed pervetusta neque a præfigurationibus mysticisque interpretationibus quæ suos etiam defensores habent, prorsus aliena.13 *septem ch.*] Aperte Dollenk. emendat Thomam de W., qui postquam docuerat (fol. vi^b.) „Musæ quæ dicuntur a musica significant clericos et religiosos divinis laudibus et iubilationibus dedicatos“, fol. vii.^a. scripsit „viros sapientes et deum laudantes specialiter elegit [Apollo id est Prælat] tanquam musas : vel ix musas .i. ix ordines angelorum“. Certe spiritualior est interpretatio, novem musas significare septem choros, non novem. — Similiter ludimagistro quærenti quot essent duodecim signa caelestia, discipulus 'qui habebat bonum ingenium' respondit: Septem numero, eorumque nomina sunt quattuor, oriens, meridies, occidens et septentrio.14 *Mercurius*] Th. de W. fol. vii. „Quia mercurius sicut et alii planeta credebatur ab antiquis gentilibus esse deus Iste igitur dicebatur mercatorum deus et furum et mercurius quasi mercatorum curius : id est curam gerens dictus. quando volebat de viro in feminam et de femina in masculum se mutabat : de albis vero nigra et e contrario faciebat Dicamus igitur quod mystice Mercurius potest designare quemlibet bonum prælatum“

Pag. 42.

(fol. ix.) Vel dic in malo quod iste mercurius significat advocatos mundi sapientes etc.

18 *I. Cor. ii.*] 14.

20 sqq. *librum*] Cf. supra et cit. art. Walleys, *Ind. biogr.* p. 498.

23 *ita . . q. n. cred.*] supra quam credi potest.

25 *concordantias*] 'His temporibus [circa a. 1244.] floruit . . . Vgo Cardinalis, frater prædic. ord. qui doctor eximius . . . totam bibliam postillavit, concordantiarum bibliæ primus auctor fuit'. Ducange v. *Concordantiæ*. Gratiani decreto q. v. proprie 'Concordia discordantium canonum' nomen est. Concordantiæ quid h. l. significet ex adnot. ad superiorem v. 7. satis apparet.

27 *iam ponam.*] Vix sequentibus comparationibus minus spiritualiter excogitatas apud recentiores quoque legi possunt, ut patriarchæ Iosephi cum Bellerophonte apud Simonem de Magistris ad Danielelem sec. LXX. Rom. 1772. fol., ne dicamus de similibus ineptiis recentissimis quæ eadem antiquæ sunt.

Phitone] Th. de W. I. capitul. iv. „ . . Sol qui et Apollo dicitur . . . A longe vero phiton serpens maximus pictus erat quem una ipsius apollinis sagitta per medium transfigebat . . . Iuxta eum debent phitones id est mali et peccatores vulnerati iacere et correcti . . . Talia igitur monstra .i. tales in malis confederatos debet prælatus sub pedibus tenere . . . ut ipsi dicatur illud psalmistę [xc. 13.] Super asp. et bas. ambulabis et conculcabis leonem et draconem . . .“ — De Pythone, Terræ filio, Dracone Delphici oraculi custode ab Apolline interfecto: Ovid. met. i. 438. Hygin. fab. 140. Apollod. i. 4. 1. Apollinem cum spiritu sancto comparat Dantes parad. I. 16. sqq.

28 *Draco etc.*] Hæc Psalm. ciii. 26. verba h. l. non habet Th. de W. sed fol. iii. habet, ubi etiam illud Sup. asp. etc.

29 *Saturno*] Ovid. fast. iv. 199. sqq. Th. de W. cap. i. „Saturnus pingebatur et supponebatur homo senex . . . pater deorum . . . Iste filios suos devorat . . . Iustum est enim ut qui filios sibi subditos iniuste deprimit . . . castretur et a regimine deponatur . . . Eze. 5. [10.] Comedent patres filios in medio tui et filii comedent patres suos“.

31 *Diana*] Th. de W. fol. ix. „Diana quæ & luna & proserpina & hecate nuncupatur . . . Dic quod per istam deam possumus intelligere virginem gloriosam quæ pro certo arcu flexibilis minæ & sagitta devotionis armatur. Et ideo proculdubio circa ipsam debent chorizare .i. per devotionem astare chori nympharum .i. sociétates sanctarum . . . puellarum. . . . Ita quod breviter de ea dici potest id canticorum .vii. Quid videbis in Sunamite nisi choros castrorum? Et Psalm. [xlii. 15.] Adducentur regi virgines post eam . . . Vel dic quod satyri agrorum sunt prælati et maxime episcopi cornuti qui circa istam dianam .i. beatam virginem debent discurrere . . . dicentes id Cantico. I. [3] Trahe me post te: curremus in odorem unguentorum tuorum“.

32 *ambulans*] Vult quidem 'ambulantem', sed idem vitium committit quod in apponendo nostrates in communem fere usum introduxerunt.

34 *Iove etc.*] (Ovid. met. ii. 437. sqq. Hygin. fab. 176. cf. Dantis purg. xxv. 130. sqq.) Th. de W. II. fol. xxv^b. sq. „Erat puella pulcherrima in nemore ubi venabatur: quæ dicebatur Calisto filia Lychaonis: quam Iupiter summus deus mirabiliter amavit. . . Unde protinus induitur faciem vultumque Dianæ: et sic ad eam in nemore venit: et oscula ipsi dedit: nec moderata satis nec sic a virgine danda: sicque ipsius consortio usus fuit: et ad æthera victor iterum ascendit. Sic Iupiter id est dei filius benedictus a principio mundi summe

Pag. 42.

Pag. 42. v. 18 . . . Pag. 43. v. 4.

amavit puellam pulcherrimam calistonem : id est animam humanam. Et ideo ut sibi ipsam acquireret et per fidem et caritatem coniungeret, vestem et faciem muliebrem assumpsit. id est carnem et figuram humanam . . . Et tandem ad cœlum unde venerat remeavit per ascensum de cons. Matthei. XII. [44.] Reuertar in domum meam unde exivi . . .“

36 *Aglauro*] (Ovid. met. II. 708. sqq.) Th. de W. II. fol. xxviii. „Nam sicut Aglauros una trium . . . mutata fuit in lapidem nigrum . . . Unde Ovidius [met. II. 832.] Nec lapis albus erat. sua mens infecerat illam. Sic illi qui secretum dei aperire et videre voluerunt indiscrete, in errorem labuntur : et per diversa peccata nigri et lapidei efficiuntur. Iob. xLj. [15.] Cor eius indurabitur quasi lapis . . .“

37 *XLIII.*] immo xli. 15. cf. præc. not.

38 *ut*] tanquam Vulg.; quasi Th. de W.

Europam] Th. de W. II. fol. xxix^b. sq. „Iuppiter cum summe amaret Europam filiam regis Agenoris, . . . transfiguravit se in quendam taurum pulcherrimum et albissimum sine macula et ruga . . . et tandem pristinam formam assumpsit, ut virginis solatio usus fuit . . . Puella ista significat animam quæ regis et dei filia est spiritalis. Iuppiter summus deus significat dei filium qui ut virginem istam .i. animam rationalem quam amabat posset habere, in taurum pulcherrimum se mutavit .i. in hominem corporeum et mortalem . . . Istum debet puella .i. anima per caritatem tangere . . . et sic ab ipso per eius penitentiam austeritatem portabitur et eius solatio perfruetur. psalmista [xliiii. 11.] Audi filia et vide“.

Pag. 43.

1 *Audi etc.*] Vulgata sic: „Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui. [v. 12.] Et concupiscet rex decorem tuum . . .“

2 *Cadmus etc.*] (Ovid. met. III. sqq.) Th. de W. III. fol. xxx^b. „Dicit Ovidius quod postquam Cadmus filius regis Agenoris mittitur de mandato patris quærere Europem sororem suam raptam a Iove sub tali pacto quod . . . non rediret, nisi sororem perditam inveniret . . . Iste Cadmus potest significare Christum qui de mandato patris venit in mundum quærere sororem. i. animam humanam quam Iupiter diabolus rapuit deo patri. Iste igitur filius dei ex prædiffinito consilio habito in templo Phœbi. i. solis superni sive patris luminum inventam bovem, quæ nunquam iugum traxerat, scilicet virginem gloriosam, quæ virum nunquam cognoverat, secutus et ei se per incarnationem associans ad locum venit, ut civitatem ecclesie fabricaret. Genes. viii. [20.] Aedificavit Noe altare domino.“

4 *Acteone*] (Ovid. met. III. 138. sqq.) Th. de W. fol. xxxi^b. „ . . . Acteon fuit quidam nobilis venator de genere regis Agenoris, qui dum quadam fessu venatione spatiaretur in sylva, casu venit ad fontem pulcherrimum, ubi dea venationis Diana solebat aliquotiens se lavare . . . invenit deam cum nymphis suis nudas in fonte se lavantes et balneantes . . . quæ omnes verecundatæ pro eo quod nudæ visæ fuerant, incœperunt nymphæ cum suis corporibus corpus deæ tegere. Dea vero nolens quod Acteon de nuditate sua aliquid revelaret, eum mutavit in cervum: et sic factus est sylvestris. Ovidius [III. 194.] . . . Ista possunt allegari de multis dominabus, quæ secrete in fonte deliciarum cum suis domicellis faventibus et ministrantibus se nudare consueverunt, nullo tamen modo volunt quod sua nuditas, id est viciorum suorum

Pag. 43.

veritas videatur. . . . sæpe tamen fit quod tales suos inventores cervos, id est cornutos, et divites faciunt, et sic loquendi de ipsis potentiam eis tollunt. Ezechielis. xvi. [7. 8.] Eras nuda et confusione plena: et transivi per te et vidi te“.

7 *Bacchus est bis genitus*] (Ovid. met. iii. 317. „Tutaque bis geniti sunt incunabula Bacchi.“ iii. 11. sq. „ . . . Bacchumque vocant . . . Ignigenamque satumque iterum solumque bimatrem“. Vel *τρίγονον* fuisse constat. cf. Dantis purg. xviii. 91. sqq. parad. xiii. 25. sqq.) Th. de W. III. fol. xxxiii. „Cum Iuppiter fulminasset Semelen, in qua genuerat Bacchum, noluit filium cum matre perire. Et ideo ipsum de ventre matris extraxit, et in suo fœmore inseruit, et immisit et ibi eum usque ad complementum .ix. mensium custodivit: quem postea parturivit et propter hoc Bacchus bis genitus dictus fuit. Fuerat etiam dictus ignigena, quia ab igne fuerat raptus . . . et in antris earum [nympharum] reconditus et nutritus . . . Vel dic quod Bacchus est Christus qui dicitur ignigena et bis genitus. Deuteronomii. iij. [24.] Deus noster [tuus] ignis consumens est. Bis genitus, a patre quoad deitatem, et a matre quoad humanitatem . . . Unde dicere potest deus pater vel virgo Maria animæ illud Exodi. ii. [9.] Accipe puerum istum et nutri mihi, et ego tibi dabo mercedem tuam.“

9 *Semele*] cf. not. præced.

11 *Piramo et Thisbe*] (‘Pyramus et Thisbe’ Ovid. met. iv. 55. sqq. Similiter ut in sqq. interpretatus est Dantes, purg. xxviii. 37. sqq.) Th. de W. III. fol. xxxvi. „In hoc iii. libro Ovidius . . . narrat historiam, quæ magis videtur certa narratio quam fabulæ compositio. Dicit enim quod Pyramus erat iuuenis pulcherrimus et Tysbe iuuenula pulcherrima Ista historia potest allegari de passione et incarnatione Christi. Pyramus est dei filius. Tysbe vero anima humana, quæ se principio multum dilexerunt et per caritatem et amorem coniungi invicem decreuerunt: sed quia dato quod essent vicini et quasi consimiles, eo quod ad imaginem dei factus est homo, quidam tamen paries, id est peccatum Adæ, coniunctionem impediabat et ipsos ab invicem disiungebat. Ipsi autem per prophetas colloquentes condixerunt per beatam incarnationem insimul convenire, et sub mori arbore, id est sub cruce, ad fontem baptismi et gratiæ invicem consentire. Sic igitur factum est quod ista puella anima propter leåniam, id est diabolum, fontem gratiæ adire non potuit, sed adventum amici sui Pyrami, id est dei, sub silentio expectavit . . . Iste igitur iuxta condictum finaliter ad nos venit et sub arbore crucis amore tysbes, id est animæ, morti se exposuit . . . Et ideo tysbe, id est fidelis anima, debet per compassionem eius de passionis gladio se transfigere et eandem poenam mentaliter sustinere. Vel dic quod ista puella est virgo Maria, ad quam dei filius per incarnationem venit, et . . . gladio se transfodit. Luc. ij. [35.] Tuam ipsius animam pertransibit gladius.“

15 *Vulcano*] Th. de W. l. c. fol. xxxvii. „Cum Iuno de Ioue nihil pareret, Iuppiter timens ne in se peccatum esset, causa experimenti caput suum concussit, per quam concussionem Pallas de cerebro eius nata est et in terram armata prosiliit. Iuno autem indignata volens ostendere quod ipsa non esset causa sterilitatis, levavit se et concutiens vulvam suam Vulcanum sine usu masculi peperit, qui Vulcanus quasi de vulva cadens propter hoc dictus est. Iste tamen quia turpis erat facie, de cælo fuit proiectus in terram, et claudus est factus, qui in Lemno insula fuit absconditus et nutritus, et tan-

- Pag. 43. dem Veneri in matrimonium fuit datus [post diversas morales allegoricasque interpp. et locor. biblicor. allegationes:] Talis Vulcanus de vulva dicitur cecidisse, id est a carnali affectione mali favoris ad consensum processisse, quia tales de cœlo, id est de alto officio, expelluntur, et a bonorum consortio excluduntur. Ps. [xxxv. 13.] Expulsi sunt nec potuerunt stare. Animal enim claudum non debet deo immolari sicut dicitur Deuteron. xv. [21.] Nec homo taliter claudicans debet divinis officiis deputari . . .“
- 16 *Hæc et talia multa*] Nonnisi iv priores eorum xv librorum, ex quibus Thomæ moralitates constant, Dollenkopffius (i. e. Crotus) excerpit. continent autem et ipsi et sequentes undecim sane multa alia mirabilia.
- 20 *disposui hic*] curam gessi, ut Tubingensis quidam me certiore redderet (litteris Heidelbergam mittendis) quid agat Reuchlinus (qui Stutgardiaë habitat). Cf. adnot. ad sq. v. 30.
- 21 *ita quod possum vos cavisare*] ut possem te præmonere.
- 22 *charitate non ficta*] ut 15¹⁹.

EPISTOLA 29. TILMANNVS LVMP LIN ORTVINO.

- 25 *Lampelin*] Hæc epistola locum ubi scripta fingitur non indicat. opiner Tubingæ scriptam fingi, tum ex eo quod paulo ante (v. 20. sq.) legitur, tum quod sub Tilmanno Lampelino Iacobum Lempum Tubingensem latitare suspicor, quem inimici conviciandi causa *Lump* (*Fetz, Fetzenlumper*) appellare solebant. Scio quidem Iacobum Lempum, theologiæ et iur. utr. doctorem, generalisque studii Tubingensis in theologia primarium regentem († Tubingæ d. 2. Apr. a. 1532.) inter Reuchlini defensores fuisse, præcipue Moguntiaë m. Oct. a. 1513. (cf. Consp. chron. p. 127.), sed hoc ipso acerbior Coloniensium derisio fieri videtur, quod sub persona zelosissimi Antireuchlinistæ eis calcaria admovet Reuchlini ipse amicus; neque a Croti ingenio duplex eiusmodi nominum rerumque permutatio abhorrere videtur. Ceterum hoc non nisi pro lusu venditum.
- 29 *Proverbior. xxx.] 2.*
- 32 *vezatio dat intellectum*] Esai. xxviii. 19.
- 33 *Ecclesiastico cap. xiii.] vers. i.*
- Pag. 44.
- 1 *oportet etiam pro b. . . a me*] non moleste ferre debes, si forte parum commoda videbuntur quæ scripsero.
- 2 *percepi s. intell.*] Eius modi verborum idem significantium cumulationem in his epistolis rarius offendimus quam vulgaris ineruditæ plebis usus fert.
- 4 *scriptum e.*] Paul. ad Hebr. xii. 6. „Quem enim diligit dominus, castigat.“
- respondere*] scil. Prenotamentis, Febr. a. 1514. editis. Cf. Ind. scrr. p. 81. n. xiv.
- 8 *respicere*] *Rücksicht nehmen*, timere, ne offendas, rationem alicuius habere.
- 9 *Ecclesiastici xiii.] 11.*
- 12 *Matth. xvi.] 25.*
- 15 *causa fidei*] Cf. ad 23². et Indic. verbor. h. v.
- 16 *Matth. xviii.] immo xvii.] 19.*
- 21 *magister I. Pf.*] Acerba est magistrorum nostrorum derisio, quod Pepericornus magisterii honore dignatur. Sed audiamus Agrippam ab Nettesheim, ipsum Coloniensem, qui in epistola ad Coloniaë senatores consulesque [cf. Consp. chronol. p. 156. d. 11. Ian. a. 1533.] postquam memoriam non ita paucorum plane inlitteratorum truncorum a magistris nostris Coloniensibus ad dignitatem ma-

Pag. 44.

gisteriæ ecclesiasticosque gradus promotorum renovavit, „parumque abfuit“ ait „quin etiam illum suum Aiacem Pepercornum, adhuc neophytam, si aliquot verba semilatina effutire novisset, et uxorcule caruisset, in theologicis magistri nostratus ordinem ascivissent. Possem illius furfuris pleraque alia similia excrementa in conspectum producere, ni vereretur illorum nimium pedorem vos sustinere non posse . . .“ (Agrippa ab N. Opp. II. p. 1041.)

22 *Sturmglöck*] cf. Ind. serr. p. 83. n. xvii.

n. deb. al. hab. agere in] *sollen nichts zu thun haben in*, non licet eis disputare de rebus ad sacram scripturam pertinentibus, i. e. theologicis.

23 *Psalm* XLIX.] 16.

25 *pectoraliter*] i. q. cordialiter, ex animo.

quatenus] i. e. ut.

28 *si papa v. proh.*] Die 23. Oct. a. 1514. imperator ad papam inter alia hæc scripsit: „ . . . Beatitudinem vestram . . . instanter rogamus, dignetur . . . imposito perpetuo silentio adversariis illis captiosis theologis, causam istam penitus extinguere et suffocare . . .“ Tota ep. repetita est infra ad p. 234¹⁴. Die 19. Ian. a. 1514. inhibitoriales contra Hochstratum datæ sunt. cf. Consp. chronol. p. 135.

eccl. e. super pap.] Cf. supra ad 19³¹. „concilium est supra papam“.

30 *tu scis etc.*] Ioann. xxi. 15. sqq.

Pag. 45. EPISTOLA 30. IOANNES SCHNARHOLTZIVS ORTVINO.

4 *theol. . . . orat.*] cf. supra ad 3⁸.

6 *Schnarrholtz*] crepitaculum, stridens lignum. Ad quemnam Alsaticum sive Helveticum iuvenem hoc nomen adludat nescio. fortasse ideo electum est, quod scriptor sermonem de raucitate et raucis vocibus refert.

10 *nec non*] quod hodieque multi non solum licentianti sed etiam licentiatum, magistri et doctores elegantius esse putant et generosius quam simplex Latinum ‘et’.

12 *irreverentialitas*] immodestia, insolentia.

14 *nullus deb.*] nemo ausit.

15 *scr. e.*] Matth. xxii. 12.

17 *scriptura*] Matth. xxiii. 12. Luc. xiv. 11.

18 *depon. pudor.*] deposita verecundia, ingenue.

19 *audivi præd. a*] Germanice *ich habe von einem predigen gehört*, pro ‘quendam prædicantem audivi’.

20 *quodam*] Nomen huius Parisiensis magistri qui die 25. Maii a. 1514. hunc sermonem Basileæ habuit, ibi fortasse explorari poterit. ipse sermo meis quasi oculis observatur, sed iam nequeo mihi in memoriam redigere, utrum alibi legerim an ex quadam pictura sacra speciem eius retineam.

21 *Ascend. etc.*] Psalm. xlvi. 6.

24 *collationis*] sacrorum librorum lectionis. cf. ad 8¹⁹.

27 *Clamaverunt*] Psalm. lxxviii. 4. „Laboravi clamans, raucae factæ sunt fauces meæ. ‘voces’ pro ‘fauces’ consulto positum esse videtur. Cf. ad p. 259³⁵. 295¹⁵.

28 *letitialis*] lætitiæ exprimens, *Freudengeschrei*. (Vocabularia non habent.)

29 *evangelio*] Luc. xix. 40.

31 *char. c. m. zelo*] *aus Liebe mit großer Inbrunst*. ‘Caritative, ex charitate, ex

Pag. 45.

Pag. 44. v. 22 . . . Pag. 46. v. 19.

animo, humaniter, passim occurrit apud scriptores barbaro-latinos'. Ducange. Zelus apud Nostros semper in bonam partem sumitur, *Glaubenseifer*. In Vocabulario predicatorum s. Variloquo est 'zelus *gut strenckhait das ubel zu straffen*'. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

32 *tubalem voc.*] *Posaunenstimme*, vocem instar tubæ. In Ducangio Adelungi ex t. i. Aug. p. 598. vel 'tubaliter' enotatum est.

David] Psalm. xxxiii. 7.

34 *præd. ang.*] cf. Luc. i. 26. sqq.

35 *unanimiter*] ut Act. Apost. iii. 24. „. unanimiter levaverunt vocem ad deum.“ et Iudith. iv. 10. „et clamaverunt ad dominum . . . unanimiter“. Unanimiter iam apud scriptores sæc. iii. legitur.

36 *vir Galil.*] Fortasse auctor ad Actor. i. 11. respicere commotus est hoc loco libelli De generibus ebriosor. (ed. Zarnek. p. 152.) „Viri Galilæi, *ir vngetrewen Frantzosen*, quid admiramini, *was lat ir euch beduncken*, aspicientes in cælum, *meynt ir, das ir uns teutsche verjagen wöllet*. Alleluia, *Got geb euch sant Urbans plag*, ut ambuletis per vias rectas, *das ir all mit der nasen in dreck must fallen*.“ Actor. locus est: „Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? hic Iesus, qui assumptus est a vobis, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.“

Pag. 46.

1 *scriptura*] Psalm. xxxiii. 18.

2 *extitit*] i. e. *ist ausgefallen, gelungen*, successit ei. Plus est quam simplex 'fuit'. Unde hæc conclusio, quam didicit prædicator in Parrhisia, desumpta sit, nescio; fortasse ex quodam sententiarum commentario. Ceterum alter hic sermo prioris continuatio fuit: nam e valle Iosaphat prope Hierosolymam dominum in cælum ascendisse, inque eandem reversurum ibi extremum aliquando iudicium habiturum esse, tradebant multi.

3 *habere . . . pass.*] *ein Passionsfest haben, halten, feiern*, festum celebrare.

4 *Hierus.*] Cf. Ezech. v. 5. „Hæc dicit dominus deus: Ista est Ierusalem: in medio terræ posui eam, et in circuitu eius terras. 6. et contempsit iudicia mea, ut plus esset impia quam gentes, et præcepta mea ultra quam terræ quæ in circuitu sunt.“ etc.

6 *ego nescivi etc.*] cf. Matth. xvii. 9. Marc. ix. 8.

9 *in illo loco*] Scriptor per ecstasin ipse syntaxeos obliviscitur: voluit 'ille locus'.

10 *campana*] medio ævo ex novissima tuba facta est, quæ ubi „canet, mortui resurgent incorrupti“. I. Cor. xv. 52. cf. Isai. lviii. 3. xxxii. 13.

12 *surdi audiunt*] cf. Matth. xi. 5.

14 *quidam etc.*] Neque huius Erphordiensis magistri Basileæ commorantis personam divinare possum.

15 *stet. c. conf.*] stare confuse p. 287²³.

16 *ostendere*] indicare.

17 *Beat. Rhen.*] cf. Ind. biogr. p. 455. art. Rhenanus.

EPISTOLA 31. WILLIBRORDVS NICETI COLPIO.

19 Hæc epistola ex paucis est quæ non directo ad Ortvinum scriptæ sunt. fortasse ad Gelenum, editorem Actorum Parrhisiensium (cf. Ind. scr. p. 82. n. xvi.), irridendum Carmelitæ cuidam Coloniensi adscripta. Ceterum Bartho-

Pag. 46.

lomaeus *Coloniensis* (de quo Hartzhemius et Foppens tacent) Daventriae a. 1496. edidit Dialogum mythologicum saepe postea editum (cf. Panzer Ann. typ. V. p. 73. X. p. 139.), in quo tamen ad hanc epistolam explicandam nihil inveni, nisi forte cui contra meam interpretationem Megadipsi (Multisitientis) nomen cum Combibilationum nomine comparandum videatur. Alii huius scriptoris libelli, Epistola mythologica, Libellus elegiacus de septenis doloribus b. Mariae, Canones, Silva carminum, memorantur ap. Panz. ll. citt. et Hain. n. 2490...2497. Inter carmina Buschii (Lips. 1504. 4°. fol. 65) est unum de Alexandri Hegii, praceptoris sui, obitu ad Bartholomaeum Coloniensem poetam et astronomum. Hunc quoque virum, ut Aesticampianum et Buschium, ob reprehensas barbarorum theologorum sordes, Hochstrati, Arnoldi Tungrensis et Ortvinii Gratii opera e Colonia quondam eiectum esse, ex Burckhardi vita Buschii p. 182. didici. Unde eum sub nostro Colpio latere minime veri simile est.

20 *Bacc. form.*] cf. Ind. biogr. p. 302. sq. art. Baccalaureus.25 *Colonia sancta*] cf. *Die Cronica van der hilliger Stat vā Callē*. fol. xxxviii^a. in Hutt. Opp. IV. p. 151. not. 3.

beguttē] Vocabul. iur. „Beghardus et begina vel begutta sunt viri et mulieres tertii ordinis. Et dicit io[annes] an[drea] quod beginarum genus perniciosum est nec de facili alios quam religiosos admittunt. a quibus omnibus modis est cavendum. xiiij. q. ij. diffinimus. et c. perniciosam. de his vide ele[mentin.] j. de reli. domi. ubi hosti[ensis] idem dicit. Et vide ele[mentin.] ad naturam de here. [l. Ad nostrum (i. e. cap. 3.) de hereticis 5, 4. Cf. ad 47²¹.], ubi damnatur secta talium beghardorum et beginarum. Item c. cum ex ea. de exces. praela. l. VI. et cle. cum ex eo. de Sen[tent.] ex[comm].“ Addo ex Ducang. art. Beguta: „idem quod Beguina, Gallis Bigotte, quam vocem in pravum hodie sensum detortam pro muliere superstitiosa fere solent accipere. Vocis origo Germanicum *By Gott*, i. e. in Deo vel per Deum: qua de re vide Menag. in Dict. etym. Gall.“ etc. Vide etiam Antonini Flor. Summul. vers. fin. lib. I. „De quibusdam mulieribus quae Bighinae dicuntur et de religiosis faventibus eas in illo statu.“ Cf. Mosheim De Beghardis et Beguinabus. Lips. 1790. 8°. *Schröckh Kirchengesch.* XXIX. p. 667. sqq. XXXIII. p. 107. sq.

26 cūtes . . . salūtes.

27. sqq. Fratres Eremitae de monte Carmelo s. Eremitae s. Mariae de Carmelo primam (de qua re tamen ipsi disputant) ab Alberto Hierosolymitano patriarcha regulam acceperunt, quam Honorius PP. III. a. 1224. confirmavit, Innocentius PP. IV. a. 1247. mutavit. De indulgentiis Carmelitis concessis ipsi referunt ad bullam Sixti IV. a. 1477. Cf. Helyot *Gesch. aller Kloster- u. Ritterorden.* c. 41. sqq. et vide commentt. Clem. 2. de sepulturis 3, 7.35 *liberariam*] ‘*Libraria, ein libery, locus librorum*’ Gemma g. Immo, non solum locus, sed et ipsa copia librorum.*libri in*] i. e. continentes sive concernentes sacram scr. etc.36 *Petro Hispano*] cf. Ind. biogr. p. 393. sq. art. Hispan.

Pag. 47.

1 *processus . . . Laurentii*] cf. ibid. artt. Bursae Colon. et Hispanus.

regit actu] In inscriptione Articularum etc. [cf. Ind. serr. p. 78. n. xi.] semetipsum Tungarus ornat nomine „venerabilis ac zelosi viri magri nostri Arnoldi de Tūgeri. artiū : sacre theologie pfefforis pfundiffimi. : Collegij qd vulgo burfam Lauretjij vocat regētis pmarij sempqz honoādi.“ De actu regente

Pag. 47.

Pag. 46. v. 20 ... Pag. 47. v. 15.

Statuta reform. fac. art. Ubior. [a. 1522.] c. 32. „... statuimus ut magistri ad facultatem artium recepti modo regentes et vice sua ordinarie praesidentes similiter magistri emeriti quondam hanc provinciam experti, sint et nominentur actu regentes in facultate artium; reliquos magistros receptos qui post primam praesidentiam neutrum horum faciunt, nec olim fecerunt, volumus appellari non regentes“.

3 *quidam doctor i. i.*] Reuchlinus, qui in Defensione [Ind. serr. p. 80. n. xiii.] illos Articulos vellicat.

4 *formalis*] cf. ad p. 258¹⁷. et p. 285²⁴, 287²⁴.

7 *studitorium*] ‘Studorium, ein studier huß oder ein studier kamer’. Gemma g. Studium et studiolum pro conclavi, ubi studetur, habet etiam Ducange.

8 *combibilationes*] cf. Ind. biogr. p. 347. art. Combibilator.

10 *in mort. a. ... confess.*] cf. ad 32¹⁰. Sextus casus, in quo quis potest non proprio sacerdoti confiteri, sec. Antonini Flor. Summulam (l. c. 4.) est „ratione studii ut scolares, etiamsi non sint moraturi nisi per annum in studio, vel quia non habent plus de spatio [cf. ad 31¹².] vel ab episcopo vel capitulo, de cuius licentia ibi sunt, vel quia sic disponunt, vel de parrochia in parrochiam mutantur. [sequitur de parlamenti Paris. potestate studiosos absolvendi: sed „rex parisius non habet potestatem in spiritualibus, nec in ceteris partibus regni“.]

11 *Bonaventura*] cf. Ind. biogr. p. 316. h. art.

13 *carenas*] Ducange „Carena. 1) Vox formata ex quadragena vel ex quarentana, quadragesima pars. 2) Carena, carrina, quadragesimale ieiunium, seu publica poenitentia ab episcopo clericis et laicis aut ab abbate monachis indicta, qua quis ieiunare spatio 40 dierum tenetur. Ioa. de Ianua: Carrena et publica poenitentia et quadragena idem sunt. Burchardo lib. 19. c. 5. Carrina (alias Carina) est dierum 40 continuorum ieiunium in pane et aqua . . . 3) Carena est etiam remissio seu indulgentia eiusmodi 40 dierum, quæ a Romano pontifice vel ab episcopis indulgetur . . . Quadrageña, idem quod Carena, indulgentia 40 dierum . . .“. Hoc sensu (3.) h. l. nomen accipiendum esse manifestum est. Vocabularius in h. v. non sequitur Ioannem de Ianua, sed perperam habet: Carena dicitur a carentia hominum vel cibariorum. nam per 40 dies ieiunant in pane et aqua. et includuntur in aliquo secreto loco iuxta ecclesiam, ubi non habent consortium hominum, ut notat bern[ardus].

Henr. de Hassia] cf. Ind. biogr. p. 388. art. Hassia.

14 *Verneus*] cf. Ind. biogr. p. 495. h. art.

15 *viam antiquor. etc.*] nominalistarum et realistarum methodum. aliter supra 38¹. cf. Ind. biogr. artt. Scotus (qui fuit realistarum fax tubaque), Albertus Magnus. Plane huc pertinent quæ Camerarius in vita Melanchthonis (Lips. 1566. 8°. p. 16. et 21. sq.) scripsit: „Theologiæ tum materia non sacræ literæ et scripturæ divinæ erant, sed quædam obscuræ et spinosæ intricatæque quæstiones, quarum nugatoria subtilitate exercebantur ingenia“. „Erant tum studia Philosophiæ, qua Theologia involvebatur, scissa in duas præcipue partes. Quarum una veluti Platoniam de Idæis seu formis abstractis separatisque ab iis, quorum moles corporum sensibus subiiceretur, sententiam tuebatur. Hæc de eo quod generalis cogitatio comprehendit, ut Hominem, Animantem, pulcritudinem, etiam spondam atque mensulam, quia natura et res singularis constituitur, Reales isti sunt nominati. Altera pars Aristotelem magis sequens speciem istam de iis quæ suam naturam ipsa habent, universis col-

Pag. 47.

ligi docens, et concipi intelligendo notionem hanc ex singulis quibusdam existentem atque contractam, neque naturas esse has per se ipsas priores singulis, neque re sed nomine tantum consistere: Nominales appellati fuere et Moderni. Habuitque utrumque quasi agmen suos ductores et autores quorum sectam sequi placuerat. Atque non solum contentiones et iurgia inter dissentientes, sed dimicationes etiam ac pugnae commissae fuerunt, interdum concertationibus non tantum pertinacibus verborum, sed manuum quoque violentis. Hæc dissidia et Tubingensem Academiam invaserant, contubernio bonarum artium et Philosophiæ studiis destinato, in duo quasi castella diviso, ex quibus de opinione sua factiones illæ acerrime præliantes inimicitias graves exercebant. — *Der Satz des Nominalism ist* (sec. Buhle Lehrb. der Gesch. der Philos. 5. Thl. Götting. 1800. 8°. p. 191.): *Nur in den individuellen Dingen außer uns ist Realität, Die Universalien sind bloße Verstandesbegriffe ohne Realität, die nur durch die Sprache objectiv bezeichnet werden, und dadurch den Schein von Realität bekommen, ob sie gleich selbst weder eine Realität enthalten, noch einer Realität correspondiren. Der Satz des Realismus im Gegentheile ist: In den individuellen Dingen außer uns ist keine Realität. Die Universalien sind die wahre Realität, und die Individuen als solche [die einzelnen Dinge] unterscheiden sich nur durch die Accidenzen.* — Iam cf. impr. Prantl *Gesch. der Logik* II. p. 35. sqq. et p. 116. „daß moderni die . . . verdienstvollen Logiker (Anselmus, Wilh. v. Champeaux, Hugo v. S. Victor, Robert Pullus u. A.), erstere, (die antiqui) aber jene spitzfindigen Sophisten der vorhergehenden Zeit sind. . .“ tum „daß die antiqui sich bei der älteren Boethianischen Tradition der Logik begnügten, die moderni hingegen dem Aristotelischen Organon näher standen“.

17 *bursa . . . processum*] De hac bursa et de hoc processu cf. ad superior. v. 1. citt. artt.

18 *gravare in m. p.*] gravari per m. p., ut veniam des quaerenti mihi.

20 *determinare disp. et concl.*] i. e. magistraliter tractare primum arguendo per contra et utrum, tum concludendo sentimentum dicere.

sec. vestr. posse] ‘posse’ substantive (pro potestate, facultate) vetus usus est, et antiquiora exempla me legere memini quam protulit Ducangius h. v.

21 *questio ista*] Quam Willibrordus sibi ipse solvere poterat, si Clementinam 3. supra ad 46²⁵. cit. legisset, ex qua hæc enotasse iuvabit: „Ad nostrum . . . pervenit auditum, quod secta quædam abominabilis quorundam hominum malignorum, qui Beguardi [al. Begardi], et quarundam infidelium mulierum, quæ Beguinæ vulgariter appellantur, in regno Alemanniæ procurante satore malorum operum damnabiliter insurrexit, tenens et asserens doctrina sua sacrilega et perversa inferius designatos errores: 1°) . . . quod homo in vita præsentis tantum et talem perfectionis gradum potest acquirere, quod reddetur penitus impeccabilis, et amplius in gratia proficere non valebit . . . 2°) quod ieiunare non oportet hominem, nec orare, postquam gradum perfectionis huiusmodi fuerit assecutus . . . 3°) quod illi . . . non sunt humanæ subiecti obedientiæ, nec ad aliqua præcepta ecclesiæ obligantur . . . 4°) quod homo potest ita finalem beatitudinem . . . assequi, sicut eam in vita obtinebit beata. 5°) quod quælibet intellectualis natura in se ipsa naturaliter est beata . . . 6°) quod se in actibus exercere virtutum est hominis imperfecti, et perfecta anima licentiat a se virtutes. 7°) quod mulieris osculum, cum ad hoc natura non inclinet, est mortale peccatum, actus autem carnalis,

Pag. 47.

Pag. 47. vv. 17...36.

- cum ad hoc natura inclinet, peccatum non est, maxime cum tentatur exercens. 8°) quod in elevatione corporis Iesu Christi non debent assurgere, nec eidem reverentiam exhibere . . . Non nulla etiam alia sub simulata quadam sanctitatis specie dicunt, faciunt et committunt, quæ oculos divinæ maiestatis offendunt et grave in se continent periculum animarum. Cum . . . huiusmodi sectam detestabilem et præmissos ipsius execrandos errores . . . extirpare ab ecclesia catholica necessario habeamus, . . . damnamus et reprobamus omnino . . . Porro diœcesani et illarum partium inquisitores hæreticæ pravitatis, in quibus Beguardi et Beguinæ huiusmodi commorantur, suum officium circa eos diligenter exerceant, . . . in illos vero quos culpabiles reppererint, nisi abiuratis sponte prædictis erroribus pœnituerint et satisfactionem exhibuerint competentem, debitam exerceant ultionem“.
- 22 *Lolhardi*] ‘Lollardi, Lullardi . . . nuncupantur hæretici quidam, qui sub init. sæc. xiv. in Germania et Belgio orti sunt. Ioa. Hocsemius a. 1309.: „Eodem a. quidam hypocritæ gyrovagi, qui Lollardi sive Deum laudantes vocabantur, per Hannoniam et Brabantiam quasdam mulieres nobiles deceperunt etc. Tritemius ait ita appellatos a Gualtero Lolhard, Germano quodam. [vide contra Schröckh Kirchengesch. XXXIII. p. 167.] Liliardi dicuntur in Geneal. Comit. Flandriæ ad a. 1302. . . Wicleffi etiam sectatoribus id nominis inditum in Anglia. Thom. Walsingh. a. 1377. Lollardia hæresis Wicleffiana, quæ Angliam diu infecit. Provinciale Cantuar. eccl. lib. 5. tit. 5.“ Ducange. De Lollhardis Wicleffitis vide Schröckh XXXIV. p. 552. sqq. et de iis qui a. 1519. in Anglia ad capitis supplicium damnati sunt, idem . . . Kirchengesch. seit der Reform. II. p. 512. — Lollardos a lollando, lullando, pressa balbutienteque voce nœnias libitinariasque preces canendo murmurandove, nomen habere, hodie communis opinio est. cf. Schröckh XXIX. p. 671. XXXIII. p. 168. Alia vocabuli forma est *Nolhard*, *Nolhart*. cf. 73¹⁴. ibiq. cit. Gœdeke.
- 24 *Discipulo*] cf. Ind. biogr. p. 390. art. Herolt.
Fasciculo temporum] cf. ibid. p. 431. art. Paratus.
- 25 *autenticis*] i. e. in scholis prædicatorum præcipue receptis. (cf. etiam Petrus Lombardus, supra ad 9²¹.) [art. Crotus.
in Fulda] ubi Crotus olim docuerat. cf. Hutt. Opp. I. p. 21. et Ind. biogr. p. 353. sq.
- 26 *Sicut etiam q.*] Idem (i. e. quod invenire non potuit) evenit cuidam s.
- 27 *registrum*] ‘liber qui rerum gestarum memoriam continet’. Gemma g. Sed h. l. est catalogus librorum.
de geneologia] (pro genealogia) i. e. genere, stirpe, familia.
- 29 *quia . . . monast.*] Locus impotentia cogitandi dicendique insignis. Fortasse Willibrordus, si vertigine correptus non fuisset, scripsisset: Mihi vero plebis, quæ iurisdictioni monasterii nostri subdita est, cura commissa est.
communicantes] ‘Comunicare, . . . sacrament empfaen’. Gemma g.
superintendens] superior clericus, præpositus, ad quem superior iurisdicatio pertinet, cuius vicariam partem scriptor agebat.
- 31 *quod . . . discissione*] se huius controversiæ decisionem animo suo religionem inicere, se per conscientiam suam hanc questionem diiudicare non audere. ‘descissio’ et ‘discissio’ pro ‘decisio’ apud mediæ ævi scriptores sæpe offendit.
- 33 *licentiatura*] licentiati gradus. legitur etiam in bullis pontificum et statutis universitatum ‘licentiaturæ gradus’.
- 34 *materialiter . . . complet.*] cf. supra ad 16^{25, 26}.
- 36 *Gratius . . . gratiam*] cf. ad 11¹¹.

Pag. 47.

37 *carmen heroic.*] Unicum est dictamen dictum heroicum in his epistolis, non heroico quidem versu compositum, sed (quod tamen in aliis quoque nostrorum carminibus optinet) quod constat ex divinis humanisque personis, continens vera cum fictis — ut Vergilianum opus secundum Servium.

38 *sum . . . diminutus*] nimium aut parum verborum scripsi. Scilicet bonus metricator accurate syllabas versuum numerat.

Pag. 48.

1 *audite*] experiaris.

2 *mittere imprimere*] drucken lassen, zum Druck schicken.

4 *præsumptuositate sepultus*] in Hoffahrt, Anmaßlichkeit ganz versunken. 'tam præsumptuosæ superbæ' 49¹. 'Præsumptuositas' vocabulariis addendum.

9 *mater omn. univ.*] cf. ad 34¹⁵.

12 *seraphica*] secundum Bonaventuram. cf. Ind. biogr. 316. art. Bonaventura.

14 *irrefragabiles*] 'Irrefragabilis .i. invicibilis, cui non resisti potest, *vnuberwintlich*, ut Alexander de Ales dicitur doctor irrefragabilis'. Gemma g. Cf. Ind. biogr. p. 387. sq. art. Hales.

15 *Hieronymus et Augustinus*] apud prædicatores minus sancti habebantur quam sanctus Dominicus et sanctus Thomas. cf. infra II. epist. 47.

EPISTOLA 32. GINGOLFVS LIGNIPERCVSSORIS ORTVINO.

25 Ligni percussor, *Holzhauer, Holzhacker*, a percutiendo, pro cædendo (unde 'Lignicida, *ein holtzhauer*' Gemma g.) ligna. Lignarius, *ξυλοκόπος, ὁ κόπτων ξύλα*. Gloss. Philox. ('Gingolfusling percussoris' quod multa exempla habent, ex male expresso 'Gingolfus lign percussoris' edit. 7. enatum est.)

26 *inenarr. doctrin.*] Non ut de inenarrabili fluminum natura Seneca, aut de elephantorum inenarrabili habitu Plinius locuti sunt, sed ut in bibliis de inenarrabilibus verbis dictum est, hæc epistola gloriosissimo, id est gloriæ plenissimo (miror, quod non gratiosissimo, 'propter gratiam divinam in se, quæ nihil ignorat' 37³⁶) Ortvino viro inenarrabilium doctrinarum inscripta est. Si totiens ingemuit Gingolphus, quotiens in hoc epistolio *stimul* scripsit, non inenarrabiles quidem, sed tamen xxvi gemitus edidit.

27 *mille milium*] ut hodieque *tausend mal tausend Grüße*.

in charitate non ficta] cf. 15¹⁹.

28 *pectoraliter*] ut cordialiter, ex animo.

ex intimo zelo] summa cum pietate, observantissime.

29 *singulariss.*] cf. ad 10¹⁸. et Ind. biogr. p. 381. sqq. art. Gratius.

35 *Buschius in suo proœmio*] Non in proœmio Valli humanitatis (ut Burckhardus de L. L. fatis II. p. 439. sq. opinatus est), quod post has epistolas publicatas scriptum est a. 1518. tert. Non. Febr., pleno sane invectiviarum contra barbaros eorumque scholas. Cuinam libello Buschius (carmine quodam puto) ea quæ h. l. vituperantur proœmiatus sit, mihi non pro certo quidem constat, vix autem ne errem vereor, si hæc ad proœmium illius Triumphii Reuchlini, qui anno 1514. scriptus, non publicatus, Mutiano, Urbano, Erasmo, aliis in manibus fuit, referenda esse censeam. Ceterum ad hunc locum pertinet Buschii epist. d. 30. Sept. a. 1514. ad Reuchlinum scripta (quam infra ad II. 57. repetemus); atque huc traxerim etiam illud Mutiani ad Urbanum „Buschium cecinisse palinodiam et gratia frui Capnionis. Ortvinum persistere in sua pertinacia“, quod d. 7. Iun. [a. 1514?] scriptum est. Et iam d. 2. Ian. a. 1514. Glareanus e Colonia Reuchlino scripserat: „.. Est Hermannus Buschius

Pag. 48.

Pag. 47. v. 37 . . . Pag. 49. v. 23.

optimo in te animo, qui quotidianas rixas ob nomen tuum patitur, quique etsi carmina in famosum illum Tungari libellum [Ind. serr. p. 78. n. xi.] coactus pene ediderit, tamen in his neque nomen tuum posuit, neque offendere te animus fuit. Nam et duobus illis annis et hodie multa ob decus et gloriam tuam apud hostes quoque claram patitur. Quæ mihi argumentum magnum præbent constantis amicitia. Immo vero miratur ille plurimum tuam modestiam, quod in Apologetico tuo libello [Ind. serr. p. 77. n. x.] tam benigniter eum et Gaudensem increpasti, qui maiore digni redargutione fuerint. . . . Cf. Consp. chronol. p. 129. 132. 134. ad hos dies.

- 36 indiscreto rixatorem non sine suo iure Gingolfus Buschium increpat: sane mordax homo fuit, ut solent novorum studiorum tutores, et magistrorum nostrorum nunquam cultor, neque antequam ad Reuchlini partes transiret, ex quo tempore vix alius quisquam illis infensior fuit.

Pag. 49.

- 2 non est promotus] Hamelmanni Narratio de vita Buschii § 15. „Ex Italia rediit in Germaniam et sumsit gradum Magisterii Heidelbergæ, et veniens Coloniam cepit cum barbaris Theologis Jac. Hochstrato et Arnolde de Tungris rixari, sed cum illi prævalerent, discedit Colonia et per totam Germaniam instituit professionem“. Quod sine ullo teste adducto scriptum et ab aliis temere repetitum non verum esse videtur: nam de hac promotione Heidelbergensi et Buschii nomine nihil legitur neque ap. Schwab syllab. rectorum Heidelberg. 1786. 4°. neque in scripto catalogo Heidelbergæ promotorum virorum. cf. Liessem de Buschii vita. p. 13. sq.

- 3 in bacc. iur. in Lypsi Buschium promotum esse non recte non credit Gingolfus: nam ‘Buschium a. 1503. Ioanne Breytenbach decano dignitatem baccalaurei legum assecutum esse in libello statutorum paucis verbis narrari’ testis est Zarnckius ap. Liessem p. 32. [Canis.

- 5 magnum Canem etc.] Magnum Hundt de Magdeburgk. Cf. Ind. biogr. p. 337. art.

- 7 pr. suam moralit.] morum urbanitas et candor in magistris nostris non patitur eiusmodi rixas. ‘Moralitas, sytlicheit’. Gemma g. Sec. Ducange h. v. iam Ambrosius pro morum probitate posuit. Cf. 50⁵.

apostoli] Act. apost. ix. 5. xxvi. 14. „Durum est tibi contra stimulum calcitrare“. inventivus] erfinderisch, ingeniosus. (Vocabulariis addendum).

raptim] Hoc epistolis adnotare tum etiam apud Reuchlinistas et Huttenum in nimium usum venerat.

Schurerium] cf. Ind. biogr. p. 465. h. art.

EPISTOLA 33. MAMMOTRECTVS BVNTEMANTELLVS ORTVINO.

- 16 Mammotrectus] cf. 51⁶. et Ind. biogr. p. 411. art. Mammotrectus. Fostasse h. l. nomen a mammis et drücken (trucken) factum est.

- 21 sine statu] nullius certi ordinis sive facultatis, quia (fere) in omnibus promotus. cf. supra 3^a.

- 22 Conscientiosissimo] Ita a magistello libidinante acute appellatur Ortvinus, qui totiens in his epistolis ut adulter et fornicator in scenam producitur.

- 23 cor] pro animo in bibliis usitatissimum, ut nec veteribus inusitatum. sed h. l. est amor intimus, unice amatus. Germanice sæpe quidem puellas diminutive mein Herzchen, mein Herzblättchen (ut Plaut. ‘meum coreculum’) appellamus, sed ita Ortvinum tum quadragenario vix minorem appellare neque incensum adulescentem decebat.

Pag. 49.

- 25 *Buschius et Cæsarius*] cf. Ind. biogr. hos artt. et p. 203. v. 176. sq. *scitis . . . legere*] i. e. neque in Plinio legendo cedis Cæsario, 'qui legit ibi Plinius'. p. 203. v. 177. *gramm. græc.*] Cf. supra epist. 6.
- 26 *Ex illa confid.*] Quo animo tui observantissimo.
- 27 *sub fide confess.*] Scilicet scriptor sentit quidem se habere 'propositum peccaminosum', sed spem suam non frustra in Ortvinum, hunc lenocinatorum beneque peccandi sibi consilium daturum esse ponit. cf. seq. epist.
- 28 campanator idem qui campanarius, sive sumatur pro eo qui pulsat [ut h. l. *Glöckner*], sive pro eo qui facit campanas [*Glockengießer, Glockenschmied*] . . . " Ducange h. v. *cum nomine*] mit *Namen*. Abundat 'cum' more sueto.
- 30 *convivalitas*] pro convivio. sed est quædam luxuriosa lascivia in hac nova vocabuli forma. *reverentialiter*] Novimus eius modi reverentiales tractationes vel ex superiore epist. 1.
- 32 *q. non sum mecum*] Sæpius *daß ich ganz außer mir bin*, quam *daß ich nicht bei mir bin* dicimus. ut præ amore vix mentis meæ compos (s. apud me) sim.
- 33 *præ ea*] præ nimia cupiditate, s. eam appetendi studio excitatus.
- 34 *pallescat*] a pallesco, cavi, catum, care. Cf. infra (vol. VI.) p. 530^{17. sqq.}

Pag. 50.

- 1 *noster*] Magister quidem iam erat, sed nondum Noster.
- 2 *quasi*] fere.
- 3 *infirmatatem*] id est causam infirmitatis meæ. Absumitur cupidine corpus.
- 4 *a vestra dign.*] i. e. in tuis scholis, te dictante, cum Ovidium nobis explicares. notabilia ad marginem præmisso 'Nota' scribebantur.
- 5 *moralitates*] Sententiæ adnotationesque moribus efformandis destinatæ, quæ quales fuerint, egregia exempla exhibet Thomas de Walleis in Ovidii moralitatibus. cf. ad 42⁷.
- quotid . . . maior*] 'Crescit amor prenis'. Ovid. art. 2, 559.
- 6 *chorisavi cum ea*] *habe ich mit ihr getanzt*. cf. ad 21³⁸. *in chorea serot.*] *auf dem Abends-Ball s. Tanz*. 'Chorea, ein dantz'. Gemma g. *sculteti*] *Schultheiß, Schulze*. Cf. Ducange art. *Scultetus*. Haltaus v. *Schuldheiss*. Wachter v. *Schulteis*, Scherz v. *Schuldheisse* & al.
- 7 *fistulator fist.*] 'Fistulare, fleuten. *Fistulator, ein pffiffer*'. Gemma g. Schmelzer WB. I. p. 307. „*Der Pfeiffer, der Pfeiffer zur Trommel; ehemals ein jeder, der ein Blase-Instrument spielte; Musicant überhaupt*“. Obiter memoro nostros *Stadtmusicanten*, et quod in Germaniæ meridionalis civitatibus proprios suos *Stadtpeifer* habere solebant.
- cantilenam . . . civitate*] *Das Lied des Schäfers von Neustadt (an der Hardt)* nobis servavit Burcardus Waldis in Esopo 4, 81, 190. sqq. (ed. *Heinr. Kurz. Lpz.* 1862. II. p. 208. sq.):

Drumb singt man noch das alte lied:

„*Der schäfer in der Newenstadt*

Sein rösslin aufsgeboten hat,

Ein vnerzagten man zu geben,

Dem nit sein weib darff widerstreben,

Findt aber kein, ders so begert,

Deshalb behelt er wol sein pferdt.“

Pag. 50.

Pag. 49. v. 25 . . . Pag. 50. v. 24.

- 8 *chorisatores*] 'Chorisator, ein dantzer'. Gemma g.
 amplexari pura Latinitatis est. 'Amplexari, umgreifen, umfassen'. Gemma g.
- 9 *suas virgines*] suam quisque virginem quacum saltabat.
sicut mos est] Alii scient an hodie quoque.
f. tetigi] ardentem prensavi.
- 10 *risit et dixit*] ridens, subridens dixit.
in anima m.] Nos 'bei meiner Seel'.
- 11 'delectabilis, lustig'. Gemma g. Etiam veteres pro eo quod nos 'liebenswertig, anmutig, charmant' dicimus, usurpant.
- 12 *inspex. etc.*] adspexit me benigne, oculis amorem fatentibus, ut spem firman conciperem ipsam quoque amore mei incensam esse.
- 13 *verum . . . pertransisset*] atque oculi eius quasi sagitta transfixerunt cor meum. Cf. Psalm. lxxvi. 18. „Etenim sagittae tuae transeunt“. Proverbior. vii. 23. „donec transigat sagitta iecur eius, veluti si avis festinet ad laqueum, et nescit, quod de periculo animae illius agitur“. Luc. ii. 35. „Et tuam ipsius animam pertransibit gladius“.
- 15 *posui me ad lectum*] habe mich zu Bett gelegt, in lectum decubui, dormitum ivi.
- 16 'pestilentia est morbus contagiosus, die pestilenz'. Gemma g.
 'urina, harn, bruntz, seych'. Gemma g.
- 17 *Brunellum*] cf. Ind. biogr. p. 319. h. art.
- 19 *promisi*] vovi. Nota neque hodie plane inusitata superstitio.
- 20 *patiens*] Patient, aegrotus, infirmus.
cholericus . . . flegm.] i. e. et nimis calidi et nimis frigidi sanguinis. quidquid dicat Galenus (de temperamentis i. 3.) non posse simul calidum et frigidum fieri corpus.
- 21 *habet timere*] hat zu fürchten, periculum instat, ne renes tumeant.
tormenta ventricularia] Bauchgrimmen, tormina, intestinorum mala.
- 22 *m. extractivam*] catharticam, Purgiermittel. cf. ad 14²⁸.
- 23 *Gyni*] Γυνή, mulier, femina; interdum etiam, maxime in compositis verbis, ut h. l. ipsa pudenda muliebria significat. Cf. Glarean. in Hutt. Opp. I. p. 127¹⁶. (ubi pro ἡῶδη legendum esse γυνή [s. γυνή] in emend. iam adnotatum est).
- 24 *Herbarius*] cf. Ind. biogr. p. 390. h. art. Locum huc pertinentem ex Germanico herbario dat Grimm WB. II. col. 1164. (art. Ding § 11.): „daraus gemacht ein pflaster und auf die mannes dinger, genannt testiculi, gelegt“.
- sqq. *illius herbae etc.*] Hæc ipsis elegiis Maximiniani spurciora sæc. xvi. non offendebant, certe non quantum hodie offendunt. Similis huius locus est in libello De generib. ebriosorum (ed. 1506. p. Cij. ed. Zarneck. p. 142.): „Super hoc quedam facecie. Moris autem est: vt cucullate in istas cauernas tam femine quam viri ingrediantur: ne passim et a plebea multitudine agnoscantur. Ingressi vero omne velamentum abiiciunt. Ibi tum in mediis voluptatibus nepotantes iure scilicet naturali. Nach der alten weiß. Secundum legem. Tu quoque fac simile. Et secundum medicos vt dicit Harpocrates de commixtione complexionum. R̄. [recipe] piperis longi manipulum vnum. vncias duas pillularum cochiarum [coccus = bacca — testiculos significat]: vngkocht fledermeuß: rips: raps: stubenrauch: hymmelblow: ij. donner ex grillorum adhuc semel: senff: merretich: güty [merdam]: ex eodem schorstein fegen: diagredion [dacrydium, lachrimula]: diatessaron [Viehtheriak]: ein hinder vierteil von der vich meyd in grosen spital: misce similiter et contere in

Pag. 50.

mortario : repetatur mane et sero media nocte et in omni tempore Et in sacris litteris. Osculetur me osculo oris sui. cant. j.^o

35 *propt. . . habetis]* per eximiam vestram benevolentiam, humanitatem. *experim. de am.]* remedium amoris.

parv. lib.] de artibus magicis, necromantia.

Pag. 51.

3 *Heydelbergo]* Nova nominis forma, sive sit a 'Heydelbergum' sive a 'Heydelbergus'.

EPISTOLA 34. ORTVINVS GRATIVS MAGISTRO MAMMOTRECTO.

7 *in primo gradu amic.]* Dignitatis suae plenus Ortvinus suum quondam discipulum salutatur: ut olim proceres Romani habet diversas amicorum admissiones. Etiam 'amicitiarum' pro 'amicorum' elegantis dignitatis est.

9 *Ec quo . . . ideo l.]* Cum scriptura dicat . . . laudo. Proverbior. II. 7. „ . . . (dominus) proteget gradientes simpliciter“.

10 *subtiliss.]* Vide quam apta sit haec appellatio ad superiorem epistolam, 'simplicem, oratoriam tamen et bonum stilum habentem' sive bene stilisatam.

11 *conceptum mentis vestrae]* commoti animi tui propositum.

11. 13. oratorie et rhetoricaliter h. l. iuxta ponuntur, ut utraque quidem epistola ornate, sed illa pro ipsius scriptoris causa, haec ab aequo consiliario scripta dicatur.

12 *stilatus in latinisando]* stilatus (stilum habens, scribendi genere utens), etiam auctori epist. II. 36. nitidissime stilisatæ placuit. Habet autem hoc verbum etiam Io. de Ianua et ex hoc Brevil. Vocab. v. Stilus: „ . . . unde stilatus, ta, tum, .i. stilo ornatus. et stilo, las, .i. stilo aptare vel dignare. et corripitur sti.“

16 *peccaminosum]* Peccaminosa vita legitur ap. Gerson. sec. Ducange art. Peccamen.

duc. ad inf.] cf. Psalm. xxx. 18. „Erubescant impii et deducantur in infernum.“

17 *discretus]* *weise.* cf. ad 10²².

curatis . . . levitates] cf. 20²³.

18 *ast]* h. l. non poeticaliter, sed propter gravitatem positum est. paullo aliter 60³¹.

19 *scriptura]* Ioann. xvi. 24. „petite et accipietis“.

20 *diabolus etc.]* cf. I. Ioann. iii. 8. „Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat . . .“.

21 *Richardo]* de Mediavilla. cf. Ind. biogr. p. 412. art. Mediavilla.

22 *ante vos]* in pectore et in facie.

23 *Psalt.]* cviii. 6.

semper] i. e. *allema!*, quotiens illis vanis cogitationibus laborabis.

sal bened. — aqua sancta . . . effugere diabolum] In tractatu de efficacia aquae benedictae magistri Iohannis de Turrecremata [ord. praedicator., tempore concil. Basil. compilato] Nürnberge per Iohannem Stüchs in 4° s. a. publicato definitur (pag. 2) „Aqua benedicta est sale conspersa pro fugandis demonibus precum divinarum verbo exorzita sive sacrata“. et pag. 3 nominatis testibus scriptum est „Alexander primus et martyr, qui sedit in cathedra Petri Anno a passione dñi lxxxij. fuit primus qui aquam cum sale benedicti instituit, et in habitaculo hominum iussit aspergi . . .“. Tum capitulum v. fusius „de effectu et utilitate aquae“ tractat, et cap. vii. ostendit „quod aqua benedicta non est sacramentum sed sacramentale“. Sed in Summula Antonini Flor. II. c. 37. est: „De incantationibus. Si fecit uel fieri fecit uel

Pag. 51.

- procuravit aliquam incantationem cum sacramentalibus ecclesie, ut aqua baptismali vel oleo sancto et huiusmodi, ob sanitatem vel aliam causam, est mortale et gravissimum“. *Grimm Deutsche Mythol.* 1835. p. 590. „das wolthätige salz . . . als sicherungsmittel gegen alle zauberei . . .“.
- 24 *quod*] pro quæ: Germanice *das Wasser* neutrius generis est.
- 25 *stationar. s. Rup.*] Hoc ad nescio quam Heidelbergensem veniarum sive indulgentiarum nundinationem referendum esse videtur. Stationarius hic certe sacerdotem significat, cum consecrandæ aquæ potestas ei tribuatur.
- 27 ‘verruca, *ein wartze*, dicitur pustula carnis. Versus: Propter verrucas manibus porto chiroteas’. Gemma g.
- 28 *sibique*] eiusque.
- 30 Ars Margarethæ (Cortonensis, sanctæ) est ars in amore lasciviendi, et sanctæ Margarethæ Antiochenæ formositas multum laudatur in Legenda aurea. sed in hoc proverbio *rs* pronuntiandum est *rsch*.
- 31 *eius*] Margarethæ, non amoris.
- 32 bombisare = bombum i. e. crepitum ventris emittere. cf. ad 37¹⁹. ‘feci unum bombum’ p. 203. v. 165.
- 33 *q. fec. c. scamno*] Magis quam hanc excusationem, etiam illo tempore certe non novam, mirer equidem quod hæc Margaretha excusatione opus esse sensit.
- 34 *vocavit*] arcessivit, ut se viserem denuntiavit.
- 35 *antiqua vetula*] Hoc superfluum ‘antiqua’, quod sæpe in his epp. cum ‘vetula’ coniungitur, docet iam tum nomen ‘*Vettel*’ quamcunque feminam vilem et abiectam significasse. hodie quoque coniunctim dicere solemus *eine alte Vettel*. ‘Vetula, *ein altes wiblin*’. Gemma g.

Pag. 52.

- 1 *semel . . . ebrius*] Peccato peccatum excusatur. Belle etiam ‘præter semel’, *auser einmal*. scilicet *einmal ist keinmal*.
- ieiunatis*] indicativus est modus, ne propter sequens ‘faciatis’ Ortvinum ‘ieiunere’ admisisse putes.
- ‘sabbatum est dies septima vel ipsa septimana. Unde Luc. [xviii. 12.] Ieiuno bis in sabbato. .i. septimana. Vel interpretatur dies requiei, *der samstag*’. Gemma g.
- 2 *ord. prædic.*] Dominicanos suos commendat Ortvinus; eosque maxime populares confessores fuisse notum est.
- 3 *bene instituere*] ‘Confessor fratrum, gnarus conferre medelam’. Walafr. Strab. ap. Ducange voc. Confessor. n. 3.
- 4 *s. Christof.*] ‘Christophorus dictus est quasi Christum ferens, eo scilicet quod Christum quatuor modis portavit, scilicet in humeris per traductionem, in corpore per macerationem, in mente per devotionem, in ore per confessionem sive prædicationem’. Legenda aurea h. art.
- 5 *it. recidivæ*] ‘iterum’ superabundat. ‘Recidivare, recidere. Gall. *recidiver*. Papias: Reciduiare. Revocare, post lapsum reparare, in infirmitatem iterum cadere. Io. de Ianua: Recidivare, Renovare, post casum reparare. Item: Reciduiant illi infirmi, qui in conualescentia sunt, et postea cadunt in infirmitatem’. Ducange h. voc. Recidivatus, nom. iv. decl., sæpius ap. Tertull. et Recidivus, a, um, Latinæ consuetudinis est.
5. 6. *mare etc.*] Psalm. ciii. 25. „Hoc mare magnum et spatiosum manibus, illic reptilia, quorum non est numerus“.
- 7 *Combibulator*] cf. Ind. biogr. p. 357. h. art.

Pag. 52.

7 *ne cad. in tent.*] Hoc factum est ex 'ne nos inducas in tentationem'. Matth. vi. 13. Luc. xi. 4. cf. ad sq. v. 10.

8 *Surgite etc.*] Hæc aliquem libellum de puerorum informatione olere videntur. similia postea Erasmus Rot. in libellos de pueris educandis instituendisque et de civilitate morum puerilium recepisse memini.

9 *accidiosus*] *träge, faul.* Io. de Ianna Catholic. „Accidia. accis grece [*ἀχθήδεια*], cura [!] latine: inde hæc accidia .i. tristitia: molestia: anxietas vel tedium. unde hæc accidiola, le, dimin. et accidiosus, sa, sum, .i. molestus tristis anxius. et accidior, aris [etiam in vulg. bibl.], .i. tristari anxari vel habere tedium: vel indignari“. Acedia inter septem peccata mortalia est. cf. ad 26¹⁵.

scriptura] Psalm. LXXII. 2.

10 *loca secreta*] prostibula, lupanaria, fornices, *Frauenhäuser, Bordelle.* non quæ hodie loca secreta appellamus.

induc. . . ad p.] voluit 'seducunt'. *inducere* peccata, mala *super aliquo* passim in bibliis legitur. Simile proverbium Occasio facit fures.

12 *experimentum . . de amore*] ut 50³⁶.

13 *non poss. . . meam*] religio, conscientia mea vetat me magica remedia te docere.

14 *artem nigromantiam*] sic h. l. non 'nigromanticam', ut est p. 53⁶. Pro necromantia solebant *nigrom.* vel *nigrom.* scribere et pro quibuscunque magicis artibus, etiam amatoris sumebant. inde appellatio *Schwarzkunst*. Rectius ex Rabani Mauri de magorum præstigiis Gratianus can. 14. § 2. Ca. xxxvi. qu. 5. „Necromantici sunt quorum præcantationibus videntur resuscitari mortui, divinare et ad interrogata respondere. νεκρός enim Græce mortuus, μαρτεία divinatio nuncupatur: ad quos suscitandos cadaveri sanguis adiicitur: nam amare sanguinem dæmones dicuntur: ideoque quotiescunque necromantia fit, cruor aquæ miscetur, ut colore sanguinis facilius provocentur“. Maxime ex h. l. et Hugutione sua sumpsit Io. de Ian. in Catholic. v. Necromantia. Adicimus ex MS. libello Turic. a. 1393. ap. Grimm Mythol. ed. 1. p. xli. hunc locum: „Nun sint dirre valschen wissen vil, das ist der lossungen vnd solicher wissagung. Etlich geschühet dur den bösen geist phytonem apollinem, der ein vrhab ist der selben bosheit. Etlich geschühet in dem für, dü wirt genemmet pyromancia. Ein andrú heisset aeromancia dü geschühet in dem luft. Ein andrú geomancia, dü geschühet in dem ertrich. Ein andrú ydromancia, du geschühet in dem wasser. Ein andrú heisset nigromancia das da ze latine ist ein toter. Wan dur truugnisse werdent etwenne geachtet die toten erstanden sin von dem tot vnd dunket die lit wie si warsagen, vnd entwürten der dingen, der sü gefraget werdin. Vnd dis geschühet durch die anruffung vnd beschwerung der tüvelen . . .“. De Bernensi scelere confessus est Ietzerus (*History Von den fier ketzren Predigerordens etc.* 1521. 4°. pag. M 4^b) confessus est:

¶ Der .xviij. artickel.

Darnoch sag ich das vff mein eid
Man weiß auch vnd das wörllich seit
Wie das Franciscus vlschi [Subprior] kan
Wol mit dem teüfel vmegan!
Die red ist wor vnd nit vmb sunst
Er kan fürwor die schwarzte kunst
Mit der er vil gehandelt hatt

In diser öden bösen thatt.
Wan jm ein frau ir hande gut
So kan sye jm versagen nit
Sye müß jn lieben! ob sye schon
Von hertzen gern dawon wolt lon
Dorzu hilfft jm der böse geist
Der jm also gehorsam leift.

Pag. 52.

Pag. 52. v. 7 . . . Pag. 53. v. 1.

Brevius Anshelm *Berner Chronik* (ed. Stierlin. Bern 1827. III. p. 459.): „*Harzu bekennt Jätzer, daß der Subprior eine Salbe könnte machen, mit deren, welcher Frowen Hand er berührt, die müßte ihm nach sinem Muthwillen gehorsam syn.*“

15 *ut mulieres se amant*] ut a mulieribus amentur.

16 *excomm. de facto*] Iam concil. Laodic. in can. 4. Causa xxvi. qu. 5. statuit: „Non oportet sacris officiis deditos vel clericos magos aut incantatores existere aut facere phylacteria . . . eos autem qui talibus rebus utuntur, proiici ab ecclesia iussimus“.

exquisitores hæ. prav.] inquisitores h. p. usitatio appellatio, sed nec exquisitorum infrequens est. Præcipue Ioannes PP. XXII., ut qui magicas artes exercerent, tanquam hæretici punirentur constituit. Cf. Raynaldi Ann. eccl. ad a. 1327.

19 *Cat. Pistoris*] Vix quisquam hodie dixerit, num hæc filia fuerit Simonis Pistoris, Lipsiensis medici et senatoris (Mader. Centur. n°. 57.), ad quem Buschii hexastichon extat inter huius carmina (Lips. 1504. 4°. p. Cij), quique a. 1519. mortuus est sec. C. G. Hofmann *Ref. Hist. v. Leipz.* 1739. 8°. p. 428. sqq. Inter collegiatos maioris collegii principalis Lips. item memoratur quidam Med. Simon Pistoris Lipsiensis, sed ad annos 1508...1523., apud Zarnck. in *Abhdl. d. sächs. G. d. W.* 1857. p. 751. n. 77.

pomo nigrom.] Hanc superstitionem *vom Zauber- o. Liebes-Apfel* ex duobus inter se coherentibus contemplationibus profectam esse opinor, quarum altera est narratio de fructu ligni, quod est in medio paradisi, quem ne comederent deus primis parentibus præcepit, quem tamen Heva tulit et comedit deditque viro suo, qui comedit (Genes. III.), cuius narrationis similes in borealium populorum carminibus occurrunt; altera pomorum malorumque comparatione tum, ut apud Græcos ac recentiores populos (cf. e. gr. Grimm WB. I. col. 533.), cum mammis feminarum, tum, ut in Priap. 74., cum testiculis.

21 *furialiter amare*] ‘furialiter odit’ Lavinia ap. Ovid. fast. III. 637. Mænades Furiasque inter se confudisse Ortvinum fingitur.

clamavit sibi] ut Germ. *einem rufen*, eam nomine appellato arcessivit.

25 *n. intellexer. donec*] filiam præ amore insanam esse non prius intellexerunt, quam etc.

26 *eius*] Catharinæ. rectius ‘ipsorum’.

27 *crinale*] pecten, acus comatoria, *Kamm, Haarkamm*. Significat quidem etiam, ut erinile, *Haube*, mitram; sed Catharina nondum nupta fuit. ‘Crinile, ad crinem pertinens, *ein hub-crantz: oder kap*’. Gemma g.

29 *sibi*] ei.

31 *Pistorissa*] Pistoris uxor sive filia (non ‘pistrix’), ut Germ. *Frau Beckerin*.

33 *pecc. mort*] invidiæ procul dubio. cf. ad 26¹⁵.

34 *pecc. . . restit.*] c. 4. in VI°. de regulis iuris. cf. Exod. xxii. 12.

36 *hab. advertentiam*] *habt Obacht*. ‘Advertentia, observatio, nota, animadversio. Goclen. Lex. philol.’ Ducange.

39 *processit*] i. e. officio suo extra Lipsiam vocatus infimi sacerdotis, capellani, loco esse cæpit.

Pag. 53.

1 *primitias*] Catholic.: ‘Primitiæ a primus dicitur hæ primitiæ, arum, et sunt primitiæ proprie ex fructibus unde dum aliquos fructus de opere nostro prius capimus, primitias nominamus secundum Papiam. Hugutio autem dicit quod primitiæ proprie sunt quæ primo de fructibus percipiuntur, vel quæ deo

Pag. 53.

primo offeruntur . . .“ Vocab. iur.: „Primitiæ sunt primæ partes fructuum deo offerendæ. Hinc est quod sacerdos primam missam cantans dicitur celebrare primitias.“

1 *Padorauw*] An *Pardau* prope Grimmam, an *Pratau* prope Wittenbergam? Illud veri similius videtur.

saltavit . . . fen.] desiluit ex alto per fenestram.

2 *quasi*] *beinahe*, pæne; non multum abfuit quin fregisset.

7. *sq.* *Brunellus etc.*] cf. supra p. 50¹⁹.^{sq.}

docuit] sumere iussit, præcepit.

9 *ex domo I. Pf.*] cf. scilicet supra p. 20²⁷.

EPISTOLA 35. LYRA BVNTSCHVCHMACHERIVS GVILLERMO HACKINETO.

11 *Buntschuchmacher* est qui coniurationes facit. Quidem Lucas Buntscho de wurtzen' in album acad. Viteb. a. 1508. inscriptus legitur ap. Förstemann. p. 25. Noster Lyra B. est Parisiensis Dominicanus: Parisiis scriptam fingi hanc epistolam quamvis ipsa non dicat, tamen ipsa indicat; item de tempore ex iis quæ ad pugnam Marinianensem et ad novam Speculi ocularis Romæ faciendam editionem pertinentia scribuntur, apparet illud in extremos anni 1515. menses incidere.

13 Sub hoc Guillermo Hackineto fortasse latere Guilelmum Latimerum, theologum Anglicum (cf. Ind. biogr. p. 384. art. Grocinus), olim in mentem mihi venerat. tum Reinholdus Pauli, doctus rerum Anglicarum scriptor, quærenti mihi rescripsit, celeberrimum Io. Brewerum Londinensem affirmare sub illo distorto nomine latere Guilelmum Blackney Carmelitam qui Henrico VIII. regnante non incelebris Scotista fuit. erravimus uterque: e nostri Guillermi Hackineti persona conspicuus est Guilelmus Parvus sive Parvi, prædicatorii ordinis, Gallorum regi a confessionibus, Reuchlino infensissimus (cf. p. 209³¹.^{sq.}), idem qui in processu 'Contra Sentimentum Parrhisiense' §. 1. 'Hackinetus Petitus' appellatur. cf. eiusd. processus §§ 18. 32. (Hutt. Opp. VI. p. 318. 321. 322.) Neque nominis etymon nos dubitare sinit: *hackney* Angl., *hakkenei* Neerland., *haquenée* Gall., *hacanea* Hisp., *acchineia* sive *chineia* Ital. est *ein kleiner Klepper, ein pferdchen*. cf. *Diez WB.* art. Haca I. p. 236. (ed. 3. p. 234.) et vide etiam Wachteri Glossar. Germ. 1737. fol. art. *Nack* equus). — Ipsum illud 'Contra Sentimentum Parrhisiense' nunc Croto adscripserim (Cf. Ind. serr. p. 83. n. xviii.) easque litteras regis Franciæ (Francisci I.) quas Pepericornus sive Colonienses potius theologi vulgarunt (cf. Consp. chronol. p. 137. Apr. a. 1515.), ab illo Gulielmo Petito conceptas esse pro certo adfirmaverim.

14 *theol. theologiss.*] Vel ex iis quæ supra et Ind. biogr. p. 432. art. Parvus diximus, videmus quantus theologus ab Obscuris omnibus haberi debebat Parisiensis inquisitor hæreticæ pravitatis luxuriosique Ludovici XII. († 1. Ian. a. 1515.) potens confessorius. Etiam Erasmus eum 'virum magnum inprimis, theologumque eximium, eorum sodalium decus, quos Dominicales appellant, cognomento prædicatores' prædicat.

16 *ex Anglia de Lond.*] Velim scire num forte Petitus a rege suo, cum is Mariam Anglicam uxorem peteret (quam duxit m. Sept. a. 1514.), aut a novo suo rege Francisco, ut viduam factam Mariam frater Henricus VIII. Angliæ rex in matrimonium daret (ineunte a. 1515.), Londinum missus fuerit.

19 *de complex. sanguin.*] 'Complexio est naturalis dispositio'. Gemma g. 'sanguinei

Pag. 53.

Pag. 53. v. 1 . . . Pag. 54. v. 1.

dicti sunt colorati, carnosi, hilares, ἡθινοί. in summa, omnium horarum homines'. Placotom. ad Eob. Hess. de bona valetud.

- 23 *Ioanni Grocino*] Cum Grocino prænomen Guilelmus fuit, et raro prænomen falsa scribebantur, utpote quæ tum præcipuam in designandis hominibus vim habebant, forte putes scribendum esse 'Ioanni, Grocino et Linacro', ut Ioannes esset Coletus, decanus ad S. Pauli ædes Londini, ubi Grocinus theologicas lectiones habuit. sed magis quam quod Grocini Linacrique familiaria nomina posita sunt, id obstat quod v. 31. 'isti duo poetæ' nominantur. Cf. Ind. biogr. hos artt. p. 384. sq. 407. sq.
- 24 *arte epistolandi*] quam Ortvinus etiam Coloniae docebat. p. 57¹⁹. Verbum epistolare = epistolas scribere, componere, quamvis tot libri de modo sive arte epistolandi iam sæc. XIII. scripti et prælectiones quoque de ea habitæ essent, vocabularia non habent.
- 25 *in arte latinitatis*] Latine scriptas. scilicet 'didicerunt bonas latinitates', sunt 'formales in latinisando'. cf. Ind. verbor. p. 218.
- 26 *poete græci et lat.*] scriptores Græce Latineque docti.
- 27 *omni nat.*] cf. 'Viri religiosi ex omni natione quæ sub cælo est'. Act. apostolor. II. 5.
- 28 *generalis*] Dominicanorum decus quidem Erasmus Petitem appellat, sed generalem nec Iæcherus. cf. Ind. biogr. p. 432. art. Parvus.
- 30 *regem cum regina*] Utrum hoc ad Ludovicum et Mariam an ad Franciscum et Claudiam, i. e. ad exeuntem a. 1514. aut ad annum 1515. referendum sit, dubito.
- 31 *duo poetæ*] cf. ad proxime superiorem v. 23. adnot.
- 32 *intitulavit se Crocum*] Hoc non solum dicit id nomen habere iuvenem, sed sic intitulatum, i. e. in matriculam Parisiensem inscriptum esse. cf. Ind. biogr. p. 353. art. Crocus.
- 35 *in Lypsi . . . Hispani*] cf. ibid. cit. art. et p. 393. sq. art. Hispanus.

Pag. 54.

- 1 *Schwitzenses etc.*] Ad hæc de pugna Marinianensi (cf. Hutt. Opp. III. p. 253. not.) verba commentarii loco adpono locum vel in adiecto pio corollario nostri similem ex Pauli Langi Chron. Citiz. ad a. 1515. (Rer. Germanicar. scr. ed. Struv. Ratisb. 1726. fol. p. 1288.): „Eodem anno inter regem Galliæ et Helvetios fuit cruentissimum bellum, in profesto exaltationis s. crucis [d. 13. Sept.]. Congressione enim facta XVIII millia Helvetiorum sive Switserorum (ut vulgo loquar) usque ad internicionem cæsa fuerunt. Ex parte autem regis VIII millia lancigerorum ceciderunt, et alia IV millia Francigenarum (quemadmodum quidam peritus orbivagus bellipetaque, me præsentem, fratribus palam retulit) perierunt perempta. Et (ut fama erat) Helvetii magis insidiis et bombardis, quam virtute et viribus prostrati victique fuerunt. Obtinuit itaque rex victoriam tandem, superstitesque Switzenses in fugam convertit. Sed vah! quanta Christianorum rabies! Quantus heus furor fidelium mutuo se tam crudeliter trucidantium, et ne dicam (ut timetur) in tartara se invicem horribiliter furioseque trudentium! Qui utique ter quaterque felices esse potuissent, si contra infideles pugnare, et sanguinem suum fundere maluissent. At in quod facinus mortalia pectora non cogit auri sacra fames, quæ nec ipsum deum, nec mortem, neque infernum, cupidum expavescere sinit? Et revera talium militum talia sunt stipendia mortis“. —

Pag. 54.

- 1 *Lanßknechti*] Quod nomen per β non per z scriptum est, non probat id ab auctore huius epistolæ non a lanceis deductum esse, eum non lancianos sive lancigeros, ut Langius habet, sed gregarios sive provinciales milites (*Landsknechte*) voluisse (cf. Frisch col. 572); neque tempori, de quo hic agitur, convenit quod Adelungus (WB. v. *Landsknecht* III. col. 1895.) dixit: „die wahre Lanze war kein Gewehr für Fußgänger, ja es durfte niemand als ein wirklicher Ritter dieselbe führen [contrarium probant multæ picturæ, quales nonnullas hæc ipsa volumina repetitas habent, in quibus Suiceri pedites bipennes, *Hellebarden*, *Lanßknechti* longas hastas, *Spieße*, ferunt]. *Die Ritter hatten zwar ihre Bedienten, welche Lanzenträger und Lanzenknechte hießen; allein diese waren von unsern Landsknechten gar sehr verschieden. Von dem Namen und Ursprunge der Landsknechte s. Senckenbergs Selecta Th. III. S. 481. Nova Miscell. Lips. Th. 9. S. 425.*“ Cf. infra ad 72¹². et lege venustus Freytagei ‘*Imagines antiquitatis*’ *Vom Mittelalter zur Neuzeit* cap. 12. Quod ad formam *knechti* attinet, memorandum est etiam *knechtes* legi, e. gr. de generib. ebriosor. (ed. Zarnck. p. 130.) „secant se cum *stadtknechtibus*.“
- 2 *guerram*] cf. ad 15³³.
milia] una l 213¹⁴. recte. sed p. 281³⁵ millies.
- 3 *nullus . . . cælum*] Hæc in memoriam revocant quæ de assassinis constituit Bonif. VIII. c. 1. § 1. in VI°. de homicidio 5, 4.
- 4 *vos n. cur.*] es regi a confessionibus, non plebi.
- 5 *leves . . . proposito*] Leves puto h. l. significare tum viles, infimi ordinis, *gemeines Volk*, tum temere peccantes, *leichtfertige*, malorum morum homines. Qui rixas prosequuntur sive animo nocendi sive vindicativo, mortaliter peccant sec. Augustin. Florent. Summul. II. c. 2.
- 6 sqq. *scrib. de Roma etc.*] Cf. Consp. chronol. p. 135. d. 13. Ian. sqq. a. 1515. Die 27. Ian. a. 1515. Romæ Welserus Pentingero inter alia hæc scripsit: „ . . . illum cucullatum theologum [Hochstratum Cardinalis Adrianus] abhorret. Causa vertitur coram docto et probo iudice Rev. Cardinali Grimano. patrocinantur illi [Capnioni] bonarum literarum sectatores omnes, curant eam sollicitatores multi, et fideles, adeo ut non possit nisi bene sperari de causæ celeri et desyderata expeditione. Traducitur nunc opusculum illud eius Speculum Oculare a quibusdam Germanis [a Martino Groningo] ad id a iudice deputatis ex Germanico idiomate in latinum. Produxerat enim Monachus ille traductionem illius sub sigillo, ut aiunt, Vniuersitatis Coloniensis siue facultatis, mutilam et mancam multisque falsitatibus refertam. Facta ista procedetur ad causæ conclusionem, cuius successum non negligam tibi significare . . .“ Ipse Groningus in prologo suæ translationis de Coloniensi opere „e contrario“ inquit „errorum suorum sylvam trecentis pene in locis illis exhibuerim, quibus innocentem virum [Reuchlinum] hostiliter circumscribere nitebantur. $\beta\lambda\acute{\alpha}\psi\epsilon\iota\ \delta\prime\ \acute{\omicron}\ \kappa\alpha\tau\acute{\omicron}\varsigma\ \tau\acute{\omicron}\nu\ \acute{\alpha}\rho\epsilon\iota\acute{\omicron}\nu\alpha\ \varphi\acute{\omicron}\tau\alpha$. sæpissime interpellati et prouocati, ut et eos locos diluerent, minime responderunt. Eam ob causam eorum traductio tanquam perversissima et calumniis undique scatens a Reverendissimis Iudicibus ignominiose abiiciebatur. Mea autem in corona tot clarissimorum virorum ad examinandum Oculare Speculum a Sanctissimo Leone Pontifice Maximo deputationum publice et lecta et examinata fuit, et inventa fidelis . . .“ Cf. Consp. chronol. cit. p. 135. ‘Prologus translationis’.
- 9 *transtul. mag. nostri*] Hanc translationem sic defendit Pepericornus in *Streydt puechlyn* [Ind. serr. p. 90. n. xxii.] p. C: „*Er* [Reuchlin] *beclagt sich. man hab jm*

Pag. 54.

Pag. 54. vv. 1...23.

- den Ratslag auß dem Teützen in das latyn vnrecht gedulmetzt verandert. vnd die warheit umb gesetzt. Er lat sich ouch horen dar neben das die Doctores von Collen (das doch in sich selbst gelogen ist) seyns subtils oberlendischen thutz nyt Recht verstanden haben. Antwort. Das seyn Ratslag ee dan er ghen Collen den Doctores vnder ougen erschynen. ist er von etlichen oberlendischen Doctoren seyner landfleudt. vnd nachbarschafft vß beueth des Kaysers gruntlich vbersehen (wie ich dan die selbigen mit yren namen in meinen latynß vnd duytschen Defensioen anghetzeygt habe [cf. Consp. chronol. p. 120. post d. 9. Nov. 1510.]) amechtigh. lügenhafftich. falsch erkant ist worden. des haben sy der selbigen artikeln auß dem Ratslag getzogen. . .“
- 12 non intell. . . teutonic.] Iam a. 1513. Reuchlinus inter causas ad recensandum Hochstratum hanc proposuerat, „quod dictus Iacobus est de bassa Alemania sive partibus inferioribus. et Io. Reuchlin est de alta Alemania, et libelli sui sunt scripti in lingua alte Alemanie siue Sueviæ, quam linguam non sane intelligit Iacobus. . .“ Reuchl. Acta iudicior. 1513. p. Bii^a.
- 13 combusserunt . . . Andream] d. 10. Febr. a. 1514. cf. Consp. chronol. p. 129.
- 14 sententiam suam] eiusdem diei.
sentimentum Paris.] d. 2. Aug. a. 1514. cf. Consp. chronol. p. 133.
- 15 sang. flere] Blut, blutige Thränen weinen, vergießen, cruorem lacrymare, cruentas lacrymas effundere. simile nostrum die Augen ausweinen.
- 17 condebitam] Elegantius hoc habebatur quam simplex latinum ‘debitam’ et auget vim huius vocabuli.
- 19 tres menses] Paulo longius tempus effluxit usque ad d. 2. Iul. a. 1516. et tum quoque Mandatum de supersedendo impetraverunt Hochstratici. cf. Consp. chronol. h. d. p. 139.
- 21 latissima cens.] Ridicula emphasis. quasi lata censura non ea esset quæ sine sententia ac si hæc lata esset, ipso iure valet.
- 22 brillum] Hoc verbum ex perpaucis est, quæ Ducangius ex epistolis O. V. recepit. „conspicillum, Brille, Gall. Lunette. vid. Berillus.“ Vix etiam opus erit adnotare, brillum sub ipsa Reuchlini Speculi ocularis inscriptione depictum esse. cf. Ind. scrr. p. 76. n. VIII. et infra p. 242²².²⁰. 300¹⁶.
- 23 in . . cappa] Diez WB. „Cappa it., sp. pg. pr. capa, fr. chape mantel. Ein sehr altes wort, vielleicht noch aus der röm. volkssprache: capa, quia quasi totum capiat hominem, bemerkt Isidor. 19. 31, 3., wo er die capa auch capitis ornamentum nennt, denn man zog sie über den kopf; cappa findet sich in einer urk. v. j. 1660. . . und später oft. Man leite es nicht von caput, woraus wohl capo, schwerlich ein in seiner bedeutung so sehr abweichendes fem. capa, cappa werden konnte . . . cappa entsprang . . . aus capere und bedeutet das umfangende: so heist ahd. gifang kleid von fâhan, fangen. Das doppelte p ist kein einwand: . . auch in cappone von capo. Abll. in menge z. b. it. cappello (fr. chapeau hut, altfr. chapel kranz statt des hutes getragen. . .); it. cappella u. s. f. ursprünglich kurzer mantel, speciell das stück eines mantels des h. Martinus, das in einer kleinen hofkirche aufbewahrt wurde, daher überh. kleine Kirche, s. Ducange; it. cappotto (sp. capote, fr. capot) mantel mit einer kappe; it. cappuccio (sp. capuz, capucho, fr. capuce, capuchon) mönchskappe, und wegen einer ähnlichkeit cappuccio (und fr. cabus) kohlkopf, kappes . . .“
- in dorso] Duplex cavillatio est, et quæ Antireuchlinistæ speculum oculare, et quod ibi portare iubentur — ubi nasum non habemus.

Pag. 54.

26 *intox. al. imp.*] Henrici VII. cf. ad 34³⁶.

28 *Psalmum*] cVIII. qui sic incipit: „Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris et os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversus me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam. Et posuerunt adversum me mala pro bonis et odium pro dilectione mea. Constitue super eum peccatorem, et diabolus stet a dextris eius; cum iudicatur, exeat condemnatus, et oratio eius fiat in peccatum. *Fiant dies eius pauci, et episcopatum eius accipiat alter*“ etc.

32 *est seneca*] Reuchlinus, cum hæc epistola scriberetur, sexagenarius fuit.

Pag. 55. EPISTOLA 36. EITELNARRABIANVS DE PESSENECK ORTVINO.

Si qua huius primi voluminis epistola præter 19. ab Hermanno Buschio scripta est, hanc ei adscripserim, sed tamen hæc quoque in non nullis partibus Croti manum experta videatur.

6 *A natura . . . authenticis*] Nati sumus etc. De peccato originali agit Petr. Lombard. lib. II. dist. 30.

8 *Wormatia*] Hoc nomen iam sæc. III. in usum venit. De variis civitatis Worms nominibus videsis adnot. m. ad Notit. dign. Occid. p. 967*. v. sq.

9 *expect. de Messia cassata*] de Messia = Messia. ‘Cassare. i. evacuare vel annihilare, *zu nicht machen, oder vnutz machen*’. Gemma g. Prima pars Pepericorniani libelli de Iudaica confessione (cf. Ind. scrr. p. 59. n. III.) de hac re tractat. In „Epistola ad omnes maxime tamen ad Iudeos: et inani expectatione Messie alterius“ inter alia „Compatiens ergo vestro errori, diutine sed vacue et inani de alio Messia expectationi, carnis quidem necessitudine vobis coniunctus, sed anime salutem magis cupiens opusculum hoc aggressus sum traducto ante in hebraicam linguam (quo vobis promptius sit) evangelio hortandi. etc. . .“ et postea (ed. 1507. p. 32^b. sq.) tribus rationibus probat ‘Christum Iesum verum Messiam deum et hominem fuisse et esse: nec alium expectandum Messiam’, quarum duæ priores sunt, quod præter Iudaeorum expectationem Messias neque a. 1500., neque a. 1502. advenisset, tertia ‘quod maiores nostri contemptis sanctis prophetis plurimum ad falsum illud Talmot se converterunt.

10 *frasca et phantasia*] cf. ad 25²⁵.12 *trufator*] cf. ad 10³.

nihil scit in hebr.] Non uno suorum libellorum loco Pepericornus suam linguæ Hebraicæ scientiam laudaverat Talmudicosque libros omnes se legisse affirmaverat, ut paulo post has primi voluminis O. V. epistolas publicatas repetiit Defens. p. 171. ed. m. „Mentitur (Reuchlinus) me non esse doctum in lingua hebraica“ etc.

13 *fuit . . . in Moravia*] Pepericornus exeunte a. 1503. s. ineunte 1504. baptizatus est. Pepericornum in Moravia quondam habitasse, alibi me legere non memini.

14 *in bancis*] Bancus, banca, mercatorum mensa, in qua merces suas emptoribus exponunt, nummosque emptores solvunt. cf. Ducange h. v. — *Diez WB.* Banco *it. sp. pg., fr. banc tafel oder tisch z. b. der wechslers, ruderbank, sandbank, zimmerbock* u. dgl. . . ; *vom ahd. banch (f.), mhd. banc (m. f.) scamnum . . .“*

Pag. 55.

Pag. 54. v. 26 . . . Pag. 55. v. 19.

14 *floreni*] Ducange: 'Floreni, monetæ aureæ Florentinorum, apud quos cudi primum cœpere a. 1252. titulo 24 ceratiorum, quorum 8 unciam conficiebant. In una horum parte insculptus fuit flos lili, unde Monetæ nomen inditum, in altera effietus s. Ioannes Baptista . . . le Blanc florenorum mentionem fieri testis est in Ch. a. 1068. Florenus de Florentia . . .' etc. *Diez WB.*: „Fiorino *it.*, *sp.* florin, *fr.* florin, . . . *von fiore blume.* *Das altpg. frolença für florença sucht den namen der stadt auszudrücken.* [ut in Germaniæ quoque provinciis non nullis *Florenzer pro Goldgulden*]“. Hic, ut sæpe alias, significat nummos quoscumque maioris pretii, præcipue aureos.

accepit] intercepit, abstulit, furatus est.

15 *aufugiens*] Hunc perversum participii usum amant Obscuri. eximium est illud 'currebant fugens' p. 72¹⁷.

16 *furtum*] Plura quidem testimonia, se non esse nequam, sibi optinuit Pepericornus (cf. *Consp. chronol.* p. 117. et 118. a. 1506., d. 21. Ian. a. 1510.), sed ab hoc ipso Moraviensi furto „a duobus Iudæis“ (cf. v. 8.) ei crimini dato, ita se purgat in *Defens.* p. 164^{6. 899.} paullo acrius quam Germanicis verbis, quibus in lib. *Streyltpuechlyn* p. 5^b usus fuerat, „fuerunt duo Iudei, qui mihi furti infamiam imponere voluerunt, non tamen eo modo ut obscuri contra omnem honestatem cogitarent, sed ex invidia dumtaxat et execrabili malicia, Nominè igitur meo ad cameram imperialem citati triginta mihi aureos florenos pro expensis dare coacti sunt et publicam facere revocationem, sicuti per ipsos iudices camere“. Et generaliter paulo ante (p. 163^{32. 899.}) „Ego quoque ingenue fateor, me nunquam aut accusatum, aut in ius vocatum fuisse ob aliquod patratum scelus, aut de quovis etiam crimine pro tribunali convictum“ etc. Sed in publicis actis (cf. *Conspect. chronol.* p. 135. d. 13. Ian. a. 1515.) Iacobus Sketa Trebanus imperat. auctor. notarius „libellis [ab Hochstraticis promulgatis]“ inquit „nullam fidem adhibent probi viri, scientes illos authore iudæo quodam fincto editos esse, qui crucifer ante aliquot annos a duabus crucibus patibularibus data pecunia, ut publica fama fert et notorium extat, liberatus est.“

in alio loco] *Dachau*? (cf. *Consp. chronol.* p. 118. d. 21. Ian. a. 1510.) cf. ad sq. v. 18.

patibulum] Catholic.: „Patibulum a patior, teris, derivatur . . . i. tormentum, et proprie furca quasi ferens caput. et est patibuli minor pena quam crucis: quia patibulum statim exanimat appensum: sed crux affixos diu cruciat.“ *Gemma g.*: „Patibulum, *ein galge.* quo paticus dignus est.“ Patibulum Romanum, a patendo dictum, proprie quidem duplex lignum fuit, quo collum includebatur, quodque ad palum suspensum crucis formam faciebat. =○= + Post Constantinum autem pro cruce adhibebatur furca Y (cf. *Marquardt Röm. Alterth.* V. p. 192. sq.). Patibulum autem quod Pepericorno erectum h. l. dicitur, pro more eius temporis hanc formam ⊥ sive Π habuerit. Vide etiam *Grimm Rechtsalterth.* p. 683.

18 *nobilistæ*] Hic locus magis quam Hutteni iter per Moraviam exeunte a. 1511. factum Lampi cum socio factum iter in memoriam revocat, quod II. ep. 12. descriptum est. sed hoc non ducebat per vicum *Dachau.* cf. ad v. 16.

19 *allegare*] auctoritatem illius laudare, testem adducere.

ment. in coll. v.] i. e. turpiter. Germ. *in seinen Hals (hinein) lügen.* *Frisch v. Hals* „in seinem [?] *Hals lügen, lauter Lügen reden,* mendaciloquum esse; mera mendacia fundere.“ Cf. *'seine eigenen Worte, seinen Eid freßen'* et similia.

Pag. 55.

- 20 *privilegium*] *Judenschutz*. Iudæi erant *kaiserliche Kammer-Knechte*. cf. e. gr. Haltaus v. *Iuden*. Ipse Pepericornus in lib. de Iud. confess. (Ind. serr. p. 59. sqq. n. III.) vers. finem: „Ad hoc aiunt, Iudeos literas et sigilla habere regum et imperatorum super admissione et tuicione eorum, si eas violarent, posse inde oriri et exrescere non parvam indignationem, motus, perturbationes, damna.“
- 21 *crinisare*] Alibi non legi puto: nam Sidonii ‘*crinisatus*’ huc non pertinet. H. I. est bei den *Haaren kriegien*, *den Kopf zerzausen*, infra p. 61²¹. est in den *Haaren krauen*, *obscane*.
in *stercus proiic.*] iniuriosius quam ‘ad pedes prosternere’, Germanice fere *auf den Mist, in den Dreck schmeißen*.
- 23 *mult. confit. etc.*] Quod et ipse sæpius testatus est Pepericornus.
- 25 *devotarie*] *devote, fromm*.
videre in terram] *auf den Boden sehen, die Augen niederschlagen*, oculos demittere, ut qui malam conscientiam habet.
sibi] ei, ut v. 31. et fere in omnibus locis qui illud vocabulum habent.
- 27 *stegmaticus*] frigidi humidique humoris. cf. p. 226^{7. 899}. Ceterum ipse Pepericornus in fine sui *Streydtuechlyn* lamentatur „*In schwerer kranckheit hab ich dyß puechlyn beschryben in welcher kranckheit ich noch* [per priorem anni 1516. partem] *ymbfangen byn*.“
- 28 *burgimagistri*] ‘Burgimager, ædilis, consul, qui burgo præest, *Bürgermeister* [„*statt des älteren und besseren burgemeister*“ *Grimm WB.*] . . .“ Ducange. Nomina vide in infra scriptis *burgimagistrorum* litteris.
hospitalarium etc.] *Spitalmeister des Revilien-Hospitals in der Stolkgaße*. cum seq. epistola in *Consp. chronol.* p. 125. d. 1. Iun. a. 1513. indicata. (cf. finem libelli Pepericorniani in *Ind. serr.* p. 115. n. XXXIII. repetitum.) „*Dem Ersamen vnd weisen Herñ Conraidt vñ Schurëfeltz Rentmeister zertzyt der Stede Colne ytzo am key. Richstage ze Wormß gehaltē vnserm gunstigen guten frunde. Er same weyse besunder gunstige gute frunt. So die arme lude des Hospitaels ze sent Reuylien bynnen Coelne gelegen. eyns guden frömen Hospitaels meyster ind vurgengers vre lieffden bewust gantzlich vñ noeden synt, han wyr vns der haluen vmb einen bequemē fromen man erfarē. vnd wil vns gantzlich beduncken das Joānes Pfefferkorn. synē fromen cristlichē leplichē leben nach. dae fur er auch von yder mäne. by vns bynnen Coelne geacht vnd gehalten wyrt. darzū woll bequeme. getrüwe vnd den armen luden. gantz nütze solde seyn. Deßhaluen wyr jm doch uff vre liebe. as mit Prouisoir wal gefallen vnd mit Consent vnd anders nit. gantz geneigt syn Begerñ dair vmb guetlichs slyß vre lieffde. dez genätē Joānes Pfeffer. des eyn güt gunner vur yemantz anders zū diesem male mit syn willet vñ vns sulchs erst dages schriftlich wyßen zū lassen. vmb sulchen gebrechen die balder zū behoiff d’ genäter armē zū besseren. das verschulden wyr gerne wed’umb gegen vre lieffde. die ense here got langhe tzyt gefryste. Geschreben vp den ersten dach Junij. Anno. x. ʒiij. Gerhart vñ wasserfaß Johā Rinck Burgermeist. vnd Johan Byse Rentmeister d’ Stede Colne prouisoir des Hospitaels ze sent Reuylien.*“
- 29 *mensur. sal.*] *Salzmefser*, qui salis ex horreis publicis venditi mensurationi prapositus est. Aliud munus fuit eius qui *Salzfactor*, et longe aliud eius qui *Salzgraf* dicebatur, quod utrumque Coloniae non extitit.
- 32 *vestra*] i. e. Iudaica. cf. *Ind. serr.* p. 59. sqq. n. III.
Verum dic] Hoc adversativum *verum* cum adiectivo *verum* versus 34. lepidam ambiguitatem facit.

Pag. 55.

Pag. 55. v. 20 . . . Pag. 56. v. 19.

32 *gratiabilis*] 'gratialis' pro 'gratiosus' habet Ducange. Sed 'gratiabilis' fortasse non nisi hoc uno loco legitur.

36 *ita . . . sicut*] tam . . . quam. 'matrona' propter dignitatem appellatur. cf. 56³. 57¹⁵.

vellet libentius] praeferret.

Pag. 56.

1 *audivi ab ea &c.*] i. e. ex ea; audivi eam dicentem se audisse e matre sua. scilicet ipsa et maritus iam Christiani sunt, neque ex propria experientia testimonium dicere Pepericorniam vult Eitelnarrabianus.

2 *præput.*] Apud Tertull. præputiatus est præputium habens, qui non circumcisus est. sed hic contra: 'præputiare præputium præcidere. Glossar. vet.' Ducange. et Gemma g.: „Præputium dicitur anterior pars pellis in membro virili, quæ præputatur. et præciditur Iudeis. Præputiare .i. illam pellem præcidere“. Similiter sed fusius Io. de Ianua.

3 *dicit etc.*] Mirum hoc castitatis sanctimoniamque matronæ Annæ Pepericorniæ argumentum.

8 *sturmgiock*] cf. Ind. scrr. p. 83. n. xvii.

istam literam] hanc meam epistolam.

10 *Herm. Busch.*] Buschius, 'pæne coactus' (cf. ad 49³⁵) elogium contra Iudæos composuerat, quod in Arnoldi de Tungaris Articulorum prima pagina legitur. vide Ind. scrr. p. 78. n. xi.

ipse] Pepericornus, non Buschius.

11 *mutuavit*] Immo, mutuo dedit, ego mutuavi.

12. 13. *Verona Agrippina*] Sic Bonnam alicubi (non satis certo memini) appellaverat Ortvinus. Ipse sæpius superbientes Agrippinenses dicere Veronam Rhenanam, id est Bonnam, Agrippinensis civitatis esse suburbium audivi. Nec sequens 'pingui de gallina' ad particulam Coloniae, quæ hodieque *unter Fethenhennen* appellatur, trahenda esse videtur. Explicationem huius lusus dabit fortasse aliquis a me non observatus locus sive Buschii sive æqualis alicuius scriptoris libellus. Videtur autem Eitelnarrabianus sic metricare:

ex Verona Agrippina,
ubi Buschius et eius socius
comederunt pingui de gallina.

Ad exemplum huius indicationis loci Ortvinus (Lamentt. O. V. II. 23. p. 380. ed. n.) hanc fecisse videtur: Bonnæ ex domo antiquæ mulieris, quam vulgo Nisam [Agnetem?] appellant, quæ nos esurientes implevit rapis et divites dimisit invitatos.

EPISTOLA 37. LVPOLDVS FEDERFVSIVS ORTVINO.

15 'Federfusius' idem, puto, nomen est atque nostrum *Federfuchser*, quamvis huius appellationis recentiora tantum exempla det Grimm. WB., Frischius autem et Adelungus eam omiserint. De Plumipede cogitare vetat etiam pronuntiatio nominum *Fuchs* (*füs* s. *voß*) et *Fuß* (*fo*, *voet*).

18 *aucę*] *Gänse*. cf. ad 10¹⁹.

19 *quodlibetis*] Huius modi publicæ disputationes, non totæ ludicræ, sed ab initio (sæc. xiii.? Parisiis?) sine dubio totæ seriæ, in principales ac minus principales dispertiebantur, quarum hæ maxime iam exeunte sæc. xv.

Pag. 56.

in lusorias orationes non tam indoctas quam lubricas et pro nostris moribus tædiose obscænas degeneraverant. Erfurtiana duo (*Monopolium der Schweinezunft* et *De generibus ebriosorum*) et Heidelbergensia quattuor (*Monopolium des Lichtschiffs*, *Monopolium der Schelmenzunft*, *De fide meretricum* et *De fide concubinarum*) denuo edidit Zarncke *Die deutsch. Universitäten im MA. Leipz.* 1857. 8º, qui etiam (p. 232. sqq.) de his fabulosis quæstionibus commentatus est. Ortvinus orationes quodlibeticæ (quas in quadam epistola Ortvinum scripsisse Zarnckius p. 235. per errorem scripsit), quamvis se per iucundas esse in ipsa libelli inscriptione affirmant, sunt potius tædiosæ, neque eius generis, cuius sunt a Zarnckio repetitæ. cf. *Ind. biogr.* p. 497. art. Vratislavia. De disputatione de quolibet Statuta reform. fac. art. Ubior. a. 1522. præcepta habent cap. 9. — Ad ann. 1558. adnotavit Bianco (*Die alte Univ. Köln.* 1855. 8º. p. 888.): „*Ferner waren die gewöhnlich im Monat Dec. statt findenden s. g. Disputationes quodlibeticæ mit der Zeit so ausgeartet, daß ihr ganzer Zweck nur darauf abgesehen zu sein schien, Gelächter zu erregen. Possen, schmutzige Witzreden, und sarkastische Schilderungen des Privatlebens und der Ordensgeistlichen waren ganz hergebracht. Auch diesem Unwesen half die Societät [der Jesuiten] ab . . .*“.

21 *pro tunc renascitur sibi*] inde, tum renasci ei.22 *in nativ.] bei der Geburt, recens natis.**leg. Iud.] Genes. xvii. 10. sqq.*23 *præ se*] sententiæ suæ comprobandæ.27 *psalmistę*] xxvi. 5. „Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui“.29 *Iosephat*] Cf. ad 46². Ioël iii. 12. „Consurgant et adscendant gentes in vallem Iosaphat, quia ibi sedebo, ut iudicem omnes gentes in circuitu“.31 *moderni . . . brevit.]* ‘antiquum dicterium’ dicitur 64³³. (cf. Priscian. institt. vii. 46. (Keil. II. p. 325.)) „iuniores vero gaudentes breviluquio“ sed contra dicit Bartoldus in Manuali scholar. (ap. Zarnck. pag. 32.) „Proprium est omnium nominalium, ut cavillosis suis veniant argumentis“ et effert proverbium ‘Omnes male loquentes verba multiplicant’, quod in Ecclesiaste x. 14. scriptum est ‘Stultus verba multiplicat’.*pro eo quod*] quia.32 *mentet. scire allegando*] memoriter allegare.34 *Plautum*] Amphitr. iii. 2, 3. „Ea quæ sunt facta infecta refert“. „*οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγέννητον ἔσται ποτέ*“. Plato XI. p. 934 A.36 *iudaitate*] Germanice *Judescheit* (*Jüdischheit*) = Iudæorum communitas sive natio, et religio.

Pag. 57.

1 *in christiana religiositate*] religione, baptizatus.*ipsorum*] eorum qui sunt de via theologorum, renasci præputium affirmantium.7 *defectuosi*] imperfecti, manci. (Iustinianus eo verbo usus est.)8 *in . . . non præv.]* Morbi Gallici pestem non diu ante, et crudelissime etiam Erfurti, sævientem interdum quidem immundis balneis propagatam esse etiam tum sæpe credebatur, sed hanc causam h. l. non nisi iocularem esse plus quam manifestum est. Cf. Hutt. de guaiaco c. xiii. Opp. V. p. 438. sqq.9 *descisione*] i. e. decisione, ut etiam descidere pro decidere, et descissio et discissio scribebatur.11 *ex . . . stais*] cum familiarem cum ea consuetudinem habeas.

Pag. 57.

Pag. 56. v. 21 . . . Pag. 58. v. 3.

11 *verecund.*] 'Verecundia .i. pudor, *schame*. Verecundari . . . pudere, *schemen*.Verecundus, a, um, id est timens, pudore plenus, *schemig'*. Gemma g.13 *et ego etiam*] *præterea*.14 *comp.* . . . *obedientiæ*] Confessoris ius interrogandi confitentem Crotice interpretatur Lupoldus et aliter Pepericorniam ab Ortvino tractari vult, atque præcipit Antonini Flor. Summula, quæ vers. fin. lib. I. præcipit „Quomodo se habere debeat confessor audiendo mulieres“.15 *honesta* . . . *Colonia*] cf. ad 55³⁶.20 *ex Dracone*] Domus cum insigni magni draconis, hodie non extans, sita erat post Collegium magnum ad plateam nunc quoque a dracone nomen gerentem *Drachengasse*. emerat hanc domum a. 1485. magnum hospitale, eamque professoribus studiosisque locare solebat. locus nunc partem facit areæ ad Collegium magnum pertinentis. Hanc notitiam erudito cuidam civi Erfurtensi debeo. In *B. Hartung Häuser-Chronik der Stadt Erfurt*. 1861. 8°. pag. xxxvii. legitur : „*Michaelisstraße* : n°. 2765. *sonst 27 das Collegium Universitat*. 28 *Fac. Philosophica z. Gurke*. 30 *Fac. : Philos. Colleg. Burs. Paup. zur Meise*. (*Jetzt Städtisches Arbeitshaus*.) *Hier zwischen liegt die Studentengasse vor Alters die Hasengasse (Platea Leporum) genannt. n. 2766. sonst Michaelis 25 großen Arche und Engelsburg. 26 kleinen Arche Noa, olim zum Drachen. 2767 sonst 21 zur Sonne. Drachengasse. 2768. sonst Butterweck. 23 zum Käse. 24 zum Krauthaupt. 99^b Georgii Mädchen-Schule. Michaelisstraße*“ etc.

EPISTOLA 38. PADORMANNVS FORNACIFICIS ORTVINO.

22 Fornacificis nomen idem esse atque infra positum *Kachelofen* puto. cf. Ind. biogr. p. 402. h. art. Quid sibi velit Padormanni prænomen, explicare nequeo.29 *arte epistolandi*] cf. ad 53²⁴.*Ego scriberem*] Referendum ad 'quod ego non scriberem ad vos' v. 26. sq., ut fere Latine sic voluerit: *Cum nuper . . . iam respondeo . . . Male in ed. 1858. dedi sed ante 'non habeo'.*30 *inventionem*] 'non habeo semper Apollinem' Ortvinianum est.31 *quodlibetum*] cf. ad 56¹⁹.32 *determ. etc.*] Observa ordinem: determinare, solvere, proponere questiones.33 *problematis.*] Elegantior visa esse videtur scriptura per *u*, quam sæpe me legere memini; in vocabulariis nomen sine *u* scribitur, e. gr. *Vocab. brevil.* (maxime ex *Cathol. Io. de Ianua*): „*Problema* . . . quod latine dicitur *propositio*, quæstio est difficilis habens aliquid quod disputatione solvendum sit . . . Et videtur problema componi a *pro* et *lema*, quod est vorago, quia proponitur ut voret et decipiat, et producit *ble*“. [*Lema* vel *lemos* (*λαίμωσ*) grece. latine dicitur vorago.]“ Gemma g.: „*Problema*, atis, dicitur *propositio*, *ein rettersche* [ed. 1520. *ein retelβ. rätsel?*]“.34 *scientiosi*] docti. Adiectivum 'scientiose' dat Ducang. ex ch. a. 1367.35 *unus notab. etc.*] Hunc Georgium Sibutum esse pro certo affirmaverim. cf. Ind. biogr. p. 469. sqq. art. *Sibutus*.

Pag. 58.

1 *intimat lectiones*] cf. ad 13¹⁰.3. sqq. *tractatum metricæ etc.*] Quemnam rixosi Sibuti libellum inscriptum fuisse 'de ira et cholericis' fingat Fornacifex nescio. quos ego legi, ii omnes mi-

Pag. 58.

- nus iurgiosum rixatoriumque quam vanum veteresque poetas longe insolentius quam praeceptor Celtis depeculantem ac dure poetantem auctorem produnt. lauream, qua Caesar eius caput ornaverat, ut in antiquis picturis principes, vel per somnum non deposuisse videtur.
- 5 *se*] ipsum, ut paulo post 'sibi' pro 'ei'. De hac Sibuti interdictione alibi me legere non memini.
- 8 *per vos*] comparando te cum illo.
- 10 *mag. de Villa dei*] cf. Ind. biogr. p. 297. sqq. art. Alexander, cuius Doctrinalis tertia pars, de quantitate syllabarum, sic incipit:
Pandere proposui per versus syllaba quæque
Quanta sit, et pauca proponam congrua metris.
- 11 *deduc. . . intentum*] defendunt argumentum, probant sententiam.
- 14 *suum*] huius, Ortvini Gratii. Redit lusus de origine nominis Gratii infra II. ep. 61.
- 15 *supernali*] pro superna. vocabulariis addendum. Supra 47³⁶ „propter gratiam divinam“.
gratis data] Respicitur ad Matth. x, 8. ep. ad Rom. III. 24.
- 16 *poteritis*] posses.
- 18 *deus enim etc.*] Iacob. ep. iv. 6.
- 19 *intelligunt negotium*] *verstehen die Sache* sive *das Handwerk*, qui artem poeticam bene didicerunt.
- 20 *in consc.*] per consc.
- 21 *insulsus*] '... id est insipiens'. Gemma g. Ita p. 60²⁶ Ortvinus 'sulsissimus praeceptor' est.
esse super vos] te superare.
- 22 *quando*] cum tamen.
Laborintus] De Labyrintho Everardo Bethuniensi adscripto cf. Ind. biogr. p. 360. art. Eberhardus Bethun.
- 23 *Cornutum*] Ioannis de Garlandia. cf. ibid. p. 376. art. Garland.
curare imprimere] *drucken lassen*, curare ut imprimantur, ut collecta edantur.
hincinde] huius illiusve scriptoris, hic illic. Ceterum quamvis in prologis poeticis ad aliorum scripta componendis sane industrius fuerit Ortvinus, tamen Buschius eum in hoc scribendi genere superabat.
24. sq. *tract. . . Laurentii*] 'Articuli s. propositi. cf. Ind. serr. p. 78. n. XI. De hoc Ortviniano carmine Arnoldino libello præmisso et, ut Buschianum elogium, in Ind. serr. l. c. repetito, infra 59³¹ iterum dicitur: ex eo enim sunt verba 'Flet Iovis alma parens', ad quæ Reuchlinus nimium offendit.
25. sq. *tract. . . Reuchlin*] Is non proprius libellus est, neque Ortviniano carmine exornatus, sed Tractatus propositionum alphabeticarum contra Iudæos secunda pars eiusdem illius libelli est, quem Ind. serr. p. 79. descripsimus. Ita quoque nihil Ortviniani carminis in illo est.
- 26 *in Sentim. Parrh.*] i. e. in Actis DD. Parrhiss. quæ descripsimus in Ind. serr. p. 82. n. XVI. Præfationem quidem, sed non 'poeticalem', Ortvinus ad Pre-notamenta sua (Ind. serr. p. 81. n. XIII.) scripsit, quæ etiam 'Decisiones quatuor universitatum de speculo oculari' continent.
- 27 *in mult. . . Pfefferkorn*] Ortviniana carmina, cum Padormannus noster scriberet, his antiiudaicis libellis præmissa fuerunt: a) Pepericorni libello de Ind. confess. (ab Ortvino transl.) cf. Ind. serr. p. 59. sqq. n. III. b) Victoris de Carben Operi aureo. cf. Ind. serr. p. 62. sqq. n. III. c) Peperic. lib. Quomodo Iud.

Pag. 58.

Pag. 58. v. 5 . . . Pag. 59. v. 19.

- suum pascha. cf. Ind. serr. p. 64. sqq. n. v. d) Pepericorni Hosti Iudæor. cf. Ind. serr. p. 66. sqq. n. vi.
- 27 *qui fuit . . . Christianus*] Quæ notitia in nullo fere Pepericorniano libello omitta est. in plerisque fere omnibus etiam annus Pepericornianæ Christianitatis numeratur, e. gr. in lib. *Juden-Spiegel* (Ind. serr. p. 55. sqq. n. ii.) „*Dieß buchlein ist auß gangen durch mich Johannes Pfefferkorn vormals ein Jüd, nün ein Christ in dem dritten Jar meyner geburt, ein vorlauffer der vnglaubigen Jüden*“ etc. Vix non miraberis in his epistolis non comparari hunc Prodromum cum Baptista.
- 30 *pecc. mort.*] Scilicet hæc incuria caderet in acediæ peccatum. cf. ad 26¹⁵.
31. sq. *quod . . . Reuchlin*] ut ipsis commodare velis tua Prenotamenta. cf. Ind. serr. p. 81. n. xiiii.
- 34 *exscribere*] transcribere.
De isto m. pr.] i. e. qui Gratii nomen a supernali gratia deducunt.
- 35 *Kirchberg*] cf. Ind. biogr. p. 402. h. art.
- 36 *Hungen*] cf. ibid. p. 396. h. art.
affectualiss.] affectuosiss., amoris pleniss., benevolentiss.
- 37 *Nurnberga*] cf. Ind. biogr. p. 430. h. art.
Wynsheim] cf. ibid. p. 511. h. art.
- 38 *Verumenimvero ego*] Contra hos vero.

Pag. 59.

- 2 *concl. mag.*] syllogismus est secundum magistrorum præcepta dialectica.
sit de mente v.] *sei nicht nach Euren Sinn, te non ea mente Gratii nomen adsumpsisse* (sed ex 'de Graes' fecisse Gratium).
- 5 *humilitati*] modestiæ, ut passim in bibliis opponitur superbiæ.
- 6 *oppositum in adiecto*] prædicatum alterum alterum prædicatum tolleret, negaret.
non patiuntur se] vertragen sich nicht, sibi contradicunt; idem est.
- 8 *se non compatiuntur]* *vertragen sich nicht zusammen.* Aliud est compati apud patres eccl., *συμπαθεῖν.*
8. sqq. *unum etc.*] Hæc ex commentario Parvorum logicalium sumpta esse additis verbis „magister n. (i. e. dicit)“ significatur. cf. Ind. biogr. p. 393. art. Hispanus.
- 13 *malam sonantiam]* *κακοφωνίαν, Uebelklang, Uebellaut, dissonantiam.*
legitur] Quintilian. Inst. or. I. 10, 27. „ . . . uno interim contenti simus exemplo C. Gracchi, præcipui suorum temporum oratoris, cui contionanti consistens post eum musicus fistula, quam tonarion vocant, modos, quibus deberet intendi, monstrabat. Hæc ei cura inter turbidissimas actiones vel terrenti optimates vel iam timenti profuit“. Val. Max. viii. 10, 1. „C. Gracchus . . . quotiens apud populum contionatus est, servum post se musicæ artis peritum habuit, qui occulte eburnea fistula pronuntiationis eius modos formabat, aut nimis remissos excitando aut plus iusto concitatos revocando, quia ipsum calor atque impetus actionis attentum huiusce temperamenti æstimatorem esse non patiebatur“. Cf. Gell. N. A. I. 11. et ap. hunc Cic. item Plutarch. de cohib. ira 6. Dio Cass. exc. Peiresc. xc. p. 38. sq. ed. Reimar.
- 14 *Gracci*] ut v. 20. et 22. pluraliter, quamvis de Gaio tantum quod narratur verum sit. Sed magis ridiculum est Gratium a Gracchis simul omnibus quam ab uno Graccho deducere.
poetæ] i. e. qui pulchra dictamina bene latinisata componebant.
- 17 *non tubali et grossa*] ut beatus Petrus p. 45³², grossa ut nos *grobe Stimme.*
- 19 *affectualitate]* affectuositate. cf. ad 58³⁶.

Pag. 59.

19 *sibi*] ei, Ortvino.21 *dulcore*] dulcedine, *Süßigkeit*, *Lieblichkeit*.22 *præcellere* c. acc. pro 'alicui s. supra vel ante aliquem excellere', obscure.23 *ergo ideo igitur*] iam nemo de firmitate conclusionis quæ sequitur dubitabit. quasi diceremus *folglich also ergibt sich consequenter Weise der Schluß, daß*.24 *respectu vestri*] *im Vergleich zu Euch*, ad te sive tecum comparatus.

Hessus, Urbanus, Cordus, Spalatinus et Huttenus notissimi sunt Croti amici, de quibus singulis vid. Ind. biogr. hos artice. sed sequens

25...27 Ludovicus Mistotheus fictum nomen est, sub quo Martinum Lutherum latere mihi persuasi. cf. Ind. biogr. p. 416. art. Mistotheus.

28 *defensor* v.] Scilicet qui te asinum, canem sive potius lupum rapacem et crocodilum esse nuper (d. 15. Aug. a. 1514.) litteris ad Spalatinum, apud quem ego (Fornacifex Crotus) hanc tibi epistolam scripsi, datis mire celebravit.*qui sunt de via meliori*] utrum ii recte sentiant qui nomen tuum a gratia, an qui a Gracchis deducunt.30 *quod . . vincere*] ut vincas, victoriam feras de.*vocavit hæret. etc.*] Ut ad 58²⁴ indicavimus, Reuchlinus Ortvino propter verba 'Flet Iovis alma parens' (id est mater dei), quibus hic in carmine libello Arnoldi de Tungris [Ind. serr. p. 78. n. xi.] præmisso usus est, tam grandem dicam impexit, ut in Defensione [Ind. serr. p. 80. sq. n. xiii.] hanc 'blasphemiam' per multas paginas (Eiii^a...Fiiij^b ed. a. 1513. sive p. F4^b...Hii^b ed. a. 1514.) docte quidem sed moleste, ne pueriliter dicam, repetitis ictibus persequeretur. ex qua querimonia hæc tantum ad h. l. repetenda videntur: „Nam proclamatur [Ortvinus] ore spurco et blasphemo quinetiam impreffum chalcographice publicavit in ipso libro huius mandatarii theologice facilitatis [Arnoldi de Tungris] focii sui [Ortvini Gratii] de beatissima et immaculatissima virgine Maria, quod sit alma parens Iovis. Quæ nova hæresis antea neque in orbis terrarum latissimo spacio, nec apud superos nec apud inferos audita est a mundi exordio“. Longe ante illud miserum carmen idem Ortvinus idem læsæ maiestatis divinæ crimen, quod Reuchlino visum est, commiserat, cum in epigrammate Pepericorniano libello 'Quomodo Iudei suum pascha servent' [Ind. serr. p. 64. sqq. n. v.] scriberet:

Crescit honor Christi. gaudent pia numina celo

Et Iovis eterni gaudia mater habet.

nam sive flere sive gaudium habere dei genetricem dicere, id hæreticum non est visum, sed in blasphemie crimen incidit Reuchlino iudice poeta qui virginis filium Iovem (qui est diabolus et dæmon et multa nefaria facinora commisit) appellat. Certe brevis Ortvini defensio contra hanc Reuchlini accusationem (nam Ortvini interpretis, non Pepericorni sunt quæ in huius Latina defensione contra famosas, ed. n. pag. 118. i. f. 119. init. leguntur) plus salis sanæque mentis habere videtur quam molesta Reuchlini querimonia. Ceterum eius modi comparationes dei sanctorumque cum diis deabusque gentilium non solum etiam anterioribus sæculis usitatissimæ fuerant (unum Thomam de Walleis in memoriam revocasse sufficiet), sed et apud Reuchlini æquales fere ubivis leguntur. Cum Ortvinus vix adulesceret, Buschius hecatosticha sua in laudem divæ virginis ediderat (cf. ad pag. 60¹⁵), quæ sic incipiunt:„Cum deus astriferis olim venturus ab oris
Vellet ovaturo nos reparare polo Ave.

Pag. 59.

Pag. 59. v. 19 . . . Pag. 60. v. 16.

Conciperis mater puerum genitura tonantem

Nil ex antiquę crimine fecis habens Ave.“

et post quinque disticha :

„Respexit te sommus apex positoris olimpi

Huncque pudicitię traxit aroma tuę Ave.“

et in sapphico adiecto :

Prępotens summi genitrix tonantis, |||

Terror aterni.“

32 *ex arce*] Spalatinus cum principe, cui a sacris et a secretis tum fuit, in arce, *in der Burg*, habitabat. cf. Ind. biogr. p. 474. sq. art. Spalatinus.

34 *infra*] = intra (vetustus usus). A dominica Septuagesima usque ad Pascha extenditur tempus prohibitum, *die verbotene, gebundene Zeit*, et illa dominica est principium eius temporis per quod Alleluia in canonicis horis non canitur, quod denuo incipit paschate, a quo dies festi adventus spiritus sancti quinquagesima, pentecoste (*πεντηκοστή, Pfingsten*) est.

Pag. 60. EPISTOLA 39. NICOLAVS LVMINATORIS ORTVINO.

2 ‘Luminator, ædituus, matricularis, fisci ecclesię procurator. Statut. synod. Claromont.’ Ducange Adel. Quod hæc ep. in ipsa Colonia ad Coloniensem scripta fingitur, argumento esse potest, singulas bursas quasi separatas familias communitatesve extitisse. bursę Laurentianę scriptor, Cucanę is ad quem scribitur, socii fuerunt. Cf. Ind. biogr. p. 322. art. Bursę Colonienses.

8 *ambulare ad*] Hoc vocabulum non lusorium est, sed cum more vagantium scholarium, *der fahrenden Schüler*, cuius egregium exemplum in Plateri vita a se descripta, item in Piemontani hodęporico nobis superest, cohæret, cuiusque similis mos *der wandernden Handwerksburschen* nondum omnino in desuetudinem abiit.

pro studio] studiorum causa.

ad burs. Laurentiü] cuius ‘regens primarius semperque honorandus Arnoldus de Tungeri’ fuit. cf. Ind. serr. p. 78. n. xi.

11 *deposui beanium*] cf. Ind. biogr. p. 305. art. Beanus.

12 *quod . . . pro*] quo . . . carere, *das ich nicht missen möchte für*.

13 *suo negotio*] (ed. 1858. omis. suo) Hoc negotium id fuisse suspicor quod Buschius sibi contraxit, cum aperte partibus theologicis abiectis pro Reuchlino et ad eum scribere cępisset, quod imprimis in causa fuisse videtur, ut Colonię relinqueret scholęque Vesaliensis rectoratum susciperet. Cum hæc epistola scriberetur, Buschius adhuc Colonię morabatur. Cf. Hamelmann. de vita Buschii §§ 59. sqq.

collateralem] Puto velle collaboratorem, non primarium regentem Arnoldum. quos hic lectores in bursam Laurentianam vocavit, eorum nomina dat Bianco *Gesch. der Univ. Köln*. I. p. 277. not. 3.

14 *sibi . . . suam*] ei.

15 *mater domini*] Buschius composuerat (a. 1498?) ‘De saluberrimo fructuosissimoque divę virginis psalterio triplex Hecatostichon cum aliis ad eandem quibusdam carminibus elegantissimis, qui libellus Lipsię s. a. in 4°, tum s. l. anno 1500. in 4°. (Hain. n. 4154. sq.) et Lips. annis 1503. 1506. 1509. 1516. in 4°. (Panzer Ann. typ. X. p. 205.) prodiit. cf. ad 59³⁰. i. f.

16 *pulchriorem*] Divam virginem non pulcherrimam fuisse, certe tum nemini in

Pag. 60.

mentem venit, et Buschius etiam, quamvis in illis hecatostichis de corporis forma verba non fecerit, tamen in adiecto carmine neque hanc laudem præteriit:

„Tu formosa nimis vincens tentoria Cedar
Scandere siderei digna cubile ducis
Inter femineas pulcerrima fama cateruas
Aurea tu fuluo porta decora sinu“.

Buschius itaque, vel si non invenustæ formæ facieive fuisset (quod tamen alicubi me legere aut somnio aut memini), molestam magistri regentis comitatem curiositatemve vix lepidius comiusque evitare potuit quam responso suo fecit. quod plane non capiens rudis Nicolaus noster ridet Buschium non intellexisse interrogantis ‘illam . . . allegoriam’, sed putasse se revera pro matre domini haberi, cum tamen ille regens eum auctorem solum modo carminis de diva matre significare voluisset. Ita sane hoc ‘unum pulchrum notabile est et perquam utile’.

18 *prætendit in s. s.*] intendit sic quærendo.

19 *quod volo . . . discere*] me percepturum esse.

alma] epitheton ornans etiam nunc cuiuscunque Germanicæ, vel inedia laborantis universitatis litterariæ, a Parisiensi mutuatum.

20 *processum bursæ*] Laurentianæ. cf. Ind. biogr. p. 322. art. Bursæ Colon.

21 *disput. bursal.*] quales statis diebus a scholaribus ad actum denominatis sub præsidio alicuius regentis habebantur, quibusque ceteri eiusdem bursæ socii interesse debebant.

materia] priore loco est ‘argumentum’, posteriore loco est *Stoff*, ὕλη, materia sensu philosophico.

22 *ens etc.*] Thomas Aquinas (de ente et essentia, in Opp. t. IV.) id quod existere potest sed non existit ‘ens secundum potentiam’, id quod existit ‘ens actu’ appellavit. Cf. *Buhle Gesch. der Philos.* V. § 730. et præcipue *Prantl Gesch. der Logik.* III. p. 112. sqq.

EPISTOLA 40. HERBORDVS MISTLADERIVS ORTVINO.

24 Herebordum Margaritum (*von der Marthen*) Erfurtensem ICTum, ad quem iuniorem suum amicum, ‘doctrinæ, morum, ingenii et familiæ gloria nobilem’, Conradi Mutiani epistolæ complures supersunt, Crotus quoque bene quidem notum habuit, sed præter prænominis primæque nominis litteræ æqualitatem cetera omnia prohibent quo minus illum Margaritum sub hoc stercoreario nomine latere suspicemur.

26 *sulsissimo*] i. e. sapientissimo. cf. ad 58²¹.

27 *dinumerare*] *auseinander zählen*, numerare res copia sua ac multitudine aut mobilitate facile oculos fallentes, ut e. g. stellas dinumerare. Numerandi salutes morem in plurimis harum epistolarum inscriptionibus observatum videmus.

29 *ad Suollis*] *Zwoll*, cf. ad 31². ablativus nominis h. l. pro indeclinabili positus.

30 *modum dare*] *Weisung, Anweisung geben*, docere.

dictandi] ‘Dictare, *dichten*, proprie *vorsagen oder lesen was man schrybet*’.

Dictamen, *ein gedicht*. Gemma g. cf. 6³⁷.

31 *ast*] quasi gemens taciturnitatem Ortvini accusat. cf. ad 51¹⁸.

et mihi . . . vivitis] nec scribis utrum vivas an mortuus sis — quod posterius sane ‘unum valde notabile’ foret.

Pag. 60.

Pag. 60. v. 18 . . . Pag. 61. v. 32.

31. sq. *sive . . . vivit.*] Hoc iteratum 'sive . . . viv.' male excidit ex ed. m. a. 1858. Vult scriptor „utut est, sive vivas sive non vivas, tamen taces, non facis me certiozem.
32. sq. *ut . . . est*] ut tandem comperiam quid sibi velit hoc tacere et quomodo tu valeas teque erga me habeas.
- 33 *sollicitatis*] angis, ex crucias, sollicitudinibus dstringis me.
- 34 s. *Georg.*] Is primarius est inter sanctos opitulatores, *Nothhelfer*. Horrida scilicet boni Herbordi trepidatio est pro salute incomparabilis sui quondam præceptoris.

Pag. 61.

- 4 *pantofoli*] *Pantoffeln, Tüffeln* (cf. ad 24⁵). *Diez WB.* „Pantófolo, pantúfolo, *it., wal.* pantofle, *sp.* pantuflo, *fr.* pantoufle (f.) *eine fußbekleidung, halbschuh.* Von zweifelhafter herkunft, sicher nicht von .. παντόφειλος. Ein compositum scheint es allerdings. Der erste theil desselben ist etwa das fr. patte fußsohle Aber was ist mit dem zweiten theile des wortes anzufangen? Neuprov. sagt man auch man-oufle (f.) für eine handbekleidung, einen muff latinisiert manifua . . . muthmaßlich aus manupula . . . sollte pantoufle diesem worte nachgebildet sein, da oufle für sich nichts bedeutet? . . .“
- 6 *ova dura etc.*] Quæ remedia cibique h. l. proponuntur, eis partim, ut Plinii verbis utar, stimulari Venerem certum est, partim sedantur tusses et catarrhi.
- 7 *Westælia*] Ita semel tantum in his epistolis v pro ph vel f. sed sæpe in aliis sæc. xiv. et xv. scriptis Westæal. legitur.
- 8 *mult. de flegmate*] nimium pituitæ sive mucii. 'Flegma est quidam humor grossus, wasserig blut oder rotz.' Gemma g.
- 9 *serpillum thymi species, Quendel, Feldkümmel.*
- 12 *receptum*] *Recept*, medici s. medicinale præceptum. hodieque *ein Recept nehmen, einnehmen* dicitur quod Latine est: medicamentum sive medicinam sumere, bibere, haurire, medicamento uti.
- uxor etc.*] Cf. supra ad 20²⁷.
- 13 *Es Suollis*] Es error typogr. Ex Suollis ut ep. I. 20. Utrum h. quoque l. 'Suollis' indeclin. ut 60²⁹. aut ablat. casu positum sit, definiri non potest.

EPISTOLA 41. VILIPATIVS DE ANTVERPIA ORTVINO.

- 15 *Vilipatius*] *Filippazzo*. Philippus grossus.
- 20 *exquisit.*] ut 52¹⁶.
- 23 *cecidit in terram*] (sic corrige) anima defectus procubui.
crinisavit] cf. ad 55²¹.
eius] perraro ita recte pronomine utuntur Obscuri.
- 30 *subiungavi*] ut adiutum 64²². et similia in quodlibeticis passim.
male pudorose] impudicæ. 'Pudorosus . i. pudore plenus. Pudorus, a, um, schemig'. Gemma g.
- 31 *gilvos*] 'Gilvus, *geel oder valv.* Inde Gilvedo, *geelheit oder valheit.*' Gemma g. Cf. lexica Latina vocc. Gilvus et Helvus.
brunellos] *bräunliche.* „Bruno *it. sp. pg., pr.* brun, *fr.* brun fuscus; *vom ahd.* brün, *nhd.* braun . . .“ *Diez WB.* Cf. Gallic. *brunelle*, Braunwurz, Brunellenkraut.
- 32 *grauos*] *grau*, Latine *ravos*. Festus: „Ravi coloris ravistelli appellantur a Plauto, qui sunt inter flavos et cæsios.“ Id. „in spicis flava frumenta rava appellari ait Verrius.“

Pag. 61.

32 *rubeum*] Vult 'rubrum', nam rubeum est *dunkel-, braun-roth*. Sed etiam Gemma g. „Rubeus, a, um, *rote*.“

bene corporatus] *wohlbeleibt, stattlich*, suppingui corpore, obesus.

33 *qualific. in mente*] *ein so talentvoller und gelehrter Mann*.

34 *non curat*] spernit, cum contemptu evitat, non sinit sese decipi.

Pag. 62.

1 *sedent super scobem*] Cf. Grimm *Deutsche Mythol.* 1835. p. 589. sq. unde transcribo hos versus:

„ze Chohn und ze Paris
dâ sint die pffaffen harte wis
di besten vor allen ricken.
dar fuor ich wærlichen
niwan durch die mære
waz ein unholde wære.
daz gehôrt ich nie gelesen
waz ein unholde müge wesen.
daz ein wip ein chalp rite,
daz wæren wunderliche site,
oder rit uf einer dehsen
ode uf einem hûspesem
nâch salze ze Halle füere.“

2 *fac. neg. suum*] libidines suas explent, stuprant.

4 *Aliqui fiunt catte*]

„etlich seind so wol gelert,
das sie an sich mit gewalt
nemen einer katzen gestalt.“

Hans Vintlers blume der tugend. a. 1411. ap. Grimm. l. c. p. LVII.

et Antonini Florent. *Summul. C. 2. c. 37.* „Si existimavit mulieres conuerti in gatas uel alia animalia, et ire de nocte et sugere sanguinem puerorum et huius modi, quod est impossibile nisi deo, et ideo fatuum est credere. De hac materia diuinationum et incantationum et omnium superstitionum uide luce clarius in decretis. 26. causa per totum.“ Gemma prenosticationum [cf. *Ind. scr.* p. 97. n. xxvi. 4°.] pag. aij^a. „Hec itaque mihi fantasianti venit ad me in visione quedam vetula habens faciem ut vna antiqua simia. et veniebat volans per caminum studorii mei: et sedebat super nigrum cattum: et habuit vnam bussulam [*Büchschen*] repletam de virido vnguento: et fecit mihi duo plaustra [emplastra]: et eas posuit retro ambas meas auriculas. et cum hoc fecisset docuit mihi vnam artem. cum qua bene possem lucrare tot pecunias quot habeo crines sub plantis pedis.“

faciunt . . . valet] in tantum debilitant ac corrumpunt viri vires, ut vix valeat vel baculo nisus gradus facere.

6 *Ego credo*] In hac superstitione stultior non est Vilipatius quam plerique fere omnes ipsius æquales fuerunt. sed verus huius epistolæ auctor non similiter credidit.

7 *in libraria . . . libro*] In illis Combibilationibus, puto, de quibus supra p. 47⁵. et *Ind. biogr.* p. 347. art. Combibilator.

8 *probari*] *ich hab es probiert*, experimentum feci, 'et est verum', probatum est.

9 *sal bened.*] cf. supra 51²³. De sale salinisque a magis feminis curandis vide *Grimm Myth.* l. c. et p. xc. n. 570. „*Einer ins haus tretenden hexe gebe man*

Pag. 62.

Pag. 61. v. 32 ... Pag. 63. v. 1.

ein stück brot, worauf drei korn salz gestreut sind, so kann sie nicht schaden."

10 *scripturæ*] Matth. v. 13.

estis] esse, auxiliare, cum activo esse, edere, comedere confunditur.

12 *semper c. cr.*] i. e. quotiens sal adhibetur, totiens crux facienda est.

cavendo ne cadat exinde] caventes, curantes ne decadat. Vulgatissima etiam nunc superstitio est de sale salinove effundendo, imprimis hoc '*Verschüttetes Salz bedeutet Streit*'. cf. *Grimm* 1, c. p. LXXXVIII. n. 535.

16 *ne excs. etc.*] Similiter carmen ad v. 1. cit. de veris *unholden*, quos dixit esse malos potentium consiliarios:

di selben unholdære

di sougent üz herze unde bluot

daz vil mangem herren schaden tuot.

18 *offertorium*] 1) „Papiæ Oblatio que altari offertur et sacrificatur a pontificibus. Seu, ut est ap. Io. de Ian. Locus ubi reponuntur vel ubi fiunt oblationes. Isid. VI. c. 19: *Offertorium* tali ex causa sumpsit vocabulum: fertum enim dicitur oblatio, quæ altari offertur et sacrificatur a pontificibus, a quo offertorium nominatur quasi propter fertum ... 4) Oblatio quæ ecclesiis a fidelibus fit ...“ Ducange. Et ita h. l. *Opfergabe, Opfergeschenk*, non ut in Gemma g. „*ein offer gesanch*“, quod pertinet ad Ducangii „3) Idem quod Offerenda, cantus qui inter offerendum cantatur ...“

aspersorium] '*ein ding damit man besprengt*'. Gemma g. *Weihwasserbecken*.

Ducang. „vas in quo aqua est benedicta, quo plebs in ecclesia aspergitur ... Sæpius *Aspersorium* pro *Aspergillo* [*Weihwedel*], Hisp. *Hissopillo* legitur, quam pro ipso vase ...“

20 *Reuchlin* ... *vicit*] Cf. *Conspect. chronol.* ad exeunt. a. 1514. et ineunt. a. 1515.22 *quod* ... *dictamen*] Aut non vidisse Ortvinus Prenotamenta (*Ind. scr.* n. XIII.) aut nimium ab eo exigere fingitur Vilipatius.23 *superæternaliter*] *Æternaliter*, in æternum, longe quidem puto omnia tempora excedit, sed simplex immortalitas sordidior scriptori videtur merces pro Ortvinus meritis.24 *cum s. uxore*] Subintelligit '*amica vestra*', ut sequens '*opto sibi (ei) etc.*' ostendit.25 *minutas*] Neutr. facit Gemma g. „*Minutum est sexagesima pars horæ, ein minut.*“ Ceterum puto h. l. de astronomis multas *minutas* eos habere ideo dici, quia in omnibus graduum horarumve definitionibus etiam *minutarum* numerus exprimi solet, ut Vilipatius potius frequentiam quam multitudinem *minutarum* admiratus sit.26. sqq. Hoc '*privilegium Venetorum*' ad deridendam imperialem maiestatem fictum esse delatorie insinuat Ortvinus in *epist. apologet.* p. 398. v. 2. sqq. ed. n. Est quidem ad deridendam, sed non imp. maiestatem, sed crassam superbientemque Antireuchlinistarum ruditatem fictum, unde solœca verba '*impressoria (Druckerei), Minutii (Manutii), cavisatum (cautum), impressare (imprimere, typis describere), per (intra), Venetianorum (Venetorum).*'

APPENDEX.

Sequentes VII epistolæ (nam Tolletani epistola ad causam Reuchlinianam et nostrum opus non pertinet) primum prodierunt non post a. 1516. cf. Ind. edd. n. 3. p. 4. Alium atque superiorum XII epistolarum auctorem sive auctores alios multa produnt, et scribendi genus, quod similius est ei quod in epistolis novis (voluminis II.) observatum et ab illo priorum epistolarum, quamvis hoc imitetur, diversum est (in magistralibus solœcismis, in adhibendis falsis coniunctionibus ac modis et temporibus, et maxime in complicandis ac perturbandis ipsis cogitationibus enuntiationibusque, etiam per se simplicissimis vulgaribusque, priores epistolas excellere negari non potest), et rerum locorumque commemorationes quæ maximam partem ad superiores Rheni regiones pertinent: neque neglegendum est, tres priores huius appendicis epistolas ad Reuchlinianam causam propius non spectare, nisi quod ad sive contra Ortvinum directæ sunt: omnes autem septem Hutteni stilum ad hoc scribendi genus sese præparantem tam aperte produnt, ut mihi præcipue etiam res ipsas in his epp. tractatas consideranti de auctore nulla fere dubitatio supersit. A vepreto coniecturarum alienarum me abstineo. Id autem adicere liceat, non obstare huic meæ coniecturæ verba Hutteni Bononiæ d. 9. Aug. a. 1516. scripta (Hutt. Opp. I. p. 124¹³) „nondum enim ad oculos meos pervenerunt isti, quique sunt, obscuri viri: recte obscuri, non a me tantum“: typis exscriptas tum nondum viderat (tredecim dies post eidem Croco scripsit ‘Accepi Obscuros Viros’. Opp. l. c. p. 125.), neque Crocicas (edd. 1. 2.) neque quas ipse scripserat (App. ed. 3. et quæ tum sub prælo erant, Novæ, ed. 4.). Obstant autem, si iustæ essent, locorum et dierum indicationes, quæ i. f. epistolarum 47. et 48. habemus.

Appendex] ut ‘codex’ et similia vocc. Hanc formam habet etiam Ducange, pro servo qui ab aliquo dependet, glebæ addicto, et fortasse apud veteres etiam *appendex* scribebatur: Paul. ex Festo „*Appendices* dicebantur ab antiquis, quod circumpenderent, quos nunc *appendices* appellamus“, cuius nominativus singularis in *ex* exisse videtur. Gemma g. „*Appendix* i. alicui appendendo adhaerens, *anhangende*. *Appendicium*, *ein anhangent ding als ist ein kappenzipffel*.“

EPISTOLA 42. (APP. 1.) ANTONIVS N. ORTVINO.

- 3 *Antonius N.*] Unicum exemplum huius N. pro nomine perscripto.
 4 *quasi*] paulo post futurus, *fast schon*.
 5 *statim promotus*] proxime promovendus.
 11 *novalia*] In prioribus epistolis non legitur, sed ‘nova, novitates’. Miror in his epp. ‘*novalitates*’ non legi. ‘*Novalitas*, res nova, Gall. nouveauté: quæ vox in pravam partem sæpe accipitur . . .“ Ducange.
sciatis] *Crotus* scripsisset ‘scire debetis’.
 12 *materialia*] Plane quod hodieque *Materialien* appellamus, res præcipue in medicina faciendâ adhibendas.
in medicinalibus] ad medicamenta faciendâ, componendâ, non ‘in nostris medicinalibus tabernis sive apothecis’ aut ‘in medicinalibus artibus’.
 14 *apotecis*] ‘Apotheca i. reconditorium, *ein specery gaden, oder apoteck*.’ Gemma g. Cf. Ducange h. v. et vocc. *Butica*, *Butigia*. *Diez WB.* voc. *Bottega*.
pergere] *Crotus* scripsisset ‘ire’ vel ‘ambulare’.
 15 *practicationem*] (*zu ihrer Praxis*). Substantiv. non habent Vocabularia, sed

Pag. 63.

Pag. 63. v. 1 . . . Pag. 64. v. 12.

„Practicare . . . medicum vel chirurgum agere, medicinam exercere . . . Ducange. Cf. supra ad 10³⁵.

15 *stent illa]* mag das bei Seite bleiben, auf sich beruhen, mittamus hæc.

18 *sub virga]* Non bene dictum: Ortvi discipuli Colonienses manum ferulæ subduxerant.

de uno . . . incogn.] Simile hoc illi ‘Bilibaldus nescio quis’, de quo vid. ad 267²⁶.

20 *iam]* nunc. Hoc itaque incidit in autumnum a. 1514., cum ex Anglia Basileam iter faceret Erasmus et a litteraria societate Argentorati quasi triumphator exciperetur.

23 *valde plurimum]* instanter.

tamen] ut Germ. *doch*, precativæ. cf. *Grimm WB.* v. *doch* § 3. i. f. Cf. infra v. 30., ubi ‘tamen’, *doch*, experiendi curiositatem exprimit.

24 *rapiarium]* ‘pro libro quod rapiarium vocatur’ Ioa. Piemont in art. Henricus pauper. ‘Rapiarius, rapiarium. Collectaneum, in quod undique rapta conferuntur . . .’ Ducange. Puto *rapparium* scribendum vocabulum et cum Germ. *raffen* conferendum esse, ut proprie significet *ein Reff* s. *Räff*, cuius vocabuli hodierna quidem significatio angustior est. Cf. *Frisch* voc. *Räff* oder *Reff* et *Räff* (ubi addendum, etiam fæni retinacula plerumque scalis ad stabulorum muros superne in latitudinem appensis formata, ut inde pecudes particulatim extrahentes vescerentur, *Räff* sive *Raff* appellari.) et *Diez WB.* voc. *Raffare* et *Rappare*.

25 *intit. Vademec.]* Docte: eum titulum quasi libro fecit suo loculo, quem libelli etiam nec cogitantium in aliqua arte vel disciplina informationi destinati, ideoque semper secum ferendi gerere solent. cf. *Ind. biogr. art. Vademecum.* ut . . . *habere] wie ich immer zu haben pflege.* Latine abundat ‘semper’.

26 *transcampis]* über feld, peregre.

28 *enucleavi]* selectam memoriæ mandavi. non simpliciter ‘elegi’. ‘Enucleare est nucleum extra testam nucis ponere, *vßkernen*’. Gemma g.

30 *tamen]* cf. ad sup. v. 23.

Pag. 64.

1 *quasi]* tanquam, als einen.

practicatoribus] cf. ad 63¹⁵. Hoc nomen puto fictum esse, ut ad ‘prædicatores’ adsonet, unde etiam [indignus“.

2 *licet indignus]* nominat. pro accus. casu, quia plerumque legitur ‘Ego . . . licet *sedissent]* consedissent.

præ pudore] aus Geniertheit. verebantur ‘hominem valde doctum in omni scibili omnique doctrinarum genere’.

3 *stimulavi]* digito tetigi.

4 *ad salvos deos]* fortuito. similiter hodieque ‘*Gott weiß wie* sive *was*’.

5 *Conticuere]* Vergil. Aen. II. 1.

7 *consideratione]* memoria.

in Eneidis] Sic med. ævo solebant Aeneida designare, nescio utrum genet. sing. voluerint ut subintellegendum sit ‘libro’, an ablat. plural.

9 *locationem]* notam, loci alicuius signationem, *Zeichen, Anzeichnung einer Stelle.* *virum . . . in ore]* Qualem depictum habemus in Hutteni Viro bono (cf. *Ind. bibliogr. Hutt. n. VIII. 1. p. 11**) et in frontispicio eius exempli Hutteniani Nemini quod indicatum est l. c. VII. 4. p. 10*.

10 *Sic . . . propositum]* Eoque modo effectum est quod mihi proposueram.

12 *invicem]* allerseits, omnes.

Pag. 64.

- 12 *sermonisare*] sermocinari. Sermonari, sermonizari, sermosinari habet Ducang. Ital. *sermoneggiare*.
- 13 *vel ... natus*] i. e. *sowahr ich ehelich geboren (ehelicher Eltern Kind, kein Hurenkind) bin*, ut p. 65²⁹. 'vel sim spurius'. legitimum duplici t frequentissime et in manu scriptis et in impressis codicibus occurrit. *parvam vocem*] sed suavem habuisse Erasmus alibi quoque me legere memini. *quod ... theolog.*] theologicum fuisse argumentum. *possit ... profundum*] placeret doctissimo theologo, officiosa observatione eum sibi devinciret.
- 17 *de ente et essentia*] Thomista fuit hic magister noster. cf. ad 60²².
- 18 *pertractastis*] accurate, subtiliter novisti, didicisti: nam ipsum Ortvinum de sancto Thoma prælectiones habuisse non dicitur.
- 19 *materiam*] Hic quoque poterat scribi 'materiam de materia'. cf. ad 60²¹. *Illo finito*] Paulo ante 'cum finivisset'.
- 21 *Cæsarem Iul. in s. scr.*] Sequens disputatio in memoriam revocat Hutteni ad Michaellem de Sensheim d. 1. Aug. a. 1515. ex arce Steckelberg scriptam epistolam (Hutt. Opp. I. n. xxviii.), quæ de Germano clerico, olim Romano mulione narrat, eum indicem Cæsaris commentariis adnexum inter Cæsaris scripta numerasse. Itaque et hæc res facit, ut utriusque epistolæ, et Steckelbergianæ et huius nostræ, eundem auctorem esse sumam. Hospes laudavit Cæsaris tum commentarios tum res gestas.
- 22 *adiutatum*] 'da war mir wohl geholfen'. cf. 61³⁰. et 530¹⁵.
- 24 *Quoniamq. ig.*] Valde poetice, quasi Germanice cæpisset *Sintemalen Ihr denn also von der Poesey zu reden anhebt*.
- 25 *occultare*] zurückhalten, sermoni me non immiscere. *Cæs. scripssisse illa comm.*] Suspicio huius epistolæ auctorem ori Antonii opinionem non tam omnino fictam quam male intellectam ac stulte defendendam inicere. certe antequam Grævius nunc Petraræ auctori vindicatam Cæsaris vitam, quæ primum a. 1473. nullo auctoris nomine expresso prodierat, adscripto Iulii Celsi nomine, quamvis huic ipse abiudicaret eam, repetiit (Amstelod. 1697., Lugd. Bat. 1713.), de Iulio Cæsari adscribendis commentariis docti disputabant. Ceterum eius quod Huttenus l. c. de inerudito clerico, qui Cæsaris commentariis adnexum indicem inter illos numeraverat, mirans narravit, ipse simile exemplum adnoto, non ita paucos et olim et nuper miseris Panciroli ad Notitiam dignitatum editis commentariis quasi ipsius antiqui opusculi partibus usos esse.
- 26 *roborare*] probare, confirmare.
23. sq. *sed sic est ... Latinum discere*] Quis non suspicabitur turpe mendacium eum dicere, qui eodem hoc obscuri Nicolai argumento clarissimum Erasmus tria fere lustra post hanc epistolam editam contra alium Iulium Cæsarem, Scaligerum, adhibuisse dicat? Audi vero divum Iosephum Iustum, Iulii Cæsaris filium, in confutatione fabulæ Burdonum a. 1608. scripta (ed. Francof. 1664. 8°. p. 119. sq.): „Erasmus, qui ubique gentium *ὑπονοστής* [subauscultatores et delatores] habuit, in quibus etiam mercenarios non paucos, tantum abest ut aliter quam 'Scaligerum' vocaverit [Iosephi Iusti Scaligeri patrem], ut quia monitus erat eum fere semper militasse, hoc solo argumento negare ausus sit eum auctorem fuisse orationis quam pro Cicerone adversus illum [i. e. adversus Erasmi dialogum Ciceronianum] scripsit; idque testatus est epistola quam ad amicos duos [P. Merbelium et Io. Bapt. Lau-

Pag. 64.

Pag. 64. vv. 12 . . . 34.

rentium. cf. Erasmi Epp. L. B. 1706. coll. 1498. sq.] scripsit, quod coegit Iulium aliam orationem scribere, qua se prioris auctorem asserit, quæ una cum epistola illa Lutetiae apud Vidoveum edita est. Sed Erasmus homo vaferimus per emissarios suos omnia exemplaria magnis sumptibus conquisita flammis aboleri curavit. unum exemplar Iosephus reliquit Aginni [Agen]; neque ullum præter illud nancisci aut videre potuit: tanta fuit emissariorum Erasmi diligentia. [Postea prodiit Tolosæ a. 1620. cum aliis Iul. Cæs. Scaligeri opusculis.] Quum autem postea in alia epistola eum per contumeliam militem vocaret, et hoc solo vellet aliis persuadere tantum eruditionis illi non fuisse, ut eiusmodi orationes meditari posset, ob eam causam Iulius ad tertiam orationem commentandam animum appulit, cuius editionem mors Erasmi interpellavit et cum reliquis operibus eius in direptione supellectilis primo bello civili periit. nihil vero Erasmus tam serio affectavit quam ex militia eius eum litterarum imperitum probare, quum tamen aliter se sentire apud amicos dissimulare non potuerit; quod quadam ad Conradum Goclenium epistola [Edit. L. B. 1706. coll. 1421. sqq. num. mcc.] testatur: 'Iulii' inquit 'Scaligeri libellum tam scio illius esse, quam scio me vivere: id tamen dissimulandum est, ne magis insaniat prodito fuce'. Vides credidisse et dissimulasse. De hac tertia oratione monitus ab emissariis ita scribit ad Damianum a Goes anno mxxxv. [In Epp. ed. L. B. 1706. hæc epistula deest.] 'Aiunt Doletum quendam in me scribere. Minitatur nescio quid et Iulius Scaliger'. Itaque Erasmus qui de eius militia ab iis edoctus fuerat qui eum in Italia viderant, nunquam ab iis audivit aut didicit ipsum Burdonem vocatum fuisse“.

- 29 *non potuit esse doctus vel lat. disc.*] Ut quam lepidum sit hoc argumentum, apertius fiat, referre lectores, ne dicam ad ipsos Cæsaris commentarios, ad non nulla veterum de eis iudicia licebit, ut Ciceronis in Brut. 72, 252 sq. 75, 261. sq., quæ recepit Suetonius in Iul. c. 55. sq., ad Quintiliani X. 1, 114., Plutarchi in Cæs. 3. 4., aliorum. Unum Quintiliani ut brevissimum adponam: „C. vero Cæsar si foro tantum vacasset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur. tanta in eo vis est, id acumen, ea concitatio, ut illum eodem animo dixisse quo bellavit appareat; exornat tamen hæc omnia mira sermonis, cuius proprie studiosus fuit, elegantia.“
- 30 *Suetonius scr.*] Ne quis putet Nicolaum confundere Iulii Cæsaris vitam, quæ inter Suetonii vitas Cæsaris prima est, cum Cæsaris qui ferrentur commentariis, ipse in stili similitudinem, quam utrumque opus proderet, innisus est. et sane uterque scriptor 'non habet ubique bonam latinisationem, sed in multis passibus suum latinum sic crispum est, ut aliquis non potest bene intelligere. itaque ergo debemus credere quod Suetonius non satis studuerat in Alexandri partibus et in Parvulo; enimvero Cæsar Iulius omnino non potuit latinum discere', quidquid ille gentilis Atticus ap. Cic. l. c. de Cæsare iudicet, illum omnium fere oratorum Latine loqui elegantissime, nec id solum domestica consuetudine, sed multis litteris, et iis quidem reconditis et exquisitis, summoque studio et eloquentia esse consecutum.
- 31 *magis . . . consimiliorem*] quasi Germanice diceret *einen mehr ähnlicheren*. tam similem.
- 33 *antiq. dicter.*] cf. ad 56³¹.
- 34 *risit*] 'Und er lachte (ut recentiore magistram sæpe dicere memini) *nicht über den Witz, sondern über den, der den Witz gemacht hatte*'.

Pag. 64.

35 *questionem n.*] quam mihi ex illo rapiario enucleaveram. 63²⁸.38 *tam multum ut etc.*] non tam insignis, præcellens est quam fertur, *es ist nicht so viel* (sæpius *es ist nicht so weit her*) *mit ihm, als sie von ihm sagen* (als sie Wesens von ihm machen).

Pag. 65.

2 *speculativis*] non formalibus tantum.3 *theologus*] Ut vel in ipsis librorum suorum inscriptionibus sese nominare solebat Erasmus.*simplex*] ut qui adhuc in trivio, in formalibus disciplinis hæret, nondum complevit pro realibus. Nondum prodierant Annotationes in novum testamentum. Cf. Hutt. Opp. I. p. 103.6 *comedere nucem*] Supra ab ipso enucleata quæstio, quam deinde solvendam noluit Erasmus proponere, Nicolaum movere videtur, ut per hanc comparisonem Erasmus ad quæstiones speculativas enucleandas inhabilem esse significet.8 *sec. . . intellig.*] ut Germanice *nach meinem schwachen (einfältigen, dummen) Verstand*, quantum ego indoctus iudicare possum.9 *vultis acc. etc.*] Si hæc non solum repetunt quæ supra p. 35²² leguntur, „pro tempore ascendetis etiam . . . ad gradus in sacra theologia“, docent Ortvinum a. 1515. doctorem theologiæ factum non esse.11 *dico pro me*] mihimet ipse dicam, non scribendo exponam, ut tamen faciam.13 *Erasm. v. al. poeta*] Satis notum est, tum temporis aut nihil, aut, quod raro accidit, totidem quot nihilo comparari possit, honorarii vel celebratissimos scriptores accepisse: infra p. 227³⁰ quasi mirabile quid narratur „quod unus impressor voluit Ortvino dare xx florenos quod mitteret imprimere „Prenotamenta“. Sed alio exemplo utamur: cum Erasmus Adagia sua Aldo typis exscribenda dare vellet, Frobenus ea sibi pecunia redimere voluit, quam pecuniam Erasmus in id impendendam esse respondit, ut liber tanto elegantior nitidiorque prodiret. Itaque non nimium dicit noster medicinarum practicator, se, si fortuna ipsi bene, male multis aliis vellet, intra septem dies plus pecuniæ sibi facere posse, quam illi Federfuchseri per totum annum.16 *unus fenix*] Phœnicem eiusque vitæ longitudinem in aliis quoque scriptis suis in comparisonem adducere Huttenus amabat.‘sancti’ nominativum pluralem et ‘dei’ genitivum singularem esse, eis utile erit adnotasse, qui in Arndtiano illo ‘*soweit die deutsche Zunge klingt, und Gott im Himmel Lieder singt*, dativum *Gott* pro nominativo habent.

EPISTOLA 43. (APP. 2.) GALLVS LINITEXTORIS ORTVINO.

19 Ut superiorem, ita quoque hanc *Leinweberi* epistolam Huttenum scripsisse auguror. — Gundelfinga oppidum ad Brentiam non longe supra Lauingam ad Danubium, in qua Albertus M. natus est, in hodiernæ Baviariæ circulo Suevico situm est.20 *Cantor . . . socios*] i. e. inter bonos socios, non ex officio sibi iniuncto, cantor.23 *plurifariam d.*] *vielfältig geliebt*; alias in his epistolis non legitur.*ad Eberburck*] Hanc Francisci de Sickingen arcem supra Navam, in qua hæc epistola scripta fingitur, re vera Huttenum visitasse, cum autumno a. 1515. relicta patria arce Steckelberga iterum Italiam peteret, quod iter quale inde a Wormatia fuerit, ipse sequenti anno, ut facete theologistas irrideret, iocu-

Pag. 65.

Pag. 64. v. 35 . . . Pag. 66. v. 5.

- lariter quidem ac lascive, sed non fabulose descripsit in Wilhelmi Lampi epistola, II. 12.), quamvis aperto testimonio destitutus, tamen affirmare ausing. Etiam in adiecta Curionica epistola (66²⁵) Franciscus de Sickingen, qui tum contra Wormatienses bellabat (*Wormser Fehde* cf. ad 66²⁴), memoratur, eaque pariter atque ceteræ, non ex alio libro sumpta, sed ad hanc totam Coloniensium theologistarum apotheosin confecta est.
- 25 *solaciosam*] consolatoriam. 'littera' singul. pro 'epistolæ sive litteræ' etiam in superioribus epp. ut in aliis scriptis eius temporis frequentissimum. *consolastis*] Consolare, active, neque apud Latinos auctores inauditum est.
- 26 *habeo . . . sempit.*] quasi deo pro beneficiis sibi datis gratias ageret. Vult autem simpliciter 'gratias ago humanissime', 'tibi devinctus sum'.
- 28 *sine lab. . . servi*] In Hartliebi quodlibeto De fide meretricum (c. a. 1500. scripto) cap. De vocabulis vernacula lingua fantastice exponendis inter alias rusticas facetias est „Sine labore, *ein Pfaffenknecht*“ (ed. Zarncke p. 76.)
- 29 *vel sim spurius*] cf. ad 64¹³.
- 30 *ex tam simpl. mente*] nisi fallor, scriptor Italicum *semplicemente* adhibuit, quasi hoc Latine esset 'ex simplici mente'; Germanice *daß Ihr so einfältig fragt*. Cf. 67³⁴ „o dio“.
- 32 *si . . . bonum*] Has stribligines sic interpretor: neque mihi conduceret, salutare esset, si quemcunque laborem infirmitas sive ægritudo sequeretur: nam licet tu me non nisi segne otium terere dicas, tamen interdum, ut nuper Heidelbergæ, ego quoque laboriosus sum.
- 35 *cum collo*] gula, *mit der Kehle*, vinum ingurgitando. Nihili faciebant boni socii quod legitur Ecclesiastici xxxi. 35. sqq.
- 36 *traxiss. . . abinde*] Obscurus obscure loquitur; puto voluisse, *daß es kein Wunder gewesen wäre, wenn ich meinen Hals (von der schweren Arbeit) weggezogen, ihm die Arbeit nicht länger zugemutet hätte.*
et vos. . . laborem] Eleganter. *Und das haltet Ihr nicht für Arbeit?*
- Pag. 66.
- 1 'disponere, *bestellen oder ordnen, zurichten*'. Gemma g. hoc est Gall. *disposer*, Ital. *disporre*, sed h. l. est quod nos dicimus *verschaffen, dazu verhelfen*. Diefenb. Glossar. hæc conguessit: *schicken, sich in einen handel oder sach, schicken, begagen, beighen, beghaden, bereyten, bestellen, ordenen, ordenyren, ordinieren; ußrichten vel gefallen. vor virsaißen, versatinghen.*
in quo stet] qui habent, contineat, Germanice *worin etwas steht*.
- 2 *resumere*] cf. ad 10³³.
fuist. . . amab.] *da Ihr mir immer sehr lieb wart*, te semper suspexerim.
- 4 *me servare ut non non mitt.*] me continere, quin mitterem, *mich enthalten, Euch zu schicken*.
- 5 *Epistolare mag. lips.*] Librum fingi puto, nam adiecta epistola, quæ ex ipso sumpta dicitur, etiam de rebus anno 1515. gestis verba facit (cf. ad superior. v. 23. adn.), neque huius 'Epistolaris (*Briefsammlung, Briefe*) magistrorum Lipsensium' alibi mentionem fieri memini. plus dico, si talis collectio unquam edita fuisset, non solum non potuisset in his Obscurorum epistolis non sæpius memorari, sed hæ ipsæ, ut novi scriptionis generis laudem non mererentur, ita nec tantam tot hominum admirationem sibi contraxissent. Itaque libellum non dictaverunt (*haben gedichtet*) Lipsenses magistri, sed idem qui Eberburgensem epistolam texuit Linitextor, texuit etiam inscriptionem 'Ep. mag. Lips.' et

Pag. 66.

- sequentem Lipsiacam epistolam. Huttenum quondam (a. 1507. et 1508.?) Lipsiensis academiae civem fuisse (cf. Hutt. Opp. I. n. III. p. 8.) constat, unde quae de Lipsiensium magistrorum moribus Saxoniceque rebus sequens epistola habet, facile tum reminisci tum 'dictare' potuit. Cf. ad 66¹² et ad 64²³.
- 6 *dispositissimi*] Nisi didicissem baccalaureos formatos etiam 'dispositos' dictos fuisse quia ad superiores gradus adipiscendos sese aptos esse probaverant (cf. Ind. biogr. p. 302. art. Baccalaureus), illud vocabulum interpretarer 'qui disputandi scholasticam artem, ut magistrum decet, callent'. Sed ad quem gradum, obicies, magister ascendere potuit? Artium magister, respondeo, potuit ascendere in gradum sacrae theologiae doctoris. cf. ad 65⁹.
- 8 *permitto a me*] *von mir lasse*, e manibus emitto, e proprio usu amoveo. *in principio*] Sequitur autem tota epistola. Sed hoc 'in principio', idem significat atque 'incipit' p. 28².

EPISTOLA 44. (APP. 3.) MAG. CVRIO MATTHIÆ FALCKENBERGENSI.

- 9 Curio = *Hofmann*, ut Centurio pro *Hauptmann* legitur ap. Förstemann. Alb. Viteb. p. 31.
- 10 *bursa Henrici*] De qua Wimpina in descr. originis univ. studii Lipsiensis:
„Opposito [*collegio principis*] bursa est, Hinrici nomine dicunt,
Nobilium locus, et [s. at : utrumq. delend.] multis habitanda magistris.
Adsistunt tergo Misnensis culmina bursæ“.
- Domum in platea equestri (*Ritterstraße* n°. 37.) sitam per annos 1670. usque ad 1704. familiae Henrici fuisse documenta in archio publico Lipsiensi hodieque extantia docent, verique simillimum est eandem domum ineunte saec. xvi. bursam Henrici fuisse. Cf. Ind. biogr. p. 326. art. Bursæ Lipsienses.
12. sq. *Falckenbergensi*] Idem infra II. 55. inter Antireuchlinistas Moguntinenses ita describitur, ut appareat, hanc ad eum fictam epistolam non ex libello Lipsiae olim scripto editoque sumptam esse. Cf. adn. ad sup. v. 5. et Ind. biogr. p. 369. art. Falckenberg.
- 14 *ante L. ann. et adhuc*] ipsa epistola docet societatis indivisibilitatem iam (per) longum tempus sublatam esse, 'non adhuc' durare. ita neque numerus quinquaginta annorum pro accurato sumendus est.
- 15 *f. simul ap. inv.*] conviximus, conversati sumus alter cum altero. Germ. *zusammen* aut *beieinander*, sed non coniunctim *zusammen* (sive *zugleich*) *beieinander* *gewesen sind*. cf. sq. v. 33.
- 18 *atque sitis*] post acc. c. inf., quem Germanice per *daß* damus; pergunt itaque *und daß* *Ihr sciet*.
in bona possibilitate] Possibilitas h. l. non eum sensum habet, quem exponit Ducang. h. v., sed ambiguum pariter ac Latinum 'posse' et Germ. 'können'. cf. infra 67³⁰. 399.
- adhuc iuvenis*] in iuventute.
- 20 *robuste iur.*] *eine so kräftige, starke Betheuerung gemacht habe*. sed statim cum deo etiam sanctam Mariam invocat.
- 23 *partibus*] regionibus, provinciis. Ut 'patria' saepe non solum *Heimat*, *Heimatland* vel *Heimatsort* (quam signif. ubique habet in his epp., nisi quod 201. v. 100. 'patriam Argentinam' legimus), sed etiam generaliter territorium alicuius nationis, *ein Land*, *ein Reich* (ut saepe ap. geograph. Ravennatem) significat, ita quoque 'partes' alicuius terrae pro ipsa terra est, ut h. l. partes

Pag. 66.

Pag. 66. vv. 6 . . . 38.

Saxonie = Saxonia, p. 253¹⁴ 'omnes partes Almaniae' = tota Germania. Cf. Latinum 'fines alicuius civitatis sive populi'.

24 *equit. in equo*] Etiam Latine quidem transfertur verbum, ut nostrum *reiten*, sed non tam late quam hoc, quo utimur fere pro 'insidere cuicumque animali sive rei'.

Wormacienses . . . nobilista] Aperte hoc ad Sickingianum contra WORMATIAM a. 1515. coeptum bellum referendum est, quod (*Wormser-Fehde*) coepert exeunte m. Martio a. 1515., annoque demum 1518. in conventu Augustano compositum est.

25 *quia . . . ap. aliam*] Ita Berlichingius (*Lebensbeschr. Gözens von Berlich. Nürnbr.* 1731. 8°. p. 154.) ad a. 1515. „ . . da Franciscus von Sickingen . . . der Stadt Worms Feind war, da führten ich und Hanß Thoma von Rosenberg, und andere mehr gute Gesellen ihme Franzen unserm Schwager und Freund um die 70 oder 80 Pferd gen Worms in sein Lager, und brachten sie uf unsern eigenen Kosten dahin“ etc.

28 *in — taxari*] reprehendi.

plus q. 20 litteras] O quam sedulus alacerque epistolarum scriptor, qui non multum afuit, quin singulis bienniis singulas litteras perfecit.

35 *error*] Alibi hoc nomen in vulgari 'transeat cum ceteris' me audire aut legere non memini. sed h. l. non superfluum sed deceptam Curionis spem, fore ut ab antiquo amico epistolam acciperet, significare videtur.

dom. nob.] Hodie quidem non dicimus *Herr Adlicher* sive *Herr Edelmann*, sed tamen *Herr Baron*, *Herr Freiherr*, *Herr Graf*.

36 *princeps . . . nupcias*] De nuptiis principalibus 'nuper' habitis dicitur: binæ eius modi intra viginti fere annos, cum Curio scriberet, celebratæ fuerunt: priores in ipsa urbe Lipsia mense decembri a. 1496. Georgii ducis (de Lips. univ. meritissimi) cum Polonorum regis Casimiri filia Barbara (cf. G. Fabricii Saxonia illustr. Lips. 1606. fol. p. 842. sq. Peiferi Lipsia. 1700. 8°. p. 253. *I. I. Vogel Leipzigsches Geschichtsbuch.* 1714. fol. p. 68.); alteræ d. 6. Iulii a. 1512. Saxonie ducis Henrici cum Catharina Mecklenburgica, Fribergæ non Lipsiæ, sed presentibus Lipsiensibus legatis celebratæ, et aperte 67¹⁸ refertur, non Lipsiæ celebratas esse nuptias. Ad hanc itaque, non ad illam celebrationem Curio se cum rectore missum esse Falckenbergensi refert. De his sollempnibus *Vogel* l. c. p. 83.: „*Dienstags nach Visit. Mar., war der 6. Iulii, hat . . . Herr Heinrich, Hertzog zu Sachsen etc. mit dem . . . Fräulein, Fr. Catharinen, gebohrnen Hertzogin zu Mechelburg etc. zu Freyberg auf dem Schloß, ehelich Beylager gehalten; da eine herrliche Ausrichtung geschehen, und 14 Fürstliche Personen gegenwärtig gewesen . . . Graffen . . . neben etlichen Freyherren, vielen Rittern und Adels-Personen; Und ist der Rath allhier zu Leipzig, neben etlichen von Städten auch eingeladen worden, welcher auch hochvermeldeter Hochfürstl. Gnaden durch die damahligen Herren Deputirten, ein ansehnliches Präsent überreichen lassen . . .*“

37 *corisatione*] chorea, Tanz, Ball.

38 *rectore*] Rectores a. 1512. fuerunt a) per æstatem Conradus Tockler Noricus art. lib. M. med. D. et astronomus, b) per hiemem Sebastianus von der Heide Regiomontanus art. lib. M. iur. utr. B. Collegii principis collegiatus. Tocklerum itaque hæc epistola vult.

38. sq. *propinavimus . . . intra*] cf. ad 19²⁴ et Vogelii verba „*ein ansehn. Präsent*“ etc. Notum est eius modi dona plerumque constitisse in poculis argenteis

aureisve vel ligneis tantum, repletis sive nummis sive aromatibus, præcipue pipere.

Pag. 67.

- 1 *ibi*] Fribergæ, si recte paullo ante exposuimus.
- 5 *de meliori*] Hodie diceret *Blümchen, Auslese, première qualité, supérieurement fin.*
- 6 *m. fiat rotund. cap.*] vertigine corripiar. Germ. *daß es sich mir im Kopf herumdreht*, et paullo aliter, *daß mir alles rundum geht.*
- 9 *galrinum*] Alibi non legi. Ex hoc ipso loco constat esse ferculum ex gallis s. gallinis conditis constans, *Hahnen- s. Hühnerragout*, gallinum, ut dicebatur agninum, arietinum, bubulum, porcinum, vitulinum et quæ similia sunt. Neque insertio syllabæ *er* (gallerinum), neque contractio *lr* pro *lter* dubitationem movet.
- 10 *bonis rebus*] aromatis, condimentis, tuberibus, cæpis atque aliis secundum artem coquinariam adhibendis eduliis. Germanice etiam *mit guten Sachen. accepi*] sumpsi, *nahm, ergriff ich.*
- 12 *Illo sic habito*] Quibus ita peractis, Cum hæc perfecissem. *dixi ad*] Cf. ad 27⁵.
- 13 *vocate*] advoca, ut Germanice *rufen* et *herbeirufen*. *habeo sibi aliquid dic.*] *ich hab' ihm etwas zu sagen*, iubebo eum quippiam, mihi eo opus est.
- 14 *leva mihi etc.*] *hebe mir auf*, tolle, redde. *cultellum quod*] cultrum qui. Nondum ad postremam mensam (*Dessert*) venerant, ut cultellis, qui itidem masc. gen. sunt, uterentur. Sed Germanice comptum erat, *heb' mir das Meßerchen auf, das mir unter den Tisch gefallen ist.*
- 15 *libenter nisi cadere*] consulto e manu emiseram, *ich habe (hatte) es gern (absichtlich) fallen lassen.*
- 16 *infra*] subter, sub. *accepit. . . infra vestem*] *nahm . . . unter den Rock*, abscondidit veste. distillare et distillatio, metaphorice, quasi stillatim sive guttatim res abscondere. cf. nostrum *stippitzen, wegstippitzen* (a *stippen*), furtim sibi sumere.
- 17 *nullus unquam*] nemo, quotienscumque ille aliquid ciborum absconderet. *o s. Dorothe.*] Cur supra p. 32¹¹ hæc sancta invocata sit, ibi me explicasse puto. Crotus, non dubito, legendas legerat, quod de Hutteno, quem huius ep. auctorem esse suspicor, non dixerim. Tantum in his duabus epistolis (I. 21. et 44.) sancta Dorothea invocatur; itaque posteriorem invocationem nil nisi prioris imitationem, non ex legenda explicandam esse puto. nam quæ de rosis et malis Theophilo a Dorothea de paradiso per angelum missis hæc habet, parum cum hac Curionis narratione comparari possunt, neque, ut iterum dicam, Hutteno nota fuisse crediderim. *si tunc affuissetis*] Multiplicat verba: si in illo reditu ad Lipsiam nobiscum fuisset, *wenn Ihr damals bei uns gewesen wäret auf der Reise, als wir wieder gen Leipzig zogen von Freiberg.* cf. ad 66³⁶.
- 18 *incunditer etc.*] laete, laute, *pläsierliches, vergnügliches Leben wollten wir da gehabt haben.* Quasi bonus Curio nec sine 'suo indivisibili socio' cum suo magnifico socio satis heluatus esset. sed amabilius est id quod scripsit quam si accuratius dixisset, quam laute nobiscum vivere potuisset.
- 19 *reliquiis*] Hoc derisorie pro 'reliquis, quæ superfuerant' positum esse videtur.
- 21 *filtrum*] Ducange „Feltrum, filtrum, filtrus, pheltrum, philtrum, seu feltra,

Pag. 67.

Pag. 67. v. 1 . . . Pag. 68. v. 4.

sunt lanæ coctæ . . . Hinc Germani *Filz* . . . (immo, filtr. a Germ.) — Diez WB. „Feltro *it.*, *sp.* fieltro, *pr. fr.* feutre, *mlat.* filtrum, feltrum, *mgriech.* ἀφέλετρον *dichtes gewebe von haaren; vb. it.* feltrare, *sp.* filtrar, *fr.* filtrer *durchsehen; vom ahd.* filz, *ags.* felt, mit angefügtem r, was hinter t nicht selten vorkommt . . .“ Cf. Grimm WB. *Filz*, ubi significatio *Sieb, Seihe (von Filz)* addi potest, quæ causa fuisse videtur ut h. l. filtrum et saccus coniungerentur; *Sieb und Sack* alliterationem faciunt. Ceterum hoc ‘per filtrum et per saccum’ est = quomodocunque per occasionem fieri potest.

23 *in bona fide*] per fidem meam, *in guter Treu, wahrhaftig.*

carere C aureis] supra ‘carere pro x albis’ 60¹².

25 *piras, pomos*] pira, poma. Germanice *die Birne, der Apfel.*

botros] uvas. Biblice et ap. poetas Christianos. Moguntinensis domicelli Falkenbergensis hortus procul dubio non admittebat querimoniam Michæ VII. 1. „non est botrus ad comedendum“.

estis in hosp.] cenas in Corona, ubi „semper in mensa sedet ante et nunquam retro“. cf. infra p. 273.

26 *n. hab. propr. m.*] non cenas domi, *Ihr führt nicht eigenen Tisch.*

27 *carnirum*] Hoc vocabulum ferri (*irum ex arium* fieri) non potest, nisi sumamus *i* pro *ie* positam esse, ut *carnierum* ex Italico *carniere (Jagdtasche)* factum sit, quod ex Latino *carnario* deductum est. *Carnarium*, locus, ubi carnes reponuntur (Catholic., *Gemma g.*), vel (ut *Breviloq. voc. addit*) ubi ossa mortuorum reponuntur [unde locus, ubi carnes humanæ reponuntur *Ital. carnajo, Hisp. carnero, Gall. charnier*]. *Carnirum* h. l. priorem quidem sensum (ut item *Hisp. carnero*) habet, sed ex tota narratione videmus, non soli, sed mobili *carnium* non humanarum aliorumque ciborum receptaculo usum esse *Matthiam*, fuisse illud *marsupium, sacculum*, ut *Ital. carnieri, Paullini Philos. Feierabend. Ff. 1700. p. 774. „ . . die Buben, so mit dem Carnier zur Schule laufen . . .“* Grimm WB. *Carnier, Karnier, m. pera, sacculus, theca, ledertasche, hirtentasche. Henisch 589. Stieler 932 hat karnir, kárnir, schulkarnir, speisecarnir, Schmeller 2, 330 karnier, it. carnieri, s. auch brotkarnier . . .“*

simellas] *Semmel.* cf. ad 3²³.

28 *vidit*] videat, animadvertat.

29 *usus f. a. etc.*] ἡ μὲν γὰρ ἐμπειρία τέχνην ἐποίησεν. Arist. metaph. I. 1.

31 *non v. . . oculo*] *strabam.*

32 *in nocte*] noctu. Sequentes per se nimium planæ obscenitates imitantur *Conradi de Zuicavia Swincozitates I. 9. 13. 21.*

34 *O dio*] *Italice*, ut 65³⁰.

36 *possum*] ut ap. *Martial. III. 32.* et mult. all. locc. cf. 66¹⁵.

scivi] *verstanden habe, gekonnt habe.* Ut *regius poeta: du der niemals noch gekonnt es.*

37 *extra domum*] Scilicet ne in domo sua concubinam habere videretur, quod canones vetant. cf. e. gr. tit. X. de cohabitatione clericor. 3, 2.

Pag. 68.

2 *mane et sero*] i. e. meridie et vesperi.

3 *grutz*] *Grütze.* med. Lat. *grutum.* Hoc semper fuerit *Kleienmehlbrei.*

4 continue dicitur hoc *inseculum, Suppe*, quia addita aqua pro lubitu augeri sive, ut hodie dicitur, prolongari potest.

muß] *Gemüße*, legumina? immo, puto pultem e prunis, malis pirisve concoctam.

Pag. 68.

5 *gebrottes*] 'Braten!' hodieque vulgaris apud Lipsienses interiectio est, significans 'non præbetur'.

6 *Keße*] Caseum 'numquam' vocari miror. illo tempore rarior is Lipsiæ fuisse videtur.

7 *conventum*] Cf. art. Cerevisia. *Covent* (*Kofent*) hodieque superstes nomen. *ecce videte*] Amat Curio tautologias. *da schet*.

9 *habitationibus*] conclavibus, *Stuben*.

extraordinarie] *auffer der Zeit*, præter cenam meridianam et vespertinam. Ientacula ex puteis sumebantur.

13 Hunc versum Gartnerus ap. Grimm WB. art. *Bursch* ita dat:

*geh nicht zu armer bursch zu gast,
so du ein spets nicht bei dir hast.*

et Husemannus (*Lang u. Schletter Monatsschr. Lpz. 1853. p. 263.*):

*Unse burße heft düsse sede,
de wat eten wil, de bringe wat mede,
so mach he eten deste bat:
bringet he dan genog,
so mach he eten sin genog.*

14 *prandia* (*Morgenbrot, Voreßen, zweites Frühstück*) sumebant suppositi, scholares in bursa habitantes, si pecunia sua quid comparaverant sibi. Illud esurire discere etiam tum iubebantur litteris sese daturi.

16 *blauio etc.*] Diez WB. „Biavo it. . . , altsp. blavo, *pr. blau* (*fem. blava*), *fr. bleu* (*wie peu aus pau*), *daher it. blu cæruleus*; . . . *rom adh. blão, blaw* . . .“ Cf. etiam Ducange „Blavus, blaveus, blavius, bloius“.

17 *apis* . . . *undis*] Est in proverbio, et una ex valedictionibus Caroli, quas carpit Bebelius fol. xxii^a. Comm. epist. confic. Phorce. 1510. 4°. *adhuc semel*] iterum. Paulo ante cum amasia valere iusserat.

19 *totum librum plenum*] Puto *ein ganzes* (non *das ganze*) *Buch voll*, ut hic quoque locus argumento sit, illud Epistolare magistror. Lips. (66⁵) ficti libri fictam inscriptionem esse.

20 *debile ingenium*] indoctum iudicium.

alias . . . *scribere*] *sonst kann ich Euch nun nichts mehr schreiben*. alia quæ tibi scribam, iam non habeo.

22 *vel* . . . *me*] Pareatur etiam Gallo quod vel robustius quam Curio (66¹⁹) iuravit. *Istud oder der T. soll mich holen* etiam nunc in rudium ore est.

Sexta feria est dies Veneris, qui semper est ieiunii dies. cf. 226²². *Feria = Wochentag*, hebdomas autem a die dominica incipit. Consulto quidem ita inaccurate dies indicatur, ut consulto vitiose 'infra pasche et penthecoste' scriptum est; sed ante pentecosten anni 1515. (d. 27. Mai.) hanc epistolam scriptam esse, veram indicationem esse puto. Si pro 'feria' poneretur 'dominica', haberemus d. 20. Maii, quæ illo anno fuit 'Exaudi'.

EPISTOLA 45. (APP. 4.) ARNOLDVS DE THVNGARIS ORTVINO.

25 *Arnoldus de Th.*] cf. Ind. biogr. p. 490. art. Tungris.

26 *in s. pag.*] id est Theologiæ, non 'in bibliis'. cf. Ind. biogr. art. Baccalaureus.

28 *Magistro*] non Magistro nostro. cf. ibid. p. 381. art. Gratius, et infra 69²⁵.

30 *dictarium*] Germ. *Es kommt kein Unglück allein*.

poetarum] i. e. sæcularium.

34 *libellum etc.*] Articuli sive propositiones. cf. Ind. serr. n. xi. supra p. 76. sq.

Pag. 68.

Pag. 68. v. 5 . . . Pag. 69. v. 17.

34 *defensorium*] Reuchlini Speculum oculare. cf. Ind. scr. n. VIII. supra p. 76. sq. Pag. 69.

1. sqq. *permittimus etc.*] Omnes Pepericorni libellos Latine editos (cf. Ind. scr. n. II. III. V. VI. VII.) non ipse, sed (præter n. VII. a Kantero Frisio translatum) Ortvinus Latinos fecit, sed neque in Germanice tantum editis (cf. Ind. scr. n. VIII. XII. XVII.) magistrorum nostrorum adiumentum ei defuit.

4 *ut tunc ver. e.] wie es dann (pro hod. denn) wahr ist*, quod sane negare non possumus, et quod v. 10. sq. aperte dicitur.

in conf. dixi] Hoc sub sigillo confessionis tibi dictum esto. cf. ad 49²⁷.

6 *Defensorium*] cf. Ind. scr. n. XXI. supra p. 88. sq. Ex hoc quoque loco cognoscimus has Appendicis epistolas post editam Pepericorni Defensionem contra famosas compositas esse; unde Pepericornus non solum non in Germanica *Beschrymung* sed neque in Latina Defensione (quæ magnam partem non Pepericorni, sed Gratii est) ad has adpenticis epistolas respicere potuit. Ceterum nomen 'Defensorium', quamvis Coloniensium libello 'Defensio' inscriptum fuerit, ad exemplum sic inceptorum libellorum, qui varios de processu q. v. tractatus continent, factum est. cf. e. gr. Hain. n. 15601. 9393, et imprimis *Stintzing Gesch. der popul. Lit.* p. 279. sqq.

8 *theutonisarvit]* i. e. Germanice edidit, non Germanicum Latine vertit. Adparet autem non longe post Germanicam *Beschrymung* prodiisse Pepericorno-Gratianam Defensionem. Ad hanc solam respiciunt epistolæ novæ sive quæ sunt voluminis II. 1...62.

10 *me . . . certum]* me inscio, clam me.

interrogasset] consultavisset.

12 *uno . . . fuisse]* semel (contra Reuchlinum) scripsisse sufficere.

13 *nihil acq.]* non vincemus, causam nostram non promovebimus.

14 *quod hab. diabol.]* Germanice *daß es den T. hat*, miro cum successu.

15 *corrector]* Quamvis Gratius etiam tum, cum Arnoldus hæc scribere fingeretur, correctorem in Quentelliana officina ageret, tamen Pepericornianam Defensionem non solum ab operarum erroribus purgavit, sed ipse Latinam, si Latina ea est, fecerat: Arnoldus autem suspicari tantum fingitur, fore ut istud Defensorium ederetur.

16 *lardare, obscene.* Ducange „Lardare 1) lardo suffigere, Gall. *larder* [ital. *lardare*, Hisp. *lardar, lardear*] Io. de Ian. Lardare, lardo impinguare, vel guttatim lardo assare, vel lardatum facere [Germ. *spiecken*]. 2) metaphor. pro configere, Gall. *larder*. Litt. remis. Mf. a. 1361.“ ‘Lardare, lardère, *spicken, specken*’. Diefenb. Gloss. h. v.

17 *c. hon. dico]* Non quasi turpe quid, magistro indignum, tibi opprobare velim. Mireris non repeti Horatianum ‘Ne sit ancillæ tibi amor pudori’. Ceterum Arnoldum videmus non abhorre a sententia eius Hagenoensis fratris, de quo Wimphelingus (De concordia curatorum. s. l. et a. 4°. p. bij^b) refert: „Et quidam doctissimus Theologus magister Martinus contemptibilis et fere infamis fieri posset. Dixit enim frater ille [in Hagenoia prædicans] meretriculam, quæ cum professo, immo cum centum monachis carnis habet commertia, longe minus peccare, quam si uni soli layco uxorem habenti commisceatur. dixit: nondum constare, si luxuria mortale sit peccatum, et nos nescire deusne an dyabolus decem præcepta nobis dederit“ et q. s.

Quentels] Germ. genet. pro Latino iam in vulgarem usum venit, ut in libellis academicis etiam sæc. XVIII. duravit.

Pag. 69.

18 *ded. sibi veniam*] dimisit eam, eiecit domo.

19 *in propria domo*] seorsum habitat.

fac. ant. tun. novas] acu victum quæritat, *ist. Flickschneiderin geworden.*

20 *propt. . . alternatim*] per veterem nostrum mutuuum amorem.

21 *lib. . . supp.*] iam diu eam cupivi.

timebam . . . virgo] Scilicet cum deflorata rem habere non veretur. cf. 249²¹.

talis 'ipse est adhuc virgo' 20³³, et 'purus virgo' 226⁶.

fecistis] facere etiam apud Latinos scriptores, ut apud nos *es thun.*

ad unam dicam] *auf ein Kerbholz, eine Rechnung*, communibus expensis. „Dica (Ducang.) 1) Charta, a dicendo. Ita Papias. Io. de Ian.: Dica, tabula, vel cautio, vel charta proprie, ubi continetur summa debiti, et nomina debitorum, et ponitur pro qualibet parte chartæ: et dicitur a dico, cis. . . Glossar. Lat. It. Mf. Dica, la carta del debito. 2) Non tam pro charta . . . quam pro taleola, Gall. taille, Germ. *Kerbholz*, in qua rerum numerus annotatur . . . vid. Diche . . . Dica *eine Kerffe* [*Kerbe*]. Procul dubio ab obsol. voce *dichen, deichen*, fodere, scindere. vid. *Diccus & Dicella* [*Deich*] . . . 3) . . . tallia, exactio, præstatio . . . 4) . . . iudicium, actio [*δίαιτη*] etc.“

mutuis] communibus.

27 *scio*] Iam sciscitandō sibi persuaserat ante quam condiciones Ortvino proponeret.

29 *renes purgare*] cf. ad 14⁸.

30 *fuiss. . . transic.*] alvo cita laborarem. 'Debilis transitionis' vocabatur a grammaticis verbum transitivum, „quod requirit post se obliquum alium ab activo, ut misereor pauperis. . .“

met iviss.] ipse venissem.

31 *bursa M.*] cuius regens primarius est noster doctor in sacra pagina. cf. Ind. biogr. p. 322. v. Bursæ Colonienses.

EPISTOLA 46. (APP. 5.) IOANNES CURRIFICIS ORTVINO.

34 „Ioannes Currificis Landsbergensis Bavarus, Lips. Mag. Med. Dr. collegii maioris collega. Claret adhuc [a. 1515.]“ Mader. Centur. n. 58. Idem 'Ioa. Currifex, alias Wagner, Landsbergensis' collegii princ. maioris collegiatus ad a. 1490...1509. memoratur in act. univ. Lips. ap. Zarneck. in *Abhh. der sächs. Gesellsch. d. W.* vol. II. Lips. 1857. p. 751. n. 65. Hunc ipsum deridere voluisse huius ep. auctorem minime equidem opinor, opinor autem memoriam sibi noti viri effecisse, ut eius nomen epistolæ, quæ Heidelbergæ scripta fingitur, præposuerit; quod ne nimium manifestum esset, ex Landsbergensi fecit Ambachensem: oppidum aut vicus *Ambach* (quamvis hoc nomen alicuius vici esse potius quam multa alia, e. gr. *Dummerwitz*, exspectes) in tota Germania, quod sciam, neque extat, neque extitit. *Hambach*, vicus cum arce in Spirensi doecesi, satis notum est nomen, quod, ut *Hainbach* in aliis quoque Germaniæ partibus occurrit. — Alius 'Ioannes Currificis Herbornensis, baccalarius theologiæ formatus, a. 1486. Basileæ collegio Brandiano in XII annos primus præfectus est' sec. Vischeri *Gesch. der Univ. Basel* p. 84. Et in album univ. Viteb. sec. Förstem. p. 11. 26. inscripti sunt: a. 1503. 'Frater Caspar Currificis de erffordia lector ordinis minorum', et a. 1508. 'Fr. gaspar currificis ord. S. Augustini Monacen.'

Pag. 70.

1 *doctores et magistri*] Quibus discipuli, anno 1514. Heidelbergæ inscripti Philippus

Pag. 70.

Pag. 69. v. 18 . . . Pag. 70. v. 20.

- * Melancthon et Erhardus Schnepff multo celebriores facti sunt. Rectoratum Heidelbergensem gesserunt a. 1514. Ioannes Maler et Erhardus Diel, a. 1515. Ioannes König et Leonardus Dieterus, a. 1516. idem et Sebastianus Löschenbrant. cf. Schwab syllab. rector. Heidelb. p. 88. sqq.
- 3 *complere ad gradum*] cf. infra ad 277¹⁰.
- 4 *pauper Henricus*] id est Henricus Septimellensis, alias Samariensis, qui a. 1191. s. 1192. carmen 'De diversitate fortunæ et philosophiæ consolatione composuit. cf. Ind. biogr. p. 389. art. Henricus pauper.
- 5 *scr. ad pellic. suum*] cf. Io. Piemont in cit. art. Henricus pauper, et „Adeo pauper fuisse traditur, ut cum papyrus deesset, versus suos in veteri et attrito pellitio describere cogeretur. vid. Mich. Neandri Ethice vet. et sap. ed. Lips. 1590. P. III. p. 259.“ Leyser l. c. p. 451. 'Pellicium, ein beltz, de pellibus factum'. Gemma g. — Diefenbach Glossar. „Pellicium . . . vestis de pellibus facta . . . hd. kurs-c, -an, corssene, beltz, peltz, . . . vel [Fell] . . .“
- nutriviit se Pl.*] victum quæsivit Plautus. Gell. N. A. III. 3, 14. „Saturionem et Addictum et tertiam quandam . . . in pistrino eum scripsisse Varro et plerique alii memoriæ tradiderunt, cum pecunia omni quam in operis artificum scænicorum pepererat, in mercatibus perdita inops Romam redisset, et ob quærendum victum ad circumagendas molas, quæ trusatiles adpellantur, operam pistori locasset.“
- 6 *evasit in d. a.*] factus est d. a.
- 7 *prosas*] Secundum Obscurorum leges grammaticas et historicas bene dictum.
- 9 *philos. I. phisicor.*] Arist. physic. auscult. I. 1. „ἔστι δ' ἡμῖν πρῶτον δῆλα καὶ σαφῆ τὰ συγκεχυμένα μᾶλλον. ὕστερον δ' ἐκ τούτων γίνεται γνώριμα τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ ἀρχαὶ διαιροῦσι ταῦτα. διὸ ἐκ τῶν καθόλου ἐπὶ τὰ καθ' ἕνα στα δεῖ προῖέναι.“
- 10 *Porphir.*] Porphyry. Isag. c. 2. § 35. διὸ μέχρι τῶν εἰδικωτάτων ἀπὸ τῶν γενικωτάτων κατιόντας παρεκελεύετο ὁ Πλάτων παύεσθαι. Boeth. interp. c. 3. „ . . . quapropter usque ad specialissima a generalissimis descendentes iubebat Plato quiescere.“
- 12 *gentilis mag.*] Arist. de anima II. 4. „ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους ἅπαντα προσαγορεύειν δίκαιον. κ. τ. λ.“
- 13 *unus hic*] Nomen huius prædicatoris non exploravi.
- 15 *tenent . . . eo*] magni eum faciunt. Ioannem prænomen habuisse, ex infra narratis apparet.
- 16 *in superlativo*] Hodie magis in usu est *von der ersten Sorte*. *dico vobis*] Germanica confirmatio, *sag' ich dir*, ut 'crede mihi', *das kannst du glauben*, et similia.
- 17 *intransit*] frequentant, *gehen in*. *lacerat bonos possos*] *reißt gute Possen*, Witze. Cf. Glarean. in Hutt. opp. I. p. 127¹⁵.
- 18 *cancelli*, ut ambo, h. l. sacrum suggestum, *Kanzel*, significare apparet.
- 19 *ex libris Post.*] Arist. analyt. posterior. II. 1. „ . . . ζητούμεν δὲ τέτταρα· τὸ ὅτι, τὸ διότι, εἰ ἔστι, τί ἔστιν. *quia est quid est*] Corrige: quia est, quid est, : prima enim quæstio est τὸ ὅτι, quod vel quia (*das daß*); altera τὸ διότι, propter quod (*das warum*), tertia εἰ ἔστιν, si est (*das ob*), quarta τί ἔστιν, quid est (*das was*). omnes itaque quattuor quæstiones, sed immutato ordine enumerat Currifex.
- 20 *in theutonice*] *im Deutschen* sive *auf Deutsch*.

Pag. 70.

- 20 *predic. de virgin.*] Quod sequitur similem a Sanctio Pansa apud Cervantem dictam sententiam in memoriam revocat.
- 22 *bene veneritis*] *Ihr kommt mir schön an!* Quid? per vim? quas ego! Infra (p. 442²⁸) est salutandi formula, *willkommen*, salve!
- 23 *una . . alia*] altera . . altera, ut solent Obscuri.
- 25 *intra stimulare*] *einstecken*, inserere, condere.
- 26 *dedit novum annum, sive ut v. 31. pro novo anno*] Similiter Ioa. Niderus in Sermonib. de tempore et de sanctis novum annum sic gratulatur: „Opto ergo hodie pro bono anno novem aves novem generibus hominum cum suis virtuosius proprietatibus, quas per annum inspicere debent, quas aves cepi in rethibus autenticorum doctorum libris“, tum donat 1. filumenam i. lusciniam clero, 2. aquilam doctoribus et consiliariis, 3. cignum senibus, 4. yrundinem coniugatis, 5. turturem viduis, 6. apem virginibus, 7. gruem famulis et ancillis, 8. nocticoracem penitentibus, 9. regulum parvis. Cf. *Riederer Nachr. z. Kirchengesch.* IV. p. 39.
- 27 *tribus bursis*] Cf. Ind. biogr. p. 325. sq. art. Bursæ Heidelbergenses. *moderni et antiqui*] nominalistæ et realistæ. cf. 47¹⁵.
- 28 *Saturnum*] „Saturnus autem frigidus et siccus effective: facit natum suum melancolicum: tristem: et mente gravem: discoloratum: et fuscum: paucos pilos in barba habentem: miserum: male vestitum: avarum: durum: cogitationibus plenum: statura aliquantulum incurvatum: ambulando oculos et eos quidem parvos extrinsecus eminentes in terram submittentem, corpore macrum: Siccum: ingenio rudem, tum circa artes viles et graves (cuius modi sunt terram fodere: ripam ducere: lapides sculperre: domos construere. nimirum siquidem in agricultura ac puleris ediftiis delectatur) callidum et astutum, non audacem in factis: sed pusillanimum: utilia consulentem: per varias terras peregrinantem: sed venenosus est et proditor: obnoxius: mendax: falsus: fur: secretus: et sermone rarus. . .“ Chyromancia doctoris Andree Henrici. (Francof. ad Od. per Iohannē hanauī 1514. 4°.) p. Gij^a.
- 29 *s. Thomam*] Cf. Ind. biogr. p. 383. sq. art. Thomas Aquinas.
- 30 *Copulata et Reparat.*] cf. ad 17²⁸.
unum puerum etc.] Quod de Ganymede h. l. legitur, aperte quidem ex quodam commentario ad Aen. I. 38. (. . rapti Ganymedis honores) sumptum est, sed Torrentini [cf. Ind. biogr. h. art.] ad Aeneida commentarius nunquam quod sciam editus, puto nec scriptus est, et in eius commentariis (misera adnotatione) ad eclogas et ad georgica nihil eius modi est; neque in eius Elucidario, ubi hæc tantum: „Ganymedes filius Trois regis Troiæ ob admirandam pulcritudinem suam raptus ab aquila et pincerna Iovis factus“. nihil ibi de vino et cerevisia et dulci potu de lacaritia (nectare). Similia fere habet Thomas de Walleis I. c. 2.
- 33 *lacaritia*] *Lakritz*. „Liquiritia, glycirrhiza [*γλυκύριζα γλυκύριζον*], Gall. reglisse. Regolizia in Medic. salern.“ „Liriquicia, i. q. Liquiritia. . .“ Ducange. cf. etiam Frisch voc. *Lakritz*.
- 34 *interpretavit*] active, ut 76³⁸. Sæpius ita ‘mirare . . . specularit’ v. 36. et ‘minare’ et similia. cf. Ind. verbor.
- 35 *reales*] realistæ. cf. ad p. 47¹⁵. Plenior est laudatio eorum, qui sunt sub ipsis Iovis dominio, apud Henric. Chyromanc. l. c. „ . . . Iuppiter vero calidus et humidus reddit natos suos sanguineos: felices et fortunatos, pulchros, albos: et rubicundos in facie: statura proceros. et corpore plenos: habentes duos

Pag. 70.

Pag. 70. v. 20 . . . Pag. 71. v. 9.

dentes anteriores magnos et latos, capillos longos : barbam plenam : bene vestitus et mundi victus : sapientes : morigeratos : legales : letos, placidos : audaces in periculis : risu : coitu : et amicorum et locutionis multitudine gaudentes et multos filios generantes : diligentes bonum : atque odientes malum : religiosos : deum timentes : misericordes, elemosinarum elargitores : veridicos iudices : et in omnibus fideles : artes sibi vendicantes leues . cuiusmodi sunt scribere, legere : aurum cambire : puleros pannos tractare : facere : emere : vendere . sed in negotiis suis aliquantisper segnes . . .“

36. 38. *mirare . . . specularit*] cf. ad sup. v. 34.39 *Quacculator*] id est *Gackeler* quasi *gackelator*, a strepitu anseris dictus, non a coaxante rana, neque a coagulando, de quo cf. Isidor. voc. quactum.40 *aUCA caꝑut*] *Ganskopf*, ut infra 73²⁰ ‘monachus meretrix’ et similia. *Hans* et *Gays* parem exitum habent.

stetit semel male] *er hat einmal schlecht bestanden*, quondam male stetit, insufficientis inventus est.

Pag. 71.

1 *tunc . . . est*] tum cum graviori quam cuiquam intra C annos contigit, ignominia dimissus, reprobatus est, *sie haben ihn schmähhlicher als irgend einen in 100 Jahren durchfallen lassen*.2 *lectorium*] „1) Analogium, ambo, pulpitum, in quo legitur . . .“ Ducange. In Gemma g. est ‘Lectrum .i. pulpitum sive locus ubi lectiones leguntur’. Hodie *Kathedr.* nam *lectorium* non significat auditorium, conclave in quo lectiones audiuntur.

detraxit . . . ab inde] deripuit ei baretum. (birretum. cf. ad 5¹.)

3 *coronisaver.*] Cf. Matth. xxvii. 29. „et plectentes coronam de spinis posuerunt super caput eius . . . et genu flexo ante eum illudebant ei dicentes Ave, rex Iudæorum“.5 *deus . . . balneum*] „*Einem das bad gesegnen: wol bekomme das bad! prosit balneum! rief man einsteigenden zu . häufig aber auch in schlechter bedeutung: es übel bekommen lassen . . .*“ Grimm WB. art. *Bad*. Formulam a lavando recens natos (cf. Grimm l. c. n. 1.) deductam esse opinor.7 *oculi . . . aqua*] valde madebant.

eius . . . sibi] *seine Augen ihm ganz voll Wasser standen*.

8 *doluit mihi in ventre*] *that es mir im Leibe (innerlich, non im Bauche) weh*. me miserebat eius intime.9 *leccator*] *Lecker*. Gallice olim *lichard*, Ital. hodieque *leccatore*. „Diez WB. *Leccare . . . Neben it. leccatore, altfr. lecheor leckermaul, schmarotzer gilt auch pr. lec. . . it. leccone . . . Die älteste kunde des roman. wortes findet sich in den isidor. glossen: leccator ‘gulosus’ . . . Leccare ist das ahd. lecchôn, alts. liccôn, leccôn, ags. liccian . . . Kaum zwar kennen die isid. glossen ein deutsches wort; gegen leccator aber ist schwerlich etwas einzuwenden . . .*“ Cf. Diez Roman. Gramm. I. p. 31. et Quicherat Add. lexic. Lat. p. 156. Etiam ‘lecatrrix’ habet Henr. Pauper I. v. 139. ap. Leyser. l. c. p. 460. In Vocabulario Incerti sine inser., quod incipit *Registrũ Vocabularij* legitur (p. 85^b): „m t *Leccator* lecker, est hō vanus : gulofus q sequit leccacitatē . et dicit a lecta e . qđ idē ē quasi ppetas lingēdi S; parasit⁹ ta. dicit a para : iuxta fitos id ē panis q̄ tenēs se iuxta panes . et pducit mediam“. Vocabulum etiam *scurram*, *nebulonem*, *ardelionem* significat. cf. Ducange h. v., cui addesis *epistolæ Rud. Agricolæ ad Alex. Hegium* *epistolæ verba*, quibus post expo-

Pag. 71.

- sita vocabula 'scurra, parasitus, nebulo, nepos' utitur: „Leccator Germanicum est, ut pleraque alia apud nos corrupta, quale est *reisa*, *burgimagister*, *scultetus*“. Philologicar. epistolar. centuria. Lips. 1674. 8°. p. 49.
- 9 *perc. me cum eo*] *ich hätte mich mit ihm geschlagen*, certamen singulare (sed fastibus pugnisque puto, non gladiis) cum eo iniissem.
- 10 *si deb. . . trussisse*] vel si mihi timendum fuisset, ne assi me decapitarent; Germ. *und sollten sie mir auch den Kopf mit einer Diele abgestoßen haben*. Dila (= *Diele*, *Bret*) alibi non legitur.
- 11 *mihi est*] Item Germ. ad extollendum additur: *das ist mir = das ist wahrhaftig, das ist, glaube mir*, et similia.
11. 12. *quasi*] *vielleicht*.
- 13 *simpl. . . biblia*] cf. Ind. biogr. p. 303. art. Baccalaureus.
- 14 *viginti . . . sophism.*] ex Thoma Aquinate sumpta, præcipue eius lib. de ente et essentia. cf. 60²².
- 15 *Utrum . . . prædic.*] Vide an huc pertineat Thomæ: „ . . . Universale in nostra comprehensione existens respectu artificialium non est posterius, sed prius . . . per rationes æternas deus producit creaturas.“ Prantl *Gesch. der Log.* III. p. 113. not. 511. et cf. not. 512.
modernos] h. l. ut 47¹⁶., realistas.
- 16 *essentia . . . distincte*] „Ens per se dicitur dupliciter etc.“ Thom. Aq. ap. Prantl. III. p. 116. cf. Buhle V. § 749.
rollationes] Hoc inauditum vocabulum, sive a rollus (*Rolle*. cf. Diez WB. „*Rotolo*, *rollo*, *rol*, *rolle*, *rôle*“) deducendum s. ex corollariis, corollationibus, corruptum esse dicamus, ferri vix poterit: videtur mihi ex voc. rationes s. ex 'ratiocinationes' per nescio quem abusum factum esse. Sic e. gr. Duns Scotus ap. Prantl. III. p. 207. not. 102. „ . . . quid est, intelligitur sub ratione universalitatis; illa vero ratio non est idem essentialiter cum illo quod quid est, sed modus eius accidentaliter; ergo intellectus potest cognoscere differentiam inter suum obiectum primum et illum modum.“
- 17 *decem . . . distincta*] Thom. Aq. ap. Prantl. III. p. 113. not. 507. „ . . . In nullo autem prædicamento ponitur aliquid nisi res extra animam existens, nam ens rationis dividitur contra ens divisum per decem prædicamenta“.
hui] Germanice etiam admirantis interiectio est.
- 19 *imposuit honorem*] *hat Ehre eingelegt*, stetit honorifice, 'expedivit suos opposcentes'.
quia . . . suffic.] Si magistro gloriosum fuisset vel unum adversarium vicisse, quanto gloriosius erat simplici baccalaurio in biblia tantæ multitudini adversariorum victoriam eripuisse.
- 20 *miravi . . . admisit*] miratus sum tot respondentes a decano admitti, cum statuta certum numerum excedere prohibeant. ita e. gr. est in stat. refor. fac. art. Ubior. c. 20. „ . . . novelli baccalaurei exercitationis causa cum paribus et nonnullis sophistis bis disputent in qualibet hebdomada etc.“
- 21 *insan. pr. canic.*] Ut totum pondus omnemque huius magistralis excusationis concinnitatem recte æstimemus, memorandum est plerumque statutis ipsis etiam ipsas publicas disputationes vetitas fuisse. cf. e. gr. Statuta fac. art. Lips. de a. 1499...1522. VIII. 11. (*Die Statutenbücher der Un. Lpz.* ed. Zarncke) p. 446. „Lectiones aliquæ pro gradu in canicularibus ad tempus debent suspendi.“
- 24...31 Hos versus quantum potui superiore adnotatione explicavi.

Pag. 71.

Pag. 71. v. 9 . . . Pag. 72. v. 5.

32 *Quod*] i. e. eius modi intimationes.35 *facit*] legit, explicat. Hunc 'unum' si per temporis rationem fieri liceret, Buschium fuisse dicerem, sed is per a. 1515. Heidelbergæ non docuit.36 *in media parte tam bene*] zur Hælfte, halb so gut.38 *de neglecta rel. etc.*] Sunt quorundam Valerii Maximi capitum inscriptiones.39 *Cathenam . . . Thomæ*] cf. Ind. biogr. p. 484. art. Thomas Aquinas.40 *Durandum*] cf. Ind. biogr. p. 359. h. art.

Pag. 72.

1 *puncta* locos, verba versusve.3 *intranit*] eintreten : hic, Heidelbergæ, minor quam Coloniae studiosorum numerus immatriculari solet.

4 *scutones*] Vocabular. theutonic. 1482. „Scuto .i. scolaris mendicans, *schutz*“. Glossar. bibl. „Schutze, tiro“. Vocabulum in hod. *Abschützen* superest. Illorum Scutonum (*der Schützen*) genus ad vivum depictum legimus in Thomæ Plateri vita ab ipso scripta, unde (edit. *Fechter Basel* 1840. 8°. p. 16. sqq.) e. c. transcribimus hæc: „... *zogen also [von Zürich] unser miteinandren 8 oder 9, dry Klein schützen, die andren groß Bacchanten [vagantes, ältere fahrende Schüler], wie man sie do nampt, under welchen ich der aller kleinst schütz was und iungst. Wen ich nit woll mocht zu gan, gieng min vetter Paulus nach mir mit der rutten oder stäklin, zwikt mich umb die blossen bein, dan ich hatt kein hosen an und böse schülin Do lyff ich zuhin und erwutst die gans by dem kragen und mit under das röklin und gieng die straß durch das dorff Zur Nürnberg [Nürnberg] bliben wier etlich wuchen. Wier schützen giengen in der statt etlich singen, die singen konden, ich aber gan heischen, giengen aber in kein schul. Das wolten die andren nit liden, tröwten uns in die schul zu züchen. Der schulmeister empot auch unsren Bacchanten, sy sölten in die schul kommen oder man wurde sy reichen Es sind uff ein mall in der stat [Breslau] wie man sagt, etlich tusent Bacchanten und schützen gsin, die sich all des almusens ernarten. Man sagt ouch, das etlich 20, 30 jar und mer do werin gsin, die ire schützen hatten, die inen präsentierten. Ich han minen Bacchanten oft eins abentz 5 oder 6 trachten heim uff die schul tragen, do sy dan wonten Den winter ligend die schützen uff dem herd in der schul, Bacchanten aber in den kämerlinen, deren zu S. Elisabeth etlich hundert waren; den summer aber wen es heiß was, lagend wier uff dem kilchhoff . . .“ Hæc narratio, quam totam legisse neminem pigebit, in a. 1515., ut Epistolæ, quas explicamus, incidit. Ex eadem etiam plurima sumpsit O. Dolch *Gesch. d. d. Studententhums. Lpz.* 1858. 8°. p. 97. sqq. „*Die fahrenden Schüler*“.*

scutant] Scutare = *schießen*, ut scutones facere consuevisse paullo ante vidimus, et ut hodieque furta quasi licita facere maxime inter studiosam iuventutem significat, dum inter aliarum condicionum homines vocatur *krippen, kapern, wegputzen, mitgehen heißen* et quæ sunt horum similia.

5 *parthecas*] „*parteca, portio*“. WB. a. 1517. Voc. in Lutheri scriptis sæpius obvium explicatur hoc loco (*Luthers Werke. III. Thl. Leipz.* 1729. fol. p. 255.) „... *da ich ein kleiner Knabe war, und meinen Gesellen, mit denen ich die Parteken gesammelt, davon wir uns bey unserm Studio erhalten möchten, auch begegnet ist da uns der Bauer singen hörete, kam er heraus, und fragete mit groben bäurischen Worten, wo wir wären und sagte: Wo seydt ihr Buben, und brachte zugleich etliche Würste mit, die er uns geben wolte.*

Pag. 71.

Wir aber erschrecken für den Worten schr, daß wir alle von einander weg-lieffen . . . Endlich . . . rieff uns der Bauer wieder, und wir legten die Furcht ab, und empfiengen von ihm die Parteken, so er uns reichete."

- 8 *scalaverunt*] scalare est ap. Ducange = 1) scalis muros ascendere, 2) scalæ poena reum damnare. Tertiam, quam h. l. verbum habet, significationem, = de gradibus, scala deicere, omisit.
stetit . . . audivit] delatorio animo auscultavit.
- 9 *q. luserunt interius*] eos in conclavi alea ludere, quod omnium bursarum et facultatum legibus vetitum erat. Ita Statuta antiqua univ. Colon. a. 1392. § 9.): „ . . . Magistri et scholares discoli indecentes habitus deferentes, belliosi, ebriosi, noctivagi, lenocinantes, fures, tabernarum et aliorum locorum vetitorum frequentatores, taxillorum lusores, statutorum . . . transgressores, privilegiorum abusers, insolentes et præcipue Civium offensores et alia consimilia vitia exercentes, unde plurimi scandalizantur, si non destiterint . . . per suspensionem a lectionibus vel retardationem a gradu aut suspensionem . . . puniantur, et tandem incorrigibiles ab honoribus, privilegiis et consortio membrorum universitatis penitus excludantur“. Et Statuta ref. fac. art. Ubior. a. 1522. c. 36. i. f. „ . . . inhibemus omnibus scholasticis nostris ludum chartarum, fritilli et taxillorum caterorumque huius modi sub muleta perpetuæ repulsionis a gradibus.“
- 11 *percutiunt se*] *schlagen sich*, depugnant. Ita ‘secare se’, e. gr. De generib. ebriosor. ed. Zarnck. p. 130. „ . . . secant se cum stadtknechtibus, quod diabolus extra saltat“. reuteri = *Reuter*. h. l. equites publicæ securitatis custodes, *Land-reuter*, *Gensdarmen*. Gemma prenosticationum . . . Ortwini Gracij siue Charitativi [cf. Ind. scrr. p. 97. n. xxvi*.] ed. 8°. p. 14^a. ed. 4°. p. 32^a: „Marcialifte. vt capitanei reuteri ladtfnechti. pixidifagittatores [cappitanei. Ruteri. Läfknechti. pixidifagittatores. 4°.] Gentes de armis Schnapgalli [Snapgalli. 4°.] et gnaliter oēs equitates hoies per burfas eorū: nō erūt hoc anno fortunati . . .“. „Doleator vel dolator [‘Dolator, ein hobler’. Gemma g.] viector dolearius [*Faßbinder*, *Küfer*] vel alius similis artifex“. Ducange. Et puto h. l. non victorem significare, sed hos doleatores (doliatores) esse dolia promoventes operarios, *Schröter*, *Faßschröter* (*schroten*, *wälzen*, *schieben*), quod genus hominum neque hodie morum elegantia insigne habetur.
- 12 *productis*] nudis, strictis.
chordis] Etiam Latine chorda [‘*ein schnur oder seyt*’. Gemma g.] interdum pro fune sumitur. ‘Funis, *ein seyl*, *strick* oder *reyff*’. Gemma g.
- 13 *spadis*] Spatha, *σπάθη*. ensis latus, *Säbel*. ‘Spata i. gladius, *ein schwert*’. Gemma g. Spada, spata et spatha. cf. Ducange. p. 207^b. spados. Diefenb. Glossar. „Spada, Spata, Spadus, i. mucro, *swert*, *eyn breyt swert*; *helmax*, *spath* vel *tilitzer* (arma), *schnidemesser*, *spatte*, *spattel*, *brechsen*“.
- plumbatis*] ‘Plumbata est globus plumbeus cum reste etc. contra canes’. Gemma g. De plumbatis veterum non est quod h. l. dicamus.
- cordula*] Hoc deminutivum chordæ, nostrum *Kordel* (funiculus, thomix, *θώμιξ*, *θώμιξ*, *θώμις*), apud veteres quod sciam non legitur.
- 14 *secaverunt . . . per scabiem*] *haben sie . . . über den Grind gehauen*, capiti eius vulnus inflixerunt. Cf. ad sup. v. 11.
- 16 habere sanctum Valentinum = morbo comitiali sive caduco, epilepsia laborare. Ceterum Valentinum (*Válant*) sæpe pro diabolo poni notum est. cf. Grimm Deutsche Mythol. 1835. p. 562. 555.

Pag. 72.

Pag. 71. v. s . . . Pag. 73. v. 3.

- 17 *fugens*] Impossibile participium pro adverbio.
- 18 *non est minim.*] Arnoldus in inscript. Articulorum (Ind. scrr. p. 78. n. XI.) sese nominat artium et sacre theologie professorem profundissimum, sed in epistola ad imperatorem est 'humilis theologie professor'.
- 19 *ludere in taxillis*] id est taxillis. cf. loc. Statutor. reform. ad sup. v. 9. transcriptum. Secundum Summul. Antonini Flor. c. 71^b. clericus confitens inter alia interrogandus est „si lusit ad aleas, et taxillos, vel se immiscuit enormitibus etc.“ Gemma g. „Taxillus, *ein wyffel oder doppelstein*. versus:
„Ludens taxillis bene respice quid sit in illis.
Mors tua, fors tua, res tua, spes tua pendet in illis.“
- 20 *perluserunt*] perdiderunt, *haben verspielt*. Hi ribaldi sunt procul dubio fratres de Bock, qui cum aliis bufonibus in conspectu theologorum Moguntiae 'luserunt cum talis pro indulgentiis', ut infra p. 273. narratur.
- 21 *Iac. . . Maguntia*] cf. ad 41^e. et Consp. chronol. p. 128. d. 13. Oct. a. 1513.
- 25 *dicere*] referre, denuntiare.
- 26 *erunt . . . confundere*] *werden (erunt) sie recht 'confundere, beschamen oder lesteren oder begyessen'*. Gemma g.
volo . . . ponere] *und ich will ihnen auch selber in eigner Person, ich bin wohl so kühn, etwas auf ihr Brot zu legen*. Rustice, ab inquinando pane, ut eo vesci non possint. Vult: ipse quoque difficultates damnaque quantum potero parabo eis.
- 27 *pl. . . mihi*] Nimium Germanismorum: *Nun ist nichts mehr zu schreiben, außer 'Grüßt mir' etc.* Plura quæ scribam non habeo, addo tantum salutes meo nomine ancillæ Q. impertiendas.
- 28 *ancillam . . . puerp.*] cf. supra p. 69^{16. sqq.}
- 29 *panerat. etc.*] Erasm. adagior. n. 1886. „Valere Paneratice. Plantus in Bacchidibus [II. 3, 14.] Valere paneratice dixit pro eo quod est firma esse valetudine. nam in paneratistis robur corporis potissimum spectabatur. Pro eodem dixit Vale athleticæ [ibid. et Epid. I. 1, 18.], Valere pugilice [Epid. I. c.], Valere basilice [interii basilice. Epid. I. 1, 54.] . . .“

EPISTOLA 47. (APP. 6.) WENDELINVS PANNITONSORIS ORTVINO.

32. 33 Hunc Pannitonsorem (*Tuchscherer*) Argentorati scribere fingi, quamvis nomen urbis in hac ep. semper (quater) *e* pro *u* habeat, vix opus est monere. nomen autem tonsoris (*Scherer*) fortasse ad Schürerium adludit.
- 36 *balsamus*] i. balsamum. sed Germ. *der Balsam*; masculine etiam ap. Ducange. Balsamum non solum magno emitur, sed et facile fugit.
- 37 *bissinus*] byssinus, ex bysso factus, quæ item auro contra permutabatur. Simul autem frigidæ facetiæ in eo esse videntur, quod byssus alba est, itaque calamus byssino colori intinctus non facit nigras litteras.
papyrus] papyrus s. papyrum, f. sive n. *Papier* sive *bappier* Germanice scribere tum solebant.

Pag. 73.

- 1 *volo . . . scribere*] in posterum tibi diligenter scribam.
- 2 *in quinto loco*] cum essem quintæ classis discipulus.
- 3 *vitrinus*] vitrinus pro 'patrinus. *ein gevatter*: dicitur qui levat puerum de fonte baptismatis'. Gemma g. Germanice in quibusdam regionibus *Pätter*, a *Pathe*, provinc. *Patt*.

Pag. 73.

- 5 *bonus super latere*] firmiter stas a parte, strenue defendis, *weil Ihr gut auf Seiten der Dominicaner seid.*
- 6 *unus*] Sub hoc uno Glareanum latere pro certo affirmaverim: ei optime conveniunt quæ hic et infra p. 248. partim inter se simillima narrantur. Basileæ cum Pannitonsor scriberet, habitabat Loritus, Argentoratensibus Friburgensibusque amicitia coniunctus. Cf. Ind. biogr. p. 380. art. Glareanus. Etiam Agrippa ab Nettesheim [Epp. VII. 26. in Opp. Lugd. ap. Beringos fratres s. a. 8°. II. p. 1037.] de suo libro verba facit, „quem de Fratrum Prædicatorum sceleribus et hæresibus inscripsi, ubi infecta sæpius veneno sacramenta, ementita sæpissime miracula, interemptos veneno Reges et Principes, proditas urbes et respublicas, seductos populos assertasque hæreses, et cetera eiusmodi heroum illorum facinora flagitiaque in varias transfusa linguas omnique populo exposita dilucide narrabo.“ Neque Glareani neque Agrippæ liber in publicum prodiisse videtur.
- 9 *ad . . miss.] zur . . Meße.*
- 10 ‘prævaricator’ pro ‘prædicator’ iam non nova nominis distortio fuit: in liti-
giis inter Dominicanos Franciscanosque actis sæpius occurrit.
- 12 *in Berna*] cf. ad 34³⁴.
- 15 *illi Nolhardo*] letzero. Cf. Ind. biogr. p. 508. sqq. art. Wirt et subiuncta excerpta ex libello De quattuor hæresiarchis 1509. 4°. — *Nolhard* alia forma nominis *Lolhard*, de quo cf. ad 47²². *Gödeke Pamph. Gengenbach* 1856. 8°. p. 605. not. 1. „Nollharte, Lollharte (vgl. Lauterbachs historia monast. Lips. 1738. p. 79.) *waren eine art von laienbrüdern, die zu vielen spötereien anlaß boten. sie waren faul und gefräßig, liefen umher und hatten das üble weltlicher und geistlicher müßiggänger . . .*“ Ita e. g. De fide concubinarum (ed. Zarneck. p. 102.) „... multisque stationariis et monachis terminantibus, vulgariter *den Nolbrü-
dern*, in terminis illis caseos, nuces, farcimina, lardumque colligentibus...“
- 18 *quomodo unus præd. Mog. etc.*] Similia rettulit Henr. Stephanus (*Apologie pour Hérod.* t. 1. 517. sq. ed. 1738. 8°.) „*De ma part j'ay bonne souvenance d'auoir ouy reprocher à Paris à vn prestre qu'il auoit paillardé avec vne femme dedans l'eglise mesme, incontinent apres l'auoir confessee. Aussi ay ouy faire le recit d'en curé qui fit surpris (il-y-a enuiron douze ans, aupres de Vienne en Daulphiné) paillardant derriere le grand autel, le iour du grand vendredi, avec vne qu'il faisoit semblant de confesser, avec laquelle il auoit ia de long temps intelligence. Pour punition dequoy il fut condamné par l'Euesque du lieu de ne chanter messe dedans vn certain temps.*“
- 20 *monachus meretrix etc.*] barbare versa nomina turpia *Mönchs-, Kirchen-, Altar-
Hure.* cf. auct. caput p. 70⁴⁰.
- 22 *cognoscunt*] norunt. non ambigue accipiendum.
componere] narrare, in illo tractatu Catalogo prævaricatorum.
- 23 *uno modo*] *einmal*, quondam, olim, nuper.
- 24 habere indulgentias = celebrare venditionem chartarum sive schedularum
veniam peccatorum spondentium, *Ablaßbriefe, Ablaßzettel.*
- 25 *iacuerunt*] deverterant, habitabant.
- 26 *currit ei postea*] cucurrit, *ist ihr nachgelaufen*, insecutus est eam.
- 27 *ante*] *an sie*, comprimere eam.
- 28 *oportuisset . . . eæ*] ancillam per vim stuprasset, ancilla coacta fuisset stu-
prum pati.
- 29 *in Straßberg*] Similes obscenas narratiunculas monachorumque ac nonnarum

Pag. 73.

Pag. 73. v. 5 ... Pag. 74. v. 20.

luxuriæ exempla tædet referre. fere innumera tam de Germanicis quam de Gallicis Belgicisque, Italicis aliarumque gentium monasteriis relata sunt. Non novum exhibet sequens ep. 49.

32 *longe*] diu, *lange, lange Zeit*.*pro monachis*] i. e. habitæ. für Mönche.33 *proditæ*] verrathen.34 *bachantibus*] den fahrenden Schülern, Bachanten, de quibus vide ad p. 72⁴.36 *correxerunt*] castigaverunt, *haben sie durchgeprügelt*, ut ludimagistri pueros solent corrigere.38 *tota ... re*] rumor per totam civitatem spargebatur, *die Sache kam in der ganzen Stadt herum, die ganze Stadt war voll von der Sache, der Geschichte*.41 *tamen adhuc non*] attamen non, neque eo quidem casu.42 *in ... templarij*] 'Templarii erant magnus ordo in ecclesia et erant milites strenui b. Mariæ. et destructus fuit ipso tempore Clementis [V.] papæ ad procuracionem regis Franciæ [Philippi pulchri, a. 1307...1314.]'. Alberici de Rosate Dictionar. iur. h. v. — Clementem papam ad infernum, Philippum ad purgatorium damnavit Dantes. — Verba 'in una hora' Pannitonsore historico digna sunt. Cf. (Pirckheimeri) Ecc. dedol. § 82. (Hutt. Opp. IV. p. 532.)

Pag. 74.

2 *ad viginti arcus papiri*] auf 20 Bogen Papier. Similiter p. 68¹⁹. totum librum plenum.5 *quom. conf. me*] quid me refellere audes? quam male contradicis.8 *principalem*] Hauptanführer, Vordermann, Rädelsführer.9 *Wigandus*] Wirt. cf. Ind. biogr. p. 508. sqq. h. art. et lege J. B. Ritter *Evangelisches Denckmahl der Stadt Franckfurth a. M. 1726. 4°. cap. i. § 5.*10 *in Berna ... et de Wesalio*] De utroque facinore cf. cit. Ind. biogr. art. et p. 500. sq. art. Wesalia. de hac causa etiam infra II. ep. 68.12 *fecit ... sturmglock*] cf. quæ Ind. scrr. p. 83. n. xvii. i. f. adnotata sunt.13 *misit ... scribere*] hat Pfefferkorns Namen (auf den Titel) schreiben lassen, dissimulanter libellum sub Pepericorni nomine prodire concessit. Quod libelli inscriptio operarum errore Pfefferkorn pro Pfefferkorn habet, nec Pannitonsor animadvertisse videtur. Cf. 266²⁵.14 *daret sibi*] i. e. Pepericornus Wigando dimidiam honorarii partem.16 *quando ... lucraret*] wenn er nur Profit machen könne, modo quid lucruli faciat. Lucrare in his non Croticis epistolis frequentius quam lucrari. Pepericornum etiam de Indæorum libris delendis non nisi lucri faciendi animo sollicitum fuisse, et in his epistulis sæpius, et maxime in Melanchthonis de Capnione Phorensi oratione adfirmatum est cf. art. Melanchthon Ind. biograph. p. 414.17 *q. eorum ... meorum*] adversariorum numerum maiorem esse quam eorum qui mecum a parte prædicatorum stant.19 *ego ... posuisse*] ich wollt' den Teufel angethan haben [?]. 'Ponere ... tria significat. versus: Designat pono parit, apponit, removetque'. Gemma g.20 *Datum etc.*] i. e. Argentorati die 25. Aug. a. 1516. (nam festum s. Bernhardi est 20. Aug.). Sequenti epistolæ subscriptum est: Romæ 21. Augusti [s. a. sed idem a. 1516. subintellegendus videtur]. Altera Hutteni ad Crocum epistola (Hutt. Opp. I. n. xxxviii.) Bononiæ d. 22. Aug. [a. 1516.] scripta est. Nihil certius est quam Huttenum intra quinque dies Argentorati, Bononiæ et Romæ non fuisse, cum præsertim constet in Italia eum iam ante a. 1516.

Pag. 74.

fuisse ('ix menses iam in Italia sum' scripsit Bononiæ d. 9. Aug.: Opp. I. c. p. 124¹⁶), indeque proximo demum anno in Germaniam rediisse. Itaque ut nomina auctorum epistolarum, ita locorum quoque ubi scriptæ feruntur, ficta esse apparet. Sed et dierum subscriptiones epistolis 47. et 48. additæ aut veræ non sunt, aut Huttenus eas Bononiæ scripsit, aut non Huttenum sed alium auctorem eæ habent: quod postremum negaverim. Quæ in his vii appendicis epistolis leguntur, omnia etiam ante æstatem a. 1516. scribi potuerunt et ab Hutteno, puto, scripta erant; neque illæ dies 25. et 21. Aug. verum quo scriptæ sunt epistolæ tempus, ut neque illud 'ex Straßberg' et 'Rome' veras ubi scriptæ sunt civitates indicant: si, cum scribebatur ep. 48., dies 2. Iul. a. 1516. iam præteritus fuisset (cf. Consp. chronol. p. 139. h. d.), Hochstratus non ita ut in illa ep. factum est, depingi potuisset: ipse Huttenus iam die 31. Iul. Gerbellio scripsit, Hogostratum nihil effecisse fractumque animo destitutumque discessisse lupum hiantem. (cf. Hutt. Opp. I. p. 106. v. 3. sqq.) Vide etiam ep. II. 53. Id quoque observandum est, ex omnibus O. V. Epp. non nisi his duabus diem adiectam esse.

EPISTOLA 48. (APP. 7.) IACOBVS DE ALTA PLATEA ORTVINO.

- 23 *Iac. de Alta platea*] cf. Ind. biogr. p. 394. sq. art. Hochstrat.
- 24 *Septenarum*] sic, pro septem, solebant et Ortvinus et Hochstratus. cf. p. 284¹³. *humillimus*] In libello accusatorio (cf. Consp. chronol. p. 126. d. 15. Sept. a. 1513.) est: „Nos Iacobus de Hochstraten ordinis prædicatorum sacre theologiæ humilis professor, ac apostolica auctoritate hæreticæ pravitatis Inquisitor...“ *necnon ingenuar.*] Hoc non usitatum elogium adiectum est ad deridendam magistrorum nostrorum grandibus honoris nominibus superbiendi impotentiam. cf. ad inscript. epistolæ I. 1.
- 26 *in aliquib. partib.*] Hoc referendum est ad Hochstrati usurpationem, qua, cum non nisi per Coloniensem provinciam hæreticæ pravitatis inquisitor esset, Moguntia d. 8. Oct. a. 1513. exempla Speculi ocularis commissariis tradi publico mandato iusserat, sic exorsus: „Frater Iacobus de Hochstraten sacre theologiæ professor ordinis prædicatorum nec non per Moguntinam Coloniensem Treverensem provincias hæreticæ pravitatis Inquisitor a sancta sede apostolica deputatus salutem, et nostris immo verius apostolicis obedire mandatis.“ Breve apostolicum d. 17. Nov. a. 1513. Romam citat „fratrem Iacobum de Hochstraten pro ordinis prædicatorum professore et hæreticæ prav. in certis provinciis Germanicæ nationis inquisitore se gerentem“ et ipse Reuchlinus in ep. ad Wimpeling. d. 30. Nov. a. 1513. scripta „Iacobus Hochstraten“, ait „Prior Coloniensis prædicatorum, qui se nominat Inquisitorem Provinciæ Moguntinæ, cum tamen is neque sit, neque esse possit ex ordinis sui constitutionibus, misit ad me scripturam privatam et non authenticam, nec ipse nuncius de commissione sua fidem fecerat, qua me citavit...“. Etiam in Hochstr. ovante § 37. Hochstratus ait „Ego princeps sum Magistrorum Hæreticorum, habeo sub meo districtu tres archiepiscopatus“ etc.
- 27 *hæreticorum magister*] ambiguum: sæpe et ab ipsis inquisitoribus pro eo quod est hæreticæ pravitatis magister scribebatur, interdum autem et maxime ab adversariis et humanistis pro principali hæretico, hæreticorum capite.
- 29 *trahens*] Enge! Vel si non nominativum sed dativum posuisset, tamen delectabilis barbarismus esset: ipse misere et infeliciter Romæ degens Hoch-

Pag. 74.

Pag. 74. v. 23 . . . Pag. 75. v. 16.

stratus felicem Ortvinum late Coloniae vitae incunditate perfruentem 'vitam trahere' dicit.

- 30 *in dom. etc.*] Hæc una epistola theologicalem salutandi formulam habet: cetera omnes aut simplices aut magistrales sive poeticales, aliæ secundum veterem, aliæ secundum novam grammaticam conceptas salutationes habent.
- 31 *uriculis*] quasi nomin. esset *uriculus*, *uricola* apud Latinos non nisi poeticum verbum est. sed hæc epistola quoque non solum principio sed etiam . . . 'hinc inde' perquam poetica est, non 'per totum', ut e. gr. nude Germanicæ prosæ est sequens
- 32 *litera . . . misist.*] litteræ tuæ nuper mihi (adhuc Romæ moranti) redditæ sunt.
- 33 *tunc . . . flevis.*] tanto desiderio litteræ tuæ animum meum expleverunt, ut vix lachrimis temperassem; *da war ich so voller Freude, daß ich gern geheult hätte.*
- 35 *quartas*] *Quart.* Quarta Coloniensis (quattuor *Schoppen*) fere duabus lagenis (*Flaschen, Bouteillen*), quales nunc in usu habemus, æqualis fuit.
- 36 *vinum*] vini.

in assere] *Bretspiel.*

Pag. 75.

- 4 *spiratione*] inspiratione, i. q. biblicum 'spiraculo'. Theologicalius est 'divina spiratione' quam illud 'cum adiutorio dei' 26¹⁹. 42². vel simplex 'deo gratias'.
- 5 *causa . . . adversa*] cf. ad p. 74²⁰ et 19¹⁰.
- 8 *curtisanæ*] h. l. omnes sunt curiæ Romanæ officiales, curialeve munus ambientes, candidati.
- 12 *Erasmus*] Aliunde et ex ipsius Erasmi Hochstratique epistolis et ex Agrippæ epistola supra sæpius in testimonium advocata satis constat et Hochstrati cum Erasmo litigia contrahendi conflictandique inclinatio, et huius ars evadendi illiberalis procacisque inquisitoris manus. In plerisque fere, non omnibus, casibus Erasmus illud Ciceronis (Læl. 24, ss.) bene observabat: „est . . . varius et multiplex usus amicitiae, multæque causæ suspicionum offensionumque dantur, quæ tum evitare, tum elevare, tum ferre sapientis est“.
- 14 *in . . . tractatu*] Moriae encomium primum prodierat „Argentorati in ædibus Matthiæ Schurerii mens. August. mxi. 49.“ sed sæpe per sequentes quinque annos repetitum erat. cf. Panzer. Ann. typ. X. p. 326. Vide infra p. 263¹⁴. 299. Die 26. Iun. a. 1517. Pirkheimerus Hutteno scripsit (Hutt. Opp. I. p. 137.) Erasmus Antverpiæ est; edidit iam commentaria super Pauli epistolas, quæ nunc Basileæ imprimuntur . . . magno animo susurrone illos, qui quotidie ei minantur, contemnit, immo deridet. haud credo nebulones aliquid contra illum ausuros: iam enim temeritatis suæ pœnam dedere, et ille aculeum habet“.
- iam . . . theologice*] Mense Februario a. 1516. prodit Novum testamentum (cf. Hutt. Opp. I. p. 103.) et ab a. 1516. usque ad a. 1518. prodierunt Hieronymi operum tomus IX. cf. Panzer VI. p. 196. n. 160.
- 15 *ad Almaniam*] *nach Deutschland.* Die 26. Iun. a. 1517. Pirkheimerus ex Nurenberga scripsit: „Hogostratus cum quibusdam aliis cum sero applicuisset, summo abiit mane, a quodam, ut insidias caveret præmonitus“ etc. Hutt. Opp. I. p. 136²¹.
- 16 *codiculos*] Contemptim et invidiose barbarissat. satis ampla volumina esse hos theologicos Erasmi libros etiam Hochstrato notum fuit.
- parvissimum p.] auch nur den allerkleinsten Punct.* Optime hic superlativus iracundiam malitiamque inquisitoris prodit.
- ubi . . . intelligo*] De Hochstrato eiusque 'in hæreticorum magistratu successore,

Pag. 75.

- magistro nostro Conrado' [Kollin de Ulma] Agrippa ab Nettesheim in ep. sæpe cit. (Opp. II. p. 1038. ed. Lugd.) sic scripsit: „Sed solent isti porci et lutosæ sues, quoties est aliquid quod displicet, quod non intelligunt, obgrunnire hæreses, scandala, offendicula, superstitiones, maleficia atque omnem ethnicam philosophiam, præter suum pestilentem Aristotelem [sive rectius Petrum Hispanum cum sua commentatorum cohorte], paganismum et perfidiam exponunt“.
- 17 *ipse ... eum] dann* [Crotus 'tunc' non omisisset] *soll er sehn, daß ich ihm über den Pelz will*, experietur ultrices meas manus. Reuchlinus Questenbergio scripsit d. 21. Nov. a. 1514. „Lovanii fertur hoc adversariis esse constitutum, ut si me oppresserint, Erasmus Roterodamum sint aggressuri, et ita singillatim omnes se velle poetas (sic enim bonarum literarum studiosos appellant) eradicare; sed dii meliora“.
- 19 *non Græci]* Notissimum est quam ridiculum theologistæ in Græcas litteras odium præ se tulerint, quod tamen eorum ignorantia superabatur. In Hochstrat. ov. §. 28. Hochstratus Eduardo Leo Aristophanicum versum recitanti respondet „Hoc nomine mihi minus carus es, quod Græcus es“. Thomistæ vel ideo Græcas litteras spernebant, quod Thomas Aquinas 'contra errores Græcorum' scripserat.
- 20 *Italicum etc.]* Scilicet præter vulgarem Neerlandiæ nullam linguam Hochstratus didicerat: nam et Latine et Germanice barbarus erat.
- 21 *in ... diabol.]* Hodie usitata formula, *in 1000 Teufels Namen*. (centorum diabol. 78²⁸.)
- 22 *per Utrum etc.]* Ita scripserat etiam Reuchlinus in Speculo oculari, qui inelegans error non minima causa fuit, quod theologistæ tanto furore in eum inveherentur.
- 24 *meam paupert. etc.]* ad quantam inopiam nunc redactus sim. „Hogostratus theologistarum Alpha ingenti decocta pecunia ... fractus animo est destitutusque lupus hians discedit“. Hutten. Bononiæ d. 31. Jul. a. 1516. (Opp. I. p. 106.) Vide etiam infra II. ep. 53. descriptionem paupertatis Hochstrati, quæ tantum fuit, ut „debet ambulare pedibus suis per merdam et per lutum“. Quam acerba Hochstratus inopia tum laboraret, ad vivum magister Cornelius Storati (infra II. ep. 6.) depinxit.
- 25 *apostata]* apostatam, non eum qui a Christiana fide, sed qui ab ordine suo descivit. Nescio quidem quando Hochstratus ab officio inquisitoris et honoribus omnibus depositus fuerit, sed hoc factum fuisse, discimus ex iis quæ in Consp. chronol. p. 151. sq. a. 1520. d. 23. Jul. et a. 1521. d. 8. Aug. repetivimus.
- 27 *Meyer]* cf. Ind. biogr. p. 415. h. art.
ita bene sicut me] non minus quam me.
- 28 *habet mel.]* melior est eius condicio quam (tristissima) mea.
- 29 *capellanus]* cf. ad 54²³. Ducange h. v. „... Capellani denique sequioribus sæculis vocati qui capellis, sacellis seu ædiculis sacris præfecti sunt.“
dei agro] *Gottesacker*, cœmeterio.
- 30 *vilissimum]* minimum salarium ferens, beneficium ecclesiasticum tenuissimum.
quæ ... esse] Romæ conferuntur.
- 31 *hoc nihil nocet]* *das schadt nichts*, nihili hoc facio.
- 32 *habet ... hoc]* victus cottidianus ei ex hoc beneficio redit.
nutrit se t. q.] habet victum quidem non nimis parcum. *und er ernährt sich doch so so.*
- 33 *suam causam]* 'contra canonicos Franckfordienses' p. 238³² et 250²³. *I. B. Rit-*

Pag. 75.

Pag. 75. v. 17 . . . Pag. 76. v. 21.

ter Evangelisches Denckmahl der Stadt Franckfurth a. M. 1726. 4°. pag. 79:
 „Aus welchem allen erhellet, was maßen dieser Petrus Mayer ein unrichtiger
 Mann, und gewohnt gewesen dem Guten ohnverschamter Weise zu wider-
 stehen; womit er aber um die dasige Zeit hier nichts anders ausgerichtet,
 denn daß er dem Evangelio ohnvermerckt und wieder seinen Willen nur desto
 mehr die Thür aufthun helfen. Vorher, ehe die Reformation angienge, hatte
 er mit denen Canonicis gleichfals einen hefftigen Streit, denn er wolte nicht
 die Recompensen wegen der Pfarr bezahlen, worgegen ihme das Capitul die
 Präsenten aufhielte. Siehe davon Schurgii Collectanea Eccles. Francof. II.
 p. 88^a. Idem pag. 11. „ . . . von dem Baarfüsser Orden allhier ist . . . bekant,
 daß er mit dem Stift zu S. Bartholomäi zumahlen wegen einiger zu liefren-
 den Gefällen und wegen des Festes der reinen Empfängniß Mariä besonders
 alliiret und behängt gewesen . . .“.

34 omni die quasi] alle Tag' fast, cottidie fere.

in campo flore] prope quem palatinum cancellariæ apostolicæ fuit. cf. Ind.
 biogr. p. 336. sq. art. Campoflor.

35 Teutonicos] Germanorum greges Romam tum pererrabant, alii beneficiorum
 captandorum, precibus pretiisque impetrandorum causa, alii ut lites suas in
 curia Rom. agitas promoverent, sive de fidei sive de pecuniariis causis
 ac reeditibus et repetundis iudicia accepta essent; pauci, quantum video, an-
 tiquarum artium litterarumque studendarum causa.

36 monstrant . . . nos] weisen mit Fingern auf uns. Aliter atque illud „digitis
 monstrarier Hic est“.

38 merdunt] Sic, non 'merdant' est in ed. princ., et ut merda et merdum, ita
 etiam merdare et merdere dicebatur. sed merdum et merdere minus in usu fuit.

39 S. Maria] cf. ad 9²⁰.

Pag. 76.

1 qui debent etc.] Crotus apertius respexisset ad Pauli ep. ad Hebr. XII. 1. sqq.

2 ipsi . . . volunt] Egregia invidiæ Hochstraticæ significatio.

5 vellem levem] facile possem quærere, facile invenirem.

uno modo] einmal, forte.

6 et nos p. eos] Verboſitas volgo rudi consueta.

7 cedulam] schedulam, Zettel.

misit . . . cad.] de industria proiecit, ließ ihn gern (absichtlich) fallen.

9 epithaphia] Sic falso th pro t vel illi qui non omnino a Græcis litteris alieni
 erant sæpe scribebant. eius modi menda elegantiae habebantur.

10 „Impia molitur certamina Capniomastix:

Heu quibus ille odiis, heu quanta exæstuat ira!“ Eob. Hess.

15 taxu] Taxus, cui letale venenum inest, ob noxiam vim feralis inferisque tri-
 buta arbor. cf. Sil. Ital. XIII. 595.

aconitum, mortem inferens herba, interdum pro ipso veneno ponitur. cf. Sal-
 mas. exercitt. p. 619. Ἀόνιτον, Wolfswurzel, Eisenhüllein, Sturmhut, Neer-
 landice Monnikskappen.

21 Hic iacet H.] Simile est Pasquini epitaphium Pauli PP. IV. (Ioh. Petri Ca-
 raffæ, † d. 18. Aug. 1559.) ap. Henri Etienne Apol. pour Herod. ed. 1757. 8°.
 II. p. 317. sq.

Hic Carapha iacet superis invisus et imis,
 Styx animam, tellus putre cadaver habet.
 Invidit pacem terris, diis vota precesque:

Pag. 76.

Impius et clerum perdidit et populum:
Hostibus infensis supplex, infidus amicis.

Scire cupis paucis cetera? Papa fuit.

Paulum Iovium (eumque sequentes recentiores) errare scribendo „Hostrati tumulo hoc nobile carmen ‘Hic iacet Hochstr.’ Capnionis puerum [!] affixisse“, etiam ad Bælium art. Hochstrat adnotatum est. Ibique etiam legitur: „*Ce n'est qu'une imitation de celle-ci de Politien sur le Poëte Mabile (Marulle) son ennemi:*

Flecte viator iter, foetet [foetens] nam putre Mabili

Hac fovea corpus conditur atque animus.“

- 23 *Ipsa quoque etc.*] Verg. Aen. v. ult. et xi. 831. „Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.“
- 24 *Mæstus . . . erat*] Viveni Hochstrato Huttenus hæc epitaphia fecit, de moriente Erasmus Ioanni a Lasco Basil. d. 17. Mai. a. 1527. scripsit: „Coloniam perii Iacobus Hochstratus, coryphæus huius tragœdiæ, qui tamen in morte dicitur nonnullis verbis prodidisse parum sinceram conscientiam.“
- 25 *ivimus ad d.*] domum rediimus.
- 26 *iacuimus . . . supra*] diu multaque nobiscum reputavimus, *und wir lagen über 8 oder 14 Tage drüber her.* (cf. ‘*ein Tager 8 od. 14*’.)
- 28 *stat . . . interius*] *drin steht*, nomen Hochstrati ibi scriptum est. *att. me ante*] *mich anbetreffen*, non me volunt, non me petunt illa carmina.
- 29 *in teut.*] *im Deutschen, auf deutsch.* Ita inutile *in* non omittit solent Obscuri.
- 33 *volo sibi etc.*] ei. Erumpit iracundia inquisitoris.
- 35 *stafirus*] Ital. *staffière*, qui stapedem (Ital. *staffa*, ab antiq. Germ. *stapho*, unde hodie *Stapf, Fußstapf*), quem Romanice stapiam vocabant, equum adscendenti tenet. *Steigbügelhalter, Reitknecht.* Cf. Ducange voc. *Staffa* n. 2. *Stapia card. s. Euseb.*] Petri de Accoltis. cf. Ind. biogr. p. 293. art. Accoltis.
- 39 *Pfefferk. . . Ind.*] cf. Ind. serr. p. 84. sq. n. XVIII.

Pag. 77.

2 *mammaluca*] sive Mameluchus. Ducange: Mameluchi. Sic appellabant Aegyptii mancipia Christiana, aut ex Christianis parentibus orta, in pueritia capta, et pretio distracta, ex quibus eligebatur qui ceteris imperabat, Sultani appellatione . . .“ Hic significare apostatam monere vix opus erit. Cf. p. 261^{8.11}. 272¹⁰.

6 *Datum etc.*] cf. ad 74²⁰.

hosp. ad camp.] ad quod Teutonicos præcipue deversos esse videtur, ut hodieque solent. cf. ad 75³⁴, p. 226²³. et Ind. biogr. cit. art. Campoflor.

(EPISTOLA 49. TOLLETANVS RICHARDO KALBERSTATENSI.

Hanc epistolam priores non ita feciliter imitantem, neque ad causam Reuchlinianam pertinentem, non recepissem, nisi per hæc tria sæcula pro particula verarum O. V. epistolarum habita fuisset. cf. Ind. edd. p. 9. n. 6. Pauca tantum adnotabo, neglectis consulto contra grammaticam orthographiamque commissis peccatis fere omnibus, ut et aliis sribliginibus inficete coactis.

- 17 Tolletanus a Germ. *tollen*, insanire, factum esse videtur, ut sonum Toletani, Toletum oriundi, habeat, ut Narragonia factum est ex Arragonia. Similiter
- 19 Kalberstat, a *kälbern*, fatue iocari, factum ad sonum *Halberstadt* respondet.
- 24 *convento*] pro ‘conventu’: Germanice *das Kloster*.
- 25 *spectabilis*] non religiosæ, sed academicæ dignitatis appellatio est.

Pag. 77.

Pag. 76. v. 23 . . . Pag. 78. v. 13.

28 *olim quando fuit*] i. e. quæ formosa fuit, dum ordinis fautrix erat.31 *leta mente*] 'lete mente' habet ed. 1. et scriptorem voluisse 'laetæ mentæ' puto. *leviter sensati cum ea*] 'Sensatus, a, um, habens sensus'. Gemma g. *lustigen (leichtfertigen) Sinnes mit ihr*.32 *in festo Codri*] Is Codrus neque sanctus, neque Atheniensis rex, neque pauperimus ille pessimusque ap. Iuvenal. Romanus poeta, sed Antonius Urceus, qui ab hoc cognomen Codri adsumpsit, Bononiæ a. 1500. mortuus. Inter scripta viri (quæ indicant Panzer Ann. V. p. 457. xi. p. 185., ubi Opera prodidiisse Bonon. 1502. fol., Venet. 1506. fol., Paris. 1515. 4°. relatum est, quibus ex Iöcheri art. Urceus addi potest ed. Basil. 1540. fol., Hain. n. 16099. sq.) plura sunt, ex quorum inscriptionibus ea non raro lascivire conicere licet, ut sunt Sylvæ, Satyræ, Eclogæ, Epigrammata, Rhythmus festivissimus'. Fortasse Tolletanus ad Codri 'orationem de duenda uxore' respexit, quam et ipsam, ut alia Codri, non legi, sed in quodlibetico libello sæpius laudatam inveni, cui inscriptum est '*Disceptatio An uxor sit du|cenda in publica dispu|tatiõe Lipsensi enar|rata a magro Hê|rico Ribsch | philocalo | Budin|gio*' in cuius fine est: *Liptzick Septimo Idus Octobris Anno 1509*. 4°. 18 folior. sign. A...C.34 *exterius mittere*] *herauslassen*.35 *solarium*] Sic obscœne pro 'salarium'. redit seq. v. 25.*pro alios omnes*] quod tu et alii omnes mihi debetis.

Pag. 78.

4 „dalmatica, vestis sic dicta, quod in Dalmatia primum sit reperta. Isidor. Papias. . . Usus dalmaticarum in ecclesiam invexisse credunt S. Silvestrum PP., cum antea colobiis uterentur sacerdotes, veste sc. sic dicta, quæ manicis carebat. sed longe ante Silvestrum Pontius in vita S. Cypriani scribit 'et cum se dalmatica exspoliasset' . . . Dalmaticam in modum crucis factam docet Missa antiqua . . . Glossæ Arab. Lat. 'Dalmata, vestis sacerdotalis candida cum clavis purpureis'. Dalmaticam propriam episcoporum vestem fuisse docet Zacharias PP. . . Fuit etiam dalmaticia diaconorum vestis propria . . . tamen diaconi non utebantur, nisi in maioribus festivitibus . . . sed maxime diaconorum ecclesiæ Rom. fuit dalmatica, cum ceteris non nisi ex indultu Pontificis Rom. hac uti fas esset, qui eam interdum transmittibat . . .“ Ducange.

albis] „Alba . . . 3) vestis sacerdotalis linea et stricta, quæ camisia dicitur, et poderis, et talaris, et subucula . . . Albas gerere et Esse in albis dicuntur clerici, dum albis induti procedunt, vel officia ecclesiastica peragunt . . .“ Ducange.5 *se . . . pravidit*] *daß er sich keiner Bosheit zu ihr versah*, ut malitiam eius nullam suspicaretur.11 *consecratum*] immo, benedictum.*illud*] Matth. xxvii. 35.13 *coronatos*] *Kronen, Kronenthaler*.*lyripipiolo*] cf. ad 5²⁹.*cucullo*] 'dicitur illud quod monachi habent supra cappam [cf. ad 54²³], ein munkkugel.' Gemma g. „Cucullus 1) cuculla, cucullio, cucullus, vestis nota Latinis scriptoribus, qua sc. caput operiebatur' Gall. *cucule*, aliis etiam *coules, goutes* vel *gules*, Armoric. *cougoul*, operimentum capitis et humerorum. Germ. *Gugel, Kogel* . . .“ Docte hoc verbum omnium fere linguarum Europæarum explicat Diefenbach Origines Europææ. Ffurt. 1861. 8°. p. 242. sqq. Ad historiam vestimenti pertinet hic locus ex Paquot ad Molani hist. ss. imaginum. Lovan. 1771.

Pag. 78.

4º. p. 515. sqq.: De Cuculla fuse tractat Augustinus Calmet Commentario Gallico ad Regulam S. Benedicti, Tomo II. pp. 217. et sqq., e quo pauca hæc accipe. Cuculla purioribus Latinis vocabatur Cucullus, quibusdam Cucullio, et Bardocucullus. Erat capitis indumentum, in Galliis præsertim et Romæ, usitatum pauperioribus, opificibus, ac servis maximeque ruri et in itinere. Cassiano teste Lib. I. cap. 4. Aegyptii Monachi sæculo v. „Cucullis perparvis usque ad cervicis humerorumque dimissis confinia, quibus tantum capita contegunt indesinenter diebus utuntur ac noctibus“. Purpuream Cucullæ crucem assuebant discipuli S. Pachomii, ut est apud Palladium Hist. Lausiacæ cap. 28. Benedictini ab initio gesserunt „Cucullam in hieme villosam, in æstate puram, aut vetustam“. Regulæ cap. 55. Postea sagum, seu pallium, adiecere Cucullo, qui ideo Cappa, seu Casula, dictus fuit. Aetate S. Benedicti Anianensis, id est nono sæculo, „nonnullis usque ad talos Cucullæ pendebant“, quemadmodum in eius Vita legitur. Fuldenses eas ad genua tantum usque demittebant; quod et Anianenses in Monasteriis sibi subiectis observari iussit. Cuculla S. Remacli, quam Stabulenses adservant, veterem Casulam refert, undique clausam, manicis carentem, et capitio instructam non dissimili ab eo, quo Cartusiani caput operiunt. Apertæ deinde utrimque fuerunt eiusmodi Casulæ, et retinaculis ab utroque latere constrictæ: deinde et manicas admiserunt saltem ab initio XII. sæculi. Exstat adhuc apud Cassinates „Vestis Desiderii, Abbatis cucullati, talari vestimento undique clauso, nec admodum sinuoso, manicis non amplis“: sic enim loquitur Angelus de Nuce scholiis in Theodomari Epistolam ad Carolum magnum. Plura de Cucullo dabit Anselmus Solerius, sive Theophil. Raynaudus, Lib. de Pileo. Sect. xv.

19 *non bene consideratus*] inconsiderate, inconsulto.

22 *misit pro ea*] citavit, accersit eam.

26 *facere . . . rehabere*] restituere, reddere.

28 *centorum*] Pulchellus quidem genetivus, sed cum non *in* 100 sed *in* 1000 *T.'s* *Namen* inprecari vulgo soleant, prætulerim ‘milliorum’.

29 *refutatorios*] non quos Icti dicunt refutatorios apostolos, sed sententiam contra actorem, absolutoriam.

29 *illudebant ei etc.*] Cf. Matth. xxvii. 29. sqq. Marc. xv. 20.

33 *misit . . . pertingere*] ließ . . . gelangen, rettulit ad.

Pag. 79.

6 *percipere et exponere*] *Einnahme und Ausgabe führen*, res pecuniarias procurare.

7 *esse erit*] *sein wird*, fiet.

habet finem circa] *hat's ein Ende um die, mit der*.

8 *vivi p.*] ‘O Lycida, vivi pervenimus’. Verg. ecl. 9, 2.

9 *hunc etc.*] ‘Hunc ego si potui tantum sperare dolorem’. Verg. Aen. iv. 419.

16 *moniales crepitus*] dulcia hodieque *Nonnenfürzchen* dicta.

24 *non simpl. etc.*] Simplex conversio esset ‘m. non furavit c.’, sed ipsi ‘caseum’ convertunt in ‘cucullam’.

27 *scripturæ*] Lamentt. Ierem. cap. v. 8. 14. 15.

33 *pangraticæ*] cf. ad 72²⁹.

34 *Datum etc.*] Hæc subscriptio, si dubitatio superesset, satis probaret, Germanicum hominem, non Belgam aut Gallum, hanc epistolam scripsisse.

40 *inchristianis*] *unchristlichen*. in Epp. O. V. non legitur, sed Colonienses theologastæ passim eo vocabulo usi sunt.)